

Валерый Казакоў

ЦЕНЬ ГОБЛІНА

Валерый Казакоў

**ЦЕНЫ
ГОБАІНА**

**РАМАН
АПАВЯДАННІ
ЗАПІСЫ**

Мінск
Кнігазбор
2008

УДК 821.161.3-3
ББК 84 (4 Бєи)
К 14

Мастак
Уладзімір Вішнеўскі

Аўтарызаваны пераклад з расійскай мовы

ISBN 978-985-6852-39-1

© Казакоў В., 2008
© Вішнеўскі У., мастацкае афармленне, 2008
© Афармленне, ПУП «Кнігазбор», 2008

ЦЕНЬ ГОБАІНА

РАМАН

Частка першая

МІЖЛІЗЕНЬ

1.

Словы жывуць даўжэй, чым людзі. Нібыта бесцялесны гук. Цьфу! Пустое скалынанне паветра, а глядзі ты – гады, стагоддзі, тысячагоддзі прашамацелі над журботным шарам нашай планеты, мільёны нам падобных пагрузіліся ў бездань зямлі, прараслі травой і дрэвамі ды пайшлі на харч ці будаўніцтва жылля дзеля іншых пакаленняў, а слова, гэтае дрыготкае марыва ў нашай гартані, працягвае сваё несмяротнае існаванне.

Аднак пакінем развагі аб містыцы паходжання слова высакалобым навукоўцам, якія адгарадзіліся ад нас узгоркамі кніжнага пылу ды нешта фанатычна мармычуць у прыцемку сваіх кабінетаў, дзе з’ядаецца іхняе жыццё. Вернемся ў звыклую рэальнасць вялікага і зразумелага нам горада.

За шырокімі вокнамі, якія займаюць усю сцяну, бязгучна плылі акуратна выфарбаваныя ў зялёны колер дахі. Нягледзячы на сваю вайсковую аднолькавасць, яны былі

разнастайнымі, з індывідуальнымі заломамі і нейкімі адмысловымі выкрунтасамі. Так цяпер ужо не буду-юць, хіба што на новых лецішчах, якія ў апошні час абляпілі Маскву, як прысоскі гіганцкіх шчупальцаў. Дахі, нібы смарагдавыя хвалі закамянелага вадаёма, застыглі мудрагелістымі гарбамі, заломамі ўпадзінаў, за якімі зрэдку – як незагарэлая палоска цела – жадана блісне на сонцы белы тынк сцяны. Дахі гэтых уладных будынкаў, не натыкаючыся адзін на аднаго, ужо некалькі стагоддзяў не змяняюць сваіх звыклых абрысаў і ў маўклівай пакоры абрываюцца ля самых Крамлёўскіх сценаў.

Дахі Старой плошчы да шасцідзсятых гадоў толкам ніхто і не разглядваў, хіба што з рэдкіх званіцаў цудам ацалелых храмаў чэкіст з алавянымі вачыма па-гаспадарску строга кіне ліпкі погляд на падсправаздачную яму паддахавую прастору або разява-птушка, па недаравальнай дурасці, самотным ценем слізгане над мёртвым морам таямнічага кварталу трэцяга Рыму.

Усю сваю раскошу дахі выявілі не пазбаўленаму па-чуцёвасці чынавенству, – пасля спрэчнага, калі не ска-заць скандальнага, будаўніцтва шэрага ад шкла і бетону гмаху шостага пад'езда, уваход у які размяшчаецца з боку Ільінкі.

Чалавека, які ўпершыню падышоў да вакна апошняга паверху гэтага безаблічнага дасягнення архітэктурны і з вышыні птушынага палёту зірнуў на цуд перадпачатку Крамля, ахоплівала ні з чым не параўнальнае містычнае трапятанне. За долі секунды, як перад смерцю або брамай Рая, перад ягоным унутраным позіркам праля-тала жыццё. Драбнюткія парушынкi яго выяў, знака-выя падзеі выбудоўваліся ў выразны, спарадкаваны шэраг і ўяўлялі сабою ўжо нейкае падабенства лесвіцы, якая спіраллю цягнулася з непрабуднай цямрэчы агуль-

нанароднага нябыту ў асляпляльны блакіт дзяржаўнага святла персанальнай улады. Адчуванне небажыхарства, дадзенае яшчэ пры жыцці, перапаўняла чалавечую існасць, нараджала ўсярэдзіне нейкі ні з чым не параўнальны гонар за асабістую далучанасць да чагосьці нябачнага, усемагутнага і неспасціжна страшнага.

Менавіта гэтыя пачуцці і перажываў, стоячы ля вакна свайго кабінета, Малюта Максімавіч Скураш.

Запаветныя мары і таемныя намеры, як правіла, спраўджваюцца нечакана, ужо, падаецца, і забыў пра іх, перагарэў, перахварэў і даўно праглынуў натужлівагоркі прысмак таго, што не спраўдзілася, і раптам на табе – прываліла! Ды яшчэ як! Ты, нядаўна бязродны, напаўрастаптаны жыццём і асатанелым побытам чалавечык расійскай рэчаіснасці, узносішся невядомай сілай у грозныя палаты апраметнай Улады.

Тут бы, падавалася, самы час і выгукнуць: «Цур мяне! Цур!» – і паспрабаваць спыніцца, згрэбці сваё ўздыбленае «я» ў бярэмя, адсапіцца і зрабіць спробу захаваць у сабе права звацца простым чалавекам. Але мала каму гэта атрымліваецца, ужо так злепленая і ўладкаваная Сістэма, якую мы завем уладай. Збянтэжанасць неспадзяванай радасці ўзлёту праходзіць хутка, і месца асцярожнай паважнасці запаўняе душэўная слепата і пыха.

Пра слепату Малюта яшчэ не здагадваўся, ён бястрашна плаваў у хвалях свайго ўяўлення, наэлектрызаванага эйфарыяй нядаўняга прызначэння.

«Эх, шкада, бацька не дажыў, вось бы пацешыўся – во куды занесла ягонае насенне», – з адценнем лёгкай журбы падумаў новы насельнік кабінета, высілкам волі прымушаючы сябе адысці ад пралома вялізнага акна.

Зрабіўшы пару крокаў, ён усё ж не вытрымаў і азірнуўся. Дахаў ужо не было відаць, ва ўсё вакно ад краю і да краю, нібы гіганцкая ніжняя сківіца, з няроўнымі, чырвонымі ад карыесу зубамі і непрапарцыйна вялізнымі ікламі вежаў, цягнулася Крамлёўская сцяна. Чырвоныя рубіны без унутранай падсветкі падаваліся рванымі кавалкамі недаедзенага мяса, заветранага восеньскай раніцай. Над усім гэтым, быццам гіганцкая лятальная талерка, палаў трохкаляровым сцягам вялізны ў сваёй недарэчнасці купалападобны дах.

Малюта Максімавіч здранцвеў ад нечаканасці: «Вось Яно, толькі працягни руку, зрабі крок – і ты ўжо там, за Зуб’ямі!» Ён заценьваў па кабінэце, не адводзячы вачэй з раздвоеных, як ластаўчыны хвасты, зубцоў.

У дзверы пастукалі.

– Так, уваходзьце, – з палёгкай выдыхнуў Малюта і спыніўся перад бязгучна прачыненымі дзвярыма.

– Малюта Максімавіч, вы, канешне, выбачайце, – выяўляючы гадамі натрэніраваную сарамлівасць, вымавіла даволі прывабная жанчына гадоў трыццаці. – Я – супрацоўнік сакратарыяту Інга Мрозь.

– Вельмі рады пазнаёміцца ў свой першы працоўны дзень з прыемным чалавекам, асабліва калі гэты чалавек – чароўная жанчына, – падносячы да вуснаў вузкую, не пазбаўленую вытанчанасці руку, вымавіў вярнуты да рэальнасці Скураш.

– Дзякуй за камплімент...

– Інга, вы мяне крыўдзіце! Якія кампліменты пры выкананні службовых абавязкаў?! Я проста як дзяржслужачы дзяржслужачаму абавязаны быў сказаць праўду. І не больш.

Збянтэжыўшыся ад першых напорыстых слоў, у якіх, як сталёвыя пёры, задзынкалі камандныя ноткі, жанчына напрыканцы маналогу засмяялася.

– Малюта Максімавіч, нас папярэджвалі аб Вашай неардынарнасці...

– Цікава, хто гэты ардынарац, які сее ў юных і трапяткіх душах гэтак пахвальныя майму сэрцу чуткі? Неадкладна адказвайце, Інга, інакш...

– Таварыш Скураш, – сцёршы з твару ўсмешку і звыклым рухам абцягнуўшы барты цёмна-сіняга пінжака, закліканага, па ўсёй бачнасці, падкрэсліць прывабнасць пераходу стану ў сцягну і з адмысловым цынзізмам вылучыць мячыкі грудзей, якія йрвуцца вонкі і якім відавочна бракавала месца пад асляпляльна белай кашуляй, з відавочнай крыўдай у голасе вымавіла жанчына, – магчыма, я для вас дробны клерк, але як дзяржслужачы дзяржслужачаму маю права сказаць...

Яе шэра-зялёныя вочы паступова набрыньваліся стынню восеньскай вады, голас злёгку падрыгваў, і калі б не ледзь улоўныя іскрынкi, што блукалі дзесьці глыбока ўсярэдзіне зрэнак, гэтае абурэнне можна было б прыняць за чыстую манету. Уваходзячы ў ролю, Інга, у няшчыра-гнеўным уздыху набраўшы ў лёгкія пabольш паветра, гатовая была працягнуць маналог пакрыўджанай падначаленай, закліканы, па яе разуменню, зрабіць на гэтага саракадвухгадовага мужыка адмысловае ўражанне, якое ставіць іх далейшыя паводзіны на інтрыгуючую грань неслужбовых магчымасцяў.

Скураш, выхаваны вайсковым акружэннем, з курсанцкіх часоў засвоіў аксіёму: выдатнае – гэта жанчына, а таму адразу ўключыўся ў прапанаваную яму гульню. Назапашаны гадамі досвед і прыродная рызыка выключалі, як яму падавалася, магчымасць промаху, трэба было толькі не спяшацца і дачакацца, калі навязаная табе гульня надакучыць яе ініцыятару. Інга працягвала нешта пакрыўджана гаварыць і сама ад гэтага заводзілася.

«А яна і напраўду добранькая... Толькі вось на храна ўся гэтая камедыя? Хоць калі камедыю ламаюць, значыць, гэта камусці трэба».

Зрабіўшы гэтую амаль філасофскую выснову і раптам рашуча ўзяўшы жанчыну за плечы, Малюта наблізіў яе твар да свайго на тую небяспечную адлегласць, калі выразна выяўляюцца тонкія рыскі макіяжу і становіцца відавочным праўдзівае прызначэнне парфумы, узмоцненых цяплом і пахам скуры, а навакольны свет гатовы вось-вось растварыцца ў шырока раскрытых вачах-люстэрках.

Інга ад нечаканасці здрыганулася, мабыць, не чакаючы такога павароту. Яе вочы, ужо страціўшы напускную свінцовасць, выказвалі шчырае здзіўленне, зніякавеласць і хітрую цікаўнасць.

«Вось будзе пацешна, калі ён мяне прама зараз і трахне...», – з усмешкай падумала яна, але потым, перамагаючы ўжо разлітую па целе стому, выдыхнула:

– Аднак здзіўная ў вас манера знаёміцца з падначаленымі, Малюта Максімавіч. А калі хто-небудзь зойдзе?

– Змяняць манеры мне ўжо пазнавата, тым больш што вы самі справакавалі мяне на сіе вар'яцтва, а вар'яцтву адважных, як вядома, спяваем мы песню. – З відавочнай неахвотай ён адпусціў плечы, якія пачалі ўжо падрыгваць. – Дык чым я абавязаны візіту, які гэтак расхваляваў маю кроў і ўяўленне?

– Сапраўды, неяк усё па-дурному атрымалася, вы мне прабачце...

– Не варта, бо няма нічога больш прывабнага, чым узаемная дурасць, а ўжо калі яна нарадзілася, не будзем яе прыспешваць, хай усё ідзе сваёй чаргой. Але я вас уважліва слухаю.

– Ды няма нічога тэрміновага, проста ў мае абавязкі ўваходзіць правядзенне кансультацый новапрызначаным супрацоўнікам Рады. Ведаеце, у адміністрацыі існуе безліч дакументаў і інструкцый, што рэгламентуюць парадак унутранага жыцця. Часам гэтыя дакументы вельмі старыя, некаторыя падпісаныя яшчэ ледзь ці не Сталінам, а вось, не зважаючы на старэчы ўзрост, працягваюць дзейнічаць.

– Дык вы галоўны адмысловец па наменклатуры?

– Зноў вы жартуеце і, зазначце, на вельмі далікатную тэму. Наменклатуры сёння, дарэчы, няма, дакладней, нібыта як няма, але старыя інструкцыі засталіся, а ў іх распісана, што і каму неабходна. Таму, каб палегчыць вашае жыццё і папярэдзіць магчымыя канфузы ў будучым, набярыцеся цяпення і паслухайце мяне...

2.

Восеньскае неба павольна цьмянела, набіраючы пахкі бяздонны свінец будучых халадоў, і толькі на захадзе асляпляльна зеўрала страшным праломам з ірванымі бакамі. Слуп яркага і таму амаль нерэальнага святла, круцячыся ў вячэрнім змроку, падаў з гэтай дзюры стромка ўніз, упіраўся ў спусцісты ўзгорак, не даваў небу канчаткова наваліцца на навакольныя дачныя пасёлкі і, перацёршы іх у дробны, як сажа, пыл, выплюхнуць у свет цягрэчу бязмесячнай начы.

Фігура чалавека на фоне гэтай гульні святла падавалася амаль нерэальнай і, калі б не вітыя балясы парэнчаў, якія выходзяць прама ў сад веранды, яе цалкам можна было б прыняць за аптычны падман, народжаны заходам і нашым уяўленнем. Аблачына тытунёвага дыму

ахувала ягоную галаву і нейкім дзіўным чынам прыцгвала да сябе драбок таго далёкага нябеснага святла, праз што нагадвала адліты з золата німб.

Скураш падкрэслена ветліва сядзеў у глыбіні пакоя ля разадранага трапезай стала, глядзеў на спіну курыльца ды імкнуўся сілай волі заціснуць у сабе лёгкае ап'яненне. Ён ведаў, што пасля такіх аўтагенных практык раніцай будзе расколвацца галава, і любыя, нават самыя малаважныя раздражняльнікі пацягнуць за сабою прыступы агрэсіўнасці або меланхоліі.

Аднак менавіта сёння новаспечанаму начальніку ўпраўлення Рады нацыянальнай стабільнасці неабходныя былі цвярозыя мазгі. Думкі з пльнямі крыві, разагрэтай выпіўкай, патрабавальна стукалі ў скронях. Пачутае не ўкладвалася ў рамкі звыклага, і таму ўсярэдзіне ўсё сціскалася, нараджала рызыку і салодкае прадчуванне новага, невядомага, што запатрабуе ад Малюты поўнай самааддачы, працы да знямогі. Хто хоць аднойчы па-сапраўднаму кахаў, таму вядома гэтае магічнае пачуццё поўнага самарастварэння і стомленасці, якое выклікае неапісальны прыліў новых сілаў ды смагу далейшай дзейнасці, параўнальную хіба што з натхненнем мастака.

«Ты зноў паплыў, німб над галавой у адпетага грэшніка ўбачыўся, ты б яшчэ Апостала Паўла з цыгарэтай у зубах і ў генеральскім мундзіры прымоў, дзякуй Богу, што тваіх думак жонка не чуе».

Ён на хвіліну ўявіў скептычна ўсмешлівы твар Кацярыны, яе кплівыя вялізныя вочы, у якіх калісьці з першага разу загруз ды так і застаўся там на ўсё жыццё. Жылі яны з жонкай, калі глядзець з боку, добра, выклікаючы стабільную зайздрасць навакольных, праўда, раз у некалькі гадоў, здаралася, дужа лаяліся і парываліся, – чаго б тое не каштавала, – развесціся, але потым усё неяк само сабою

ўціхамірвалася, вярталася на кругі свае, знаходзячы знаёмыя контуры любаснага звыклага жыцця.

Як і ў кожнай сям’і, у Скурашоў былі свае спрэчкі, якія доўжацца гадамі, і прадметы вечных, як сёння модна гаварыць, разборак. Адною з такіх «прадлёнак» было фундаментальнае пытанне аб асабістай адданасці, нават, хутчэй, фатальнай прывязанасці мужа да сваіх начальнікаў.

Малюта быў упэўнены, што без гэтага амаль фанатычнага пачуцця не можа быць сапраўднай працы, сапраўднай вялікай справы. Каця ж, бачачы ягоня пакуты пасля кожнага расчаравання ў чарговым куміры, якога ён з такой цяжкасцю гадамі ствараў сабе, падпарадкоўваючыся звычайнаму жаночаму эгаізму, замест спагады тыднямі пілавала яго за марнаванне нерваў і сіл, а галоўнае – за неданесеныя ў дом грошы.

Паспрачацца з жонкай, хай нават у думках, Скурашу не далі.

– Малюта Максімавіч, – прымусіўшы здрыгануцца, перапыніў ягоня разважанні кіраўнік сакратарыята Рады нацстаба Лаўрэнцій Міхайлавіч Абрушка, які бязгучна, як прывід, праслізнуў у пакой, – даўно сядзіце?

У гэтым няхітрым, здавалася б, пытанні для дасведчанага вуха чыноўніка адгадваўся цэлы рой розгаласаў старых інтрыжак, рэўнасці, натуральнага страху быць абыдзеным, абылганым і, вядома ж, бесперапыннай барацьбы за доступ да цела начальніка.

Калі б хтосьці ўсёмагутны змог хоць бы на некалькі гадзін зазірнуць у чарапныя скрынкі чыноўнікаў вышэйшых дзяржаўных устаноў краіны, ён бы жахнуўся. Ільвіная доля напружаных высілкаў маленькіх клетак шэрага рэчыва дзяржслужбоўцаў сыходзіла на прыдуманне і разгаданне найскладанейшых шматхадовак і

галаваломак, інтрыг, якія доўжацца гадамі, і барацьбы розных групак за месца пад наменклатурным сонцам. Чым менш пэўных і неабходных для краіны спраў выдавалі на гара ўпраўленне, інстытут, група, каманда, тым мацней і даўгавечней яны былі, таму што не марнавалі каштоўны час на дробязі, а жылі чыстай інтрыгай, мэтай якой было адно – самазахаванне і кругавая параўка.

Закаціўшы выпрабавальны шар, відавочна разлічаны на неспрактыкаванасць Малюты, Аbruшка з асцярогай пакрывіўся на расхінутыя дзверы веранды і прысеў на краёк крэсла ля неразрабаванай вежкі накрахмаленай сурвэткі, якая вянчала некранутыя прыборы сталовай сервіроўкі. Не дачакаўшыся адказу на сваё пытанне, ён спадылба зірнуў на каменны твар Скураша, які выпраменьваў таямніцу, і паспрабаваў зайсці з іншага боку.

– Малюта Максімавіч, мы, здаецца, з вамі не пасварыліся? Я пытанне задаю, а вы маўчыце. Як гэта загадаецца разумець?

– Выбачайце, Лаўрэнцій Міхайлавіч, – разумеючы, што няправільна сварыцца на роўным месцы з чалавекам, які штодня першым уваходзіць у кабінет усемагутнага шэфа дзеля ранішняга дакладу і разбору папер, Скураш, як бы ачуўшыся ад дрымоты і няшчыра паціраючы павекі, са знарочыстай ветласцю вымавіў: – Я добра выпіў і вось, падаецца, задрамаў. Вы нешта спыталі? – і, раптам, нібы схаянуўшыся, з жахам у голасе прашаптаў: – А дзе шэф?

«Ну і гусак!» – хмыкнуў пра сябе Аbruшка і, кіўнуўшы ў бок веранды, таксама не падвышаючы голаса вымавіў: – Вунь, паліць! Я пытаў, ці даўно вы сядзіце?

– Глядзіце, а над галавой Івана Паўлавіча німб, – зрабіўшы адпаведны вымаўленым словам выраз твару, выдыхнуў Малюта, – а ўсярэдзіне рэха адгукалася: «Даўся

табе гэты німб! Мала таго, што Кацьку сваім ідыятамі замучыў, дык цяпер яшчэ і вар'ятам у вачах калегаў праславішся».

Тым часам, нябесны пралом скаціўся амаль да самага гарызонту, і слуп астылага пажаўцелага святла ўжо наперакос слізгаў па навакольных ландшафтах і амаль упіраўся ў дашчаны насціл веранды. Фігура чалавека стала яшчэ цямнейшай, а воблака бясконцага тытунёвага дыму як бы замерла ў неспасціжна нерухомым для гэтай пары года паветры, іскрыстым шарам ахутваючы яго буйную галаву.

– Ты глядзі, а сапраўды ж... Містыка нейкая, трэба будзе яму сказаць. Прызнацца, – не адрываючы погляду ад дзіўнага відовішча, працягваў Абрушка, – я вас, Малюта Максімавіч, запаважаў. Не кожнаму даецца такая здольнасць у, здавалася б, звычайных рэчах убачыць знак звыш. Вось бачыце, вам дадзена, а мне не. Я ж, як зайшоў, ля дзвярэй хвілін пяць стаяў, на ўсё гэта тарашчыўся, а, акрамя раздражняльнага святла, нічога не ўбачыў. Давайце мо, пакуль ён там з сабе падобным абменьваецца тонкімі энэргіямі, вып'ем па маленькай за ягонае здароўе.

Малюта ведаў, што Лаўрэнцій Міхайлавіч – спрактыкаваны апаратчык старой камсамольска-партыйнай школы, мінуў усе кругі кіруючай працы, бязлітасны горан ідэалагічнай барацьбы, і вось на табе – на праверку гэты ідэйны баец бальшавізму апынуўся звычайным зачараваным містыкам. Спачатку Скураш у гэта не паверыў і ўжо было памкнуўся адпусціць якую-небудзь шпільку наконт Блавацкай і тонкіх матэрыяў, што ліпнуць да таямнічай жаночай чакры, але, бакавым зоркам убачыўшы напружаныя скулы і агонь, які разграўся ў вачах суразмоўцы, які па-ранейшаму, як загіп-

натызаваны, глядзеў на веранду, перасцярогся. Колькі разоў ён пасля з падзякай успамінаў гэтую сваю прадбачлівасць і дзівіўся інтуіцыі, якая аберагала яго ад імгненнага крушэння кар’еры. Тады ён гэтага яшчэ не ведаў, як і не ведаў таго, што сёння ўпершыню суткнуўся з дрымучай шматвяковай Крамлёўскай чартаўнёй.

Выпіць за здароўе шэфа гэтым разам не атрымалася. Иван Паўлавіч Плаўскі, рэзка павярнуўшыся, хутка ўвайшоў у пакой, пакінуўшы на шырокіх парэнчах у промнях-агарках восеньскага захаду поўную попелыніцу дымлівых недакуркаў.

– Ну што, надзея радзімы маёй, Лаўрэнцій ды Малюта? Усё аб загубленых душах засмучаецца? Хачу вас суцешыць: “загубіць” не заўсёды азначае «пагубіць»... Іншы раз у смерці аднаго – выратаванне многіх. Аднак і шляхетныя імёны ў маіх помочнічкаў, аж мароз па скуры бяжыць! – І весела акінуўшы па-вайсковаму ўскочыўшых падначаленых, працягнуў: – Малюта Максімавіч, вы на сёння свабодны, добранька абдумайце нашу гутарку, а галоўнае, вызначыце алгарытм рэалізацыі асноўнай яе тэмы. І пажадана, іншымі сіламі. Да сустрэчы.

3.

Машына амаль бязгучна кацілася па нязвыкла гладкім для Падмаскоўя асфальце. Дарога нібыта без ахвоты віхляла сярод высокіх і стройных, нібы высыпаных на подыум, хвой. Святло фар, гойдаючыся ў такт уздымаў і спускаў, супакойвала і закалыхвала. Напруга мінулага дня і асабліва апошніх гадзін паступова развейваліся, саступаючы месца выразнай працы думкі.

Малюта любіў глядзець на бясконцую шэрую стужку лятучай дарогі. Яна заўсёды падавалася яму такой рознай, незвычайнай, таямнічай, і ён быў амаль упэўнены, што насамрэч гэта не ён, драбнютка і найпростая часцінка чалавецтва, нясецца па гэтай бясконцасці, а яна – шматаблічная ў сваёй аднастайнасці дарога – вабіць яго і ўвесь навакольны свет з нікуды ў нікуды. Калі па якіх-небудзь службовых дзівацтвах яму даводзілася на тыдзень або больш затрымлівацца ў мітуслівым і шумным горадзе, ён пачынаў сумаваць, назапашаная з дня ў дзень стомленасць паступова перарастала ў раздражняльнасць, а тая, у сваю чаргу, непазбежна цягнула за сабой верную спадарожніцу – злосць.

Раней ён не разумеў вытокаў сваёй злосці і, як кожны з нас, падпарадкоўваючыся эгаізму, шукаў яе першапрычыны ў дамашніх, калегах, начальніках, дрэнным надвор'і. Ды ці мала яшчэ дзе можна шукаць апраўданне самому сабе?.. І вось аднойчы яму адкрылася таямніца дарогі, яе філасофскае асэнсаванне, і ён нырнуў у яе, як у вір, безаглядна, на злом галавы, не думаючы аб перспектывах вяртання назад. Дарога гэта ацаніла і падаравала яму сваю літасць.

Толькі насыціўшы зрок мірным слізгаценнем злітых разам матэрыі, прасторы і часу ды ўпэўніўшыся, што шэрае мільгаценне працягваецца пад шчыльна замружанымі вейкамі, Малюта Максімавіч пачаў падрабязна аналізаваць апошняю гутарку з сакратаром Рады нацыянальнай стабільнасці.

Прапанова суправаджаць Івана Паўлавіча да загараднай рэзідэнцыі паступіла ў самым канцы працоўнага дня. Скураш ужо збіраўся патэлефанаваць Інзе і пацвердзіць учарашнюю дамоўленасць аб сустрэчы ва ўтульным рэстаранчыку, які яна яму паказала падчас мінулага і

пакуль што адзінага спаткання, як нязвыкла прастуджана затрашчаў тэлефон прамой сувязі. З лёгкім хваляваннем ён падняў трубку найважнейшага ў кабінце тэлефоннага апарата.

– Дабрыдзень, гэта Плаўскі, – нечакана завурката-ла трубка, – праз чатыры хвіліны чакаю вас унізе, каля спецліфта.

Малюта ліхаманкава кінуўся запіхваць у сейф раскладзеныя на сталe паперы, прыціскаючы плячом да падбароддзя тэлефонную трубку, хацеў даведацца ў каго-небудзь, дзе знаходзіцца гэты самы спецліфт, аднак усе набраныя ім нумары аддавалі гулкім рэхам доўгіх гудкоў. Толькі настроеная на спатканне Мрозь аказалася на месцы і, выслухаўшы блытанае пытанне, якое перамяжоўвалася прабачэннямі за сарваны вечар, падказала напрамак.

– Самы кароткі шлях, – прасякнуўшыся склада-насцю моманту, чаканіла Інга, – з «апендыкса» прыёмнай самога сакратара. Спяшайся, каб паспець спусціцца да шэфа. Не паспееш, ляці па пажарнай лесвіцы, яна недалёка, але пасля Івана Паўлавіча ў ліфт не садзіся...

Замкнуўшы дзверы, Скураш бегам кінуўся ўніз, ба-лазе, спусціцца было ўсяго паверх. Абмінуўшы доўгі калідор, ён некалькімі глыбокімі ўздыхамі аднавіў ды-ханне і ўвайшоў у прыёмную.

Дзяжурны, дужы яшчэ стары, убачыўшы ягоны раз-гублены твар, з разуменнем замахаў рукамі, паказваючы на бакавыя дзверы.

– Можаце не спяшацца, Малюта Максімавіч, якраз паспееце і спусціцца, і адсапціся, і думкі ў парадак пры-весці. Толькі што вельмі важны званок прайшоў, так што мінімум хвілін дзесяць ён дакладна будзе размаў-ляць, не менш.

– Дзякуй... – Скураш запнуўся, разумеючы, што забыў імя і імя па бацьку сённяшняга дзяжурнага.

– Іван Данілавіч, – лагодна ўсміхаючыся, падказаў сівы непрыкметны чалавек у сціплым, але бездакорна адпрасаваным гарнітуры. – Вы не бянтэжцеся, усяго ж два тыдні на службе, дзе ўжо тут усіх запомніш. Праз гадоў-другі й радыя будзеце забыць і імёны, і твары, але, на жаль, так ужо ўладкаваная памяць, нічым іх адтуль не выб'еш.

– Выбачайце, Іван Данілавіч, я лепш спушчуся, а то нядобра мітусіцца перад высокім начальствам.

– Правільна, малады чалавек, разважаеце. Можа быць, у гэтых, падавалася б, прасценькіх словах і ёсць запарука вашага поспеху, паверце ўжо старому.

Усю дарогу ў нязвыкла прасторнай машыне Малюта рэзаўся са сваім шэфам у «пераваднога дурня». Мабыць, гэта была адзіная картачная гульня, у якую ён нядрэнна гуляў. Сакратар жа Рады, як потым аказалася, гуляў ва ўсе гульні і прытым амаль заўсёды выйграваў.

Наатрымліваўшы ўдосталь «дурняў» і прывёўшы тым самым Івана Паўлавіча ў выдатны душэўны настрой, Скураш, сам таго не падазраючы, намацаў трывалую дарожку да сэрца гэтага нелюдзімага на першы погляд чалавека. Яны ўвайшлі ў вялікі дом, які зіхцеў казённай стэрыльнасцю, добра ўпісваўся ў хваёвы бор і лунаў вялізнай верандай з рассоўнымі вокнамі над дагледжаным фруктовым садамі.

Малюта Максімавіч машынальна пакратаў аздобленыя забаўным разбярствам нарды, якія ляжалі на нізкім часопісным століку.

– Гуляеце? – пачуў ён.

– Ды так, сярэдненька...

– Сярэдненька – гэта я гуляю. Можа, пакуль збіраюць на стол, пару караценькіх зганяем?

– Іван Паўлавіч, хіба ў мяне ёсць выбар? Вядома, згуляем, трэба ж чымсьці смак «дурня» перад прыёмам ежы перабіць.

З «ганаровым» лікам «пяць – адзін», зразумела ў чыю карысць, перайшлі ў сталовую.

– Малюта Максімавіч, я спадзяюся, вы не занадта галодныя і пагодзіцеся хвілін сорок пагуляць, як вы нядаўна справядліва зазначылі, перад прыёмам ежы. Я вось таксама люблю вайсковыя абарачэнні і не саромеюся іх, а чаго мне саромецца свайго жыцця? Я за спіны іншых не хаваўся, на печы не адседжваўся, усё, што мог, у Радзімы заслужыў. Ордэнаў і медалёў унукам і праўнукам хопіць. Хадзем шпацыраваць, – і, скурчыўшы кіслую міну, ён шматзначна падняў уверх указальны палец.

Жоўтая лістота, акуратна змеценыя з выкладзеных брукам дарожак, пакорліва падпарадкоўваючыся лёгкаму ветрыку, круцілася пад нагамі. Неба толькі пачынала цямнець, і па ім хтосьці невядомы ганяў, без усякай паслядоўнасці, статкі яшчэ не пацяжэлых ад вільгаці вяртлявых аблокаў.

– Адкуль у вас такое нетрадыцыйнае імя?

– Малюта – гэта маленькі, малодшы...

– Добры маленькі, пэўна, з цэнтнер вагой, і расточкам Бог не пакрыўдзіў...

– Метр восемдзсят два, таварыш генерал-палкоўнік!

– Добра, у гвардыю падыходзіце. Вы, наколькі мне памяць не здраджвае, ніякага дачынення да спецслужбаў не маеце? – прыпаліўшы і выдзімаючы з сілай вычышчаны лёгкімі ад смалы і іншых брыдотаў дым, спытаў Плаўскі.

– Так, праўда, пару разоў «контрыкі» спрабавалі прафілакціраваць, ды прыналежнасць да касты замपालітаў вырочала.

– Цікава, за што ж гэта?

– Адзін раз за Высоцкага і анекдоты пра роднага Леаніда Ільча, другі – за прыхільнасць да «опіуму для народа» і наведванне Богага храма.

– Мудакі, што яшчэ сказаць? Хіба што з тых часоў мала што змянілася, назвы толькі памяняліся. Самая страшная бяда нашай краіны, на мой погляд, сёння – не столькі засеўшая ўсюды партнаменклатура і абрызглыя мазгі суграмадзян, колькі міліцыя і КДБ, якія ўзрасцілі айчынную арганізаваную злачыннасць і шчыльна з ёю зрасліся. Вы паглядзіце, што вакол робіцца: дробных і сярэдніх жулікаў, бандытаў прыкрываюць «мянты», а буйных акул – унукі жалезнага Фелікса. Гэта ж трэба было камусьці дадумацца: старэйшых афіцэраў «камітэта» без адрыву ад вытворчасці адправілі на кармленне ў буйныя банкі, фірмы, холдынгі. Пусцілі «казлоў» у агарод, а іх там і чакалі! Вось адкажыце мне, на каго вы будзеце працаваць, калі дзяржава вам плаціць паўтары, скажам, або дзве тысячы драўляных рублёў, а камерцыйны банк – пяць тысяч даляраў?

– А што тут адказваць? Вядома, на банк, тым больш, пад страхой дзяржавы! Выходзіць, поўная рэалізацыя сучынага прынцыпу падвойнай маралі, чаго ж не папрацаваць...

– Правільна. Але чаму мы з вамі гэта разумеем, а прэзідэнт і ўрад робяць выгляд, як у тым анекдоте: «Тата, а што гэта было?» Вядома, Божа ўратуй, я не збіраюся грэбці ўсіх пад адзін грабянец, нават праводзіць адрозненні паміж начальнікамі і падначаленымі, маўляў, адны сумленныя і адданыя справе, а другія – зажраліся і раз-

бэсціліся ўсёдазволенасцю. Гэта дурное. Падпарадкоўваючыся законам службы, другія непазбежна вырастаюць першых, а потым ужо ў сілу ўступае ўсемагутны закон захавання ўласнай сракі на пануючых вышніх. Вось і атрымоўваем падобнае па ўласным узору. Чаму можна навучыцца ў племені людзедаў, дзе забойства чалавека – не проста норма, а справа ганаровая, годная павагі і ўсеагульнага прызнання? Усё прагніло, і мы тым больш павінны цаніць людзей, якія захавалі ў сабе хоць нешта чалавечае. Ім у тым жыцці было нашмат цяжэй, чым нам. Уявіце сабе: бацька – людзеда, настаўнікі – людзеда, а вы – вегетарыянец. Колькі пакут! Колькі сілы трэба, каб выжыць і не стаць такім, як усё! Але гэта ўсё лірыка, шаноўны Малота Максімавіч, а праўда жыцця такая: прэзідэнт цяжка хворы, і невядома, чым ягоная хвароба закончыцца. Краінай кіруюць смутныя асобы, для якіх захаванне высокага ўзроўню крыміналу вельмі выгаднае.

Плаўскі на некалькі хвілін замоўк, як бы абдумваючы апошнюю фразу, потым рэзка спыніўся і, прасвідраваўшы Малоту сваім бранябойным поглядам, працягнуў:

– Ды ніхто фактычна краінай не кіруе, проста пакуль яшчэ працуе наладжаны механізм ды інэрцыя мышлення, пабудаванага на страху. Калі гэта ўсё скончыцца, адбудзецца трагедыя.

Генерал замоўк. Грубіянскі, злёгка рабы і таму падобны на высечаны са стэпавага каменю твар пазмрачнеў, бровы сышліся ля пераносся, плечы злёгка прыгорбіліся, крокі сталі павольнымі, падавалася, што ўвесь цяжар адказнасці, які ён добраахвотна ўзваліў на сябе, ламаючы ненадзейныя падпоркі, раптам дагнаў яго і прыціснуў да зямлі. Цень болю слізгануў па застылых скулах. Плаўскі па-бычынаму матнуў галавой, з асцярогай зірнуўшы на суразмоўцу.

Малюта, наэлектрызаваны блізкасцю і адкрытасцю шэфа, інстынктыўна адчуваў ягоны стан і ўсім сваім выглядам паказваў, што нічога не заўважае, а цалкам заняты пераварваннем атрыманай інфармацыі.

– У нас учора адбылася вельмі цікавая сустрэча з міністрам унутраных спраў Болатавым. Дык вось, адной з тэм, якія мы закраналі, было стварэнне так званай Белага легіёну, нейкай падпарадкаванай Радзе нацыянальнай стабільнасці ваенізаванай арганізацыі, закліканай у найкароткі час калі не пакончыць са злачыннасцю і карупцыяй, дык хоць бы пачаць з ёй непрамірымую барацьбу...

– Але ж, прабачце, такія арганізацыі ўжо існуюць, на мой погляд, іх нават занадта шмат...

– Існуюць. А што толку? На каго яны працуюць? Ужо сапраўды не на дабрабыт дзяржавы, ім і прыкрываюцца. Гаворка ідзе аб стварэнні прынцыпова і якасна новай структуры. Болатаў прапаноўваў стварыць легіён як сакрэтнае падраздзяленне ўсярэдзіне свайго міністэрства і ўжо праз яго замкнуць на нашае ведамства. Калі пайсці па гэтай схеме, то вы, натуральна, кажаце праўду: атрымаецца чарговы мёртванароджаны вырадак. Вы, падаецца, былі на вайне?

– Толькі як вайсковы дарадца...

– Яшчэ мне анёлачак знайшоўся. Вы глядзіце, адсціпласці не памрыце, мне-та не трэба лапшу на вушы вешаць. Дарадцы! Вы ўсе там так панараілі, што за вас духі самыя вялікія ўзнагароды прызначалі...

– Іван Паўлавіч, прабачце, што перабіваю, але такога бакшыша, як за вашу галаву, за ўсіх дараднікаў разам узятых...

– Добра, абмяняліся кампліментарамі і хопіць, адчуваецца ў вас камісарская закваска: пахваліў камандзіра –

паўсправы зрабіў. Дык вось, я яшчэ там, у Афганістане, заўважыў, што лепш усяго ваююць тыя салдаты, у якіх здарылася асабістае гора, скажам, у нядаўнім баі загінуў сябар, або каханая маладзіца, стаміўшыся чакаць героя, легла пад смаркатага студэнта. Адкуль што бярэцца! Учора здыхляк – метр з кепкай на каньках, а сёння, глядзіш, пара пісаць рапарт да медалю «За адвагу». Адчуваеце, куды я хілю?

– Пакуль, прызнацца, не.

– А між тым ідэя простая: эфектыўней усяго са злачынцамі могуць змагацца людзі, пацярпелыя ад іх. Ні адна школа міліцыі, ніякая спецыялізаваная вучэльня не дасць нам больш устойлівых і непадкупных байцоў, чым войска людзей, якія на сваёй скуры паспрабавалі брыду дакранання нелюдзяў. Дык, можа, прыйшоў час даць магчымасць іх справядліваму гневу выйсці вонкі і паслужыць грамадству?

– Але яны ж у масе сваёй юрыдычна бязграмацныя, а любое працэсуальнае парушэнне непазбежна прывядзе да развалу нават відавочнай справы ў судзе.

– Гісторыя паказвае, што калі перад дзяржавай стаіць выбар выжыць або загінуць у кровавым хаосе міжусобнай смуты, прынцыпы лібералізму павінны адступіць убок і вызваліць месца для рашучых і валявых дзеянняў. Сёння ў краіне ідзе вайна, і не толькі на Каўказе, нябачны фронт цяпер усюды, і калі мы гэтага не зразумеем, мы загубім Расію, дакладней, яе астаткі. Вы гэта разумеете?

– Не толькі разумею, але і шмат у чым падзяляю вашыя думкі, аднак, Іван Паўлавіч, вы самі гаварылі аб псіхалогіі людаедаў...

– Вось гэта і будзе вашай галоўнай задачай. У легіён павінны набірацца толькі чыстыя і сумленныя людзі. Людзі, якія будуць служыць не мне, не вам, а будучыні

свайго народа і пры гэтым выразна ўсведамляць сваю часовасць. Ведаеце, як казакі: бяда ў хаце – яны на вайне, вораг зрынуты – аруць зямлю, пішуць кнігі, выходзяць дзяцей. Думаю, вы асноўную ідэю ўлавілі?

– Так, Іван Паўлавіч.

– Вось і выдатна, працуйце ў аўтаномным рэжыме, калі і каго трэба будзе падключыць, я вам падкажу, а пакуль – два дні вам на падрыхтоўку канцэпцыі. Пастарайцеся не моцна распісвацца, адсілы старонак сем. Ну і паралельна думайце над агульным палажэннем, мабыць, гэта будзе найважнейшы дакумент.

Малюту злёгка білі дрыжкі ад усведамлення адказнасці, якая звалілася на яго. З аднаго боку, яму падабалася гэтая ідэя, з іншага – адольвала збянтэжанасць толькі ад адной думкі, колькі бедаў можа нарабіць гэты легіён, калі яго ўзначаліць уладалюбівыя і карыслівыя людзі.

Машына ўжо неслася сярод сабе роўных у бліскучых плынях ярка асветленых вуліц, горад пачынаў жыць сваім начным жыццём. Ідэальная схема, намалёваная Плаўскім, пачынала знаходзіць пэўныя рысы, Скураш, адкінуўшы ўбок сумненні і сантыменты, прыняўся за выкананне дадзенага яму даручэння.

4.

У кватэры ў Інгі зазваніў тэлефон.

– Гэта таварыш Мрозь?

– Так, а з кім я размаўляю?

– Ваш сябар. Я ад Міхаіла Васільевіча. Спадзяюся, помніце такога?

Яна ўжо даўно забыла аб існаванні ў сваім жыцці гэтых званкоў. Міхаіл Васільевіч Злобін даўно на пенсіі,

а можа, ужо і памёр. Прынамсі, пасля яе шлюбу з сынам самога Гроцкага ён прыбег увесь перапалоханы і дрыготкім ад хвалявання голасам растлумачыў, што ніякіх адносін у іх ніколі не было, што ўсе паперы ён знішчыў і забыў, як яе, спадарыню Гроцкую, завуць. І вось на табе.

– Выбачайце, я не ўзгадваю ніякага Міхаіла Васільевіча, вы, відаць, памыліліся...

– Дарма вы так. Глядзіце, як бы потым не пашкадаваць...

– Ды пайшоў ты! – і яна кінула трубку.

«Вось прыдурак, на ўвесь выхадны сапсаваў настрой. Значыць, збрахаў Злобін. Ну, вырадак, я цябе дастану, калі ты, сука, яшчэ не здох ад п'янкі і зайздрасці», – яе думкі зноў перапыніў тэлефонны званок. Інга са злосцю схапіла трубку.

– Я ж табе сказала, казліная рожка...

– Ну і ну, вось ужо не думаў, што я падобны да казла, – адазвалася на вельмі арыгінальнае прывітанне трубка голасам Скураша.

– Ой, прабач, Малюта...

– За казла – і вось так проста «прабач», не ўжо, дзетачка, за базар, як гавораць у нас на Старой плошчы, адказваць трэба. Паехалі снедаць. У цудоўны дзень з цудоўным чалавекам... карацей, я ўнізе, ля твайго пад'езда.

– Паслухай, ну гэтак жа нельга, я толькі вочы прадрала...

– І ўжо кагосьці адкасцярыла па тэлефоне...

– Ды ну іх. А, ведаеш, паднімайся да мяне. Каву табе гарантую, а сама пакуль што-небудзь намалюю з фэйсам. Эй, паслухай, а адкуль ты мой адрас ведаеш?

– Дзе працуем, мілка! Я, дарэчы, і код і паверх ведаю...

– Глядзі толькі ад гонару не лопні, а то ліфт запыр-
скаеш, мілок, – з’язвіла Інга. – Можа, я пагарачылася
зранку да сябе хвалько ўпускаць?

– Выпраўлюся, чэснае крамлёўскае!

Маскоўская няздзельная раніца – паняцце філасофскае
і ў нечым падобнае да юдзейскага шабаду. Хваля
падвышанай дрымотнасці і адкрытага пафігізму ахоплі-
вае пераважную большасць жыхароў Першапрыстоль-
най, і яны, загнаныя тыднёвым бегам, пакуралесіўшы
або выканаўшы ўсю хатнюю працу напярэдадні ў субо-
ту, выкарыстаюць гэты адзіны дзень як натуральную
аддыху для бяздзеянага валяння ў ложку, рытуальнага
марнавання часу і паўапанутага бязмэтнага туляння
па сонных пакоях пагружанай ва ўтульную ляноту ква-
тэры. Пры жаданні гэтая чаканая раніца можа быць
расцягнутай да першай вячэрняй зоркі, таму не
здзіўляйцеся, калі замест прывітання а палове другой
дня вам незадаволена прабурчаць: «І якога чорта бала-
боніць у такую рань, сёння ж выходны!»

Толькі штосьці вельмі незвычайнае можа прымусіць
масквіча пакінуць сваю маленькую, з нечалавечай цяж-
касцю адваяваную ва ўладаў крэпасць і пусціцца ў па-
дарожжы па пустэльных вуліцах, пад якімі, выгінаючы-
ся ў тунэлях, плывуць нязвыкла пустыя электрацягнікі,
а светлыя пераходы самага прыгожага ў свеце метрап-
літэна адзваваюцца глухім рэхам на крокі нешматлікіх
заспаных пажыраў.

Вядома ж, у першую чаргу да такіх незвычайнасцей
адносіцца пачуццёвая, так сказаць, сардэчная сфера на-
шага жыцця, даць поўную характарыстыку якой чала-
вечтва дагэтуль не мае сілаў. Божа, колькі дзідаў злама-
на ў несучішніх спрэчках аб вытоках любові! Колькі

найяснейшых розумаў чалавецтва заблудзілася ў яе лабірынтах і памутнелі свядомасцю! Куды яе толькі, гэтую бедную любоў, не заганялі! І на нябёсы, і ў апраметную, і ў душы людзей, і ў сэрцы, і ў іншыя, больш інтымныя часткі цела, а то і зусім аўтарытэтна заяўлялі: любові няма! І тут жа спяшаліся агаварыцца: яна-то, вядома, ёсць, але не такая, якой мы яе сабе ўяўляем. Гэтае пачуццё нашмат мацней нашых смаркатых страсцішак, шчымлівага прадчування бездані, бяссонных начэй, салодкіх і горкіх слёзаў, вершаў і музыкі, п'янлівай утрапёнасці, якая раздзірае на часткі разгарачанае цела, – аказваецца, усё гэта – дурасці. Праўдзівая любоў – гэта любоў да Бога, да Радзімы, да кесара, да ізгоя, да правядыра, да чалавецтва, да дэмакратыі, у рэшце рэшт.

Кожная эпоха наперабой прапаноўвала нам сваю, самую праўдзівую, самую правільную трактоўку любові, і мы, законапаслухмяныя, згаджаліся. А што паробіш, не пагодзішся – ерэтык, здраднік, вораг народа. Але пры гэтым усё неяк не так атрымлівалася: чым больш мы любілі Бога, тым мацней ненавідзелі сваё цела і людзей, вернікаў у іншага бога. Чым ярчэй палала ў нас полымя патрыятызму, тым часцей мы квапіліся на суседнія землі, чым больш па-вернападданіцку схілялі галовы, тым хутчэй саспявалі і пажыралі сваіх творцаў рэвалюцыі, чым гучней крычалі аб дэмакратыі, тым хутчэй прыходзіла дыктатура. Здавалася б, чалавецтва даўно павінна было загінуць у жалезных цісках такой любові, але ў аглядным часе гэтага не адбылося, і толькі з адной прычыны: ваш сын учора ўвечары ўцёк на спатканне і вярнуўся пад раніцу з запалымі шчокамі і шчаслівым агнём у вачах.

Скурашу падавалася, што дапатоппы ліфт ледзьве паўзе ў сваёй вузкай вертыкальнай нары, відавочна не

прадугледжанай даваеннай архітэктурай. Лёгкае смыленне шчок, перасохлае нёба, неадчувальны боль у далонях ад шыпоў барвовых ружаў – гаварылі аб чымсьці прыемным, даўно забытым. Малюту гэта адначасова радавала і злавала.

Дзверы трыццаць шостаі кватэры на пятым паверсе былі злёгка прыадчыненыя. У ярка асветленай вітальні, сцены якой былі ўпрыгожаныя драўлянымі разьбянымі пано з экзатычнай садавінай і невядомай зверыной, да вялізнага, ад падлогі да столі, авальнага люстэрка ў такой жа разьбяной раме скотчам была прылепленая запіска: «Кухня направа, кававарка зараз закіпіць, усё астатняе на сталі. Хутка буду. І.М.»

Пах добрай кавы непадзельна ўладарыў у прасторнай, у два вакны, кухні. Узмоцненае шыпенне агрэгата, які зіхцеў чорным пластыкам і матавым бляскам нержавейкі, лямпачкамі і маленькім дысплеем, нарэшце абвінулася гучным булькатаннем, і ў празрысты пузаты кававарнік са стогнам палягчэння паліўся пульсіруючы і гарачы цёмны цурок. Кававарка паступова супакоілася, замоўкла.

Цішыня незнаёмага жытла навалілася на нерашучага Малюту. Кватэрныя гукі і шоргаты, якія спачатку разбегліся прэч ад незнаёмца, асцярожна, як цікаўныя шчачнюкі, сталі вылазіць са сваіх зацішных куткоў і з асцярогай набліжацца да яго, залазіць у вушы, бударажыць уяўленне. Дзесьці рыгнула, няўлоўна прашамалеў нейкі лёгкі шоргат, ціха заплёскалася вада. На яе гук, як лунацік, чамусьці і пайшоў Скураш.

Не звяртаючы ўвагі на вялікія памеры пакояў і іх убранне, ён, затаіўшы дыханне, асцярожна краўся да крыніцы гэтага заклічнага, узрастаючага плёскату вільгаці, што вырвалася з цесных труб. Вось яны,

патрэбныя і чамусьці таксама прыадчыненыя дзверы. Бессаромна яркае святло тонкай палоскай паказвала сваім лязом кірунак далейшага руху. Малюта, канфуза-чыся свайго блазенства, набраўшы поўныя грудзі паветра, рашуча прасунуў у ванную руку з букетам, павярнуў твар далей ад звабнага святла і для пэўнасці шчыльна закрыў вочы.

– Ну вось я так і ведала, што вы нічога лепшага не прыдумаеце, як кінецеся за мной падглядваць, – нечакана аднекуль ззаду разануў цішыню кплівы жаночы голас.

Скураш азірнуўся. Перад ім у кароткім прасценькім халаціку стаяла Інга.

У рэстаран у гэты дзень яны так і не патрапілі.

Страшных памераў ложка яшчэ захоўваў астаткі іхняга цяпла, падушкі і коўдры разляцеліся ў розныя бакі як пасля выбуху і застыглі ў сваёй асуджанай непатрэбнасці, у паветры плавалі, зліўшыся разам, іхнія пахі. Галасы, якія перакіпалі ад знямогі, чуліся з суседняга пакоя, і стыльна абстаўленая спальня з рэўнасцю да іх прыслухоўвалася.

– Божа, які ж ты патрасны мужык... Мне яшчэ ніколі, ніколі не было так добра. Я ўпершыню ад гэтага плакала. Ты, пэўна, думаеш, што я дурніца, так?

– Дурань – якраз я, і мне так падаецца ўжо два тыдні. Ты ведаеш, у першы дзень нашага зняёмства я ледзьве стрымаўся, каб не накінуцца на цябе...

– Я і сама ледзь не ўляглася на твой пісьмовы стол. Добрая парачка, нейкія маньякі.

– Ну, так ужо і маньякі, проста злёгка дурнаватыя. Высокае званне маньяка мне яшчэ давядзецца заслужыць...

– Што ж, не буду супраць, калі ты зоймешся гэтым хоць зараз.

Спальня занервавалася, з асцярогай мяркуючы, што яны стануць вырабляць гэта па-за яе сценамі і, толькі ўбачыўшы на сваім парозе ўжо нападўсплеценую парачку, з палёгкай уздыхнула, прымаючы яе ў сваю шырачэнную зыбку.

Дзень сыходзіў у дробную дрыготку прасеянага небам касога дажджу. Ён расплёскаваўся на шыбу, скручваўся ўніз звлістымі струменямі, і ад гэтага заваконны свет падаваўся нейкім нерэальным, фантастычна размытым. Дзве голыя фігуры прыціснуліся адна да адной і адлюстроўваліся ў злёжку затуманеным празрыстым люстэрку. Збоку і напраўду магло падацца, што ў гэтую хвіліну ніякая сіла на свеце не зможа адарваць іх...

5.

Першая ананімка аб амаральных паводзінах начальніка ўпраўлення і супрацоўніцы сакратарыяту легла на стол Плаўскага роўна праз тры дні.

– Што гэта за трызненне вы мне падсоўваеце? – нахмурыўшы бровы, спытаў ён Абрушку.

– Нічога асаблівага, так, для інфармацыі. Пакладзена...

– Накладзена. Я што вам – партком? Вы гэтага добраахвота вылічыце і да мяне, я яго з вялікім задавальненнем адпраўлю працаваць па прызначэнні – сметнікі і сарціры чысціць. А гэтая Мрозь хоць сімпатычная?

– Цалкам. Дзесьці пад трыццаць, нагастая, грудастая...

– Ай ды Малюта, ай ды сукін сын! Прама па Пушкіну! Вучыцца ў яго, Лаўрэнцій, трэба, амаль на месяц

пазней нас прыйшоў у Раду, а ўжо пахвальныя лісты паляцелі, – і, зірнуўшы на гадзіннік, перайшоў на сур’ёзны тон. – Сёння папер досыць, да прэс-канферэнцыі засталася ўсяго нічога, завіце да мяне Аляксандра і Аліцыю Маркаўну, дзясурных у прыёмнай папярэдзьце – ні з кім не злучаць. Мы рыхтуемся.

Прэс-канферэнцыі, якія даваў Плаўскі, былі хутчэй грамадска-палітычнай падзеяй у жыцці сталіцы, чым звычайнымі інфармацыйнымі падставамі для нуднай журналісцкай браціі. Зацішша, якое звалілася на галовы абывацеляў пасля, напэўна, самых дзіўных выбараў у гісторыі дэмакратыі, панура ціснула на расплясканыя мазгі. У непахмеленыя галовы народа назойліва лезлі самыя невясёлыя думкі і рытарычныя пытанні. Адно з іх было закавыкай з закавык: як магло здарыцца, што вялікая краіна (так яна, прынамсі, сама пра сябе думала) ізноў шляхам прамога волевыяўлення выбрала ў кіраўнікі нялюбага ёю чалавека, ды да таго ж абцяжаранага цэлым букетам комплексаў?

Пытанне гэтае вісела ў паветры і бестурботна ківала ножкамі, бо адказаць на яго ніхто не мог. Выбрала краіна і ўсё тут! Закон выкананы, паваротаў назад не бывае, словам – поўнае дэма! Злёгка прыпалоханыя ад магчымых пераменаў новыя гаспадары краіны з палёгкай уздыхнулі і шчыльней паселі на звыклых шастках каля даўно падзеленых кармушак. Старыя бясколерныя часы Ляніда Ільча, абцяжараныя галечай і абсурднымі перакосамі ўлады, злавесна замаячылі на найблізкіх подступах. Узлёт Плаўскага на вяршыню палітычнага Алімпу, прапахлага перагарам, казнакрадствам, імпічментам і шунтаваннем, быў адзінай нечаканай надзеяй для Расіі, якая, здавалася, ужо ў чарговы раз махнула на сябе рукой.

Зала для зносінаў з прэсай высокіх насельнікаў Старой плошчы знаходзілася ля ажурных кратаў варот шо-стага пад'езда і была зусім запоўненая. Справа і злева ў некалькі шэрагаў стаялі на рознавялікіх штатывах тэле-і відэакамеры. Амфітэатр цвёрдых казённых крэслаў, якія спускаюцца паўколам да сцэны, займалі журналісты з найбуйных інфармацыйных расійскіх і замежных агенцтваў. Асобна вылучаліся фотакарэспандэнты, якія, як дасведчаныя снайперы, загадзя выбіралі сабе пазіцыі, прастрэльвалі іх чэргамі аўтаматычных спускаў і асляпляльных бліскавак сваіх дзіўных апаратаў. Сотні чорных выгінастых, як ліхія думкі, правадоў з разбегу ўзляталі на бліскучы лакаваны стол і, раздуўшыся разнаколернымі галоўкамі мікрафонаў, гатовыя былі, нібы звітыя ў вялізны клубок змеі, з азвярэннем кінуцца на нічога не падазравалую ахвяру.

Саша Брахманінаў – прэс-сакратар Плаўскага, без усякіх празмернасцяў абвясціў аб пачатку сустрэчы журналістаў з Сакратаром Рады нацыянальнай стабільнасці.

Іван Паўлавіч як заўсёды пачаў з дамашняй загатоўкі і хвілін за трыццаць намаляваў вельмі непрывабную карціну панаваўшых у краіне парадкаў, сутнасць якой ён уціснуў у пяць ёмістых слоў: вакол бардак ды імпатэнцыя ўлады. Жывыя, не зацяганыя па бюракратычных паперах фразы нязвыкла вуркаталі ў невялікай зале. Плаўскі быў ва ўдары, ён купаўся ў басах свайго голасу, у асляпляльным святле тэлевізійных ліхтароў і іншасветным мігценні фотаблікаў. Гэта была яго стыхія, стыхія ўпэўненага ў сваёй праваце чалавека, якую ён нейкім неспасціжным чынам мог перадаць сваім слухачам.

Скураш не прапускаў ніводнага публічнага выступу шэфа. Ён уладкоўваўся дзе-небудзь збоку, бліжэй да стала, і з цікавасцю назіраў за Плаўскім і прысутнымі ў

зале. Перад ім павольна, з прабуксоўкамі раскручвала-ся нябачнае кола ўзаемапранікнення энэргій утоенага сэнсу слоў. Найстаражытная і страхатлівая магія паступова атрымлівала сілу містэрыі, нараджаючы ўсярэдзіне ні з чым не параўнальнае пачуццё суперажывання, якое, у сваю чаргу, апроч волі, вызваляла дзікую сілу датычнасці. Адасобленае, асцярожнае і палахлівае «я» скурчвалася, саступаючы месца асляпляльнаму, нібы наркотык, калектывізму. Твар нясцерпна гарэў, прага дзейнасці перапаўняла душу. І ўсё гэта адбывалася з кожным. Дзіўным чынам непадобныя адзін да аднаго людзі, якія часам размаўлялі на розных мовах, раптам ператвараліся ў адзінаверцаў. У гэтым парыве, які мяжуе з апантанасцю яднання распаўляліся індывідуальнасці, сціраліся маленькія чалавечкі з іх слабасцямі і бедамі ды нараджаўся грозны, сляпы, абезасоблены натоўп, гатовы рынуцца наперад, ствараючы або руйнуючы ўсё на сваім шляху.

Нешта падобнае Малюта, на сваё здзіўленне, назіраў і сёння. Вострыя на язык, мацёрныя і нахабныя ў іншых сітуацыях журналогі лавілі кожнае слова Плаўскага, не адрываючы погляду ад сцэны, нешта чыркалі ў сваіх нататніках, распальваючыся разам з выступоўцам.

«Бесаўшчына нейкая! – разважаў Скураш, утаропіўшыся на расчырванелую напышлівую Вольгу Гоц, нядаўна прызнаную «залатым пяром» года. – Уяўляю сабе, што ён вытвараў з радавымі выбарнікамі, калі ўсёведу-Воленьку амаль да аргазму давёў. Ну, малайчына! Ды што Гоц, мужыкі і тыя туды ж!»

Іван Паўлавіч замоўк нечакана, проста не дамовіў фразу, цяжка ўздыхнуў і адкінуўся на спінку крэсла. Дасягнуўшы піка напругі, ён нібы прасіў хвіліну перадыху. У зале зашумелі, зашамацелі, заварушыліся. На

стале з'явілася попельніца, і Плаўскі, з усмешкай акінуўшы поглядам прысутных, маўляў, маю, у адрозненне ад вас, поўнае права, не спяшаючыся, уставіў цыгарэту ў муштук і, блажэнна прыжмурыўшыся, смачна зацягнуўся.

– Спадары, прашу задаваць пытанні, – робячы камусці ўмоўныя знакі, вымавіў Брахманінаў, – час у Сакратара абмежаваны. Калі ласка, прашу Грамадскае расійскае тэлебачанне...

– Іван Паўлавіч, пералічваючы патэнцыйныя пагрозы нацыянальнай бяспеды, вы назвалі разбуранне сістэмы кіравання краінай. Калі можна, падрабязней на гэтую тэму.

– А што падрабязней? Фактычна ад гэтай сістэмы засталася адно шмаццё, якое хуценька прыватызавалі рэгіёны, яшчэ год-другі – і яны канчаткова ператворацца ва ўдзельныя княствы. Магу растлумачыць больш вобразна. Краіна ў нас найвелізарная, як велічэзны дыназаўр. Тулава, ногі, даўжэзны хвост ды шыя з маленечкай галоўкай і яшчэ больш маленечкімі мазгамі, – у зале яхідна захіхікалі. – Не сумнявайцеся, маленькія мазгі, і тыя абрызглыя, – працягваў Плаўскі. – Дык вось, пакуль сігнал ад башкі дойдзе да хваста, хваста ўжо няма – зжэрлі, а зваротнай сувязі «хвост – галава» наогул не прадугледжана. Я ясна выкладаю?

– Куды ўжо ясней...

– Калі ласка, пытанне калегаў Сі-эн-эн, – адводзячы шэф ад наспелага скандалу, умяшаўся прэс-сакратар.

– Спадар Плаўскі, як часта вы бачыцеся з прэзідэнтам, аб чым гаворыце? Гэта адно пытанне. Другое: ходзяць чуткі аб пагаршэнні яго здароўя. Як вы гэта пракаментуеце?

Скураш, як і ўсе, хто рыхтавалі гэтую сустрэчу, думаў, што падобнае пытанне хто-небудзь задасць. У Івана Паўлавіча былі падрыхтаваныя тры пазітыўна-нейтральныя адказы, але, ужо паспеўшы пазнаць свайго шэфа, усе прысутныя супрацоўнікі апарата Рады ўнутрана напружыліся. Хто ведае, што ў гэты момант можа прыйсці яму ў галаву?

– У прэзідэнта, напэўна, няма патрэбы ў такіх сустрэчах, а ў мяне і пагатоў. А чаго, уласна, сустракацца? Мне і без гэтага працы хапае, – сёкануў не па пісаным Плаўскі. – Што тычыцца яго здароўя, дык я не доктар. Я, як вам вядома, рускі генерал, і мая справа – вайна і парадак, а гэта вельмі далёкая ад медыцыны вобласць прымянення чалавечага інтэлекту..

«Здаецца, пранесла», – падумаў Скураш, але генерал, зірнуўшы спадылба на журналістаў, правуркатаў:

– Але, па маіх дадзеных, – зала замерла, – прэзідэнта рыхтуюць да сур'ёзнай аперацыі на сэрцы. Будзем спадзявацца на яе шчаслівы зыход.

Журналісты паўсхопліваліся з месцаў, многія кінуліся да выхаду, спяшаючыся першымі данесці да сваіх агенцтваў і выдавецтваў сенсацыйную навіну.

– Ну, гэта ён дарма, – ні да кога не звяртаючыся, вымавіла Гоц, – гэтага яму не даруюць.

– Апошняе пытанне, – перакрываючы шум, амаль пракрычаў Брахманінаў.

– У каго будзе знаходзіцца ядзерны чамаданчык у момант аперацыі?

– У прэм'ер-міністра, як таго і патрабуе канстытуцыя.

– Калі ў краіне ў гэты час пачнуцца беспарадкі, ці гатовыя вы, спадар Плаўскі, узяць на сябе ўсю паўнату ўлады?..

– Выбачайце, спадары, – ужо амаль зароў прэсакратар, – час прайшоў. Дзякую за ўвагу.

Генерал збіраўся яшчэ нешта сказаць, але перадумаў і, махнуўшы рукой, сыйшоў са сцэны.

Скураш заўважыў, што наперадзе журналістаў да выхаду кінуліся супрацоўнікі іншых падраздзяленняў адміністрацыі.

«Ну, гэтыя, зразумела, да пачутага яшчэ і свайго з тры кашолкі накруцяць, уяўляю, якая цяпер свістапляска пачнецца, – ужо крочачы па доўгім калідоры да свайго кабінета, падумаў ён. – Неяк усё гэта не ў час, ды і навошта гусакоў цвяліць?»

6.

Тонкую пластыкавую тэчку з прапановамі па «Белым легіёне» Малюта перадаў шэфу за два дні да гэтай няшчаснай прэс-канферэнцыі і з нецярпеннем чакаў ацэнкі сваёй працы. Ужо сотні разоў былі перабраныя ў галаве ўсе магчымыя слабыя месцы дакумента, абгрунтаваныя адказы на верагодныя заўвагі, і вось, седзячы на другім паверсе ведамаснай сталовай, куды доступ быў адчынены ўсім супрацоўнікам, Скураш у чарговы раз пракручваў самае слабое месца будучага праекту – абгрунтаванне законнасці з’яўлення самастойнай сілавой адзінкі, падпарадкаванага Радзе нацстабу.

– Малюта Максімавіч, вам можна скласці кампанію? – перапыніў яго пакуты знаёмы голас.

Падняўшы галаву, ён убачыў дзяжурнага дзядка-адстаўнічка з прыёмнай Сакратара.

– Вядома, Іван Данілавіч, прысаджвайцеся, калі ласка, – папераджальна адсоўваючы крэсла, усміхнуўся Малюта.

– Ну-с, я бачу, вы ўжо цалкам асвоіліся, – разгружаючы на стол свой паднос, добразычліва працягнуў

ветэран. – Праўда, ужо выбачайце старому за цікаўнасць, а чаму вы абедаеце тут, у агульнай, так сказаць, зале? Здаецца, неяк не па чыне...

– Так, Іван Данілавіч, жыццё памянялася, дэмакратыя квітнее буйным цветам, вось і спрабую крочыць у нагу з часам. Дзень там абедаю, два – тут. І ў начальства на вачах, і для падначаленых даступней.

Канешне, калі ўжо быць да канца адкрытым, абедаць у гэты пчаліны вулей, двухпавярховы шкляны домік, які какетліва прыхінуўся да старажытнага сабора ў адным з завулкаў уладнага квартала, Малюта часткова прыходзіў з-за Інгі. Натуральна, толкам пагаварыць у батлейцы, якая жуе і звініць шклом ды металам, ніколі не атрымлівалася, але затое папрапальваць адзін аднаго поглядамі і дэманстратыўна паўздыхаць можна было колькі заўгодна, галоўнае – каб гэта асабліва не кідалася ў вочы староннім.

На жаль, яшчэ не напісаныя агульныя законы развіцця службовых раманаў, хоць і доўжацца яны тысячагоддзі, таму кожны з іх унікальны, як унікальны і самабытны ўсякі адпушчаны нам Богам дзень.

– А ведаеце, Малюта Максімавіч, вы мне адразу спадабаліся, і развагамі, і дзеяннямі, і стараннасцю да службы, а галоўнае, што мая адзнака супала з меркаваннямі блізкіх мне па духу людзей.

– Цікава, – адклаўшы ўбок прыборы, насцярожыўся Малюта.

– Вы не хвалюйцеся, малады чалавек, ешце, ніякай небяспекі для вас нашыя меркаванні не ўяўляюць...

– Прабачце, а хто гэта «вы»?

– Ды ўжо, відаць, ніхто. Так, групка людзей у самым пачатку доўгай чаргі ў крэматорый. Старыччо, адным словам.

– Гэта вы – старыччо? Ды вы сотні маладых фору дасце. Я ж бачу, як вы працуеце. Будзь мая воля, палову свайго ўпраўлення разагнаў бы і на месца лайдакоў ды гультаёў паставіў дзiesiąтак такіх вось дзядкоў.

– Вядома, пахвальна чуць, але ж гэта ненатуральна. Старыя ўсё роўна памруць, і на каго ўсё гэта застанецца? – Іван Данілавіч абвёў вакол лыжкай. – Што, яшчэ раз усё па ветры пусціць, або вы таксама вызнаеце веру ў добрага дзядзечку з Захаду, які прыйдзе і ўсё наладзіць?

– Ды не, наколькі я разумею, асобай радзіны ў нас там не водзіцца.

– І правільна разумееце, толькі паменш аб гэтым гаварыце. Дачаснікі паступова запаўняюць калідоры ўлады. Мы, як ніхто, гэта бачым. Цяпер што ні прызначэнне, дык нейкая лінялая асоба з сумнеўнай рэпутацыяй і са скручанай на захад галавой. – Стары замоўк, адчувалася, што гэтая тэма даўно яго цісне.

– Іван Данілавіч, не засмучайцеся. Проста ўсё памянлася. Раней камуністы спрабавалі будаваць камунізм, а цяпер, напэўна, прыйшла пара даць магчымасць капіталістам паспрабаваць пабудаваць у нас капіталізм. Не можам жа мы працягваць жыць ні там ні сям.

– Ды хіба я супраць, няхай сабе будуюць, толькі спрадвечнае, мацярынскае, на чым дзяржава стаіць, хай не руйнуюць. У дзяржаўнасці палітыка – гэта мішура, так, зменная адзежка. Галоўнае – нацыянальна-гістарычная самабытнасць, аснова асноў дзяржаўнасці. Яна крывёй мільёнаў і тысячагоддзямі змацаваная, а дзе кроў і час зліваюцца разам, там утоеная найвялікшая таямніца, і не трэба спрабаваць яе разгадаць, а ўжо тым больш руйнаваць і прыстасоўваць пад сябе. Не атрымаецца.

«Вось гэта дзядок!», – уразіўся Малюта, а ўслых вымавіў:

– У нас з вамі нейкі надзіва філасофскі абед атрымоўваецца...

– Не трэба здзіўляцца, паверце мне, старому, калі ў найблізкі час не адбудуцца змены, пліта падмурку можа раскалоцца па лініі Волгі, ужо вельмі цяжкі груз неразумення дзеянняў сталіцы назапашаны ў Азіяцка-Сібірскай частцы. А гэта можа аказацца нашмат страшней Другой сусветнай вайны. Ну ды добра, давайце пакінем гэтыя вышэйшыя матэрыі, яны апетыту не дадаюць. Дарэчы, гэтая сталовая – самае бяспечнае для даверных гутарак месца на ўсёй Старой плошчы...

– А чаму так?

– Проста ўсім дзесьці пагаварыць трэба, таму яшчэ пры яе будаўніцтве было прынята рашэнне не абсталёўваць абедзенныя залы адпаведнымі прыборамі. Часова, вядома, могуць што-небудзь пад стол падсунуць, а так няма. Увогуле, своеасаблівая нейтральная зона.

– Иван Данілавіч, давайце вернемся да пачатку гутаркі, хоць вашыя апошнія словы для мяне прагучалі як адкрыццё, і мы абавязкова як-небудзь працягнем гэтую тэму. Усё гэта ўжо даўно само сабою бармочацца ўсярэдзіне мяне, а вы якраз усё дакладна сфармулявалі. Бо і я да вас прасякнуўся адмысловай прыхільнасцю. Што хітраваць, мне патрэбен дасведчаны чалавек, які ведае ўсе закуткі і лабірынты Плошчы, а параіцца няма з кім. Для мяне ўсё неяк хутка адбылося. Бабах! І ты ў новым, ды да таго ж пакуль зусім чужым для цябе свеце. Хоць, вядома, я не хлопчык і таксама ў сякія-такія гульні гуляць умею, але гэтага мала. Калі вы не палічыце за нахабства, я б хацеў зрэдку звяртацца да вас ці вашых сяброў за парадай...

– Злітуйцеся, пра што размова! Заўсёды будзем радыя. Давайце як-небудзь у суботу адвячоркам збярэмся

ў мяне на лецішчы. Гэта ў Жаўруках... Паначуем, – і, злавіўшы на твары Малюты лёгкі цень замяшання, стары чэкіст, адгадваючы ягонья думкі, дадаў: – А вы Ингачку таксама бярыце, яна добрая, чысцюткая дзяўчынка. Гутаркі ёй нашыя слухаць, вядома, ні да чаго, а вось старой маёй дапамагчы, ды ваш выходны палепшыць – гэта ў самы раз. Ды і прыкрыццё для дурняў добрае.

На выхадзе са сталовай Скураша паклікаў памочнік, які дастаўся яму па спадчыне разам з кабінетам і трыма сакратаркамі.

– Малюта Максімавіч, вас тэрмінова шукае Сакратар Рады.

Кабінет Плаўскага быў абстаўлены па-вайсковому строга. Вялікіх памераў працоўны стол, за якім з левага боку размяшчаўся прыстаўны столік, абстаўлены размаітымі тэлефоннымі апаратамі. У правым куце – драўляная тумба з трохкаляровым дзяржаўным сцягам, перад якой амаль ва ўсю даўжыню кабінета цягнуўся стол нарадаў з шэрагамі звычайных крэслаў. Усю сцяну з гэтага боку займала шэрая запавеса, якая хавае за сабою вялікую карту Расіі з нанесенымі на яе дзяржаўнымі таямніцамі. Насупраць, ля вокнаў, стаяла чорная скураная канапа, тры такіх жа фатэлі і нізенькі часопісны столік са шклянным вечкам. Абапал ад уваходных дзвярэй размяшчаліся кніжныя шафы.

– Доўга абедаеце, Малюта Максімавіч, – замест прывітання, працягваючы руку, вымавіў Іван Паўлавіч. – Прысаджвайцеся, – і ён кіўнуў на яшчэ адзін прыстаўны столік, які мясціўся перад працоўным.

Скураш сеў, адсунуўшы масіўнае, абшытае зялёнай скурай крэсла.

– Што будзеце: гарбата, кофэ? А то ж кампот яўна не далі дапіць, – слова «кава» гучала ў генерала з відавочным паўднёвым вымаўленнем.

– Калі можна, гарбату.

– Зрабіце адну гарбату, а мне кофэ і якіх-небудзь печывак, – апусціўшыся ў сваё працоўнае крэсла, ён адключыў селектар і дастаў з карычневага партфеля знаёмую Скурашу тэчку. – Віншую, добрая праца, там ёсць некалькі заўваг і прапаноў па яе рэалізацыі, раю прыняць без абмеркаванняў. З наступнага тыдня варта пераходзіць да практычных дзеянняў. Нядрэнна, вельмі нядрэнна, а галоўнае – месца для базы дакладна выбрана. Цікава, чым кіраваліся?

– Чытаў вашыя кнігі, ведаю біяграфію і трохкі геаграфію размяшчэння воінскіх частак.

– Добра. Забірайце і... глядзіце мне, – Плаўскі перасцерагальна пагразіў указальным пальцам. – Гэта першая падстава, – заўважыўшы, што Малюта збіраецца ўставаць, дадаў генерал, – другая, вы, здаецца, былі на прэс-канферэнцыі. Ну і якія вашы ўражанні?

– Іван Паўлавіч, не крыўдуйце, але я скажу праўду.

Плаўскі упіўся ў суразмоўцу сваімі пранізліва бясколернымі вачыма, зрэнкі павузіліся, і Скурашу здалося, што яму ў самае нутро пракраліся два гнуткія сталёвыя зонды і бесцырымонна разглядваюць яго выварат.

– Гаварыце.

– Мне падаецца, што пра здароўе прэзідэнта вы сказалі дарэмна. Ужо вельмі да гэтай тэмы за зуб'ямі раўніва ставяцца.

– Ды вы што ўсе сёння, змовіліся? Перастрахоўшчыкі няшчасныя! – Плаўскі нахмурыўся і прыпаліў новую цыгарэту ад старой. – Чатыры з лішнім тыдні кормяць народ байкамі аб незвычайна цвёрдым поціску

рукі Прэзідэнта, круцяць хронікі гадавой даўнасці. І вы мне гаворыце – дарма сказаў? А ці маю я права маўчаць аб гэтым? Гэта што, дзед маржовы хварэе? Не, Малюта Максімавіч, гэта першая асоба дзяржавы, гарант Канстытуцыі з перапою і ператамлення дуба збіраецца даць! А вы мне ўсё прапаноўваеце маўчаць у анучку! Так мы чорт ведае да чаго дамаўчымся! Вунь ужо ўсе «круцёлкі» паабрывалі. – Ён з раздражненнем зняў трубку масіўнага белага апарата з кнопкавым наборам. – Плаўскі ля тэлефона!

Паслухаўшы суразмоўцу хвілін пяць, ён, нахмурыўшы па-сталінску злёгка рабы твар, працадзіў: – Добра, – і павесіў трубку. – Усе дасталі, і дочки, і жонкі, і халуі, і халуі халуёў, а галоўнае, зазначце, ва ўсіх «крамлёўка-круцёлка». Вось развялі гадзюшнік...

– Тым і небяспечная гэтая сітуацыя. Вядома, па вялікім рахунку, у вашай заяве няма нічога страшнага, наадварот, вы вызваляеце прэзідэнта, гаворачы пра ягоную хваробу. Ці мала што можа адбыцца, а так – хворы, атачэнне дрэннае, не дагледзела. Але, Іван Паўлавіч, яго плюсы, а вашыя мінусы, як мне падаецца, якраз і хавуюцца ў гэтым самім асяроддзі. Хто яны і як дзейнічаюць, пакуль не ведаю, але не выключаю, што ў найблізкі час дасведчаныя людзі дапамогуць мне разабрацца.

– Добра, праехалі. Разбірайцеся. Толькі народ наш – не быдла, яго бясконца дурыць немагчыма. – І без усякага пераходу, паднімаючыся, рэзка пляснуў па краі стала. – Сёння ўначы ляцім на Каўказ. Усе інструкцыі ў Яўлампавы.

Інструкцыі ў намесніка Сакратара Пятра Харлампіевіча Яўлампавы былі кароткімі, і аддаў ён іх Скурашу прама ў прыёмнай Плаўскага.

– Усім збор у палове чацвёртай тут, – ён тыцнуў рукой у падлогу, – а да гэтага – па сваіх планах.

Малюта крыху раней змыўся дахаты ў надзеі хоць трохкі паспаць. Аб падобных камандзіроўках ён ніколі жонку не папярэджваў. Камандзіроўка і камандзіроўка, нічога асаблівага. Праўда, потым, як правіла, калі ўсё раскрывалася, слёзы ліліся ракой, папрокі сыпаліся градам, маленькія кулачкі бездапаможна мясілі ягоную спіну, але хвілін праз дваццаць у кватэры аднаўлялася перамір'е. Бо няма на свеце сямейнага агменю, ля якога б заўсёды панаваў мір.

Паспаць, аднак, не атрымалася. Новаму жыхару іх невялікай утульнай кватэрку ў адным з дамоў даваеннай пабудовы ў раёне Старога Арбату парэзалі вушы, і ён, матляючы галавой, наторкваючыся на мэблю, глядзеў на ўсіх умольна неўразумелым поглядам сваіх чыстых і ўжо безнаркозных вачэй. Жыхара звалі Гуся, і ён, паводле радаводу, з'яўляўся пародзістым шчанюком рызеншнаўцэра мужчынскага полу. Адным словам, хлопчыкам, як ласкава гавораць сабакары.

Убачыўшы Скураша, Гусярык з радасным брэхам кінуўся да любімага татачкі. Павязка спаўзла, з яшчэ не зацягнутых ранаў ва ўсе бакі паляцелі буйныя кроплі крыві. Узрадаваны гучнымі крыкамі Кацярыны і Малюты, шчанюк радасна круціў галавой і самазабыўна віляў азадкам са смешным абцінкам хваста. Сцены пярэдняга пакою, люстэрка, вопратка, рукі і твары старэйшых Скурашоў запырскаліся крывёй. Увесь вечар пайшоў на ўборку і перавязванні.

Роўна ў тры начы Малюта быў у сваім кабінце.

Наогул, трэба адзначыць, на новую каманду, якая прыйшла на Старую плошчу разам з Плаўскім, «перша-

бытнікі» глядзелі як на непаразуменне. Ім было няўцям, што робяць тут гэтыя людзі? Чаму прыходзяць да світання, а сыходзяць далёка за поўнач? За іхнімі спінамі часта чулася: ды часовыя, маўляў, яны, такія ў нас доўга не затрымліваюцца. І паўгода не пройдзе, як загрымаць разам са сваім выскачкай-шэфам.

Ахова і служба бяспекі таксама напачатку тузаліся, прасочваючы ў начных зборышчах крамолу, будзіла высокае начальства, а яно з перапуду ляцела дакладваць на саноўныя падмаскоўныя лецішчы.

Вось і сёння ветлівы заспаны прапаршчык доўга разглядваў службовае пасведчанне Малюты, потым кудысьці патэлефанаваў і толькі пасля гэтага, папрасіўшы прабачэння, адкрыў вароты, прапускаючы машыну.

«Так, не надта тут давяраюць нашаму шэфу, і з кожным днём гэты давер, падаецца, “узрастае”».

Узяўшы сякія-такія паперы, пераклаўшы найболей важнае са скрыняў стала ў сейф, у тры дваццаць ён спусціўся ў прыёмную.

Народу было няшмат. Падпарадкоўваючыся законам раніцы, усе гаварылі напаяголасу. Дакладна ў прызначаны час на парозе з’явіўся Яўлампай і, дэманстратыўна зірнуўшы на гадзіннік, капіруючы шэфа, вымавіў:

– Спадары, спускаемся ўніз, садзімся ў аўтобус, тых, хто спозніцца, не чакаем. Брахманінаў, дзе прэса?

– Будзе ў аэрапорце.

Усе не спяшаючыся зрушыліся да ліфтаў.

– Малюта Максімавіч, – ужо ў спіну паклікаў дзяжурны ў гэты дзень у прыёмнай адстаўнік, – можна вас на хвіліначку?

– Так, Прохар Астапавіч.

Напарнік Івана Данілавіча мала чым ад яго адрозніваўся, хіба што быў мітуслівым ды ростам ніжэй.

– Ведаеце, калі я прыходзіў дадому з начной працы, мне жонка заўсёды мыла акуляры, – шматзначна ўсміхаючыся, вымавіў ён і працягнуў стус газет. – Вось вам на дарогу, каб не сумна было ў самалёце.

– Дзякуй, – нічога не зразумеўшы пра акуляры, Скураш узяў газеты і паспяшаўся за астатнімі.

Загадкавыя словы пра жонку і акуляры праяснелі ў асветленым туалете аэрапорта. Выціраючы рукі, Малюта ўбачыў на дужках і ў кутках шкельцаў ледзь прыкметныя бурныя плямкі застылай сабачай крыві. Прыкры халадок прабег паміж лапаткамі. «Неслабая ў дзядка была начная праца. А з выгляду божы дзьмухавец, мухі не пакрыўдзіць...»

Маторы гулі роўна. Амаль пусты самалёт, увабраўшы ў сябе жменьку нападсонных людзей, пратыкаючы разрэджаную прастору, ляцеў насустрач невядомасці.

7.

Восень на Каўказе сёлета выдалася, як на ліха, дажджлівая. Навакольныя палі і гаі пад шэрым нізкім небам падаваліся вылінялымі, начыста пазбаўленымі яркіх кастрычніцкіх плям, а занавешаны каламутнай кісеяй дажджу гарызонт пачынаўся адразу за дарожным кюветам. Калі ж дождж не ішоў, дык у паветры нерухома трымалася нейкая водная завісь. Вопратка ад яе ў лічаныя хвіліны станавілася вільготнай, а металічныя часткі тэхнікі і зброі пакрываліся дробнай, праціўнай выпарынай.

Самалёт, да ўсеагульнага здзіўлення, прызямліўся ў аэрапорце Махачкалы. Сустракалі высокага госця без

прынятых тут урачыстасцяў, усяго некалькі чалавек на чале з кіраўніком рэспублікі.

– Гэта звычайны азнаямляльны візіт, так што прашу вас – без усякай помпы і горскіх празмернасцяў. Для справы лепш, калі аб нашым прылёце будуць гаварыць як мага менш, – абдымаючыся з Магамедавым, папрасіў Плаўскі.

Першая палова дня прайшла ў сустрэчах і нарадах. Становішча, мяркуючы па дакладах, у рэгіёне было напружаным. Прыдуманы кімсьці ў Маскве «каўказскі бліцкрыг» цалкам праваліўся. Слаба навучаныя, матэрыяльна не забяспечаныя, а галоўнае, маральна не гатовыя да партызанскай вайны войскі загразлі ў суседняй рэспубліцы і, уяўляючы адчайныя ўзоры гераічнасці, сіліліся зрабіць немагчымае: аднавіць канстытуцыйны лад. Аднак гэтага нельга было зрабіць па вызначэнні, таму што ніякай канстытуцыі, у агульнапрынятым сэнсе гэтага слова, у Чачні ўжо даўно не існавала. А аднавіць тое, чаго няма, не можа ніводнае, нават наймацнейшае войска.

– Вы можаце выразна далажыць аб велічыні сапраўдных страт? – дапытваўся Плаўскі ў камандзіра групойкі генерал-лейтэнанта Голубева.

– Иван Паўлавіч, гэта вельмі праблематычна, баявыя дзеянні ідуць больш паўгода. Кіраўніцтва неаднаразова змянялася, як і ведамасная падпарадкаванасць...

– Генерал, я вас не разумею! Вы гэтае трызненне, прабачце за рэзкасць, можаце цывільным несці. Як гэта вы не ведаеце прамых страт? Дакладвайце, колькі забітых, колькі параненых, колькі без вестак зніклых? Ці за той нядоўгачасовы перыяд, калі я пакінуў родныя ўзброеныя сілы, змянілася гэтая сумная справаздачнасць?

– Нічога не змянілася, бардака дадалося. Вы ж мяне добра ведаеце, Иван Паўлавіч, віляць я не прывык і туфту

Сакратару Рады нацыянальнай стабільнасці дакладваць не збіраюся. Няма такога ўліку па групойцы ў цэлым, ёсць асобны па войску, асобны па ўнутраных войсках, асобны па МУС, асобны па ФСБ, ды і то, я мяркую, яны вельмі прыблізныя.

Невядома, чым бы скончыўся гэты даклад, калі б за спіной Плаўскага не з'явіўся начальнік ягонай аховы Аляксандр Сяргееў – здаравенны хлопец, які прайшоў усе найноўшыя войны і канфлікты і які насіў дзівакаватую мянушку «Санька Савецкі Саюз». Выслухаўшы інфармацыю, Плаўскі папрасіў прабачэння і выйшаў.

– Малюта Максімавіч, дабрыдзень. Палкоўнік Загорскі, прадстаўнік разведупраўлення войска. Можна вас на хвіліначку?

Скураш, паціснуўшы працягнутую руку, выйшаў з залы ўслед за афіцэрам.

– Мне вас «Санька Савецкі Саюз» паказаў, – як бы перапрошваючы, вымавіў палкоўнік. – Пятра Харлампіевіча нідзе няма, а справа не церпіць адкладу. Нам толькі што паведамлілі, што Сакратар сёння мае намер сустрэцца з мясцовымі, так сказаць, аўтарытэтамі, братамі Ізмаілавымі. Не наша, вядома, справа ацэньваць іх дзейнасць з прававога пункту погляду, але людзі яны з відавочна сумнеўнай рэпутацыяй. Можа, вы пагаворыце з ім на гэтую тэму, а то там машыны ўжо рыхтуюць, каб везці вас у Чачню. А куды насамрэч завязуць, гарантаваць ніхто не можа.

Малюта ліхаманкава думаў. Пачутае, на першы погляд, падавалася поўным абсурдам, але, ведаючы непрадказальнасць шэфа і прыроджаны авантурызм Яўлампавы, які ў бытнасць Плаўскага камандармам быў у яго начальнікам выведкі, можна было чакаць усяго, што заўгодна.

– Адкуль такія звесткі?

– Крыніца надзейная, але няма ўпэўненасці ў тым, што мы адзіныя валодаем гэтай інфармацыяй. Ужо не раз заўважалі, што звесткі, атрыманыя намі, практычна адначасова атрымліваў і супернік. Ніяк у толк не возьмем: ці то крыніца двоіць, ці то ў нас «пацук» завёўся. На ноч глядзячы ехаць па нашых дарогах, нават у суправаджэнні бронетэхнікі, я б не раіў, ды і патрэбы такой, наколькі я разумею, няма.

Адчувалася, што афіцэр гаворыць шчыра і па-сапраўднаму занепакоены. Азірнуўшыся назад, ён трохі панізіў голас і працягнуў:

– Для многіх, і не толькі ў войску, Плаўскі – гэта нейкая надзея на будучыню. Так што падобная легкадумнасць недапушчальная ўдвая. Спадзяюся, вы, як чалавек вайсковы, гэта разумеце?

– Шмат я чаго разумею, але прымаць рашэнні будзе Сакратар, а на нашу долю, як заўсёды, выпадзе ганаровы абавязак запусціць іх або ўжо, на худы канец, зрабіць так, каб ваўкі былі сытымі і авечкі цэлымі. Хадзем да Івана Паўлавіча, пакуль ён у залу не вярнуўся.

Плаўскі, адасобіўшыся ў суседнім кабінце, размаўляў па мабільным тэлефоне. Сяргееў, паспеўшы пераапрагнуцца ў камуфляж, дэманстратыўна загарадзіўшы сабою дзверы, аб чымсьці шаптаўся са сваімі падначаленымі.

– Аляксандр Леанідавіч, прабач, што перарываю вашу гутарку, – сходу пачаў Скураш, – тэрмінова патрэбен «доступ да цела». Хоць, мяркуючы па тваёй баявой размалёўцы, ты павінен быць у курсе справы. Гэта праўда?

– Што?

– Не рабі разумны твар, ты ж афіцэр! Хто ўгаварыў шэфа ехаць з Ізмаілавымі?

– Малюта Максімавіч, вы б цішэй гаварылі, – аглядваючыся па баках, зашаптаў Аляксандр, – мне і так галаўнога болю хапае. Ніхто яго не ўгаворваў, ён сам мяне з Яўлампавым бітую гадзіну пераконваў, што гэта самы бяспечны шлях.

– Значыць, мы з вамі спазніліся. Крыўдна, – азірнуўшыся да выведніка, развёў рукамі Малюта, – шэф прыняў рашэнне, упэўніў найболей прасунутых адрэналіншчыкаў, і чорта з два іх цяпер атрымаецца вярнуць на шлях ісцінны. Хоць паспрабаваць бы трэба. З кім у яго гутарка? Можа, нам зайсці?

– Я б не раіў. Масхадаў ужо трэці раз тэлефануе.

– Цікава, а яму што трэба?

Дзверы рэзка расхінуліся, Плаўскі раздражнёна саўгануў тэлефон у рукі ахоўніку і, змерыўшы падначаленых калючым поглядам, выціснуў з сябе разам з клубамі тытунёвага дыму:

– Каб праз сорок хвілін усе былі ў адзінай форме вопраткі, – і, спыняючы Малюту, які рушыў да яго, папераджальна падняўшы руку, гатовым зарыкаць голасам дадаў: – Ніякіх пярэчанняў і спрэчак. Выконвайце загад.

Нечакана выглянула сонца і прыдуркавата жмурылася ў нешырокіх вымоінах аблокаў. Асмялелае, ужо злёгка кранутае восеньскімі фарбамі лісце бессаромна стрэвала з сябе халодныя кроплі прама на галовы бестурботных мінакоў, якія відавочна паспяшаліся пазбавіцца ад дакучлівых парасонаў і каптуроў. Прыморскі горад жыві сваім звычайным жыццём.

Калісьці даўно, у апошнія гады Гарбачова, Скураш часта прыязджаў сюды і нядрэнна ведаў мясцовыя традыцыі і норавы. Ужо тады за ўяўным спакоем і непакіснасцю

традыцый усё выразней вымалёўвалася цень нацыянальнага адчужэння і рэлігійнай нецярпімасці. Паступова ў яшчэ існым Савецкім Саюзе звужаліся зоны рускага ўплыву. Малюта дагэтуль памятаў адну выпадкова падслуханую начную гутарку. Яго і размоўнікаў падзяляла густая, ломкая сцяна жывой загарадзі і непранікальная, глейкая імгла паўднёвай начы. Людзі ішлі па суседняй алеі і спыніліся прыпаліць. У цемры любы, нават самы маленькі агеньчык падаецца ледзь ці не асляпляльным выбліскам.

– Паслухай, Мамед, – паўшэптам, усхвалявана, як здалося Малюту, спрабаваў пярэчыць адзін з суразмоўцаў, мяркуючы па окальным вымаўленні, выхадзец з цэнтральных абласцей Расіі, – ты ж не ўмееш, а галоўнае, не ведаеш, як гэта рабіць...

– Вадзім Сяргеевіч, дарагі, я што, сам гэтага хачу, а? Ну, ты падумай, калі не я займу тваё дырэктарскае крэсла, яго ўсё роўна зоймуць нашыя, толькі вось хто гэта будзе, ні табе, ні мне не вядома. Дык на які чорт выпускаць такі шанец?

– Ды крыўдна ж! Я што, не родны ў гэтых мясцінах? Завод з нуля паднімаў...

– Ніхто ў цябе тваіх заслуг не адымае. Пашана і павага табе ад горцаў, а вось кіраваць ты далей не можаш. Усе кіраўнічыя месцы вырашана перадаць нацыянальным кадрам. Ды і Алах з ім, з гэтым дырэктарскім крэслам. Мы з табой ужо колькі часу сябруем? Дзяцей пажанілі. Далей, я баюся, горай будзе, чуткі розныя ходзяць. Гавораць, што кватэры ў цэнтры Махачкалы трэба ў нянашых адабраць і перадаць сваім. Гавораць, ужо і спісы складаюць. Баюся, хутка наогул табе з сям'ёй з'ехаць давядзецца ад граху далей...

Задыміўшы цыгарэтамі, яны разышліся не развітваючыся.

«Што за трызненне, – падумаў Скураш. – Якія спісы, якія высяленні? Хто дазволіць?»

Прайшло ўсяго чатыры гады, і ў дзевяноста другім высялялі ўжо без усякіх спісаў. Проста стукалі ўначы ў дзверы і давалі гадзіну на зборы. Не з'едзеш – наракай на сябе, паплоцішся здароўем сваім і сям'і.

З таго лета Махачкала мала чым змянілася, хоць запусценне і абшарпанасць фасадаў дасягнулі той крытычнай рысы, якая не дае размыцца агульнапрынятым паняццям цывілізацыі. Затое сярод усеагульнага разарэння то там, то сям высіліся чырвонацэглавыя гмахі новых асабнякоў.

Пераапрунуўшыся ў выведніка і ўзброіўшыся «сцечкіным», Малюта не спяшаючыся крочыў за праважатым да дому братоў Ізмаілавых. Гледзячы на размаляваныя фасады лапезных віл «новых дагестанцаў», ён спрабаваў разгадаць таямніцу чырвонай цэгля. Чаму пры наяўнасці сотні іншых, больш практычных і сучасных будаўнічых матэрыялаў у новых гаспадароў Расіі ў нязменнай пашане застаецца менавіта чырвоная цэгла? І раптам яго праясніла: «Ды яны ж пад Крэмль косяць! Хай нават неўсвядомлена, але ў большасці сваёй гэтае відавочнае перайманне знаку ўлады і ўсёдазволенасці, асветленага стагоддзямі. У іншых нават платы выкладзеныя з зубцамі...»

– Малюта Максімавіч, – паклікаў яго з прытармазіўшага «Лэнд-крузера» «Санька Савецкі Саюз», – садзіцеся, падвяза, а заадно сёе-тое абмяркуем.

Малюта з задавальненнем прамяняў паўпустую вуліцу з непрыязнымі поглядамі выпадковых мінакоў на камфортнае сядзенне ў аўтамабілі. Але пагаварыць не атрымалася, бо праваднік услед за Малютам таксама нырнуў у салон.

Даехалі хутка. Дом Ізмаілавых больш быў падобны на сярэднявечны замак у маўрытанскім стылі, чым на сціплае жыллё народнага выбранніка.

«І гэты чырвонацэглавы, – адзначыў пра сябе Скураш. – Божа, да чаго ж ім усім хочацца ў небажыхары! – але тут жа сам сябе асадзіў: – А табе хіба не хочацца? Маўчаў бы ўжо лепш».

Да дому пад'язджалі і пад'язджалі машыны, падыходзілі людзі, некаторыя не ўтойваючыся неслі ў руках аўтаматы або сяк-так прыкрытыя рыззём кулямёты. Пісталеты, наколькі паспеў заўважыць Малюта, былі амаль ва ўсіх.

– Зброі тут што броду, – нібы адгадваючы ягоня думкі, напад'юласу вымавіў прэс-сакратар Плаўскага. – Наогул, мне падаецца, зброя і яе бескантрольнае абарачэнне – адна з самых вялікіх нашых бед у будучыні. Калі б забугорныя абаронцы дэмакратыі пазналі сапраўдны стан спраў па безгаспадарнай зброі, я ўяўляю, які б крык падняўся!

– Кіньце, Аляксандр, усё яны выдатна ведаюць. Але веданне пытання і яго палітычнае рашэнне – дзве часам абсалютна процілеглыя рэчы. Я іншы раз гляджу на нашу рэчаіснасць і, паверце, збянтэжанасць бярэ. Мы ж са сваёй нацыянальнай выключнасцю ўжо на працягу амаль двух стагоддзяў уяўляем самую рэальную пагрозу існаванню ўсяго чалавецтва. Можа, гучыць не зусім патрыятычна, але гэта так. Я б наогул паслаў бы на хрэн усю гэтую любоў да бацькоўскіх трун і дыму роднага папялішча і кінуўся ў абдымкі русаборцаў, калі б убачыў у іхніх вачах хоць бы іскрынку спагады і шчырасці. Але, на жаль, пустыя і абыякавыя іх вочы, так што, баюся, хутка ў нас, акрамя гэтых самых перманентных папялішчаў, больш нічога і не застанеца.

– Малюта Максімавіч, нешта вы не ў час задумалі гэтую тэму, а можа, наадварот, і ў самы раз. Бо ў нас ужо даўно павялося: як вайна на парозе, дык мы зараз жа пачынаем доўгае і, галоўна, як правіла, бясплоднае самакапанне: хто мы? што мы? як выратаваць свет? хто мае рацыю, хто вінаваты?..

– Увага! – заекатаў, пэўна, ад перапоўненага гонару і выскачыў на ганак абарыген. – Хто едзе на сакрэтны апірацый – застацца тут! – ён уладарна ткнуў перад сабою пальцам. – Асталны ідуць па дамах, калі нада – пазавут!

– Давайце-ка падызем бліжэй, Малюта Максімавіч, а то як бы ў “асталны” не дагадзіць.

З горада выбіраліся павольна. На Каўказе, як і ў вёсцы, захаваць у таямніцы свае задумы таксама цяжка, як і наносіць дзіравым вядром вады. Караван з пятнаццаці джыпаў са шчаціннем-зброяй ледзь прасоўваўся па загачаных машынамі і народам вуліцах. Уся гэтая навала людзей і тэхнікі гула, гартанна гарлапаніла, мудрагеліста жэстыкулявала, махала хусткамі, жадала ўдалай паездкі, а ў астатнім – проста ўзіралася. І гэтыя шматлюдныя праводзіны нічога добрага не прадвясчалі.

8.

Сцямнела па-восеньску хутка. Машыны, захлёбваючыся святлом уласных фар, свідравалі шчыльную, як намоклую чорную вату, цямрэчу бязмесячнай начы.

Малюта паспрабаваў уявіць сабе збоку калону, атрымлівалася доўгая, святлявая паласа з размытымі цёмнымі плямамі машын. Нічога ваяўнічага, пагрозлівага ні ў гэтай пульсавалай бледнай стужцы, ні ў цемры, якая

спрабуе яе паглынуць, не было. Роўна гуў матор, мірна ліў сваё зеленкаватае святло шчыток прыбораў, у салоне маўчалі і палілі.

У іхнім джыпе, які ішоў трэцім за машынай шэфа, акрамя Малюты, ехалі Брахманінаў, Загорскі, тэлевізійнік Міша Марганаў і два нелюдзімыя маладыя дагестанцы з кулямётамі, якія былі размешчаныя на адкідных сядзеннях у запавешаным бронекамізэлькамі багажніку. Такія ж «бронікі» былі прыладжаны да задніх бакавых вокнаў, а з ніжняй часткі дзвярэй была знятая абіўка і прымацаваныя сталёвыя, у палец таўшчынёй, лісты. Мясцовыя звалі такія машыны «ўцепленымі».

Скурашу ўспомнілася армяна-азербайджанская вайна ў Карабаху і самаробныя танкі. Адзін такі цуд бронетэхнікі яму паказалі па дарозе ў Горыс.

– Тут недалёка Нахічаванскі фронт праходзіў, – распавядаў Авеціс, – «азікі» ўзброеныя былі класна. Стары Аліеў тады яшчэ ў Нахічавані ў выгнанні жыў, так што бабак на зброю хапала. А ў нас «калашы» ды паляўнічыя стрэльбы спачатку былі, словам, апалчэнцы. Дык вось мясцовыя ўмельцы і збудавалі гэтага монстра.

Сапраўды, больш дакладнага азначэння, чым монстар, для гэтага плямістага гмаху нельга было і прыдумаць. На вялізны японскі бульдозер быў апануты звараны з металічных лістоў палукашак з прарэзамі амбразур, невялікай вежай для буйнакалібернага кулямёта і нават «буржуйкай» для апалу. Здалёку гэтая будыніна нагадвала танк часоў Першай сусветнай вайны, а вялізны, клінаваты працоўны нож надаваў тэхніцы нейкі асабліва пагрозлівы выгляд і злавесна бліскаў на сонцы, нібы адпаліраваная працай сякера мясніка.

Вось і гэтыя, знявечаныя з пункту погляду эстэтыкі і аўтамабільнага дызайну «гаёты» знутры больш былі

падобнымі на жыллё першабытнага чалавека, дзе ўсё было падвязана, прыкручана, боўталася і звісала, затое, з ваеннага пункту погляду, служыла дадатковай абаронай.

Злёгка размытая святлом і падрапаная хуткасію цемра ляцела ўзбоч. Ніякай вайны, толькі нясуцца ў ноч людзі, загнаныя чужой воляй у дарагія, зіхоткія жасцянкi.

Амаль ва ўсіх паселішчах высокі картэж сустракалі радасна, махалі рукамі. Нягледзячы на ноч і страх, які жыў усярэдзіне кожнага, у натоўпе было шмат жанчын і дзяцей. Каўказ стаміўся ад неабвешчанай вайны, ад беззаконняў чачэнцаў і «федэралаў», ад ілжывасці прэсы і каматознай пасіўнасці ўладаў. Усім хацелася міру, і свае надзеі яны ўскладалі на гэтыя машыны, якія немаведама куды спяшаюцца, і першым чынам на чалавека, што сядзіць у адной з іх.

– Пацешная справа выходзіць, – звяртаючыся да Брахманінава, парушыў маўчанне Скураш, – здавалася б, што такое ўлада? Абстракцыя, віртуальнасць: ні ўзважыць, ні пакратаць, – а што з людзьмі робіць? Глядзіце, колькі на іхніх тварах шчырай радасці і надзеі. Няўжо такое да самага Грознага будзе?

– Нэ будэт, – папярхнуўшыся тытунёвым дымам, адказаў кіроўца. – Чэрэз пяць кіломэтров граніца будэт. Блок-пасты «федэралаў» пайдут, аны радавацца нэ будут. Ім усё пофыгу, – і даверна панізіўшы голас, спытаў: – Праўду Сэкрэтар мір прыэхал з Масхадавym сдэлат? Эх, нада эта, очэн нада!

– І нам хацелася б таго ж, – далучыўся да гутаркі прэс-сакратар, – толькі ж чачэнцы ўсё роўна не супакояцца, перакруцяць гэты мір сабе на карысць, пераўзброяцца, а нас абвінавацяць у баязлівасці. Я што, не праўду кажу?

– Можэт, і праўду, а як тады узнаэш, будут аны жыт мірна, эслі ім мір нэ дават?

– Таксама логіка, – пагадзіўся Аляксандр. – А што датычыцца ўлады, Малюта Максімавіч, і яе абстрактнасці, дык, на мой погляд, нематэрыяльнае якраз трывалей і даўгавечней існага...

– З гэтым ніхто і не спрачаецца. Я не аб даўгавечнасці гавару, а аб сутнасці ўлады, яе існасці. Наогул, што гэта такое – улада? Бо, па сутнасці, яе рэчыўна няма, ёсць толькі атрыбуты і прыкметы, а свет, колькі сябе памятае, усё скача вакол гэтай фіговіны. Аслан, вы што думаеце пра гэта?

– Я чэловэк малэнкі, – відавочна ўсцешаны ўвагай, сур'ёзна пачаў кіроўца, – але хутка вы увідытэ эту владу. У нас аўтамат, вот што влада! Ест аўтамат, ест влада! Хутка пост, там нэ пытают, там стрэляют. Я так понэмаю, влада нужэн, бэз её совсэм бардак, толька дурак нэлзя влада дават. Зачэм Элцын Дудаэву владу давал?

Але дагаварыць не давялося. Машыны пачалі прытармажваць і неўзабаве спыніліся. Справа ад дарогі ў блядым трывожным святле фараў крыўляліся мудрагелістымі заломамі ценяў бетонныя будынкi. Усе павыскоквалі на асфальт. Зацеклыя ногі з палёгкай затупацелі па цвёрдай зямлі. Марганаў пабег шукаць свайго аператара, кудысьці ў цемрадзь нырнуў выведнік, Скураш з Брахманавым не спяшаючыся пайшлі да камандзірскай машыны.

Плаўскі паліў і аб чымсьці нягучна размаўляў з браатамі Ізмаілавымі. Заўважыўшы падначаленых, ён з якіднасцю пратрубіў скрозь клубы дыму:

– Ну што, Тамашы малаверныя, яшчэ гадзіны паўтары – і мы будзем у Гудэрмесе, да раніцы туды і Масхадаў са сваім штабам падцягнецца, думаю, нашая прысутнасць у горадзе будзе для яго прыемнай нечаканасцю.

Скураш прамаўчаў. Ягоную ўвагу прыцягнулі гучныя крыкі каля бетонных блокаў, якія перагарадзілі дарогу. Разабраць штосьці праз вуркатанне рухавікоў было складана. Ён напружыў слых. Метрах у дваццаці хтосьці адчайна мацокаўся, не жадаючы саступаць довадам Пятра Харлампіевіча. З цемры вынырнуў абчэплены зброяй чалавек і аб чымсьці даклаў старэйшаму з братоў.

– У чым справа, Ваха? – пацікавіўся Плаўскі, паварочваючыся ўбок блок-паста здаровым вухам, правае пасля кантузіі ў Баку чацвёрты год нічога не чула.

– Ды нічога асаблівага, маленькія непаразуменні...

– Мы іх зараз уладзім, – прабасіў Сакратар і, не вымаючы з рота цыгарэты, закрочыў наперад.

– Іван Паўлавіч, – абганяючы і засланняючы сабою, паспрабаваў спыніць яго Ваха, – давайце мы самі ўсё ўладзім. Там, – ён махнуў у цемру, – людзі напалоханыя, часовыя, а таму непрадказальныя. Дазвольце, мы самі...

Следам за Сакратаром пацягнуліся і астатнія.

ЛЯ самаробнага шлагбаўма стаяла невялікая група людзей і спрачалася. З аднаго боку – Яўлампіаў, генерал Хаўстоў, намеснік камандзіра ўнутранымі войскамі і ўсюдыісны палкоўнік Загорскі, з іншага – чатыры несамавітыя фігуры, знявечаныя каскамі і цяжкімі бронекамізэлькамі.

Іван Паўлавіч уклініўся ў гэтую групу, як таран.

– Я – генерал-палкоўнік Плаўскі, Сакратар Рады нацыянальнай стабільнасці.

– А я – папа Рымскі! Зусім ачмурэлі, зараз, стане табе Плаўскі на бандыцкіх машынах начамі раз'язджаць! Вы, мужыкі, вось што, асабліва не бузіце. Таксу за праезд ведаеце. А ні то абкураныя кантрактнікі выпаўзуць, граху не абярэшыся...

– Ваше званне, – ледзяным шэптам выдыхнуў Плаўскі, – пасада і нумар часткі?

– А што я? Я – малодшы сяржант Сменкін, – залепятаў прывыклы да крыку і відавочна збянтэжаны сакратарскім шыпеннем баец і на ўсялякі выпадак узяўся за аўтамат.

– Ты са зброяй паасцярожней, – спрабуючы адціснуць Плаўскага, выступіў наперад Яўлапаў. – Хто тут у вас камандзір?

– Я – камандзір. Старшы лейтэнант Варабейчык, – глухім ватным голасам вымавіў адзін з чатырох.

– А якога хрэна ты дагэтуль маўчыш і гэтага далбастопа наперад выставіў? Што за ерунда ў вас тут творыцца? Ты паглядзі, у што яны апранутыя? – Плаўскі пачынаў распальвацца. – Генерал, гэта вашы? – звярнуўся ён да Хаўстава.

– Так, таварыш Сакратар. Старшы лейтэнант, неадкладна прапускайце машыны і заўтра ў штаб.

– Не, мы цяпер тут усё паглядзім. Святло ў вас тут ёсць?

– Дзён пяць як дызель паляцеў, – грэбуючы субардынацыяй, даклаў Сменкін, – з газай жывем і свечкамі.

– Таварыш генерал-палкоўнік, я вас вельмі прашу, не трэба бударажыць асабісты састаў! – праціснуўся наперад старшы лейтэнант. – Мне, вядома, сорамна, але за наступствы я не адказваю. Кантрактнікам дробязь выплацілі, дык яны амаль трое сутак п'янствавалі, а сёння ўвечары абкурыліся і наогул ніякія. А тое, што ён так апрануты, – камандзір згроб і запіхнуў назад у цемру нізкарослага салдаціка з прыдуркаватым тварам, апранутага ў нейкую неймаверную жаночую вязаную кофту, – забеспячэнцы нашыя вінаваты. Хутка зіма, а

цёплага абмундзіравання ўсё няма, а яшчэ і патронаў бракуе, іх наогул за свой рахунак даводзіцца купляць.

Яўлампай нешта паспешліва шаптаў у здаровае вуха Сакратара.

– Добра, – па ўсёй бачнасці, пагадзіўшыся з довадамі свайго намесніка, прабасіў Плаўскі, – што на ноч глядзячы, ды яшчэ на баявым пасту, натацыі чытаць. Заўтра разбярэмся, – ён развярнуўся і, чартыхаючыся, пайшоў да машыны.

Сапраўды, праз дзве гадзіны машыны, шчасліва мінуўшы яшчэ некалькі блок-пастоў, дзе іх сустракалі з падкрэсленай ветласцю, дабраліся да другога па значнасці горада Чачні.

На начлег размясціліся хутка. Плаўскі яшчэ застаўся гуляць у нарды з мясцовымі барадачамі, а ўсе, за выключэннем аховы і Аляксандра Брахманінава, разбрыліся па адведзеных для іх пакоях. Недарэчны будынак, дзе маскоўскія госці здабылі начлег, таксама быў выкладзены з чырвонай імпартнай цэглы.

Ноч, распластаўшыся на нізкіх аблоках, бессаромна зазірала ў цёмныя вокны змучаных вайной і горам дамоў. Ёй было ўсё роўна, на што глядзець.

Скураш доўга не мог заснуць. Пастаяннае адчуванне блізкай небяспекі напружвала нервы, і нават гэтая безаблічная начная цішыня каменданцкай гадзіны не магла іх супакоіць і паслабіць сціснутыя ўсярэдзіне спружыны.

«Як тут нашым, – думаў ён, круцячыся ў незнаёмай пасцелі, – з мірнага жыцця, ад дзяцей, ад жонкі і раптам – у нязвыклым становішчы, напоўненым чаканнем бяды і смерці?».

Яму стала шкада таго старшага лейтэнанта. Што заўтра з ім зробіць? Пэўна, будуць раўці і палыхаць усякімі вайсковымі пошасцямі, навесяць вымоў і адправяць

назад, да абкураных падначаленых. І нічога, па сутнасці, у ягоным жыцці не зменіцца. Калі пашанцуе, вернецца дадому жывым і стане па п'янцы распавядаць, як затрымаў саноўных масквічоў, і з кожным разам гэтая байка пачне абрастаць усё новымі падрабязнасцямі і дробязямі, пакуль канчаткова не ператворыцца ў п'яную небыліцу.

Думку аб лёсе старлея змянілі вёрткія думкі аб сэнсе цяперашняй паездкі.

«Якога чорта трэба было сюды перціся? Ды яшчэ звязвацца з бандытамі. Вось не працуй бесперабойна бяздротавы народны тэлеграф, ды не кіпі ўсё вакол жаданнем скарэйшага міру, яшчэ невядома, чым бы ўся гэтая авантура скончылася. Хоць, напэўна, у гэтым і ёсць асаблівасць, якая адрознівае Плаўскага ад іншых. Бо ён усё разлічыў правільна і нават чутку, якая бегла наперадзе яго, аб міры і тую змусіў на сябе працаваць, ды і заўтрашні дзень выразна вылічыў: хто сустракае, той і гаспадар. А сустракаць Масхадава будзе ён. Малайчына! Іншая рэч – ці рашыцца ён на заключэнне міру, ды і ці нададзены такімі паўнамоцтвамі?» Наколькі Малюта ведаў, з прэзідэнтам шэф даўно ўжо не сустракаўся.

Дзесьці далёка адчайна забрахалі сабакі.

«Чалавек, ідучы ноччу, задумвае зло», – прагучала ўсярэдзіне Малюты сура Карана, і гэта была апошняя думка, якой завяршыўся той цяжкі дзень.

Сустрэча з самаабвешчаным прэзідэнтам самаабвешчанай рэспублікі прайшла ніяк, але асновы будучай мірнай дамовы, дакладней, не дамовы, а дэкларацыі аб намерах спыніць ваенныя дзеянні, былі закладзеныя менавіта падчас гэтага перапоўненага анекдотамі застолля.

Збоку магло падацца, што сустрэліся два старыя вайсковыя таварышы і ад душы гэтаму радыя.

Тады яшчэ ніхто не ведаў, якую адзнаку ўсё гэта атрымае літаральна праз некалькі тыдняў.

У Маскву вярнуліся праз Ханкалу, з моцным перагарам і добра памятымі тварамі.

9.

Час ляціць значна хутчэй, чым рухаюцца секундныя стрэлкі. Здавалася б, толькі ўвайшоў у тыдзень – і вось, ужо субота, толькі што было першае, і на табе – месяц прабег. Разам з няўмольным часам няўмольна цякло і чынавенскае жыццё.

Літаўрамі нацыянальнага героя і праклёнамі лютага ворага Расіі адгрымеў Хасаўюртаўскі мір, пачалося фатальнае сяброўства з былым прэзідэнцкім ахоўнікам, прамільгнула некалькі афіцыйных візітаў у блізкае і далёкае замежжа, словам, усё цякло сваёй чаргой.

Скураш, адгаварыўшыся дома і прыхапіўшы для канспірацыі Інгу, каціў па шашы ў Жаўрукі, на лецішча да Івана Данілавіча.

Мрозь была незвычайна сур'ёзная і напружаная, гэта быў іх першы сумесны выезд у людзі. Скураш заўважыў гэта і, спісаўшы спачатку на няважны настрой і агіднае надвор'е, спрабаваў раскатурхаць спадарожніцу. Поспеху ён не дамогся і ўрэшце здзіўлена падумаў: «Што гэта яна так тузаецца?»

Нарэшце, безуважліва ўсміхнуўшыся чарговым анекдоту, Інга нечакана халодна спытала:

– А ты ведаеш, хто такі Іван Данілавіч?

– Дзед, – не паспеўшы перастроіцца на сур’ёзны лад, паспрабаваў аджартавацца Малюта.

– Калі прыедзем, будзь паасцярожней з гэтым дзедам. Ты хоць ведаеш, што ён у мінулым генерал НКУС і пры Берыі служыў афіцэрам па адмысловых даручэннях?

– Не, не ведаю, але здагадваўся, што не такія ўжо простыя дзядкі ў прыёмнай у Івана Паўлавіча сядзяць, – і ён распавёў ёй гісторыю пра акуляры.

– Бы-р-р, якая брыдота, – чмыхнула Мрозь, – адчуваю, пацешная будзе ў нас сёння вечарынка.

– Не спяшайся з высновамі, усё гэта было даўным-даўно, а цяпер яны – цалкам прыстойныя пенсіянеры з пераламаным жыццём і цікавай біяграфіяй. Мне асабіста вельмі хочацца іх паслухаць, калі яшчэ такая магчымасць падвернецца? Дарэчы, ты толькі не крыўдуй, але менавіта Іван Данілавіч прапанаваў захапіць цябе з сабою...

Інга здрыганулася, потым з’едліва сказала:

– Пэўна, для канспірацыі? Вось вырадак стары, ён, хутчэй за ўсё, дагэтуль да сваёй жонкі ўначы па паролі прыходзіць. Ты ж, Малюта, не маленькі і выдатна ведаеш, што былых чэкістаў не бывае. Каб туды патрапіць, адмысловы Каінаў тэст прайсці трэба. Гэта як іголкавае вушка, толькі наадварот, справядлівы туды не пралезе, а вось нелюдзь праляціць са свістам.

– Ну і настрой у цябе, я і не падазраваў. Ты што, з сям’і рэпрэсаваных?

– Не, інакш мяне на Старую фігу б узялі працаваць. Але падставы іх недаблівачы у мяне ёсць... Потым як-небудзь распавяду... Паварот не праявай, рамантык.

Над старым дачным пасёлкам вісеў адмысловы смог восеньскай суботы. Хтосьці паліў паспелую ўжо ўвабраць у сябе вільгаць лістоту, хтосьці грэў лазенку, хтосьці

пёк шашлыкi. Гэтыя пахі перапляталiся, злiвалiся разам i нараджалi настальгiчную iдылю чагосьцi даўняга, безваротна згубленага, але да болю знаёмага i любаснага.

Брамка, якая схавалася ў глыбiнi саду лецiшча, была расчынена. Пакiнуўшы машыну на невялiкай пляцоўцы, дзе ўжо стаяла старэнькая “Волга” з ганарлiвым аленем, госцi пайшлi да хаты па засыпанай лiсцем дарожцы.

– Ну i малайчыны, што выбралiся да старога, – нечакана аднекуль зверху пачуўся знаёмы голас.

Малюта з Ингай замерлi i, як старанныя школьнiкi, амаль адначасова задралi галовы. На невялiкiм скрыўленым балконiку ў белым кухарскiм фартуху стаяў Иван Данiлавiч.

– Вы абыходзьце хату i адразу на веранду. Парадныя дзверы, – ён пастукаў нагой па насцiле, ад чаго балконiк захадзiў ходырам i ўнiз пасыпалася пацяруха, – мы ўжо даўно не адчынялi. Хата старэе хутчэй нас, ды яна i старэй. Праходзьце, – i стары схваўся за белай цюлевай фiранкай.

На верандзе быў накрыты стол, апетытна сквiрчэў i дымiўся мангал, са старажытнай чорнай талеркi рэпрадуктара цiха лiлася прыемная музыка. Па гаспадарцы ўпраўлялiся два сiвыя старыя i сухая, з напышлiва падбранымi вуснамі, пажылая жанчына.

Гасцей не прыкмячалi, i яны, самi па сабе, з цiкаўнасцю знаёмiлiся з лецiшчам.

На просценькiм стале, пакрытым звычайнай, у сiнечырвоную клетку цыратай, стаяў найтонкi парцалян, матава цямнела масiўнае, з высакароднай чэрню сталавае срэбра, вiтыя гарлачы, крыштальная ваза на забаўнай залатой падстаўцы i яшчэ нейкiя прыемныя сталовыя дробязi, якiя радуюць вока.

– Ну i дзе ж нашая моладзь? – з’явiўся Иван Данiлавiч з запацелым графiнам у руках.

– Ды вунь яна, замерла, думаючы, што старыя яе па слепаце сваёй і не бачаць, – на здзіўленне прыемным грудным голасам адказала пажылая жанчына. – Назіраюць за намі замест таго, каб кінуцца дапамагаць. Глядзяць, як іншыя працуюць на іхнюю ж карысць.

– Ну, дапусцім, мы не проста сузіраем, мы любуемся гармоніяй восені ў яе прыродным і чалавечым увасабленні, – паднімаючыся па прыступках і галантна падтрымліваючы пад локаць Інгу, загаварыў Малюта. – А выдатнаму, згадзіцеся, заўсёды хочацца здзіўляцца, вучыцца...

– Глядзі ты, які гаварлівы, – прымірэнча вымавіла жанчына, працягваючы руку. – Антаніна Ціханаўна, тылавое падраздзяленне Данілыча.

– За якім я як за каменнай сцяной, – відавочна застаўшыся задаволеным рэплікай Малюты, заўсміхаўся Іван Данілавіч. – Сябры, гэта Малюта Максімавіч і Інга, прашу любіць і жалаваць, а гэта мае калегі, сябры і некалі ўсенародна вядомыя дэспаты.

– Карл Отавіч Калныш, – адрэкамендаваўся высокі кашчавы стары, чымсьці падобны на Суслава.

– Навум Ісакавіч Фрумкін, не дэспат зусім, а просты, непрыкметны стары габрэй...

– У сціплым званні генерал-лейтэнанта МГБ-КДБ, – з'едліва сказала Антаніна Ціханаўна і, звяртаючыся да Інгі, дадала: – Вы, дзетачка, больш за ўсё на свеце бойцеся «простых і непрыметных». Каварныя людзі!.. Забірайце ў свайго знаёмца кошык з ежай ды хадземка, галубка, у дом. З прадуктамі ўходзімся, вас уцяплім, а то наш падмаскоўны вецер ой як ахвочы пад спадніцы дзяўчынам лазіць.

Жанчыны, любасна ціўкаючы, зніклі ў хаце.

– Ну-с, старыя-разбойнікі і далучаны да іх Малюта-лютавіч, ці не час нам па маленькай, здаецца, усе

ў зборы? – разліваючы па крыштальных кілішках змесціва заінелага графіна, вымавіў гаспадар лецішча.

Чокнуліся. Прыемны халадок прапоўз па страваводзе, ператвараючыся ў разбеглае па ўсім целе цяпло. Смачна захрумсталі салёненькія агурочки.

– Гэй, паразіты, – пачуўся з дому прыглушаны голас гаспадыні, – вы не заманіцеся без нас за стол садзіцца...

– Ганулька, ты не хвалойся, мы стоячы, – са смехам адазваўся Карл Отавіч.

Застолле атрымалася цёплым. У меру выпілі, багата паелі. Жанчыны, падаецца, спадабаліся адзін аднаму. Сабраўшы ў вялікія тазы брудны посуд, яны падаліся ў дом, пакінуўшы мужчынам іх вечныя сакрэты.

– Малюта Максімавіч, – нечакана перапыніўшы сытую цішыню, якая пагражала перайсці ў лёгкую дрымоту, звярнуўся да Скураша Навум Ісакавіч, – а як вы ставіцеся да містыкі?

– Не ведаю, хутчэй за ўсё, як да аб’ектыўнай рэальнасці. Мне падаецца, што ў апошні час ёю спрабуюць падмяніць духоўнасць і яшчэ не падужэлую рэлігійнасць. Хоць містыка нашмат складаней і забытаней і таго, і іншага. А чаму вы мяне аб гэтым спыталі?

– Малюта Максімавіч, вы ўжо нам, старым, прабацце за залішнюю цікаўнасць, – адказаў замест таварыша Іван Данілавіч, – аднак, мы хацелі б вам пазадаваць сякія-такія пытанні. Так што давайце дамовімся: мы пытаем, а вы адказваеце. Калі ж пытанні з’явяцца ў вас, то вы зможаце атрымаць на іх адказы пасля нашай гутаркі...

– Ды якой ужо гутаркі, хутчэй іспыту, – не стрымаўся Малюта. – Іван Данілавіч, выбачайце, што перабіваю, але вы хоць растлумачце, на што выпрабоўваеце?

– Як вы ацэньваеце працу Плаўскага? – праігнараваўшы ягоную рэпліку, спытаў Калныш.

– Нармалёва ацэньваю. – Усярэдзіне ўсё імгненна напружылася, Малюта раптам зразумеў, што ўвязваецца ў нейкую сур’ёзную і, галоўнае, не сваю гульню. – Лічу яе перспектыўнай і, безумоўна, карыснай для будучыні краіны...

– На чым засноўваецца такая ўпэўненасць? – ужо з-за спіны прагучаў голас Фрумкіна.

Малюта інстынктыўна пачаў паварочвацца ў ягоны бок, але нешта яго спыніла. «Не, браткі дзядкі, допыт па сістэме «карусель» мне ўстроіць не атрымаецца», – падумаў ён і, гледзячы прама перад сабою, як мага спакайней вымавіў:

– Па-першае, аб’ектыўна ён – прэзідэнт краіны. Бо правядзі выбары па роўных для ўсіх правілах, у другі тур выйшлі б яны з Рэнегатавым, і я ўпэўнены: народ выбраў бы Плаўскага. Па-другое, пры ўсіх ягоных мінусах, ён – чалавек будучыні, і людзі гэта адчуваюць. Многія лічаць яго апошняй надзеяй...

– І вы падзяляеце іх меркаванне, – лісліва прабуркаваў Карл Отавіч.

– Збольшага. Я слаба разбіраюся ў механіцы, якая прыводзіць у рух вышэйшую ўладу, але калі кіраўнік дзяржавы не мае зносінаў з Сакратаром Рады нацыянальнай стабільнасці, гэта выклікае, па меншай меры, здзіўленне. Наогул, я паспеў заўважыць, дзяржаўная машына ў нас працуе неяк дзіўна, дакладней, дзіўна не працуе, знаходзячыся ў перманентным стане рэарганізацыі. Адгэтуль і маё меркаванне аб апошняй надзеі.

– Ці будуць эфектыўнымі дзеянні «Белага легіёну»? – раптам рэзка амаль над самым вухам прагучаў голас Івана Данілавіча.

– Паняцця не маю. А што гэта за легіён такі? – без усякага выразу ў голасе спытаў Малюта.

– Мы ж дамовіліся: пытанні ў канцы, – цвёрда сказаў Навум Ісакавіч, затым працягнуў: – Якія далейшыя дзеянні Плаўскага на Каўказе? Ці пойдзе ён на заключэнне паўнаватаснага міру?

– Будзь у яго паўнамоцтвы, ён бы заключыў яго ўжо ў гэтую паездку, не абмежаваўшыся Хасаўюртаўскай дэкларацыяй. Вы нават не ўяўляеце, як на Каўказе, ды і ва ўсёй Расіі чакаюць гэтага міру і наведзення парадку. Ад безуладдзя стаміліся ўсе.

– Што, па-вашаму, з’яўляецца асновай улады? – не адставаў Фрумкін.

– Не ведаю, напэўна, утрапёнасць чалавецтва і генетычная перадвызначанасць адным загадваць, а іншым – падпарадкоўвацца.

– Дык, калі вам верыць, выходзіць, няма ніякай дэмакратыі, роўнасці? – дакопваўся стары габрэй.

– Чалавецтва ўраўноўваюць усяго дзве падзеі: нараджэнне і смерць. У астатнім мы пагалоўна няроўныя і роўнымі ніколі не будзем, у натуральным, матэрыяльным разуменні гэтага слова. Нашая роўнасць заўсёды абстрактная. Нават роўнасць перад Богам – міф, таму што свае ўзаемаадносіны з Ім кожны з нас выбудоўвае па-свойму.

Спачатку Малюта з хлапчукоўскай рызыкай уключыўся ў прапанаваную гульню. Ішоў час, пытанні, здаралася, паўтараліся, даводзілася напружваць памяць, каб не зрабіць памылкі і паўтарыць мінулы адказ амаль даслоўна.

Сцямнела, пстрыкнуць выключальнікам ніхто не знайшоў часу. Скураш ужо добра стаміўся і пра сябе касцярыў на чым свет стаіць кудысьці знікную Інгу.

«Хоць бы на хвілінку вызірнула і спыніла гэтую мудыстыку. Цікава, на які чорт ім усё гэта трэба? – Ні логікі, ні адмысловага сэнсу ў разрозненых пытаннях ён не ўлоўліваў, а пастаянная, нават нейкая дакучлівая цікавасць да містыкі, акультызму, рэлігіяў і зусім выклікала здзіўленне. – Навошта табе ўсё гэта? – і тут жа сабе пярэчыў: – Не, калі ўжо ўвязаўся – цярпі, паглядзіш, куды хіляць шаноўныя чэкісты».

Стаміліся і экзаменатары і раптам замоўклі. Цішыня атрымалася нейкай асабліва халоднай, нават жудаснаватай, як перад вынясеннем смяротнага прысуду.

– Мабыць, так, – парушыў ужо звонкую цішыню Навум Ісакавіч.

– Згодзен з табой, – з палягчэннем вымавіў Іван Данілавіч.

Павінен быў сказаць нешта і трэці, але ён маўчаў. У павіслую паўзу разам з прахалодным восеньскім ветрам уляцела і павісла халодная напружанасць.

– А давайце-ка мы запалім святло, запросім нашых чароўных жанчын і перад чайком прапусцім кілішчак-другі, – знарчыста весела не то праспяваў, не то прадэкламаваў Калыныш і ў канцы сур'ёзна дадаў: – Я, у прынцеype, з вамі згодзен, хоць у мяне ёсць сякія-такія меркаванні...

– Карл Отавіч, наконт г'арэлачкі – гэта выдатна, – запратэставаў Малюта, – а вось з жанчынамі, у сувязі з настойлівай просьбай экзаменуемага, прашу пачакаць, мне ж былі абяцаныя адказы на пытанні.

– Ну, мог бы пашкадаваць старых, і так заганяў, – разліваючы гарэлку, прабурчэў Іван Данілавіч, – давай, адыгрывайся, толькі не перахіляй...

– Куды ўжо тут перахіліш? Пытанні ўсяго тры. Калі так доўга пыталі, значыць, я вам наштосьці патрэбен. Магу я даведацца, навошта?

– Ці бачыце, малады чалавек, – не спяшаючыся пачаў Навум Ісакавіч, адсёрбваючы маленькімі глыткамі халодную гарэлку, – у кожнай нават вельмі моцнай істоты або, лепш сказаць, супольнасці наступае такая пара, калі варта думаць аб будучыні, па-сапраўднаму думаць. Спадчыннікаў па крыві або законе тут не бывае, затое існуе стагоддзямі вывераная сістэма ідэнтыфікацыі падобных. Так што пытанні трох упаўнаважаных супольнасцю экспертаў у розных краінах і ў розных стагоддзі гучаць, вядома ж, па-рознаму, аднак мэта знайсці падобнага сабе па духу дасягаецца менавіта так...

– Э, таварышы ўпаўнаважаныя, – залпам перакідаючы кілішак, закруціў галавой Малюта, – я ж вайсковы афіцэр. Вы ўжо мне прасцей, сродкамі барабаннага бою ўсё растлумачце. Якая супольнасць, што за сваяцтва душаў?

– Давайце, Малюта Максімавіч, адкінем убок жарты. Справа сапраўды вялікай дзяржаўнай важнасці...

– Данілыч, а можа, і зусім на сёння скончым гэты вечар пытанняў і адказаў, – умяшаўся Калнынш, – галоўнае, сустрэча прайшла з карысцю, тое, што хацелі, мы ўразумелі. Можна і па дамах.

– Пэўна, ты, як заўсёды, маеш рацыю, Карл. Сапраўды, вы едзьце, а мы з Малютам Максімавічам яшчэ пачаюем.

Старыя без лішніх слоў і кампліментаў, не заходзячы ў дом і не развітаўшыся з жанчынамі, хутка пакінулі веранду і расталі ў цемры, шапочучы сухой лістотай. Гаспадар, прыхапіўшы графінчык і кілішкі, запрасіў госця ў пакой.

У чужым жытле Малюта адчуў сябе яшчэ больш няўтульнай, чым на верандзе. Іван Данілавіч, здаецца, гэта заўважыў і, жэстам папрасіўшы захоўваць цішыню, правёў яго ў невялікі пакой.

– Давайце яшчэ трошкі пасакрэтнічаем, пакуль нас жанчыны не хапіліся, – вымавіў ён прабачальным паўшэпам. – Мне б вельмі не хацелася адпускаяць вас з роем здагадак і сумненняў...

– Іван Данілавіч, вы што – масоны? – апускаючыся ў прасторны скураны фатэль, ляснуў Малюта і тут жа спалохаўся свайго пытання.

– Эка мы вас, бацюхна, напалохалі, – заспакаяльна папляскаў яго па руцэ гаспадар. – Ну якія масоны? Хоць калі лічыць такімі ўсе складана структураваныя арганізацыі, дзеючыя адначасова публічна і ўтойліва, то нейкае падабенства з супольнасцю старажытных муляроў у нас ёсць. Але мы – не сусветная закуліса і не сусветнае зло. Мы сціплыя захавальнікі традыцый і вызначаных ведаў, – стары замоўк, як бы ўпершыню задумаўшыся над толькі што вымаўленымі словамі. – І, калі хочаце, ведаў, якія даюць магчымасць атрымоўваць і ўтрымліваць уладу.

Калісьці даўно Дасведчаныя прыглядаліся да нас і па толькі ім зразумелых прыкметах вызначалі, прыдатныя мы ў пераемнікі або не. Гутарка за гутаркай, крок за крокам нас вялі ад святла мітуслівай слепаты ў вечную цямрэчу прасвятлення. Пры святле бачаць толькі дурні, але палюбіць цямрэчу, якая палохае прафанаў, і здабыць новы ўнутраны зрок – доля нешматлікіх. Паверце, гэта складаная і цяжкая дарога, вы ж толькі ў перадпачатку яе, зрабілі, можна сказаць, першыя паўкрока. Што будзе далей, ніхто не ведае...

– Нават вы?

– А што мы? Мы – толькі правадары на пачатковым і сярэднім этапах. Яшчэ раз паўтару, многае, вельмі многае будзе залежыць ад вас і вашай веры ў свае сілы. Але гэта ўсё ў будучым...

Іван Данілавіч замоўк. Цішыня, як нечаканая та-
ямніца, прыкра разанула па вушах і да гуду крыві ў
скронях напружыла нервы. Думкі, нібы спалоханыя свят-
лом прусакі, разбягаліся ў розныя бакі.

Малюта не мог дабіцца толку, як паставіцца да пачу-
тага. Калі гэта правакацыя, то чыя і, галоўнае, якая яе
мэта? Калі гэта вербаванне, то зноў-такі чыё? Ягоны
роздум перапыніў спакойны старэчы голас.

– Перастаньце сябе мучыць, раздзірацца сумнен-
нямі і здагадкамі. Калі ўсё будзе нармалёва, вы атрыма-
еце адказы на ўсе свае пытанні. Можце нават да часу
забыць сённяшні вечар, лічыць нашу гутарку
дзівацтвамі выжылых з розуму старых, якія вырашылі
ў апошнія свае гады жыцця стварыць у Крамлі пад-
польную групу па выратаванні Расіі. Сёння, Малюта
Максімавіч, важней іншае. Плаўскага павінны ў найблі-
жэйшы час адхіліць ад усіх пасадак, мы нават не выключ-
аем, што яго могуць арыштаваць.

– Як арыштаваць? Ён жа – трэцяя асоба ў дзяржа-
ве? – Малюта паспрабаваў падняцца з фатэлю, гаспа-
дар жэстам утрымаў яго на месцы.

– Давайце без залішніх эмоцый. Пытанне гэтае ўжо
вырашана, на днях прэзідэнтам будзе падпісаны адпа-
ведны ўказ.

– Але за што? Бо дзякуючы Плаўскаму цар застаўся
на сваім троне, ды і сёння ён робіць, як мне падаецца, усё
дзеля ўмацавання вертыкалі яго персанальнай улады...

– Наіўны вы чалавек. Улада не можа быць камусьці
абавязанай, у адваротным выпадку яна перастае быць
уладай і становіцца залежнай ад кагосьці прастытут-
кай. А ўжо калі гаворка заходзіць аб асабістай уладзе,
справа, як правіла, крывёй пахне. У нашым выпадку, я
думаю, абызецца вялікай шуміхай. Я мяркую, што

прэзідэнт не ў стане зараз разумна ацэньваць свае дзеянні, ён вельмі слабы, хворы і цалкам залежыць ад блізкага круга, а Блізкія вырашылі, што Плаўскі ўяўляе для іх рэальную пагрозу. Вы такое прозвішча – Амроцкі – чулі? – і, не дачакаўшыся адказу Малюты, які са сваіх крыніц ведаў, што шэфа і ўсемагутнага фаварыта Крамлёўскага двара злучае нейкая таямніца, стары працягнуў: – Дык вось, гэты спадар лічыць, што бескантрольнае ўзмацненне аўтарытэту Плаўскага стварае рэальную небяспеку для той групы людзей, якая сёння фактычна кіруе краінай.

– Іван Данілавіч, вы страшныя рэчы гаворыце! Калі гэта сапраўды так, неабходна тэрмінова паведаміць Сакратару, трэба нешта прадпрымаць! – Скураш усё ж ускочыў з фатэлю і затупаў па пакоі.

– Позна спрабаваць штосьці змяніць. Плаўскі, у рэшце рэшт, сам шмат у чым вінаваты. Кідаўся з боку ў бок, сек з пляча, ва ўладу заехаў, як у чарговую выбарчую кампанію. Крэмль шуму не любіць, і, галоўнае, шэфа вашага аб гэтым папярэдзвалі. Тут, на версе, у адзіночку ваяваць нельга, а каб скалаціць сваю партыю, трэба час і досвед, веданне цвёрдых законаў падкавёрнай барацьбы. А ён: бах, трах! Прэс-канферэнцыі, візіты, безапеляцыйныя заявы... А дзяржава – гэта, ведаеце, не казарма...

– Пачакайце, Іван Данілавіч, прычым тут гэта ўсё? Казарма, дзяржава... Тады трэба ўмяшацца і паспрабаваць змяніць сітуацыю...

– Малады чалавек, перастаньце гарачыцца, дакументы ўжо падпісаныя, Блізкія чакаюць толькі спрыяльнага моманту, калі стан хворага злёгка палепшыцца, і яго можна будзе паказаць тэлегладачам. Цяпер размова можа ісці толькі аб захаванні на сваіх месцах некалькіх чалавек, якія прыйшлі ў Савет разам з Плаўскім, у тым

ліку і вас. Вядома, мы вас не няволім. Можаче дакласці ўсё свайму кіраўніцтву, пры гэтым, выконваючы вядомыя меры засцярогі, але пасля дакладу дыстанцыруйцеся ад Плаўскага і скараціце, наколькі гэта магчыма, асабістыя кантакты. Галоўнае ж – напішыце падрабязную дакладную аб сваёй працы па стварэнні «Белага легіёну», пакуль без указання, на чыё імя, і не падпісваючы дакумента. Адразу агаваруся, гэта не запрашэнне да здрады свайму начальніку, гэта, хутчэй, адзін з крокаў па ягоным выратаванні. Вы мне верыце?

– Не ведаю, неабходны час, каб усё пераварыць. Выбачайце, ужо занадта шмат усяго сёння звалілася на маю галаву. Толькі пісаць рапарта я не буду, а пра «Белы легіён» упершыню ад вас сёння і пачуў. Наогул, што гэта за легіён такі, і з якога боку тут нашая Рада?

– Ну не ведаеце, і не трэба. Я спытаў, вы адказалі. Усякі адказ – гэта адказ, і высновы рабіць таму, хто задае пытанні.

– Калі вы не супраць, нам пара ехаць. Позна ўжо, і стаміўся я, як пасля добрай перадзелкі. Ноч самаедства мне забяспечаная.

– Ды Бог з вамі! Вядома ж, едзьце. Толькі, я вас вельмі прашу, не спяшайцеся рабіць дурасці і гуляць у геройства, думайце першым чынам аб сабе, – апошнія словы прагучалі выразна і абыякава, як голас дзяжурнай па станцыі, якая аб'яўляе аб адпраўленні цягніка. – І вось яшчэ што, Малюта Максімавіч, я вам вельмі ўдзячны за цёплае стаўленне да Інгачкі, у дзяўчынкі складаны лёс, але ў яе ёсць неблагія задаткі. Трымайцеся адзін аднаго. – Падняўшыся, стары выйшаў з пакоя, уключыў святло і паклікаў сваім звычайным скрыпучым голасам: – Дзяўчаты! Што ж гэта вы кінулі нас, хоць бы чайком папесцілі!

«З чаго гэта, уласна, ён яе так апякуе? – прамільгнула ў галаве ў Малюты. – І тут нейкія турусы! Ці не занадта шмат загадак для аднаго вечара?»

За гарбатай гаварылі ні аб чым, старыя скардзіліся на болькі, Інга, адчуваючы напружанасць Скураша, лашчылася да яго як магла. Малюта са здзіўленнем адзначыў, што гэта яго раздражняе. Да чаго ж здзіўныя істоты жанчыны! Яны беспамылкова чуюць, што ў мужчыны з'явілася нейкая таямніца або, да прыкладу, завяліся прыстойныя грошы, і тут жа пускаюць у ход усе свае ўлоўкі, якія не падаюцца логіцы, каб выцягнуць з яго і тое, і другое.

Дарогай гутарка не клеілася. Малюта з цяжкасцю перамолваючы пачутае, моўчкі давёз сяброўку да пад'езда і, спехам развітаўшыся, паехаў дадому. Яму была неабходная звыклая абстаноўка, у якую можна было забрацца, як у стары замыты швэдар, адкінуць надакучлівыя ўмоўнасці. Толькі ў гэтай звонкай цішыні можна было раскласці ўсё па палічках, разабраць па складовых частках і паспрабаваць выказаць здагадку, у што ж усё гэта выльецца заўтра.

10.

Дзве незадаволеныя адна адной чалавечыя істоты сядзелі, ахінуўшыся ў коўдры, на разадраным жаданнем ложку і маўчалі. Бутэлька віскі, шырокія кантаванія шклянкі няўстойліва перакасабочыліся на зморшчынах змятай прасціны. Гаварыць не хацелася. Галава была забітая думкамі, і яны перашкаджалі засяродзіцца.

Малюта злаваў на сябе, замест трапяткой стомленасці, салодкага поту на разгарачанай скуры яго накрывалі хвалі раздражнёнасці, у роце плаваў гідкі алюмініевы прысмак.

Ён ненавідзеў гэты стан, падобнае на фініш бессэнсоўнага курсанцкага кроса, калі ты прыбег першым, а вынік твой нікому не цікавы. Чаму было не паслухаць жонку і не займацца гэтым сёння? Не, падпарадкоўваючыся старажытнаму клічу галоднага дзікуна, настаяў на сваім, лічачы, што толькі блізкасць з жанчынай і са смерцю даюць магчымасць мужчыне здабыць унутраны спакой і прыняць правільнае рашэнне. Кацярына старанна енчыла, ён механічна рухаўся, спрабуючы прагнаць цяжкія думкі і праваліцца ў аксамітную бездань.

Аднак угаварыць сябе нашмат лягчэй, чым падмануць. Зашлёпаўшы сваімі прыгожымі ластамі па паркеце, Каця знікла ў ваннай, потым прайшла на кухню і праз хвіліну вярнулася з выпіўкай і стосам бісквітаў. Ён моўчкі плюхнуў у шклянкі, і яны выпілі. Кожны думаў аб сваім. Малюта раптам падумаў, што ці не лепш апрануцца і сыйсці, але ісці было няма куды, не да Інгі ж гэтай, на самай справе, несці навіны, якія зваліліся на яго. Каму яны патрэбныя, яго самакапанні, імкненне да нейкай вышэйшай ісціны, пошукі неіснуючай праўды?..

Скураш спадылба зірнуў на жонку, і яна, нібы адразу адчуўшы ягоны стан, схамянулася, пацягнуўшыся да яго вачыма. Малюта заціх. Усмешка, якая падбадзёрвае і выпраменьвае пяшчоту, успыхнула на ейным твары, вусны злёгка варухнуліся, выдаючы ці то ўздых, ці то заклічны гук.

Усё сапраўднае пачынаецца з вачэй. Ён заўсёды ведаў гэта і цяпер раптам зразумеў, як жа ён без гэтага змаркоціўся... Бо такое бывала ў яго толькі з Кацяй.

Коўдры скінулі амаль адначасова.

Вынырнуўшы з бездані і адсопшыся, яны, нібы маладыя, застыглі нерухома, баючыся спалохаць тое, што з імі толькі што адбылося.

Паступова свет здабыў свае звыклыя абрысы. Да далёкага, не бачнага ўначы сонца паляцела выплюхнутае імі цяпло, сцены пакоя ўвабралі ў сябе іхнія стогны, шэпт, усхліпы, дрыжкі рэальнасці прабеглі па іхніх аголеных целах, і, шчыльней прыціснуўшыся адзін да аднаго, нацягнуўшы на сябе коўдры, яны ціхамірна заснулі. Калі б у гэтую хвіліну чалавецтва загінула, гэтыя двое засталіся б навечна самымі шчаслівымі з людзей.

Паспаць ім не далі.

Амаль адначасова зазванілі ўсе наяўныя тэлефоны. Пакуль жонка блытана гаварыла па хатнім, Малюта, намацаўшы мабільны і пракашляўшыся ад сну, адказаў:

– Слухаю.

– Гэта добра, што ты яшчэ ў стане чуць. Спадзяюся, у цябе дома ёсць тэлевізар? – здзекліва прагучаў халодны голас Інгі.

– Пэўна, ёсць, а што, вайна пачалася?

– Мне падаецца, горш, – і мабільнік гадзенька запішчаў сігналамі адбоя.

Узяўшы пульт, Каця націснула на кнопку. На экране шалеў міністр унутраных спраў.

– ...Такім чынам, «Белы легіён» задумваўся як прылада дасягнення асабістай улады, і я не выключаю магчымасці дзяржаўнага перавароту. Наогул, у апошні час Плаўскі адышоў ад прынцыпу калегіяльнасці ў прыняцці ключавых рашэнняў, але, як вядома, дыктат ні да чаго добрага не прывядзе. У народа і ў краіны ў мінулым маецца падобны сумны досвед. Аднак з поўнай упэўненасцю магу заявіць, што ў прэзідэнта ёсць надзейныя, разумныя сілы, якія ў стане супрацьстаяць любым спробам вярнуць нас да таталітарызму.

– Паслухай, што за ахінею ён нясе? – накінуўшы на іх абодвух коўдру, спытала жонка. – Якія легіёны? Вы што, на самай справе рыхтавалі дзяржаўны пераворот? Ну, слава Богу, знайшліся ў краіне сапраўдныя мужыкі! – і, абняўшы Малюту, яна зашаптала яму ў вуха: – Не бойся, нават калі цябе сашлюць у Сібір, я паеду з табой.

– Перастань дурэць! Якая яшчэ Сібір! Але яны-ж... Вунь яны як загнулi! А я, прыдурак, прыняў усё за старэчы маразм звар'яцелага чэкіста. Выклікай таксі, я еду на Старую плошчу.

Разумныя жанчыны таму і разумныя, што дакладна ведаюць, калі не трэба спрачацца з мужчынам. Пакорліва ўздыхнуўшы і неахвотна нацягнуўшы на сябе халацік, жонка паплялася да тэлефона.

Над Масквой плаваў амаль крышталёны восеньскі вечар. Працоўная плынь машын схлынула, і Цвярская, захлёбваючыся разнаколернымі агнямі вітрын і рэкламы, бессаромна, не зважаючы на жабрачку-краіну, выстаўляла напаказ сваю распусную раскошу.

Малюта не ведаў, як сябе паводзіць, куды тэлефанаваць, як знайсці і папярэдзіць Плаўскага. Ён, як салдат, падпарадкоўваючыся гадамі выпрацаванай звычцы, у выпадку трывогі спяшаўся ў сваю частку. Там, за зялёным плотам усё станавілася на свае месцы, кожны ведаў, куды бегчы, што несці, каму падпарадкоўвацца, кім камандаваць. Але Рада нацыянальнай стабільнасці не была вайсковай часткай, там не было камандзіраў і байцоў, там сядзелі паднатарэлыя ў інтрыгах ваўкі, гатовыя разарваць любога, каб вызваліць для сябе шлях наверх. Смутнае, даўкае пачуццё трывогі смактала пад лыжачкай.

Скураш, перш чым падняцца ў свой кабінет, зазірнуў у прыёмную Плаўскага.

– А ўсе ў кабінце Пятра Харлампіевіча, – адыраючыся ад тэлевізара, бадзёрым голасам паведаміў дзяжурны адстаўнік. – Івана Паўлавіча яшчэ няма, ён на сустрэчы з прэзідэнтам Беларусі.

Яўлампавы Скураш употай пабойваўся і без адмысловай патрэбы ў ягоны кабінет не зазіраў. Пасля любой гутаркі з баявым намеснікам Плаўскага заўсёды заставалася асцярога, што словы, ды і сама тэма гутаркі будучы вытлумачаныя ім няправільна і павернутыя не ў тваю карысць.

Але сёння, асабліва не думаючы, ён увайшоў у нялюбны кабінет. За сталом, акрамя Пятра Харлампіевіча, сядзелі Аbruшка, Брахманінаў і памочнік Сакратара Ілля Магуст, высокі малады чалавек з незапамінальным тварам опера.

– Ну, ты паглядзі, у нашых шэрагах прыбыло! – пляснуў рукамі гаспадар кабінета. – І не пабаяўся, прыйшоў, малайчына! Садзіцеся, разам кеміць будзем.

– А я вам што гаварыў, – працягваючы Скурашу руку, вымавіў Лаўрэнцій Міхайлавіч, – нармалёвы, наш хлопец...

– І што нармалёвы хлопец аб усім гэтым думае?

– Думаю, што ўсё гэтае трызненне кімсьці халтурна зрэжысавана і будзе мець не лепшы для нас працяг...

– Гэта вашыя здагадкі або вам нешта вядома? – нахмурыўся выведнік, які прывык даведвацца пра навіны першым.

– Вядома мне не больш вашага.

Скураш падышоў да белай пластыкавай дошкі, якая стаяла перад сталом для нарадаў, і адмысловым фламас-тэрам, што ляжаў там жа, паспешліва пачаў пісаць:

«Падпісаны Указ аб адхіленні Івана Паўлавіча ад усіх пасадаў. Магчымы арышт. Заўтра або ў найблізкія дні гэтую навіну агучыць Цар!»

Упэўніўшыся, што ўсе здолелі разабраць ягоныя крамзолі, Малюта, пакрывіўшыся на зашторанае вакно, паспешліва сцёр губкай крывыя радкі.

У кабінэце павісла зыбкае маўчанне, ад якога пачынаюць ныць зубы, а да глоткі падкатвае здрадлівы камень. Менавіта гэтага стану так ненавідзяць і так баяцца моцныя і рашучыя мужчыны, гатовыя праваліцца скрозь зямлю, пайсці на верную згубу, толькі б не сядзець у смярдзючай лужыне здрады.

Тэлефонны званок шарахнуў нечаканай чаргой, выводзячы ўсіх са здранцвення, уваскрашаючы надзею, паварочваючы да адвечнага рускага «авось». Яўлампай схпіў трубку як тапелец выратавальную вярхоўку ды, імкнучыся справіцца з хваляваннем, прахрыпеў:

– Слухаю вас, – і, заціснуўшы далонню мікрафон, узрадавана паведаміў: – Шэф...

– Уключы гучную сувязь, – перабіў яго Аbruшка, – і скажы яму, што мы тут.

– Іван Паўлавіч, я не адзін, у мяне ў кабінэце сабраліся ўсе нашы. Дазвольце перавесці тэлефон у рэжым канферэнцыі?

У пакой уварваўся гулкі бас Плаўскага.

– Што засумавалі, галубчыкі? І з тварамі, задуменымі, як двухпудовыя гіры, бязрадасна ўздыхаеце над аб'ектыўнай несправядлівасцю, што валадарыць у сэрцам любімай Бацькаўшчыне? Супакойцеся, гэта яшчэ не канец, гэта толькі пачатак. Усім па дамах, няма чаго соплі на кулак намотваць. Заўтра ў сем трыццаць усе ў мяне. Усё! Ніякіх пярэчанняў! – і тэлефон пісклява, па-шчанюкоўску загаўкаў кароткімі гудкамі.

– Сапраўды, што мы кінем? – прарэзаўся маўклівы прэс-сакратар. – Мы ўсе, уключаючы шэфа, ведалі, што гэта павінна адбыцца. Месяцам раней, месяцам пазней, якое гэта мае значэнне? Ды і чорт яе бяры, гэтую Старую плошчу, што ж мы, яшчэ цалкам спраўныя хлопцы, не знойдзем сабе малодкі? Пётр Харлампіевіч, закуска ёсць? Я зараз за гарэлачкай збегаю, у мяне ўжо тыдзень у халадзільніку настойваецца...

– Саш, ёсць і гарэлка і каўбаска, – перабіў яго гаспадар, – не трэба нікуды бегчы. Зараз усё тут збудуем, а то Малюта Максімавіч нагнаў на нас нуды.

Выпівалі і закусвалі паспешліва, імкнуліся жартаваць, але весела не было, і, не дасягнуўшы чароўнай рысы, за якой пачынаецца ўсеагульнае яднанне і згода, раз'ехаліся па дамах.

11.

– Ведаеце, не трэба гаварыць глупства. Лепш глядзіце, каб ён чаго напрыканцы не адпароў, – прэм'ер хадзіў з кута ў кут па невялікім пакоі для нарадаў, у якім сабралася блізкае яму кола людзей. – Не нашая сабачая справа абмяркоўваць волю прэзідэнта. Нашая справа маленькая: будзе падпісаны ўказ – мы павінны забяспечыць яго выкананне. – Ён на хвіліну заціх як бы прыслухоўваючыся да чагосьці, і раптам з сілай пляснуў па паліраванай паверхні стала. – І забяспечым! На тое мы сюды і пасаджаныя! Як прайшла ноч? – Ён глянуў да міністра ўнутраных спраў.

– Плаўскі нікому не тэлефанаваў. Так, я мяркую, ён пакуль нічога і не ведае. Вось яму тэлефанавалі. Усе кантакты зафіксаваныя. Плёнкі зараз у раздрукоўцы. Заслу-

гоўваюць увагі тры званкі, два – ад камандуючых вайсковымі акругамі, а адзін – з Чачні, ад Масхадава...

– Што?! І гаворыце, нічога цікавага? Вось бл...! Да мяне гэтых далбаных генералаў! Вы што дурня з сябе строіце: «Заслугоўвае ўвагі, заслугоўвае ўвагі», ды я вашую ўвагу самі ведаеце дзе бачыў! З якіх акругоў тэлефанавалі?

– Сібірскага і Маскоўскага.

– Што?! Маскоўскага! Ды ты не міністр, ты прыдурак! Або з гэтым гарлахватам заадно? Мне дакладвалі, што гэта твая ідэя наконт «Белага легіёну». Ну глядзі, калі сталічная акруга ўстане на бок Плаўскага – гэта ўсё! Чаму мне адразу не паведаміў?

– Таварыш прэм’ер-міністр, прашу вас, не трэба так хвалявацца. Гутаркі былі пустыя, ні аб чым...

– Ды вы паглядзіце на яго! Пустая ў цябе башка, калі яны адразу пасля тваёй тэлевізійнай хераты кучкавацца пачалі, значыць, папярэдняя дамоўленасць была. Тэрмінова плёнкі да мяне. А што гэта ў нас КДБ маўчыць? Не, мужыкі, калі вы мне ў кішэню насыраце, я ў даўгу не застануся. Ужо чаго-чаго, а дуркі ў мяне на ўсіх хопіць. Дык што ў вас?

– Лічу, што асабліва асцерагацца няма чаго, хоць становішча даволі складанае, тут я з вамі, Астап Сцяпанавіч, цалкам згодзен. Да сённяшняй раніцы нашае ведамства да гэтай аперацыі падключана не было. Я пра ўсё даведаўся з тэлевізара. Да мяне былі званкі, вядома, але яны насілі характар пытанняў. Народ цікавіўся, што адбываецца, і пытаў, як сябе паводзіць. У ранішніх зводках мне паведамлілі аб інтэнсіўным радыёабмене некаторых амбасадаў і званках намесніка Плаўскага Яўлапава дзiesiąтку былых сваіх калегаў, якія сёння знаходзяцца на камандных пасадах рознага ўзроўню.

– Усё! Вы мяне загубіце! – Прэм’ер са стогнам паваліўся ў мяккі фатэль-круцёлку. – Ну няўжо нельга было па-чалавечы растлумачыць, што вы там у Барвісе задумалі? – пытанне ставілася да кіраўніка Крамлёўскай адміністрацыі, які сціпла сядзеў і нешта запісваў (і які атрымаў ад Плаўскага трапную мянушку «Іржавы Дзярках»». – Гол Уладленавіч, я да вас звяртаюся! Што вы там усё пішаце? Не псуйце паперу, вам і так касету нашай гутаркі фэсэошнікі перададуць.

– Астап Сцяпанавіч, – абводзячы ўсіх адкрыта нахабным поглядам, як бы без ахвоты адазваўся чыноўнік, – я такі ж выканавец, як і вы. І ведаю, паверце, не больш вашага. Указ пакуль яшчэ не гатовы, ды і невядома, ці будзе ён наогул.

Нямая сцэна атрымалася не горшай, чым у Тоголя. Перад кожным з саноўнікаў, надзеленых амаль неабмежаванай уладай, якая дазваляе ім у лічаныя хвіліны ўскалыхнуць па-ранейшаму вялізную краіну, як нямы напамінак іх праўдзівай цаны і поўнай нікчэмнасці, свяціліся злараднасцю вочы крамлёўскага ўпраўленца.

Першым выйшаў са здранцвення галоўны міліцыянер.

– Гол Уладленавіч, вы што робіце? Па-вашаму атрымліваецца, што гэта мне самому прыйшла ў галаву думка перціся на тэлебачанне, абвінаваціць Сакратара нацыянальнай стабільнасці ў падрыхтоўцы вайсковага перавароту і паставіць, як цяпер атрымліваецца, краіну перад пагрозай грамадзянскай вайны? Не, мы так не дамаўляліся! Я зараз еду да сябе, збіраю журна...

– Спыніце істэрыку, генерал, – павольна ўстаючы, цвёрда вымавіў «Іржавы Дзярках». – У кожнай гісторыі ёсць адзін пачатак, але канцы могуць быць вельмі розныя. Не будзем панікаваць, спадары. Прэзідэнт прыме

самае мудрае і адзіна правільнае рашэнне. Безумоўна, наш прэм'ер мае рацыю, мы абавязаныя гэтае рашэнне выканаць. Учора ўвечары вы ўсё гаварылі правільна, Яўген Захаравіч, так што давайце не будзем панікаваць. Устанавіце за Плаўскім самае пільнае назіранне, аналізуйце ўсе ягонныя тэлефонныя гутаркі, правядзіце прафілактычную работу з найболей верагоднымі прыхільнікамі, галоўнае, не дапусціце кантактаў з былым Ахоўнікам. – На хвіліну ён замёр, як бы спалохаўшыся апошніх слоў. – Гэта, мабыць, самае галоўнае, і выкіньце з галавы гэтае трызненне пра грамадзянскую вайну.

Прыглушана залапатаў тэлефон. Астап Сцяпанавіч паспешна схопіў трубку ў надзеі, што неадкладныя дзяржаўныя справы паклічуць яго куды-небудзь далей ад гэтых небяспечных і няўдзячных гульняў.

– Што?! Калі?! Ён адзін?! Ды вы ўсе ахранелі сёння! – кінуўшы са злосцю трубку, прэм'ер разгублена развёў рукамі. – Плаўскі паднімаецца да нас, з ім узброеныя ахоўнікі.

– Зараз возьме нас усіх і арыштуе, як змоўшчыкаў... – спакойна вымавіў дырэктар ФСБ Конікаў.

– Язык у вас без касцей, – перабіў яго галоўны адміністратар. – Астап Сцяпанавіч, як нам з Болатавым адгэтуль выйсці, каб не сустрэцца з Іванам Паўлавічам?

– Вы заварылі і вам выйсці! Харошыя, нічога не скажаш! Вунь у тыя дзверы драпайце. Ігнат, – прэм'ер звярнуўся да задыханага чалавека, які толькі што ўбег у пакой і спрабаваў нешта далажыць. – Ды ведаем мы, ведаем, праводзь вось лепш гасцей да службовага ліфта.

Яшчэ не паспелі за хутка рэтыраваўшыміся зачыніцца дзверы, як гаспадар кабінета пачаў інструктаваць астатніх.

– Мы ні храна не ведаем, самі толькі сённяя пачулі, я наогул увечары тэлевiзар не глядзеў. Карацей, мы паза справамі. Гэта Старая плошча ўсё задумала, хай туды і едзе разбірацца. Гэта палітыка, а мы – урад, нашая справа – гаспадарка...

Вялікія двухстворкавыя дзверы балюча стукнуліся аб прымацаваныя да падлогі фіксатары. Змрочны Плаўскі, зыркаючы з-пад насупленых броў, цвёрдым крокам увайшоў у кабiнет.

– Ну што пахаваліся, як прусакі?

– Иван Паўлавiч, што за тон?! – раўнуў дзеля постраха прэм’ер. – Вы не забывайцеся!

– У вашым куратніку забудзешся, як жа! Ледзь прашчоўкаў – і ўжо абасралі па самую макаўку. Астap Сцяпанавiч, не рыкайце, мяне таксама Бог голасам не пакрыўдзіў. Дзе гэты неданосак балотны? Я яму зараз у адно месца засуну тэчку з ягонымі прапановамі па гэтым далбаным легіёне. Ну нягоднік! Дзе ён?

– Хто?

– Хто-хто? Не трэба рабiць такія вочы, таварыш Старшыня ўрада, дзе ваш унутраны міністр? Дзе гэты Гапон?

– Иван Паўлавiч, – бачачы рашучасць Плаўскага, наўмысна спакойна вымавіў Чысталицаў, працягваючы для прывiтання руку, – я вас не разумею. Растлумачце, што адбылося? – і, зiрнуўшы на прысутных, звыкла кінуў: – На сённяя ўсё, усе свабодныя.

– Астap Сцяпанавiч, я папрашу вас пакiнуць Кузнечыкава.

– Добра, Иван Паўлавiч. Уладзiмiр Мiкалаевiч, затрымайцеся, калі ласка.

– Я прашу вас як прэм’ер-мiнiстра растлумачыць мне, што азначае ўчорашні выступ мiнiстра ўнутраных спраў

па тэлевізары? І адразу хачу папярэдзіць: проста так мяне скалупнуць не атрымаецца. За мной людзі стаяць...

– Иван Паўлавіч, я вас вельмі добра разумею, і таму давайце супакоімся, – мітусліва закудахтаў Чысталіцаў. – Прысаджвайцеся, калі ласка. Вы што будзеце: гарбату, каву?

– Кофэ, – буркнуў Плаўскі.

– Я сам учора тэлевізар не глядзеў. Раніцай правёў маленькую нараду. Болатаў таксама быў, але перад вамі сыйшоў разам з Чайбесам. Сцісла мне, вядома, пераказалі ўчорашняе. Вы толькі правільна мяне зразумейце, я змушаны буду правесці разбіральніцтва з міліцэйскім начальнікам. Я яму прама так і сказаў, каб падаў у маё распараджэнне ўсю доказную базу і не пазней сённяшняга абедна. А то, іш ты, шмат сабе дазваляюць! А наогул вам лепш бы патэлефанаваць прэзідэнту, вы яго кадр.

– Тэлефанаваў. Прымацаваны ўжо трэцюю гадзіну талдычыць адно і тое ж: «Пры першай жа магчымасці злучу». Куды там злучаць, можа, ён ужо дуба даў. Вось прыбярэць мяне і абвесцяць народу.

– Ды бог з вамі, Иван Паўлавіч, – апантана перажагнаўся прэм'ер.

Плаўскі, абпякаючыся, піў каву, безуважліва слухаў коснаязыкую прамову кіраўніка ўрада, і да яго паступова пачынаў даходзіць сэнс таго, што адбываецца. Яго, Івана Паўлавіча Плаўскага, баявога генерала, банальна кінулі, развялі, як хлапчука, выкарысталі і выкінулі, бо не прыйшоўся да двара. Гукі, што нападзілі пакой, кудысьці зніклі. Бязгучнай рыбай шамкаў зіхценнем металакерамікі смешны, заплыты тлушчам чалавек, які намінальна лічыўся на высокім пасту другой асобай дзяржавы і які ў дасканаласці спасцігнуў складаную навуку імітатара кіпучай дзяржаўнай дзейнасці.

У галаве ў генерала, чапляючыся адна за другую, як самапісцы, скакалі думкі. Да каго, а галоўнае, навошта ён прыйшоў сюды? Што хацеў пачуць? Гэтыя пустыя і хлуслівыя словы? Ubачыць панураныя позіркi з іскрынкамі злараднасці?

Усярэдзіне кіпела злосць. Яму раптам усё абрыдла. Да чорта ўсіх! Можа, праўду казалі паплечнікі, якія сёння ўначы пераконвалі яго нікому не верыць, а звярнуцца да народа, падняць верныя войскі і скончыць увесь гэты бардак у лічаныя дні. Але гэта вайна! Вайну Плаўскі ведаў і не любіў, тым больш, вайну ў Расіі, тут спакон веку на аднаго вінаватага прыходзілася па дзесятку нявінна загубленых. Нясцерпна захацелася кінуць усё гэта, паслаць усіх куды далей, узяць вуды і з'ехаць на балота, у Каломну, лавіць карасёў.

Плаўскі моўчкі ўстаў і не развітваючыся выйшаў.

12.

У Радзе нацыянальнай стабільнасці панавала істэрычнае ажыўленне. Старажылы, якія бачылі ўжо не адну рэарганізацыю, уткнуўшыся ў выратавальныя паперы, рабілі выгляд, што нічога не заўважаюць і ўсё, што адбываецца, іх не тычыцца. На іх абыякавых тварах выразна чыталася: «Я ўсяго толькі прыдатак майго стала, і ўсё, што выходзіць за яго межы, не мае для мяне ніякага значэння».

Супрацоўнікі, якія прыйшлі з Плаўскім у шосты пад'езд і якія прывыклі ўжо да чыгунных варот на Ільінцы, збіраліся ў групкі, аб чымсьці шапталіся, азіраючыся па баках.

Малюта ўжо ў палове сёмай быў у прыёмнай начальніка з падрыхтаваным аглядам газет. Гэты агляд, які адрозніваецца ад афіцыйнага, які разносілі па кабінетах

дзесьці бліжэй да поўдня, ён рыхтаваў сам і некалькімі фразамі фармуляваў сэнс асноўных, знакавых матэрыялаў. Сёння газеты былі пустымі, толькі ў дзвюх з пазнакай «тэрмінова» былі надрукаваныя малюсенькія інфармашкі аб учорашніх выліваннях Болатава.

Плаўскі з'явіўся нечакана з агульнага калідора. Працягнуў Скурашу руку і жэстам запрасіў у кабінет. Твар Івана Паўлавіча быў напружаны, рабыя ад воспінак скулы хадзілі ходырам, рухі падаваліся рэзкімі, у голасе перакочваліся металічныя шары.

– Ну што ў вас, Малюта Максімавіч?

– Агляд прэсы, у асноўным, – ён паклаў перад шэфам аркушы, на першым буйным шрыфтам было набрана: «Магчыма, сёння вас адхіляць ад усіх займаемых пасадаў. Указ ужо падпісаны. Чакаюць, калі Цар зможа яго абвясціць. Трэба нешта рабіць».

– Вядома, трэба, але хто ведае, што? Вы пакуль свабодныя, за агляд дзякуй. Я, праўда, прачытаў ужо асобныя газеты, так што ў курсе асноўных падзей.

Пазней Абрушка распавёў Скурашу, што ўначы іх сабраў Плаўскі, і яны амаль да раніцы абмяркоўвалі сітуацыю. Паднімаць войскі, на чым настойваў Яўлапаў, генерал наадрэз адмовіўся: «Я ніколі не дазволю, каб па маёй віне хтосьці развязаў новую грамадзянскую вайну. Хопіць, наваяваліся».

Гумова цягнуўся час, усе сабраліся ў кабінете Лаўрэнція Міхайлавіча і, заглушаючы хваляванне анекдотамі, чакалі вяртання начальніка з Белага дома.

Сакратар вярнуўся знешне спакойным, толькі жаўлак, якія хадзілі на скулах, апалі, а цёмныя маланкі, што зіхцелі ў зрэнках, ператварыліся ў абыякавыя вугельчыкі. Папрасіўшы нікога з ім не злучаць, ён выклікаў памочніка і замкнуўся ў кабінете.

Усюдыісны «Санька Савецкі Саюз» па дапрозе з Дома ўраду засёк «хвост», праводзіў шэф і затрымаў машыну, з якой вывалак несамавітага мужыка і такую ж жанчыну. Тыя хутка дапетрылі, што ўляпаліся ў кепскую гісторыю, і, асабліва не ўпарцячыся, прызналіся ў сваёй прыналежнасці да Галоўнага штаба МУС і ў тым, што ўжо тыдзень «водзяць» машыну Сакратара. Запісаўшы іх сведчанні на відэаплёнку, затрыманых перадалі палкоўнікам з Жытнай. Стараннямі Брахманінава гэтыя кадры патрапілі ў «Сі-эн-эн» і разышліся па сусветных агенцтвах.

Услед за начальнікам у сваіх кабінетах замкнуліся найблізкія прыхільнікі Плаўскага і на поўную магутнасць запустілі паперарэзчыя машыны.

Не адставаў ад калегаў і Скураш. Нейкі ўнутраны дыскамфорт прымушаў мазгі працаваць толькі ў адным кірунку: у скрынях стала не павінна застацца ні аднаго лапіка паперы. Хто ведае, як яны заўтра будуць прачытаныя чужымі людзьмі. За апошнія гады двойчы даводзілася Малюту на сваёй скуры адчуць усю брыдоту недаверу і бяздушнасці дзяржаўнай машыны, якая спрабавала сцерці яго ў парашок за добрасумленнае выкананне свайго грамадзянскага доўгу.

Скончыўшы важдатца з паперамі, Малюта вырашыў усёткі зазірнуць да Інгі.

Мрозь сядзела на сваім працоўным месцы і засяроджана чытала тоўсты часопіс.

– А, гэта ты? Прывітанне. Гавары хутчэй, што трэба, а то зараз дзяўчаты вернуцца.

– Прывітанне. Ды нічога мне, уласна, не трэба, проста адведаць зайшоў. Збіраюся паабедаць. Калі ёсць жаданне, можна схадзіць у наш рэстаранчык. Чуе адно маё месца, што хутка канец нашай канторы.

– Думаю, што канторы яшчэ не канец, а вось многіх адсюль папрасяць, – Інга на секунду замоўкла, сумняваючыся, ці варта працягваць пачатую фразу, але пасля некаторых ваганняў выпаліла: – ...і цябе, па ўсім відаць, таксама.

– Не зразумеў.

– Чаго ты не зразумеў? Цябе ж рускай мовай папрасілі не совацца, куды не варта, а ты што зрабіў? Сарваўся і пабег тэлефанаваць. Ну і каму ты дапамог? Слабаком аказаўся твой Плаўскі, спалохаўся, ці бачыш, рукі запэцкаць і падняць тое, што яму належыць па праву. Такое тут не прабачаюць. Давай бяжы і далей яго ратуй! Хацела б я паглядзець, як ён табе калі-небудзь дапаможа. Усё, дарагі мой, тваёй кар’еры канец. Таму, ведаеш, я цябе вельмі прашу, не прыставай да мяне больш з дурнымі прапановамі і наогул рабі выгляд, што мы незнаёмыя. Вы што, на самай справе ўсе дурнаватыя і прыйшлі сюды ратаваць Бацькаўшчыну? Ды каму вы патрэбныя?!

Малюта павольна закіпаў. Напэўна, упершыню ў жыцці яму раптам захацелася стукнуць жанчыну. Інга, мабыць, гэта адчула і неяк вельмі хутка перамяніла інтанацыю.

– Добра, ты толькі не дуры. У нас з табой спачатку ўсё так добра атрымлівалася... А зараз... Увогуле, трэба ўзяць сябе ў рукі. Мы нейкі час не зможам сустрэцца. – Не зводзячы ад нядаўняга палюбоўніка вачэй, яна зрабіла выгляд, што гатовая пусціць у ход самую безадмоўную жаночую зброю – слёзы. – Я прашу цябе, не трэба дурасцяў. Усё пройдзе. Табе-та ўжо ўсё роўна губляць няма чаго, а я што буду рабіць без гэтай працы? Ты сам вінаваты ва ўсім, бо ўсё так добра пачыналася... Ты нават не ўяўляеш, куды, на якія вышыні ты зачыніў сабе дарогу... і мне таксама.

Вусны Скураша завагаліся ў пагардлівай усмешцы. Крутнуўшыся на абцасах, ён моўчкі выйшаў прэч.

«Ды і хрэн з ёй, з гэтай сцервай! Сука – яна і ў Афрыцы сука. Насамрэч усё да лепшага, – разважаў ён па дарозе ў сталовую. – Хоць пры чым тут гэтая дурніца? Колькі прайшло гадоў, а дух Берыі і Троцкага, можа каго і больш страшнага ўсё яшчэ лунае ў гэтых калідорах, калечачы, заражаючы сваімі страшнымі бацыламі тутэйшых людзей. Колькі ні перафарбоўвай сцены, колькі іх ні пакуй у дарагія драўляныя панэлі, яны ўсе таксама струменяць праніклы ў іх страх і подласць. Гэтыя кабінеты і не такіх ламалі, не тое што смазліваю дзяўчыну, якая пракладае сабе перадком дарогу наверх. Прапашчае месца».

Ён злавіў сябе на думцы, што ў апошні час яго атачала нейкая суцэльная ўтрапёнасць. Выжылыя з розуму старыя з іх містычнымі пошукамі прыдатных людзей для перадачы нейкіх таемных ведаў. Звонкае, гатовае ледзь ці не перавярнуць свет каханне хлуслівай жанчыны, якая аказалася ўсяго толькі прадуманым крокам да чарговай прыступкі службовай лесвіцы. Дзяржаўная машына, якая ляціць невядома куды і невядома кім кіраваная. Лёсы, растаптанья нечай прыхамаццю, сотні пакалечаных людскіх жыццяў. Усё гэта пераплялося ў нейкі ліпкі згустак, адгарадзілася ад свету высокай, насычанай бурай крывёй сцяной, існавала нібы само па сабе...

– Малюта Максімавіч, – перапыніў яго змрочныя думкі памочнік Сакратара Могуст, – шэф прасіў усё падчысціць...

– Ужо.

– Вы ў курсе, што раззброілі асабістую ахову Паўлавіча і адключылі тэлефоны ўрадавай сувязі?

– Ну вось і панеслася крывая ў шчаўе. Зараз падгоняць пяток «варанкоў» – і ў Бутырку...

– Ну вас, Малюта Максiмавіч! Умеєце, аднак, пажадаць маладому пакаленню прыемнага апетыту.

– Малюта, – дагнаў іх задыханы Віктар Казан, даўні прыяцель Скураша, які працуе ва ўпраўленні ўнутранай палітыкі, – давай хутчэй да мяне ў кабiнет, фэсэошнікі шагнулі – праз пару хвілін па тэлебачанні выступіць прэзiдэнт з важным паведамленнем.

Да кабiнета яны не дабеглі, спыніліся ў адным з холаў, дзе ля тэлевізара з запаленымі цікаўнасцю вачыма пхаўся, як на пажары, службовы народ.

З бялявай, амаль жывой каламуты экрана выплыў бясформенны твар хворага чалавека. Ён паўсядзеў за нейкім сталом. Пустыя вочы бессэнсоўна глядзелі ў камеру, здавалася, ён не разумее, навошта яго пасадзілі за гэты стол і што яму неабходна рабіць. Раптам, нібы ачуўшыся, ён пачаў скрыпучым зрывістым голасам несці нейкае глупства пра двух генералаў, якія, «што адзін, разумееш, што другі», а потым, запнуўшыся на паўслове, вывеў свой подпіс пад кароткім указам аб адхіленні Плаўскага ад пасады Сакратара Рады нацыянальнай стабільнасці краіны.

Цішыня, якая на некаторы час запанавала вакол тэлевізара, раскалолася рознагалоссем. Кожны прыняўся па-свойму каментавачь убачанае.

Скурашу было ніякавата, падавалася, што ўсе глядзяць на яго і пакепліва хмыляцца. Нібы мяркуючы, што яму, як Пятру ў тую страшную ноч у садзе, вельмі хочацца ўцягнуць у сябе галаву і неадкладна адрачыся ад чалавека, на якога толькі што паказалі з экрана.

Імкнучыся захоўваць спакой, ён усё ж пайшоў у сталовую. Есці не хацелася. Узяўшы дзяжурныя талеркі, ён прысеў за свой звычайны столік.

Інга аб чымсьці бестурботна ціўкала з таварышкамі, старанна налягаючы на дэсерт. Малыты для яе ўжо не існавала.

Скурашу стала весела. Было цяжка ўявіць, што гэтая чужая жанчына насупраць яшчэ зусім нядаўна будзіла ў ім нейкія пачуцці.

– Вы не адмовіце старому? – прарыпеў побач знаёмы голас, і аб стол бразнуў паднос.

– Што вы, Іван Данілавіч, – вітаючыся і чамусьці чырванеючы, вымавіў Малюта.

– Эх, вунь яно як абярнулася. Што ж паробіш, на Старой плошчы паркеты будуць пакаварней лёду. Паслізнуцца можна і зламаць сабе шыю. Вышэй нос, малады чалавек, вы са сваёй стараннасцю і ўнутраным нюхам, я ўпэўнены, не знікнеце. Шкада, вядома, што нашыя дарожкі не зрасліся, вельмі шкада. Ну ды нічога. У вас зараз, праўда, наступае самая каварная для службовага чалавека пара. Ой, тут вуха трэба трымаць востра! Міжлізень, ён больш страшны праславутага кітайскага часу перамен будзе...

– Выбачайце, Іван Данілавіч, я не мог інакш паступіць...

– Так, я разумею і ні ў чым вас не віню. А можа, нават і зайздросчу вашай бесшабашнасці. Паступі калісьці і я так, сённа б спакайней спаў.

– Іван Данілавіч, а што гэта – «міжлізень»? Я першы раз такое слова чую.

– Ну і не мудрано, вас яшчэ тады і ў праекце не было, калі наменклатура нарадзіла гэты тэрмін, які азначае самую цяжкую пару ў жыцці чыноўніка. Якіх толькі крушэнняў у гэты час ні адбываецца! Праўда, камусьці і пашанцаваць можа – на касцях блізкага іншы раз ох як высока ўзлятаюць. Міжлізень – гэта прамежак часу,

калі адна, выбачайце, срака сыйшла, а іншая яшчэ не прыйшла, і лізаць беднаму дзяржчыноўніку няма чаго, а язык жа без гэтага ўжо не можа! Вось тут-та і глядзі, як бы чаго благога не лізнуў.

Малюту ўразіла гэтае ёмістае азначэнне, якое груба, але вельмі дакладна раскрывае асноўны стыль чынавенскага жыцця. Галоўнае, аказваецца, не схібіць у міжлізень, і табе забяспечаны рост, належныя выгоды, ціхая і сытая пенсія. Не схібіць! Вунь іх колькі, якія з апетытам жуюць і вызнаюць гэтую чынавенскую ісціну. Ды ці толькі яны адны вызнаюць гэты прынцып? Бо па ім жыла і працягвае жыць уся краіна. Краіна Вечнага Міжлізня.

– Ну што, гляджу, я вас збянтэжыў? Вы ўжо мацуіцеся... – развітаўся стары. Яго сагнутая часам і чужымі таямніцамі спіна растварылася ў людской таўханіне.

У пераходзе на трэцім паверсе Малюту чакаў усхваляваны Казан. Схапіўшы прыяцеля за локаць, азіраючыся па баках, ён пацягнуў здзіўленага Скураша на лесвічную клетку.

– Збірай рэчы і дуй дахаты, мянтоўскаму спецназу аддадзены загад у выпадку чаго адкрываць па вас агонь без папярэджвання. Каб байцоў не мучыла сумленне, да іх давялі інфармацыю, што ўсе вы бандыты з Прыднястроўя з рукамі па локці ў крыві, якіх з сабою прыцягнуў Плаўскі, які сабраўся ўзурпаваць уладу. Так што вы ўжо без суду – дзяржаўныя злачынцы і прысуджаныя да смяротнай кары. Затрымка за малым – адзін неабачлівы рух з вашага боку, і каюк! Мая табе парада – не геройствуй, едзь дахаты.

Сыходзіць Малюта не стаў. Ён застаўся з Плаўскім, якога навідавоку ў дзесятка тэлекамер арыштоўваць не рашыліся, хоць непрыкметныя «Пазікі» са шчыльна зашпавешанымі вокнамі цярпліва чакалі каманды «фас».

Як толькі развітальна расхінуліся вароты, і ўжо не службовая, а прадстаўленая Плаўскаму кімсьці са знаёмых машына пачала выпаўзаць на пакатую плошчу, шэрыя аўтобусікі пачалі свой няўмольны рух. Але раптам успыхнулі дзесяткі асвятляльных ліхтароў, натоўп вынырнутых з-за кута журналістаў на чале з Брахманінавым з узбуджанымі крыкамі заспяшаўся да ўзгорыстых чыгунных створах.

– Ён, магчыма, спыніцца і дасць вам сваё апошняе інтэрв’ю, – прыспешваў тэлевізійнікаў Аляксандр. – Давайце хутчэй.

З натоўпу рэпарцёраў, па-грубіянску распіхваючы навакольных рукамі, выскачыў апрануты ў карычневую куртку мужык і, не звяртаючы ўвагі на абуральныя вокрыкі, кінуўся да найблізкага з ужо выдзвінутых для кідку аўтобусаў. Замахавуў рукамі. Яму неадкладна адкрылі дзверы. Людзі, якія знаходзіліся ў салоне, злавесна паблісквалі зброяй. З незадаволеным змяніным шыпеннем зачыніліся дзверы, і «шэрыя» машыны, з нянавісцю зыркнуўшы на навакольных фарамі, дэманстратыўна развярнуліся і скаціліся ўніз да Варваркі.

Плаўскі спыніўся літаральна на секунду, каб запрасіць усіх у адно з інфармацыйных агенцтваў.

– Слава богу, здаецца, пранесла, – выціраючы з бледнага твару пот, уздыхнуў Брахманінаў, паварочваючыся да Скураша, – падаецца, ніхто і не заўважыў.

– Каму трэба, заўважыў...

13.

Наступны дзень прайшоў па сцэнары трыццаць сёмага года.

На Ільціцы ля шостага пад’езда таўпіўся народ. У

будынак Рады нацыянальнай стабільнасці прапускарлі толькі начальнікаў, усім астатнім быў абвешчаны выхадны дзень. Тэлефоны ў кабінетах маўчалі. Вострая цішыня, як шчыльны пласт пылу, ляжала на дзвюх апошніх паверхах хмурнага нелюдзімага гмаху.

Малюта заварыў гарбату і тупа сядзеў за пустым сталом. Яго раздзірала жаданне дзейнасці, хацелася кудысьці збегчы, тэлефанаваць, запрашаць да сябе людзей, працягваць пачатую працу. Але народжаны ўсярэдзіне парыў разбіваўся аб халодную сцяну абыякавасці, якая ўзнікала з усведамлення ўласнай непатрэбнасці. Адчуванне смутнай трылогі паступова нарасталала ў душы.

Ніякі следчы, ніякія мукі не даймалі кінутага ў невядомасць чалавека мацней, чым гэтая чортава кругаверць, народжаная ўсярэдзіне сябе самога. Пэўна, менавіта так калісьці хвіліна за хвілінай, гадзіна за гадзінай, дзень за днём даймаў сябе вязень, пакуль не ўпадаў у поўную саманянавісць, ахвотна падпісваючы любую паперу, каб хутчэй пазбавіць сябе ад нясцерпнага катавання. Катавання самім сабою.

Ішоў першы дзень Міжлізня.

Нечакана зазваніў тэлефон унутранай сувязі.

– Малюта Максімавіч, – казённа прагучаў у трубецы незнаёмы жаночы голас, – праз пяць хвілін спусціцца ў хол, які размешчаны ля кабінета Сакратара Рады. – І тэлефон зноў замоўк.

Яны ішлі адзін за адным па нешырокіх калідорах. Іх цяжкія крокі не маглі заглушыць тоўстыя дывановыя дарожкі, і гук глуха стукаўся аб светлыя сцены.

У асноўным будынку маўклівую калону падзялілі на тры групы і пачалі запускарць па адным у былы кабінет члена Палітбюро Лазара Майсеевіча Кагановіча.

Да ўсякага, хто выходзіў з заповітных дзвярэй, як да ўладальніка нейкага сакральнага досведу, звярталіся запытальныя позіркi, але ніхто з іх не прамаўляў ні гуку, усе маўчалі, бо кожны хацеў застацца і састарэць тут, на Старой плошчы, кожны асцярожна, як у халодную каламутную ваду, уваходзіў у свой Міжлізень.

Выкліку Малюта чакаць не стаў. Спадылба зірнуўшы на капітана з валошкавымі пятліцамі, ён павольна пайшоў у свой кабінет, крыху пастаяў, затым надзеў куртку і, пакінуўшы ключ у дзвярах, выйшаў на вуліцу.

Паблізу струменілася, падпарадкоўваючыся сваім законам, сталічнае жыццё, якому не было справы ні да Міжлізня, ні да «Белага легіёну», і ні да Плаўскага, ні да Малюты, ні да прэзідэнта, і знікні раптам яны ўраз усе, растварыся ў бясколерным паветры кастрычніка – ніхто б гэтага, хутчэй за ўсё, нават і не заўважыў...

Частка другая

ЦЕНЬ ГОБЛИНА

1.

Вясновыя замаразкі з начнымі снегападамі ў перадгор'ях Саян – справа звычайная нават у красавіку. Малюта, не ведаючы дарогі, вёў машыну асцярожна. Збоку падавалася, быццам вялікая гарбатая «Таёта», з недаверам спрабуючы навобмацак пярэднімі коламі падмерзлыя за ноч і здрадліва зацярушаныя снегам вымоіны, ішла на іх і, крышачы лёд, абліваючы белыя збочыны гідкай ледзяной жыжкай, незадаволена буркатала, павольна прасоўвалася па горным серпанціне. Падняўшыся на невялікі перавал, Малюта ўбачыў злапомную ЛЭП. Металічныя апоры, падобныя на выродлівыя крыжы, з якіх начны вецер толькі што паздзіраў целы раскрыжаваных, перасякалі дарогу, збягалі ўніз і, знікаючы за блізкай сопкай, вынырвалі дзесьці далёка наперадзе цёмнымі худымі тычкамі. Правады, нацягнутыя холадам, тонкімі, шэрымі лініямі наўскос перакрэслівалі і дарогу, і касагоры, і ўвесь белы свет, замкнёны ў гэтым ваўкаватым узгор'і.

«Проста нейкая даліна здзічэлых духаў, – падумаў Малюта, – і трэба ж было генералу пражыць такое складанае і недарэчнае жыццё, каб здабыць забыццё

сярод гэтых нелюдзімых, пазбаўленых расліннасці і блізкасці жылля каменных узгоркаў».

Машына ўслед за дарогай, нібы не хочучы, скацілася ўніз, абмінула гару і, прыціснуўшыся да абочыны, затармазіла. Чалавек за рулём сядзеў моўчкі, уткнуўшыся тварам у далоні і баючыся павярнуць галаву направа, дзе непадалёк на стромкім схіле ўзвышаўся вялікі драўляны крыж.

«Ну і навошта ты сюды прыцягнуўся? Навошта гнаў амаль двое сутак машыну, прыдумляючы сабе розныя прычыны і апраўданні гэтага абсалютна пазбаўленага логікі ўчынку. Ты ж пасля пахавання нават у Маскве на ягонай магіле ні разу не быў! А сюды навошта сарваўся?»

Колькі ні намагаўся, Малюта так і не змог адказаць сабе на пакутлівае пытанне. Але нешта незразумелае, невынішчальнае, як кліч крыві, шэсць доўгіх гадоў цягнула яго сюды, у гэтыя выстуджаныя вятрамі горы, да гэтага страшнага месца, дзе абарвалася жыццё яго былога куміра, які, як і належыць дэспату, не захацеў сыходзіць у іншы свет у адзіночку і прыхапіў з сабою яшчэ з паўтара дзесяткі верных і адданных яму людзей, сярод якіх, па ўсіх раскладах, павінен быў быць і толькі з чыстай выпадковасці не апынуўся і сам Малюта. Калі здарылася гэтая бяда, у далёкай мамчынай кватэрцы не змаўкалі званкі, нейкія незнаёмыя людзі выказвалі спачуванні, маці, палохаючыся, кідалася да тэлефона, а датэлефанаваўшыся і пачуўшы яго сонны голас, моўчкі клала трубку, жагналася ды ішла на кухню за валакардзінам.

Не здарся тады, за год да трагедыі, таго скандалу з заканадаўчым сходам краю, ён, як і заўсёды, сеў бы ў верталёт насупраць губернатара і, хутчэй за ўсё, падзяліў бы яго долю. Аднак жыццёвыя дарогі – гэта адно, сцежкі лёсу – зусім іншая матэрыя, а тут так супала, што і

зямныя, і нябесныя іх шляхі разышліся, а час і праца хутка пакрылі іх намецямі ўзаемных крыўд і адчужэння.

А тады, увесну двухтысячнага года, здавалася б, на роўным месцы грывнула сапраўдная навальніца. Яшчэ не завяршылася зацяглая вайна за Ясейскі металургічны камбінат, галоўны бунтаўшчык і па сумяшчальніцтве народны дэпутат таміўся ў следчым ізалятары з паэтычным назовам «Белы лебедзь», заканадаўчы сход краю кідаўся, як хітрамудрая дзеўка, што хоча і рыбку з'есці і, як гаворыцца, на ліпку ўзлезці. Вось тады ў Ясейск і прыехалі сталічныя журналісты, якім Малюта, каментуючы складанасць сітуацыі, і ахарактарызаваў мясцовы заканадаўчы орган як «заапарк партыйных ідэй», а народныя выбраннікі, як і належыць глухаватым, але нахрапістым, аднадушна залямантавалі на ўсе лады: «Ды што ж гэта такое робіцца, людзі сумленныя ды ганебныя? Вы ўсе чулі, як нас толькі што абразіў маскоўскі чыноўнік, чужы і прышлы ў нашых месцах чалавек! Ату яго, ату! Вы толькі ўдумайцеся, суграмадзяне! Ён назваў усенародна абраную ўладу заапаркам! Заапаркам, гэта значыць звярынцам, а мы, вашыя верныя слугі, здабылі ў ягоных вуснах статус звяр'я! Дакуль жа мы ўсё гэта трываць будзем? Вон яго, прэч!». І пайшла пісаць губерня! І паляцелі лісты-даносы ў самыя высокія інстанцыі. І нават да самога толькі што абранага гаранта спрабавалі дастукацца, каб апавясціць аб такім бязладдзі. Балазе, Малюта ўзначальваў абласны выбарчы штаб новага прэзідэнта і нядаўна быў ім асабіста аблашчаны і ўзнагароджаны пахвальным лістом, так што ўсё абышлося. Ён не першы год у Ясейску «царовым вокам» сядзіць, і ўжо, пэўна, ведае, як каго там варта ахарактарызаваць. Аднак, улічваючы з'яўленне федэральных акругаў і вядомую гаўністасць народных выбран-

нікаў, губерню яму ўсё ж лепш змяніць. І ад разноснага Плаўскага далей, і абраннікі супакояцца. Такім быў найвышэйшы вердыкт прэзідэнцкай канцылярыі.

Малюта не без гаркаты з'ехаў у суседнюю вобласць, перавёз сям'ю, пачаў памаленьку адладжваць складаную бюракратычную сістэму стрымання і процівагаў, калісьці вынайдзеную папярэднім расійскім прэзідэнтам. Хоць наўрад ці той быў у стане прыдумаць нешта талковае самастойна, хутчэй за ўсё заўзятая памагатая, бачачы дзікі разгул суверэнізацыі і поўную адсутнасць у былога абкамаўца дзяржаўнай волі, спехам скляпалі інстытут абласных паўнапраўных прадстаўніцтваў, надзяліўшы яго функцыямі камісараў Троцкага, упаўнаважаных Дзяржынскага і ўсемагутнасцю першых сакратароў абкамаў нядаўна разваленай партыі. Стварыць стварылі, але адразу ж спалохаліся: «А што калі раптам разыдуцца царовы апрычнікі ды занадта на сябе коўдру пацягнуць? Ці яшчэ горш – на бок губернатараў перакінуцца, а тыя ўсё больш і больш воляў ды суверэнітэтаў запатрабуюць? Што тады будзе, каму адказваць?» І панеслася крывая ў шчаўе: рэарганізацыя за рэарганізацыяй, куратар на куратары, лупцоўка за лупцоўкай. Давялі ўсё, як заўсёды, да поўнага абсурду. Вышэйшы чыноўнік, прызначаны на пасаду першай асобай дзяржавы, быў фактычна адціснуты ад гэтай асобы і дэ-факта падпарадкоўваўся дробнаму клерку з аўральна створанага ўпраўлення.

Але ўсё гэта было так даўно і столькі ўсяго змянілася, што і падумаць страшна. Усё ў мінулым, а цяпер толькі абледзянелая дарога, дзікія горы і смутныя думкі, што ірвуць душу...

Малюта адвёў ад твару далоні і, жмурачыся ад толькі што вызірнулага аднекуль сонца, глянуў на крыж. Адпаліраванае да васковай жаўцізны дрэва, месцамі пакрытае ледзяной скарынкай, пералівалася разнаколернымі блікамі. Увесь схіл ля падножжа гэтага немудрагелістага знака жыцця і смерці быў нібы кімсьці старанна перакапаны. Начны снегапад злёгка прыцерушыў шматлікія грудкі і ямкі.

«Што за чартаўня?..» – Малюта апусціў таніраванае шкло і паправіў акулёры. Аказалася, што ўвесь вялізны касагор быў абстаўлены сотнямі занесеных начной завей вянкоў і кошыкаў з кветкамі. З-пад снегу то там, то тут праступалі, як крывавыя плямы на шпітальных бінтах, непакорлівыя гваздзікі, пунсовыя ад скрухі ружы, лопухападобныя рознакаліберныя вярціні і яшчэ нейкія ненатуральна вялізныя ці то макі, ці то застылыя, быццам стэарынавыя, цюльпаны. Дужкі кошыкаў, лапнік вянкоў, разнастайныя падпоркі, перакуленыя і разадраныя ветрам, нібы рукі загінулых салдат у белых маскхалатах, цягнуліся да крыжа, да неба або проста тырчэлі ў розныя бакі, уяўляючы сабою працяглую, тужлівую карціну.

«Пэўна, гэта нашыя наіўныя мары, няспраўджаныя намеры, амаль юнацкія парывы і нерэалізаваныя надзеі памкнуліся сюды з усіх бакоў да ціхай смерці рускай зямлі, каб прыняць апошні бой і загінуць разам са сваім шалапутным камандзірам. Што за бязглуздзіца лезе табе ў галаву?» – Малюта вылез з машыны, выграб з задняга сядзення вялікае бярэмя крыху подвялых за доўгую дарогу гваздзікоў ды, імкнучыся ісці асцярожна, абыходзячы знакі чужой павагі, павольна паплёўся да месца падзення верталёта, пазначанага іскрыстым крыжом...

2.

Пасля разгону непакорлівай Рады нацыянальнай стабільнасці і адстаўкі Плаўскага, Малюта Максімавіч Скураш не стаў ні на каго даносіць дзеля захавання пасады, – як ні прасіў яго аб гэтым, спачатку па-сяброўску, а потым і без сарамлівасці палохаючы ўсялякімі бедамі, Іван Пятровіч Маргалкін – унук вялікага дэсантніка, бацьку якога Плаўскі, аднаўляючы гістарычную справядлівасць, выбіў званне героя Расіі гадоў праз дзесяць пасля здзейсненага подзвігу. Толькі ўнук, на жаль, выйшаў ні ў дзёда, ні ў бацьку. Так, чартапалох нейкі. Падхалімнічаў некаторы час на Старой плошчы, нічым сябе адмысловым не выявіў. Аднак сякія-такія сувязі напращаваў і, падхоплены адной з блізкіх да трона фінансавай групай, апынуўся ў сенатарскім крэсле, дзе і дагэтуль праседжае штаны, свята выконваючы інтарэсы сваіх гаспадароў.

Словам, пасля недоўгачасовай гутаркі ў кадравым органе, запхнулі Скураша ў належны гадавы адстой без захавання грашовага забеспячэння, але «корку» з подпісам усемагутнага на той час Чабейса чамусьці пакінулі, забылі, хутчэй за ўсё.

Да свайго выгнання з касты недатыкальных Малюта паставіўся па-філасофску, а жонка і зусім радавалася, мужа дома часцей бачыла. Памятаючы цытату з беларускага класіка: «Панства зранку ня меў, не чакай і пад вечар...», ён не без задавальнення вярнуўся да свайго звыклага стану “вольнага стралка”. Прафесіі гэтай не знайсці ні ў адным даведніку, але яна існуе і квітнее, магчыма, пад іншымі назовамі, аднак сутнасць яе застаецца нязменнай: у прыватным парадку і за прыстойныя ганарары

аказваць паслугі ўсё таму ж вяршку дзяржаўных кіраўнікоў. Як-небудзь паназірайце за паводзінамі высокіх дзяржаўных мужоў, ад саноўнага рыку якіх так шмат залежыць у нашым жыцці, і вы абавязкова звернеце ўвагу на дзіўных людзей, якія свабодна туляюцца па зале падчас важных нарадаў, якія перадаюць старшыні нейкія занатоўкі, а то і наўпрост шушукаюцца з саноўным начальствам. Шапнуў такі чалавек нешта ў найвысокае вушка, і нарада пайшла зусім па іншым рэчышчы. Вось гэта і ёсць «стралок», або нават «брыгадзёр стралкоў», тайнага калектыву прыватных экспертаў і дараднікаў, прозвішчаў якіх няма ні ў якіх штатна-службовых раскладах. Людзі гэтыя з роду літаратурных «неграў», а менавіта тых, хто тонамі строчаць за рознамастных Бурыніных-Восініных іх хадавую макулатуру. Праўда, у адрозненне ад апошніх, гэтыя мудрацы адграбаюць ядрэнныя грошы і афіцыйна працуюць у розных навукова-даследчых інстытутах, хітрамудрых гуманітарных фондах, на рахунках якіх асядае немалая частка даволі сур'эзнага ў апошні час айчыннага бюджэту. І ўсё чын-чынам, ні адзін пракурор носу не падсуне. Ды і што яму сунуць, калі ў генеральнага сваіх пазаштатных дарадцаў цэлая чарада.

Малюта ні ў якую кантору не пайшоў, ды і не ўзялі б яго пасля таго перапалоху ў Радзе, а працаваў так, адзін, здабываючы, дзе атрымлівалася, на хлеб і масла, балазе, сувязі і знаёмствы маюць асаблівае знікаць толькі разам з чалавекам...

Аднойчы ў ціхім маскоўскім кафэ Скураш гультаявата цягнуў свой капучына і чакаў кліента, які замовіў яму нейкі прыперчаны артыкульчык для аднаго папулярнага глянцавага часопіса. У зале было ціха, нешматлюдна, цямяе святло мякка слізгала па абабітых цёмнымі драўлянымі панэлямі сценах.

– Малюта, ты ці што? Няўжо сыйшоў да простага люду і вырашыў спусціцца на грэшную зямлю? – Прама ад уваходу, шырока расхінуўшы для абдымкаў рукі, да ягонага століка рухаўся высачэзны шыракаплечы мужчына каўказскага выгляду з капой чорных непаслухмяных валасоў.

– Геворк, сукін ты сын! – радасна падняўся яму насустрач Скураш.

– Ага, у вас, рускіх, як чурка, дык адразу і сукін сын! Сваёй маці я сын, яна, дарэчы, нядаўна пра цябе пытала. Ну, выдатна, дружа! – і ён згроб Малюту сваімі дужымі рукамі.

– Прывітанне, брат, садзіся да мяне, такую сустрэчу грэшна не адзначыць! Слухай, ды мы з табой цэлую вечнасць не бачыліся, так, неяк на званках трымаемся і ўсё...

– Не сустракаліся, дружа, не сустракаліся, – дапытліва ўзіраючыся ў твар сябра і імкнучыся распазнаць, наколькі той змяніўся за гэтыя гады, вымавіў каўказец. – З тых часоў, як з падпаленага Баку з’ехалі. Толькі за тое, што тады маёй сям’і дапамог ад разні ўцячы, я табе да труны абавязаны буду...

– Ды кінь ты, Геворк, абышлося ўсё, і слава Богу. Не столькі мне дзякаваць трэба, я ж табе гаварыў, а твайму суседу, азербайджанцу, забыў, як яго звалі...

– Мурад...

– Вось калі б гэты Мурад тваіх у сябе ў кватэры не схаваў, я б са сваёй групай спазніўся...

– А ведаеш, праз тыдзень забілі Мурада, свае ж на плоце раскрыжавалі, вырадкі. Нейкая сука настукала, што армян хаваў, – каўказец гаротна махнуў рукой і, скінуўшы з магутных плячэй карычневую вельветавую куртку, прысеў за столік насупраць старога сябра.

– Усё, давай завязваць з сумным, амаль восем гадоў не бачыліся... Каву будзеш? – І Скураш махнуў рукою афіцыянтцы.

– Дабрыдзень. Малюта Максімавіч, а я да вас... – ля століка намалявалася хударлявая дзяўчына ў кароткай скураной спадніцы і сабранымі высока ўверх валасамі.

– Ды што вы гаворыце? Якая прыемная нечаканасць, – з усмешкай адазваўся Скураш і паказаў рукою на стул. – Прысаджвайцеся, калі ласка. А гэта мой старадаўні прыяцель, сын ганарлівага Арцаха, Геворк Аміран...

– Ну што ж, Малюта, – выціснуўшы ўсмешку незнаёмцы і відавочна хаваючы прыкрасць, засабіраўся Геворк, – я тут пайду, пагуляю пакуль. Ведаеш, пагляджу там усякія падарункі-шмарункі ...

– Ды не варта вам нікуды сыходзіць, я літаральна на хвіліначку. Вось толькі, – яна шматзначна падміргнула Скурашу, – мы з Малютам Максімавічам абмяняемся, так сказаць, інфармацыяй...

– Ну так. А можа, і тэлефончыкамі, – у тон ёй падхапіў Малюта...

– А вось такіх указанняў мне Яфім Шамалавіч не даваў, а сама я на такі кардынальны крок пайсці аніяк не магу. Ведаеце, дом, муж, хоць і чужы, але ўсё ж муж, марока з вамі, мужыкамі, адным словам. Вось гэта вам ад шэфа, – маладзіца, пстрыкнуўшы замком зграбнай дамскай сумачкі, выняла карычневы канцылярскі канверт і спрытна засунула яго пад газету, што ляжала скрай стала.

– Хлопцы, а вы часам не шпіёны? – шэптам, пазмоўніцку зірнуўшы па баках, вымавіў Геворк.

– Горш, брат, горш, – прыбіраючы газету разам з канвертам у сваю торбу, з усмешкай кіўнуў Малюта. –

Мы як той дух святы: не відаць нікога, а дзяцей поўны двор. А вось гэта перадайце Фіме, – ён падсунуў жанчыне флэшку, падобную на пацешную дзіцячую бірульку.

– Дзякуй, Малюта Максімавіч. І выбачайце ўжо, што перапыніла ваш вечар успамінаў. З задавальненнем бы з вамі каўкі сербанула, ды бегчы трэба. Шэф нядоены, мукаць за спазненне будзе.

– Ды ўжо гэта сапраўды. Яфім калі замыкае, мала не здасца. Прывітанне яму і да хуткага, другі матэрыял будзе гатовы праз тыдзеньчык. – Мужчыны, ледзь прыўстаўшы, раскланяліся з сімпатычным кур'ерам.

– Добранькая дзеўчынётка, вечна ты спяшаешся, – глядзячы ёй услед і злёгка прыцмокваючы, вымавіў Геворк. – Ні сабе, ні сябру...

– Не ўжо, ад Яфімавых дзяўчын хай нас берагуць усе ўгоднікі. Гэта, ведаеш, такі гібрыд акулы з п'яўкай...

– Ай-яй-яй, і даўно ты п'явак баяцца пачаў? П'яўку, дарагі, галоўнае, да правільнага месца прысмактаць...

– І вокам міргнуць не паспееш, як з цябе высмакчуць усё: і грошы, і інфармацыю, і рэпутацыю. І фотасправаздачу Яфіму на стол пакладуць, таксама, дарэчы, не за проста так. Ды ну іх, гэтых дзевак, іх вунь толькі свісні! Давай лепш распавядай, як ты, дзе ты?

– Пачакай, пра мяне пасля, у мяне ўсё нармалёва. Я зараз з Турмен-башы новую эканоміку з апорай на ўласную дурноту будую, а ў цябе ж як? Вы што там з Плаўскім – і насамрэч пераварот рыхтавалі? Гэта ж трэба, малайцы якія! Калі скандал з гэтым «Белым легіёнам» раскручвацца пачаў, мне многія нашы тэлефанавалі, тэлефон твой пыталі, запісацца хацелі. Плаўскага, вядома, шкада, моцны мужык, але я думаю, ён яшчэ выплыве! Давай раскажывай! – і, запусціўшы пяцярню ў свае цвёрдыя чорныя кучары, Геворк адкінуўся на спінку крэсла.

– Ведаеш, столькі ўсяго адбылося, што адразу і не распавядзеш. Вядома, ніхто ніякія перавароты не рыхтаваў, хоць, можа, і трэба было. Там, – Малюта ткнуў пальцам уверх, – мітусні не церпяць, навацый не прызнаюць, а да рамантыкаў ставяцца, як да псіхічнахворых. Слава Богу, усё хутка скончылася...

– У якім сэнсе скончылася? – павёў Аміран магчымымі плячыма.

– Ды ў прамым. Пасля адстаўкі шэфа вымелі ўвесь ягоны прызыў з Рады паганым венікам. Так што, сонечны Геворк Маўсесавіч, перад табой сядзіць звычайны ваенны пенсіянер з грашовым утрыманнем тры з паловай тысячы рублёў у месяц, не грэбуе ніякім заробкам, у чым ты толькі што меў гонар упэўніцца. Але на жыццё сваё басяцкае я не скарджуся. Вось хіба што абедаў, сытных ды танных шкада трохі, а галоўнае, што-месячных кніжных каталогаў. Прыгажосць: адзначыў патрэбную літаратуру, і яе табе даставілі! – Малюта са шкадаваннем уздыхнуў. – Ну ды нічога, абызземся, надалей будзем асабістую бібліятэку папаўняць у агульным парадку, як і ўсе расійскія чытачы, а на смачную ежу зарабляць горкім потам, а не салодкім праціраннем штаноў у абвешаных легендах кабінетах. Вось такія пірагі, цікавага мала... Слухай, – раптам схаянуўся Скураш, пляснуўшы сябе па ілбе. – Вось башка садовая! Што ж мы тут з табой тырчым, як камандзіровачныя нейкія! Паехалі да мяне. Кацька рада будзе, яна з тваёй Ларай амаль кожны тыдзень на тэлефоне завісае. Вось малайчыны бабы, то сочыва вараць, то шмоткі абмяркоўваюць...

– Не, дружа, госці-шмосці – гэта ў наступны раз. Я ж у Маскве літаральна на дзень. Рыхтуем найвысокі візіт, сёння ўвечары ў Ашабад ляцець. Так што выбачай,

у нас з дысцыплінай строга. Слухай, у мяне тут адна думка ўзнікла, – Аміран падняўся з крэсла, потым зноў сеў і прысунуўся бліжэй да Скураша. – Карацей, ёсць у мяне да цябе адна прапанова: едзь са мной. Так-так, не здзіўляйся, – хітнуў ён галавой, убачыўшы ўзнятыя бровы Малюты. – Да вечара я ўсё вырашу. Арганізатар ты класны, ды й іміджмэйкер не апошні, а ў нас з іміджам, асабліва міжнародным, сам разумееш... Паехалі, а? І грошай заробіш, і Кара-Кумы свае любімыя ўбачыш. Яны ж табе падабаліся калісьці. Памятаеш серавадародныя пячоры? А наш трэніравальны лагер у гарах? – Геворк папляскаў па кішэнях накінутай на спінку крэсла курткі ў пошуках цыгарэт.

Скураш адсунуў кубак і нахмурыўся.

– Да-а. Хіба такое забудзеш? Не толькі пячоры і пустэльнію ўспамінаю, я і Гулю памятаю, царства ёй нябеснае...

– Добра, дамовіліся ж, што аб смутным сёння не будзем, – пстрыкнуўшы запальніцай, сказаў Геворк. – Ну дык што, рашыўся? Тады давай мне свой пашпарт, ды я пабягу. Кацьку бяру на сябе, ты ж ведаеш, каго-каго, а жанчын армяне ўгаворваць умеюць.

Скураш паскроб рукой злёгка зарослую шчаку.

– А ведаеш, можа, праўда? Дзе толькі авантурнікі не знікалі! У рэшце рэшт, Турмен-башы дык Турмен-башы! Паляцелі!

– Вось гэта сябар, я разумею! – бліснуў белазубай усмешкай Аміран.

Зборы былі нядоўгія. Кацярына, якая звыкла да частых адлучак мужа, асабліва і не пратэставала, а, прымаючы да ўвагі не лепшы стан сямейнага бюджэту і ведаючы ад Лары, што апошні час Геворк зарабляе нядрэнныя грошы, нават узрадавалася. У цяперашнія ваўчыныя

часы жыць без значкі страшнавата стала. Ды і Малюце трэба было на час вырвацца з Масквы, змяніць абстаноўку і адасобіцца ад сваіх цяжкіх думак.

Спецрэйсы адпраўляюцца заўсёды без затрымак. Моцна піць пачалі яшчэ ў VIP-зале. Але гэта былі толькі кветачкі, Дамадзедава – зямля чужая, а людзі Азіі на чужыне стрыманыя. Ці мала што? Аднак варта было толькі шасі адарвацца ад зямлі, высокія госці адчулі сябе дома і расслабіліся канчаткова.

Імкнучыся не губляць нітку гутаркі, Скураш цішком з цікавасцю аглядаў незвычайнае ўнутранае ўбранне лайнера. Ён быў багата ўпрыгожаны сапраўднымі турменскімі дыванамі, відавочна ручной працы, і партрэтамі Сапарурада Міязава. Святое аблічча было ўсюды: у кабіне пілотаў, на дзвярах памяшкання сцюрдэс, ва ўсіх салонах самалёта, на вокладках часопісаў і рэкламных праспектах. Стваралася ўражанне нябачнай прысутнасці гэтага вялікага чалавека. Магія нагляднай агітацыі, што ў царкве, што ў былыя часы ў палацах культуры, што ў гэтым свідруючым прастору летаку, рабіла сваю вечную справу: Правадыр, як і Бог, быў усюды, нават усярэдзіне цябе, асабліва на нецвярозую галаву, стваралася ўражанне, што ён усё бачыць, чуе і за ўсё з цябе спагоніць.

– Запомніце, паважаны Малюта Максімавіч, – адсёрбваючы з піялы духмяны «Хэнэсі», павучаў сакратар Нацыянальнай Рады бяспекі Бэкман Бішыеў, – сучасная Турменія – гэта краіна нявіннай маральнасці і абсалютнай цвярозасці. Геніем Турмен-башы мы ў найблізкі час па асноўных паказчыках абгонім Расію, а затым і Амерыку. І гэта не пустыя словы, гэта абсалютна ўзважаная заява дзяржаўнага чалавека. Дайце нам

час, і арабы са сваімі эміратамі будуць адпачываць. Дзеля гэтага ў нас ёсць усе магчымасці. Я рады, што вы з намі. Ціха, таварышы! Дамо слова новаму чальцу нашай каманды, і наогул, я б параіў усім, кожнаму па сваёй лініі, прыгледзецца да гэтага годнага чалавека. Прашу вас, спадар Скураш.

Малюта разумеў, што ад гэтага тоста можа залежаць многае. Так ужо ўладкаванае чынавенскае жыццё, што часам адна ўдалая п'янка дае больш вынікаў, чым тыдні карпатлівай працы.

– Вялікае дзякуй, паважаны Бэкмэн Абішавіч, за магчымасць падняць гэтую дабрадатную піялу ў коле такіх паважаных людзей. Не схаваю, я хвалюся, і па меры таго, як гэты нябесны скакун робіцца ўсё бліжэй і бліжэй да дарагой майму сэрцу Турменіі – краіны маёй вайсковай юнацкасці, майго першага кахання і гаркаты яго трагічнай страты, сэрца маё стукае ўсё мацней і мацней. Але не толькі выявы далёкага мінулага перапаўняюць мяне, вядома ж, больш за ўсё мяне хвалюе блізкая сустрэча з кіраўніком вашай дзяржавы, які сваёй воляй у найцяжкі час згуртаваў нацыю, павёў за сабою і дамогся сапраўдных, а не міфічных, вынікаў. Мудрасць і сіла вялікага чалавека ляжыць у яго родным народзе, дастойнымі сынамі якога з'яўляюцца ўсе тут прысутныя. Давайце ж вып'ем за вялікі турменскі народ, які так палымяна любіць свайго Турмен-башы.

Тостам новыя знаёмыя, падобна, засталіся задаволеныя. Геворк, праўда, потым з'едліва сказаў: глядзі, каб цябе ад рэўнасці да вялікага не зарэзалі прама ля трапа самалёта.

Час палёту праляцеў хутка, але яны паспелі падрамаць, так што ў аэрапорце ўсе выглядалі бадзёрымі і свежымі, як хрумсткія агурочки, і калі б не злёгка па-

мятыя фізіяноміі, можна было б лічыць, што ніякай п'янкi і не было. Праўда, людзі, здавалася б, яшчэ зусім нядаўна згуртаваныя агульным застоллем, зіркалі адзін на аднаго з лёгкай асцярогай, на ўсякі выпадак, спрабуючы скурпулёзна ўспомніць, хто што гаварыў у самалёце і ці не ляпнуў, не дай бог, чаго лішняга, неяк хутка і неўпрыкмет расмакталіся па сваіх машынах. Малюта ведаў на сваім досведзе, што пасля падобных папоек заўсёды застаецца трывожнае пачуццё дыскамфорту і адвечных сумненняў, ці правільна ты быў зразуметы, ці так вытлумачаны жарт або намёк? Так што першая палова працоўнага дня ў яго нядаўніх сабутэльнікаў, а цяпер дзяржаўнага люду, пройдзе не толькі ў барацьбе з галаўным болем і пакутлівай смагай, але і ў пакутах, што называецца, душэўнага парадку. Аднак праца, усёпаглынальная, знясільная, праца, якая высмоктвае ўнутранасці, спадарыня Праца паступова заганяе ўсе трывожныя сумненні кудысьці глыбока, туды, дзе яны, паступова назапашваючыся, будуць рабіць сваю страшную справу, каб аднойчы выплюхнуцца інфарктам або, горш таго, інсультам, гэтымі нязменнымі спадарожнікамi кар'ернага росту адказных працаўнікоў.

Скураш адразу ўбачыў, што Ашабад, асабліва яго цэнтральная частка, змяніўся да непазнавальнасці. З вечна пыльнай і бруднай каланіяльнай правінцыі ён ператварыўся ў квітнеючы, яркі, дагледжаны горад, сапраўдную ўсходнюю казку. Новыя дамы, шырокія праспекты, якія адліваюць шклом офісных будынкаў, фантаны, паркі, скверы і шматлікія помнікі галоўнаму турмену і яго бацькам, ніяк не хацелі спалучацца ў Малюцінай галаве з малюнкамі мінулага. Выдраены, нягледзячы на вясну, да аспіднага бляску асфальт, па-еўрапейску ўтульна

шастаў пад коламі машын. Лёгкая ранішняя смуга і цёплая чырвань узыходзячага сонца надавалі гораду нейкую загадкавасць і адмысловую важкасць. Геворк увесь час нешта гаварыў, паказваючы рукамі то направа, то налева. Да Малюты даляталі толькі асобныя зрыўкі фраз, пра амбасады, банкі, ганебныя ўцёкі Сораза ды ісламскіх фундаменталістаў, яшчэ нешта, але ён ніяк не мог засяродзіцца...

Малюта быў у далёкім мінулым.

Пасля трох сутак блукання па ашалелых Кара-Кумах яны, спецназаўцы-пачаткоўцы, пасечаныя пяском, высушаныя сонцам, выдубленыя начнымі халадамі, харкаючы кварцавым пылам, ад якога не ратавалі аніякія павязкі, нарэшце дацягнуліся да невысокіх гор і, перабраўшыся праз іх, апынуліся на беразе Каспія. Салёная вада давала палёжку толькі ў моры, варта было высунуцца на бераг, як цела пад пякучым сонцам увомірг пакрывалася дробнымі крышталямі саляной імжы і становілася падобным на перасоленую старую воблу. Трэба было шукаць прэсную ваду. На ўсходзе заўсёды вада хаваецца ад чужога позірку. У пясках яе знайсці практычна немагчыма, хіба толькі сам падземны струмень выплюхнецца бедным раўчуком на камяністае ложка, збярэцца невялікае вазерца, больш падобнае на звычайную вялікую лужу; вырастуць па берагах выгнутыя вятрамі і спякотай дрэўцы з беднай лістотай, цвёрдалісты хмызняк з вострымі іголкамі калючак пяройдзе дарогу пяску, і ледзь жывая трава, з нейкімі вусікамі і лапкамі-карэньчыкамі, пачне ўпарта караскацца па камянях. Побач з аазісам людзі спрадвеку капалі студні. Месцы гэтыя лічыліся святымі, і забойства ў аазісе, як і любое іншае злачынства, лічылася ў мясцовых жыхароў найвялікшым блюзнерствам.

У гарах з вадой было прасцей, вядома, калі гэта не камяністыя пустэльні. Тут найперш належала знайсці горную расколіну з больш багатай, чым вакол, расліннасцю, ды шукаць на дне дробную гальку, – як першасную прыкмету таго, што калісьці тут была вада. І калі вам пашанцуе, дык праз пяць хвілінаў працы малоў сапёрнай лапатай неглыбокая яма пачынала запаўняцца жаданай вільгацю, але яе магло хапіць толькі на тое, каб задаволіць смагу ды злёгка абмыць твар.

Нацягнуўшы на голае цела прадублены потам камбез і сунуўшы ногі ў распаленыя чаравікі, Малюта паплёўся па схіле да зараснікаў шызага хмызняку. Праз метраў пяцьдзсят пад нагамі запятляла ледзь прыкметная сцяжынка. «Так, значыць, мы на правільным шляху!» – падумаў ён і паскорыў хаду. Проста так сцэжкі ў гарах не нараджаюцца, тут яна відавочна не звярыная, а менавіта людская, выгінаючыся, караскаецца ўверх. Неўзабаве, узлезшы на невялікі камяністы грэбень, Малюта ўбачыў перад сабою ўнізе прыгожую горную крыніцу, якая ўтульна хавалася ў малюсенькай катлавіне сярод распаленых ад сонца гор. Дрэвы і кусты з чэзлым зялёным лісцем, як быццам змарнелыя смагай качэўнікі, як папала тоўпіліся ля вады. Ён павярнуўся, каб паклікаць астатніх, і здзіўлена зазначыў, што адышоў даволі далёка. Хлопцы паспелі ўжо расцягнуць тэнт і, выставіўшы ахову, уладкоўваліся на адпачынак. «Ды і добра, – падумаў Скураш, асцярожна спускаючыся да жаданай вільгаці. – Хоць спакойна выкупаюся ў чыстай вадзе».

Апынуўшыся на беразе, ён з цікаўнасцю пачаў разглядаць дзіўны вадаём. У мясцовасцях, дзе вады з лішкам, неяк і ў галаву не прыходзіць разгадваць хітрую механіку нараджэння крыніцы, у пустэльні ж, дзе само слова «вада» гучыць як чароўная замова, любая калю-

жынка выклікае пачуццё неапісальнага захаплення. Малюта асцярожна абыходзіў гэты нерукатворны цуд прыроды. Вады было шмат. Яна выцякала магутным струменем з-пад вялізнай шэрай скалы, напаўняла глыбокі натуральны басейн і з шумам накіроўвалася ўніз. Аднак спякота і раз'ядаючая скуру соль прымусілі яго перапыніць свае пошукі. Ён хутка распрануўся, набраў поўныя лёгкія паветра і, прадчуваючы ўжо мілатлівую прахалоду, зрыхтаваўся скочыць, як пачуў гучны жаночы вокрык:

– Тут нельга купацца! Гэта пітная вада!

Скураш застыў. «Добра, хоць трусы не зняў», – падумаў ён і ліхаманкава пачаў азірацца. Тоненькая чорнавалосая маладзіца стаяла на выступе скалы.

– І хто ж яе, цікава, тут п'е? – Малюта з цікаўнасцю разглядаў чароўную юную абарыгенку. На маладзіцы быў сіні закрыты купальнік – недаравальная адвага для тутэйшых месцаў.

– Людзі п'юць. Гэта адзін з самых вялікіх натуральных запасаў вады на гэтым беразе Каспія. Вада па трубаправодзе спускаецца далёка ўніз, амаль да самага горада. Трубы старадаўнія, з каменя, так што вада асабліва не награецца і не губляе свайго адмысловага смаку. А калі вы хочаце пакупацца, дык трэба абысці Аржан-Су злева, там невялікі вадаспад і «авечыя ванны».

Нацягваць камбінезон на ліпкае цела было неахвота, таму, пастукаўшы на ўсякі выпадак чаравікамі аб камень і ўпэўніўшыся, што іх за час кароткай гутаркі з незнаёмкай не аблюбавалі пад жыллё шустрыя скарпіёны або яшчэ якое-небудзь пустэльнае паскуддзе, ён абуўся і паспяшыў у паказаным кірунку.

Так у ягонае жыццё ўвайшла Гуля, ганарлівае і чуйнае стварэнне, чыё цела струменіла пах сушанага міндалю, а далонькі – водар саспелага граната.

А потым быў год звар'яцелых лістоў. Яны ў вялікай перавязанай шпагатам скрынцы дагэтуль захоўваюцца ў яго дзесьці на антрэсолях. Ну а далей, далей было падзенне ў бездань: яе маўчанне, яго бясконцыя званкі, незнаёмая мова, нарэшце – у трубы хрыплы голас яе бацькі: «Не тэлефануй сюды больш, чуеш, не збярог я тваю нявесту, афіцэр... Няма больш Гулі, забілі Гулю...»

– Гэй, дружа, мы прыехалі! Ды ты спіш ці што? – З крыўдай трос яго Аміран. – Я яму тут салаўём заліваюся, а ён спіць, як тарбаган!

– Прабач, Геворк, прабач, брат! Нешта на мяне нахлынула, такое пачуццё, быццам учора ўсё было...

– Ды нічога, гэта ты ўжо мне прабач, я і забыў зусім. Прабач. Давай так, ты пакуль адпачывай, можаш па горадзе пабадзяцца, да вечара ўсё з табой праясніцца. Я на сувязі. Толькі не пі больш. Выклікаць могуць у любую хвіліну. І ніякіх крамольных каментароў на тэму таго, што бачыш і чуеш, – перайшоўшы на шэпт, працягваў Геворк, – не толькі ўслых, але нават і думаць аб падобным не заманіся. Ні на хвіліну не забывай – ты ў вельмі вольнай краіне. Ну, здаецца, усё.

Найвысшая аўдыенцыя была прызначаная праз два дні. У горадзе стаяла жудасная спякота, і ўвесь гэты час Скураш прамаўляўся ў нумары, які, на шчасце, аказаўся цалкам прыстойным, з усімі выгодамі, а галоўнае, абсталяваным кандыцыянерам. Раніцай Малюта акуратна пагаліўся, паснедаў і, надзеўшы касцюм, прыдзірліва агледзеў сябе ў люстэрку.

Палац бацькі ўсіх турменаў, пабудаваны французамі, уздымаўся мудрагелістым гмахам на пустэльным пляцы, абнесеным высокім ажурным плотам, за якім не

было відаць ні дрэўца, ні чалавека. Прыдзірліва вывучыўшы Малюцін пашпарт, прыбрамнік зрабіў званок, пасля чаго запавеса пстрыкнула, і каваная створка адпаўзла налева.

– Праходзьце! – абвесціў металічны голас са схаванага дынаміка.

Малюта зрабіў тры крокі ўнутр забароненага круга.

– Спыніцеся і чакайце. За вамі прыйдуць, – загадаў голас.

«Цікавыя парадкі!» – падумаў Скураш.

Чакаць давялося даволі доўга. Сонца было амаль у зеніце і, не зважаючы на раннюю вясну, добра прыпякала. Малюта вырашыў зняць куртку, струменьчыкі поту ўжо гадка цяклі па пазваночніку.

– Без папярэдняга агляду верхнюю вопратку здымаць забаронена, – праляскала жалезнае гаварыла.

Узгадаўшы напамін сябра аб тым, што з аховай спрачацца – сабе даражэй, ён пачаў уважліва разглядваць забаву коўку кратаў, вытанчанасць якіх пераўзыходзіла і піцерскія і парыжскія аналагі. На яго шчасце, па дарожцы да КПП ужо павольна рухаўся нейкі чалавек. Зноў зазірнуўшы ў дакументы і ўпэўніўшыся, што перад ім знаходзіцца менавіта ён, Скураш Малюта Максімавіч, прыхадзень нарэшце прапанаваў змакрэламу наведвальніку прайсці ў палац. Пасля таго, як Малюта распрануўся ў гардэробе, яго агледзелі з дапамогай рамкі, затым дбайна абшукалі і забралі ўсё металічнае: ключы, тэлефон, гадзіннік і нават нататнік з аўтаручкай.

– Нататнік і ручка мне могуць спатрэбіцца, напэўна, давядзецца нешта запісваць, – пачаў было Скураш.

– У вас будзе такая магчымасць, – пачуўся лаканічны адказ.

Далей яго павёў іншы памагаты, як дзве кроплі па-

добны да першага. Сістэма руху засталася той жа: Малюта наперадзе, а ледзь ззаду суправаджаты, які аддае каманды: «Паднімаемся па лесвіцы!», «Паварочваем налева!», «Стаім!».

Нарэшце яны дабраліся да вялізнага пакоя, які настолькі здзіўляў сваёй раскошай, што прыёмнай яго назваць можна было вельмі ўмоўна.

– Паважаны Малюта Максімавіч, я – памочнік прэзідэнта. Вам давядзецца трохі пачакаць, а пакуль, паколькі вы чалавек у нас новы, дазвольце мне растлумачыць вам некаторыя асаблівасці нашага ўсходняга этыкету... вы ўжо не крыўдзіцеся, ён тут свой, шмат у чым адрозны ад еўрапейскага. Свая, так сказаць, спецыфіка ва ўсім, і ў вялікім, і ў малым. У залу для афіцыйных прыёмаў вас будзе суправаджаць высокапастаўлены супрацоўнік адміністрацыі, які вас прадставіць прэзідэнту і, у выпадку неабходнасці, зможа дапамагчы ў цяжкіх сітуацыях. Вітаць прэзідэнта ў нас прынята глыбокім паклонам. Падчас аўдыенцыі глядзець толькі на прэзідэнта. На пытанні, калі вам іх зададуць, адказваць кратка і аднастаўна. Напрыканцы прыёму належыць таксама моўчкі глыбока пакланіцца і, не паварочваючыся да прэзідэнта спіной, выдаліцца. Ну вось, мабыць, і ўсё. Хвалявацца не варта, я ўпэўнены, усё будзе добра.

Зноў падышлі супрацоўнікі аховы з ручнымі металадэтэктарамі, Малюту яшчэ раз дбайна абшукалі і правялі ў суседні пакой, ужо меншых памераў. Як ні дзіўна, чым бліжэй ён прасоўваўся да троннай залы, так Скураш ахрысціў залу прыёмаў, тым мацней ён пачынаў хвалявацца. Можна, яму перадалася наэлектрызаванасць навакольных, магчыма, прычынай таго было доўгае няравнае чаканне гэтай сустрэчы. Але ён хваляваўся, як перад дзяржэкзаменам курсант-выпускнік, які цягне на чырвоны дыплом.

– Дабрыдзень, я ваш суправаджаты, – крануўшы Малюту за плячо, вымавіў паўнаваты, сярэдніх гадоў мужчына з моцным азіяцкім вымаўленнем. – Праз некалькі хвілін вы ўдастоіцеся вялікага гонару мець зносіны з адным з найвялікшых людзей свету. Я буду ісці крыху наперадзе вас, падыду да прэзідэнта, пацалую яму руку, перадам вашае рэзюмэ, назаву вашае імя, імя па бацьку і прозвішча.

– Выбачайце, а мне таксама трэба будзе цалаваць прэзідэнту руку? – знякавела спытаў Малюта.

– Ні ў якім разе! Гэты старажытны ўсходні рытуал існуе толькі для абраных, для людзей, набліжаных да ўладара. Бо толькі свой сабака ліжа руку гаспадара. – Малюту ўразіла, з якім гонарам і годнасцю былі вымаўленыя гэтыя словы. Без сумневу, гэты чалавек шчыра верыў у тое, што гаварыў, і ганарыўся гэтым. «Божа, няўжо і мы дажывем да такога?» – Скураша пацягнула перажагнацца.

– Усё, заходзім!

Малюта не памыліўся, гэта сапраўды была самая сапраўдная тронная зала. Вялікі даўгаваты пакой з высачэзнымі столямі, злева доўгі стол для нарадаў, насупраць уваходу на даволі высокім памосце стаяў разьбяны стол, за якім на пазалочаным крэсле сядзеў бацька ўсіх турменаў. Па меры таго, як яны падыходзілі да гэтага стала, Малюце пачало здавацца, што чалавек на стальцы становіцца ўсё большым, а ён сам ператвараецца ў нейкага ліліпута. Калі да памосту засталася крокаў з тры, суправаджаты, не паварочваючы галавы, шэптам вымавіў: – Вам стаяць! – а сам спрытна падняўся па дзвюх прыступках, прарабіў згаданы раней рытуал: прыпаў на адно калена, пакорліва пацалаваў найвысокую руку і гучна вымавіў:

– Скураш Малюта Максімавіч, прыбыў службыц Вам і вялікай Турменіі.

Турмен-башы выпраменьваў святло, якое нібы лілося з ягонага ілба і зіхацела ў шматлікіх гранях алмазных пярсцёнкаў.

– Кланяйцеся, кланяйцеся, – прашыпеў павадыр.

Малюта пакланіўся і, узгадаўшы інструктаж, утаропіўся прама ў твар Турмен-башы.

– Слаўнае імя Малюта, – гледзячы па-над ягонай галавой, вымавіў гаспадар краіны, затым, не зважаючы на візіцёра, звярнуўся да кагосьці нябачнага, – а гэты Малюта добры чалавек?

– Добры, Турмен-башы, добры! – прагучаў аднекуль зверху меладычны голас.

«Божа! Чартаўня нейкая, быццам яму сам Алах адказвае», – мільганула ў галаве ў Скураша.

– Ты чуў, што аб табе гавораць? – па-ранейшаму не гледзячы на яго, вымавіў аўтар вялікай Рухамы. – Калі добры, ідзі і працуй. Толькі памятай, што для дрэнных людзей у нас у Кара-Кумах пяску яшчэ шмат засталася.

Малюта стаяў, як паралізаваны.

– Кланяйцеся і адыходзьце, адыходзьце, – прашыпелі ззаду.

Так, адыходзячы і кланяючыся, як кітайскія балванчыкі, яны пакінулі залу.

Памятаючы інструкцыі Геворка, Малюта падзякаваў усім за садзейнічанне, паабяцаў не забываць да труны іх дабыню і клопат, дзякуючы якім ён спадабніўся бацьць найвялікшага з зямных жыхароў. Яму паўтаралі тымі ж дыфірамамі. Аказваецца, ён спадабаўся прэзідэнту, і ў яго ёсць усе шанцы зрабіць ядрэнную кар’еру ў гэтай краіне вечна шчаслівых людзей.

Толькі за каванымі кратамі да Малюты паступова пачало вяртацца пачуццё рэальнасці. Неба, сонца, людзі, якія кудысьці спяшаюцца, пільна мінаюць пляц з нелюдзімым прыгажунцом-палацам, заселены нейкімі цёмнымі сіламі, што паланілі гэтую краіну і ператварылі людзей у пакорлівых і ціхіх рабоў.

На суседняй вуліцы яго чакаў Аміран.

– Ну якое, дружа, уражанне ад сустрэчы з нашымі гоблінамі?

– Паехалі, Геворк, да крамы, возьмем гарэлкі, з'едзем куды-небудзь у горы і нажарэмся. Гэта проста нейкі фініш! Рукі цалуюць! Ты ўяўляеш, у мяне такое адчуванне, што я толькі што вярнуўся з логавішча гэтых, як ты іх там зараз назваў? Гоблінаў, ці што? Уяўляеш, я нават быў удастоены найвялікшага гонару бачыць іх правадыра! Ты ведаеш, што ён мне сказаў?

– Нешта ты, дружа, вельмі нервовым зрабіўся пасля высокай сустрэчы. Гэта, брат, блізкасць пустыні, пэўна, адбіваецца. І давай дамовімся, – панізіўшы голас і ледзь не сілком запіхваючы сябра ў машыну, вымавіў Геворк, – крычаць на вуліцах у нас не прынята, гэта можа быць расцэнена як парушэнне грамадскага парадку. Садзіся і паехалі, працаваць трэба, а не гарэлку піць. Не ўсё так дрэнна, як табе падаецца, ужо загадана перавесці цябе ў адну з прэзідэнцкіх гасцініц, гавораць, глянуўся ты яму. Гэтага толькі не хапала маёй беднай армянскай галаве...

Малюта маўчаў, тупа глядзячы ў лабавое шкло. Яму было сорамна за сваю хвілінную слабасць. Ну падумаеш, што ўласна адбылося? Табе з імі дзяцей хрысціць ці што? Адробіш сваю тэму, бабкі атрымаеш і ў Маскву, а ўрукі хай самі разбіраюцца, хто і як імі кіруе. Яшчэ мне барацьбіт за дэмакратыю Азіі знайшоўся!

– Дык гаворыш, гобліны табе нашыя не спадабаліся? – перапыніў ягоня развагі Аміран. – Толькі я табе вось што, дружа, скажу – нашыя ад іншых, у тым ліку і вашых, мала чым адрозніваюцца. Мне апошні час наогул падаецца, што ідзе актыўная трансфармацыя ўсёй нашай цывілізацыі, а мы, як сляпыя, гэтага не бачым. Можа, ты і маеш рацыю, сапраўды будзе сусветная кастрацыя хрысціянскіх каштоўнасцяў і створанай на іх базе культуры. Да чаго гэта прывядзе, невядома, і якая сіла вылезе з-пад абломкаў старой атлантычнай Еўропы, ніхто знаць не можа, ды, падобна, асабліва і не імкнецца даведацца, а спахопяцца, ды, баюся, позна будзе. Аднак трэба думаць, што гэта будзе сіла, глыбока нам чужая і варажая. На жаль, аб гэтым мала хто здагадваецца...

– Так, адзін прывід ужо калісьці гойсаў па Еўропе, а які яго зменіць, аднаму гобліну вядома, – перабіў Малюта, – а тое, што свет наш у надломе, асабліва выразна відаць на прыкладзе творчых асобаў. Ты паглядзі вакол – і ў літаратуры, і ў жывапісе, і ў кіно, і нават на нашым памыйным тэлебачанні калі нешта і выплывае таленавітае, дык абавязкова ці чарнуха суцэльная, ці такі авангардны залом, што жыць не хочацца. Свет сапраўды паскорана спаўзае з рэалістычных крытэраў, а дэфармаванае мастацтва непазбежна спараджае дэфармаваную свядомасць. Сёння практычна ў кожным офісе, ды што офіс, у мільёнах кватэр на сценах вісіць такое ўбоства, што ўслед за вачыма мазгі разбягаюцца. А людзі ж гэта бачаць кожны дзень, яны пад гэта ядзяць, спяць, трахаюцца, паміраюць.

– Пазнаю старога спрачальніка і дасведчанага схаласта, – засмяўся Аміран. – Я памятаю, як ты яшчэ ў вучэльні ўсяму ўзводу галовы тлуміў, даказваючы спа-

чатку першаснасць духу, а потым першаснасць матэрыі. Я б, вядома, і сёння з найвялікшым задавальненнем узяўся паспрачацца аб нялюбых табою неарэалізмах, ды галава зусім іншым занятая. Гобліны гоблінамі, а працаваць усё-ткі пачынаць трэба. Заданне сёння ўжо атрымана, і ўмовы выканання абвешчаныя. Вялікі гаспадар вырашыў, што пра яго мала гавораць у свеце, так і зусім забыць могуць. Вось табе і прапануецца прыдумаць падставу для прыстойнага міжнароднага скандалу, у межах закона і прыстойнасцяў, вядома. Выконваеш працу, атрымліваеш дваццаць тысяч амерыканскіх тэнге – і «дранг нах хаўс»! Так што, бачыш – не заданне, а існае дробязь.

– Ты гэта сур'ёзна, ці што? – уразіўся Малюта.

– Куды ўжо сур'ёзней. А мне, між іншым, умовы для разумовага працэсу табе загадана стварыць. Зараз едзем за горад, у новыя гатэлі, гэта нешта накшталт раскошных вілаў для вельмі высокіх гасцей. Але глядзі, у абслuze там простых людзей няма, а ўсе памяшканні настолькі добра ўладкаваныя, што ў іх усё відаць і чуваць, нават у сарцірах і лазнях.

– Так, Геворк-джан, узычыў дык узычыў, – засмяяўся Малюта.

– Ну ўжо чым багатыя. Ты ж, спадзяюся, не забыў баявы кліч крылатай пяхоты? – падміргнуў Геворк і жартаўліва штурхнуў яго ў плячо.

– Яшчэ б! «Няма задач невыканальных!»

– Ну вось і будзем выконваць, толькі на гадзінку заедзем да мяне ў офіс. Хоць паглядзіш, як я ўладкаваўся, заадно без шпігаў паабедаем і па кроплі вып'ем.

Аміран ужо даўно сур'ёзна займаўся канструяваннем устойлівых фінансава-эканамічных сістэм і быў

прызнаным аўтарытэтам у гэтай вобласці. Калісьці вельмі даўно, калі само слова «бізнэс» успрымалася як страшная лаянка, Малюта мог гадзінамі слухаць развагі сябра на далёкія і не зусім зразумелыя яму тэмы. Аднак у вуснах гэтага аграмаднага армяніна цяжкавымоўныя эканамічныя формулы атрымлівалі рысы нейкай незвычайна складанай і заваражвальнай паэзіі, у якой усё чароўным чынам, як у трактатах алхімікаў, ператваралася ў грошы.

Вячоркі іх гадзінай, вядома ж, не скончыліся, а пазначэнне выпітага спіртнога па старадаўняй мерцы «па кроплі» абвінулася амаль кілаграмам «агністай шатландскай вады» на брата. Бражнічалі, каб нікога асабліва не бянтэжыць, прама ў кабінэце родапачынальніка турменскага эканамічнага феномену. Над падгулялымі сябрамі ва ўсю сцяну шугала разнаколернымі лямпачкамі Каспійскае мора, будучыня эканомікі і прывідная надзея краіны.

Да ночы ўсё ўжо было перагаворана і пераўспомнена. Малюта, асалавела гледзячы на карту, цяжка варочаючы языком, уставіў:

– Геворк-джан, а можа, прапанаваць Вялікаму, хай падоўжыць Алах яго гады, перадзяліць па-свойму шэльф Каспія, а то злым суседзям усё, а бедных турмен, як і ў ранейшыя часы, зноў прыціснулі, а?

– Слухай, а ты разумны! Гэтая ідэішча шмат чаго варта, павер не апошняму на планеце эканамісту! – пазяхнуўшы і з храбусценнем пацягнуўшыся, абазваўся Геворк. – Але ўсе ідэі, дружа, пакідаем на заўтра. А цяпер, а цяпер, – спрабуючы надаць п'яному голасу адмысловае, урачыстае гучанне, абвесціў ён, – я павязу цябе, брат, да самых чароўных гурьяў гэтых некалі дзікіх месцаў!

Аднак устаць з-за стала ні адзін ні другі ўжо не змаглі. Здрадлівая падлога імкнулася выслізнуць з-пад ног і перакуліць доблесных джыгітаў, як наравісты жарабец.

Як і ва ўсякай грунтоўнай п'янцы, асабліва вайскоўцаў і дзяржслужбоўцаў, гурыі, гейшы, путаны, словам, дзяўчынкі, з'яўляюцца, як правіла, персанажамі міфічнымі і прыходзяць да волатаў, стомленых няроўнай барацьбой з зялёным змеем, выключна ў моцных снах. На начлег сябры ўладкаваліся прама тут жа, у кабінеце, балазе зручных канапаў было аж цэлыя тры, а ў ашчаднага Амірана, такога ж, як і Малюта, качэўніка, запасныя камплекты бялізны і зубныя шчоткі заўсёды меліся.

Раніцай, як і належыць людзям з вайсковай закваскай, прыяцелі абудзіліся рана і, як гэта ні дзіўна, з вельмі цвярозай галавой, праўда, з моцна памятымі тварамі, але затое з нястрымным імкненнем дзейнасці. Малюта яшчэ гультаявата пацягваўся пад коўдрай, адсоўваючы далей момант нялюдскага гвалту над сваім любімым целам, якое, на жаль, непазбежна павінна быць прынесена ў ахвяру новаму дню. А пакуль доўжыўся гэты сакральны працэс, нястомны армянін ужо на ўсю моц раздзіраў свой жаласна пісклівы кампютар.

– Ну, што, дружа, уставай і паглядзі, як верны сябар, зазнач, з цяжкай галавой, ва ўсю іванаўскую ляскаціць, зарабляючы табе твой ганарар. Так, тут, як не круці, табе яшчэ і прэмія свеціць!

– І вялікая? – млява адазваўся Малюта.

– Будзь спок, прэміяльныя ў шэфа шчодрія, як сонца ў пустэльні, галоўнае – своечасова ў цень змыцца. Ідзі, чытай і папраўляй сваю справаздачу. Дарэчы, тэлефанавала Лара і перадала, што цябе тэрмінова шукае жонка, твой мабільнік у нас адключылі, так, на ўсякі выпадак.

– Я не зразумеў, ты што, насамрэч пагадзіўся на-конт ідэі з шэльфам?! – адкінуўшы ўбок коўдру, падняў бровы Скураш.

– А то! Ты нават сабе не ўяўляеш, у якую масць ты патрапіў, у самую што ні на ёсць казырную. Літаральна пазаўтра да нас прыезджаюць з афіцыйным візітам вашыя галоўныя газавікі і нафтавікі на чале з Бімам Захеравым, чым не падстава абвясціць усяму свету аб крэўнай народнай крыўдзе? Усё, давай варажы з тэкстам, – падняўся з-за стала Геворк, – а я паскакаў да прэм’ера на пяцімінутку. Ну ты і малайчына, з табой працаваць – мёд піць! Можа, застанешся на так званую сталую аснову?

Не паспелі за Аміранам зачыніцца дзверы, як Малюта ўскочыў і, нацягнуўшы джынсы, адразу засеў за кампутар. Праз гадзіну ёмістая, на паўтары друкаваныя старонкі, дакладная і кароткі сцэнарны план дзеянняў на чатырох старонках былі гатовыя.

Па сцэнары неабходна было вытрымаць высокіх расійскіх гасцей у прыёмнай першай асобы дзяржавы, а калі тыя канчаткова ўздыбляцца ад абуральнай непавягі, абьякава запусціць іх у найвысокі кабінет. Гаспадар павінен выявіць поўную пагарду і не падаць рукі, матывуючы гэта тым, што ён жулікам, якія прыехалі рабаваць ягоны народ, рукі ніколі не падаваў і надалей падаваць не збіраецца.

– Слухай, напрост Шэкспір! І «рукі не падаць» і «ўжывую ў прамым эфіры ўсяму народу паказаць!» – цокаў пасля звароту языком Геворк. – Ай, шайтан! Ну проста клас!

– Можа, пра злодзея я злёгка перастараўся, а? – глядзячы на экран з-за спіны сябра, спытаў Малюта.

- А ты думаеш, ён не злодзей?
- Злодзей, вядома. Ды яшчэ да таго ж і масон.
- Ну і хай усё застаецца як ёсць. Вялікі яшчэ і сам чаго-небудзь напрыдумвае. Выводзім тэкст, аднак падпісваць не будзем, ці мала дзе гэтая паперка можа вынырнуць заўтра! Вось так! Я паляцеў на высокі даклад, дарагі таварыш выратавальнік!

Малюта не турбаваўся. Не спадабаецца гэтая ідэя, народзім новую, у галаве ў яго ўжо круцілася з паўдзсятка розных задумаў. Ад няма чаго рабіць ён пачаў чытаць мясцовую прэсу, якая выдавалася пакуль яшчэ і на расійскай мове. Чытаў і адкрыта цешыўся. Экзэрсісы мясцовых умельцаў пяра амаль капіравалі колішні часопіс «Карэя» часоў Кім Ір Сэна з яго хрэстаматычным эпсам: «У чырвонага кулямётчыка Лі скончыліся патроны, а ворагі ўсё бліжэй і бліжэй, і тут над самым вухам знікавелага байца прагучаў натхнёны голас таварыша Кіма: – «Ты ж камуніст, сыноч!» І кулямёт заляскатаў з новай сілай».

Малюта ў апошні час шмат паездзіў па былых савецкіх рэспубліках, а цяпер незалежных дзяржавах, дзівіўся, да чаго ж хутка былыя партыйныя лідэры, пераназваўшыся з першых сакратароў ЦК у пажыццёвых прэзідэнтаў, вярнулі сваіх падданных ледзь ці не на сярэднявечны ўзровень. Галеча і безвыходнасць пануюць вакол, народ дэградуе і, варачыся ва ўласным соку, пачынае закіпаць сляпой лютасцю, бачачы крыніцу сваіх няшчасцяў у інтрыгах нейкіх міфічных ворагаў. Байская ўлада ўсё гэта выдатна разумее і бессаромна эксплуатае прымітыўны і вечны дэвіз памерлага Рыма: «Хлеба і відовішчаў!» Вядома, гэты лозунг і цяпер яркай палатнінай лунае над светам, толькі вось замест нату-

ральнага хлеба з жывых каласоў прапаноўваецца генетычна мадыфікаваная жованка, а замест «калізеяў» – тэлескрыня і сусветная павуціна. І атрымоўваецца зусім не радасная карціна: у Амерыцы – высокі тэхнагенны ўзровень прымітывізацыі людзей і іх свядомасці, а тут, на прасторах некалі бязмежнай радзімы, і сукаватай палкай можна ператварыць народ у такое ж быдла. Будучая глабалізацыя хутчэй за ўсё з’явіцца сінонімам габлінізацыі ўсяго свету.

Каб хоць неяк адарвацца ад невясёлых думак-прусакоў, Малюта патэлефанаваў дадому. У родных пенатах усё было спакойна, толькі Кацька доўга і з нейкай нехарактэрнай для яе важнасцю дакладвала аб тым, што яму некалькі разоў тэлефанавалі са Старой плошчы і прасілі, як з’явіцца ў Маскве, абавязкова зайсці да Танінай Перамогі Ігараўны. Такім незвычайным імем гэтую энергічную жанчыну надарыў бацька – франтавік, генерал і стойкі камуніст. Калі няшчасны ветэран даведаўся, што яго любая дачка пайшла працаваць да ненавісных дэмакратаў, а потым і зусім у адміністрацыю партыйнага рэнегата і ўсерасійскага алкаголіка, дзед пакрыўдзіўся не на жарт, ад дачкі адмовіўся публічна і заявіў, каб нават на могільках нагі яе не было. Перамога ж, пераняўшы бацькоўскі непахісны характар, была прыроджаным чыноўнікам. Разумная, хваткая, яна не пажаночы трымала ўдар, любую даручаную справу магла павярнуць у патрэбны ёй бок і заўсёды дамагалася перамогі. «Не магу я пры такім імені ў пераможаных хадзіць!» – любіла паўтараць яна.

«Цікава, на які ляд я ёй спатрэбіўся?» – думаў Малюта, але душу навіна ўсё ж пацешыла, – значыць, не забылі! А калі не забылі, можна яшчэ на нешта спадзявацца!

Што казаць, «бамжаваць» яму ўжо парадкам паднадакучыла, ды і гады падціскалі, трэба было нешта вырашаць: альбо дамагацца вяртання на дзяржслужбу, альбо заводзіць сваю справу, які-небудзь свой бізнэс, у якім ён мала што кеміў і таму баяўся, як чорт ладана. Можна было, вядома, і далей, нічым не абцяжарваючыся, вось так плыць па плыні, перабіваючыся выпадковымі заробкамі і са страхам чакаць старасць. Вунь і ў Кацькі, пры ўсёй яе нялюбасці да ўлады, і то ноткі надзеі слізганулі ў голасе. Адна рэч – муж на персанальнай машыне ездзіць, іншая – адстаўнік з мізэрнай пенсіяй.

Геворк вярнуўся бліжэй да вечара, праўда, перыядычна ён тэлефанаваў, падбадзёрваючы: усё ўсім падабаецца, усе ў захапленні, чакаем Самога, пакуль заняты, можа, працяг «Рахамы» піша. Нарэшце, дзверы расхінуліся, і Малюта ўбачыў, што сябар ззяе, як калядная елка, так што без слоў стала зразумела, што іх авантурная задума прынятая кіраўніцтвам.

– Усё, крычы ўра! – падняў рукі над галавой Геворк.

– Што, няўжо і напраўду зацвердзілі? – усміхнуўся Скураш.

– Не толькі зацвердзілі, але і махавік сусветнай крыўды ўжо на ўсю моц запушчаны. Трымай, гэта табе, – хіхікнуў Аміран і ўрачыста выняў са свайго вечнага, як у Жванецкага, пацёртага карычневага партфеля вялікі скрутак.

Малюта разгарнуў поліэтыленавы пакет, і на стол выслізнулі, як зялёныя рыбка, сем пачкаў стодаляравых купюраў у банкаўскім пакаванні.

– Ох, ну нічога сабе! А што так шмат? Дзве твае, дзве мае, – ён пачаў кучкаваць, – а гэтыя тры – прэмія ці што?

– Дружа, гэта ўсе твае, кроўна заробленыя грошыкі, а што звыш дамовы – шчодрасць Сонца.

– Жартуеш! – Малюта прайшоўся па пакоі і, раскінуўшы рукі, плюхнуўся на канапу.

– У нас такімі рэчамі не жартуюць... – падміргнуў Геворк і з усмешкай разваліўся побач з сябрам.

– Ну, а калі не жартуюць, дык, можа, і насамрэч мне варта на пастаянку да вас прыстроіцца? Абрэзацца вы, здаецца, не прымушаеце, так што я з вялікім задавальненнем папрацаваў бы на дабрабыт народу пустыні, – Малюта падняўся і стаяў ля стала, машынальна перабіраючы пачкі грошай.

– Не, вы толькі паглядзіце, як мы заспявалі, і куды толькі гобліны падзеліся! Ды супакойся ты, жартую я! – убачыўшы, што Малюта нахмурыўся, узвысіў голас Аміран. – Толькі вось пастаянка твая накрылася вялікім катлом для варэння плову. Ты думаеш, я, ацаніўшы ўвесь расклад, не стаў прасоўваць інтарэсы свайго вайсковага корыша? Дрэнна ты пра мяне думаеш. Нас пяцёра ў кабінёце было. Ён хвілін дзесяць думаў, а потым выдаў: «Лепш, – гаворыць, – прафесійнага авантурніка пры патрэбе запрашаць збоку, чым трымаць у сябе пад бокам, дабром гэта ні для нас, ні для яго не скончыцца». – Так што, дружа, праца зробленая, адзнака табе дадзеная высокая, вось твой квіток да Масквы. Самалёт праз паўтары гадзіны. Якраз ёсць час адзначыць твой дэбют на нашай гасціннай зямлі.

– Дзе там адзначаць! Мне ж яшчэ ў гасцініцу трэба заехаць, разлічыцца... – заспяшаўся Скураш.

– За ўсё ўжо заплочана, Малюта-джан, а рэчы твае разам з падарункамі сакратара Нацыянальнай Рады бяспекі даставяць прама да самалёта. Ты Бішыева памятаеш, з якім у самалёце сюды ляцелі? Ён, дарэчы,

Самому твоей тост пераказаў, нават пра авіяскакуна не забыў. Скакуны ў нас, сам разумеш, святое. Так што Бікман Абішавіч таксама прыедзе цябе праводзіць. Ты давай не ўздыхай, каму сёння лёгка? Налівай, імяніннік! Сумна, вядома, што ты, прыдурак, так хутка ідэі вынаходзіш, – Геворк засмучана развёў рукамі. – Выходзіць, па тваёй віне нам толкам пагутарыць не атрымалася, вось нават нікуды і не з’ездзілі...

3.

Малюта злёгка хваляваўся, працягваючы сваё старое пасведчанне афіцэру аховы: ці мала што змянілася на Старой плошчы за гэты год з невялікім? Можа, маленькі, абцягнуты карычневай скурай кавалачак кардона ўжо страціў свае магічныя ўласцівасці ў сценах гэтага змрачнаватага брудна-шэрага будынку? Службовую ксіву, пасля таго, як Скураша звольнілі з Рады, трэба было здаць кадравікам, але ў яго яе ніхто не патрабаваў, а сам ён з ініцыятывай не спяшаўся, ды і навошта было спяшацца, калі гэтая «корка» безадмоўна дзейнічала на даішнікаў, як святая вада на чарцей.

Капітан, які пільнаваў галоўны ўваход у нетры айчынай бюракратыі, па-казённаму ўтаропіўся ў расхінутае перад ім пасведчанне, злёгка дакранаючыся пальцамі, як быццам гатовы ў любы момант вырваць яго з рук пазапраўнага ўладальніка. Затым такім жа ўважліва-адцягненым поглядам вывучыў фізіяномію Малюты, злёгка прыжмурыўся, даючы зразумець, што працэс ідэнтыфікацыі ў яго мазгавым цэнтры завяршаецца, і, страціўшы да прыхадня ўсялякую цікавасць, аўтаматычна вымавіў: «Праходзьце».

Хол першага пад'езда нічога асаблівага сабою не ўяўляў. Тут па-ранейшаму лунаў патрыярхальна-бальшавіцкі дух, які не толькі не выветрыўся, але ў апошні час, здаецца, прыкметна адужэў. Няўзброеным вокам было відаць, што выфарбаваныя ў нявызначаны колер сцены рамонт не бачылі ўжо гадоў пятнаццаць. Справа сваім звыклым жыццём жывуць кніжны шапік, поруч з якім паўстала імправізаваная галерэя, якая складаецца з партрэтаў Гаранта Канстытуцыі ўперамешку з абразамі. Дзіўнае суседства не магло быць выпадковым у гэтым невыпадковым месцы, чыноўны люд абавязаны ведаць, на каго варта маліцца ў першую чаргу. Злева падслепавата прытуліўся немудрагелісты гардэроб, ля сцяны, пад вялікім люстэркам, стаялі нізкія драўляныя лавы, абабітыя дэрмацінам. Падлогу засцілаў някідкі, добра выцёрты дыван. Спераду размяшчаўся ўваход у змрочную парадную, якой шызыя калоны і сталы змрок надавалі падабенства з ахвярнікам нейкага паганскага храма часоў позняй антычнасці. Два асноўныя і два тыльныя ліфты бясшумна развозілі наведвальнікаў па паверхах, пры гэтым адна з парадных кабінаў была адмысловай, выклікаць яе мог толькі начальнік вызначанага рангу, які валодае адмысловым ключом. Адзін з шасці паверхаў лічыўся рэжымным, куды патрабаваўся дадатковы пропуск або спецадзнака ў пасведчанні. У былыя часы тут размяшчаліся кабінеты найбольш важных чальцоў Палітбюро ЦК КПСС, сёння ў іх утульна размясцілася вышэйшае кіраўніцтва Адміністрацыі. На гэтым паверсе заўсёды панавала амаль мёртвая цішыня, і рэдкія супрацоўнікі або наведвальнікі слізгалі бязгучна, нібы бесцялесныя цені ў змрочным асвятленні крывых калідораў. Малюта, калі здаралася такая патрэба, ішоў на засакрэчаны паверх, глыбока ўцягнуўшы

галаву ў плечы, як калісьці ў дзяцінстве ўначы па вясковых могілках, і імкнуўся хутчэй пакінуць ліхое месца. Аднак сённяшняя сустрэча яму была прызначаная менавіта ў гэтых палацах.

З Танінай ён пазнаёміўся падчас апошняй выбарчай кампаніі, калі напаўжывога Цара, як надзімную ляльку, вазілі па гарадах і весях Неабсяжнай. Малюта, не бясплатна, вядома, імітаваў у ягоным штабе кіпучую дзейнасць, накіраваную на падтрымку дзяржаўнага прэтэндэнта з боку адной з самавітых грамадскіх арганізацый.

Пераступіўшы парог прыёмнай першага намесніка кіраўніка Адміністрацыі (а менавіта такую пасаду пасля дзіўнай перамогі на дзіўных выбарах заняла, па пратэкцыі ўсемагутнай дачкі Цара, ягоная знаёмая), ён вымавіў:

– Дабрыдзень, я – Малюта Скураш, мне прызначана сустрэча.

– Дабрыдзень, Малюта Максімавіч, прысаджвайцеся, калі ласка, – на Малютава здзіўленне, расплылася ў самай сардэчнай усмешцы сакратарка. – Перамога Ігараўна вас чакае, зараз дагаворыць па тэлефоне, і я дакладу. Вам гарбаты ці каву?

– Усё роўна, – апускаючыся ў крэсла, адказаў ён.

– Хвіліначку, хвіліначку, падаецца, ужо вызвалілася. Перамога Ігараўна, у прыёмнай Скураш Малюта Максімавіч. Добра. Праходзьце, калі ласка, – махнула рукой усмешлівая сакратарка і, паклаўшы на рычаг трубку ўнутранай сувязі, дадала: – Я зараз звару вам кавы і прынясу.

Таніна выйшла з-за стала і па-сяброўску абняла Скураша.

– Прывітанне, добра выглядаеш, загарэлы нейкі, дзе быў?

– Дабрыдзень, Перамога Ігараўна, куды ж вы ўсё маладзееце? Нават нязручна пры такім самавітым кабінце. Не, не лісліўлю, выгляд і экіпіроўка на ўсе пяць!

– Кінь ты з сябе кондавага салдафона курчыць, – вяртаючыся на сваё месца, з усмешкай вымавіла чыноўніца. – Ну прысаджвайся, распавядай, як жывеш, чым займаешся?

– Ды так і жыву, хлеб жую, – адазваўся Скураш, – хто за што плоціць, тое і раблю...

– Я чула, ты Плаўскаму партыю ствараць дапамагаў, а цяпер яго губернатарскія выбары кансультуеш?

– Не без таго, жыць жа на нешта трэба? Праўда, у апошні час, калі перамога стала яснай, як божы дзень, там і без мяне кансультантаў хапае, нават з лішкам.

– Вы там часам не пасварыліся? – зазіраючы ў вочы Малюту, насцярожана пацікавілася гаспадыня кабінета. – Вось табе і каўку прынеслі, а заадно, можа, і мне кубачак перападзе з нагоды?

– Перамога Ігараўна, імбрык вялікі, на ўсіх хопіць, – стрэльнуўшы ўбок Скураша вочкамі, прашчабятала сакратарка і, відавочна дэманструючы хадой свае доўгія ногі і гонкія сцёгны, накіравалася да дзвярэй.

– Ох! Ох! Ох! – з ухмылкай гледзячы ёй услед, з’едліва праспявала Таніна. – Я яе сапраўды калі-небудзь выганю. Мужыкі да мяне прыходзяць, а яна іх усё сіліцца да сабе ў пасцель зацягнуць. І што яна ў табе такога знайшла, можа, і мне варта прыгледзецца? А то з гэтай працай ужо і забываць пачынаю, што баба. Ты хто па задьяку?

– Скарпіён, – чамусьці злёгка збянтэжыўся Малюта.

– Ну, тады ўсё зразумела. Глоба гаворыць, што мужыкі гэтага знаку добрыя палюбоўнікі. Класная кава, праўда?

– Наколькі я памятаю, гэта вы можаце па-сапраўд-
наму ацаніць чорны напой, а для мяне вялікай розніцы
няма, што заварная, што рашчынная, усё роўна пасля яе
мяне да сну хіліць, – узрадаваўся змене тэмы Малюта.
Паміж тым Таніна працягвала яго ўважліва разглядаць.

– Дык калі ты, гаворыш, з Плаўскім сустракаўся?

«Даўся ёй гэты Плаўскі, я, здаецца, і не гаварыў, што
з ім сустракаўся. Трэба неяк вызначыцца, колькі вар-
та з ёй быць адкрытым, мяркуючы па ўсім, гутарка
маецца быць сур’ёзнай», – рахаваў Малюта.

– Ды не бачыліся мы ўжо даўно. Як першы тур
пачаўся, так ён у Маскве і не быў, а ў Ясейск я не лётаў.
Па тэлефоне размаўляў дзесьці тыдні два таму назад...

– Не пра мяне, часам? – нечакана спытала Таніна.

– Ды не. З чаго б? – здзівіўся Малюта. – Ён, па-
мойму, і не ведае, што мы знаёмыя...

– А ты што, не чуў? Ён жа, якраз дзесьці з паўмеся-
ца назад, назваў мяне ў адным тэлеінтэрв’ю «легкадум-
най дзяўчынкай з ружовым бантам». І ўяўляеш, менаві-
та ў гэты дзень я прыцягнулася на нейкі прыём у ру-
жовым гарнітуры і з ружовай фінціфлюшкай на галаве.
Стаім усім гуртам ля вялізнага тэлевізара, энтэвэшныя
навіны глядзім. Усе ж хвалююцца, што там у Ясейску?
Ці табе тлумачыць: губерня ключавая, ад яе да Масквы
адзін крок! І тут гэты твой гусак як зараве пра ружо-
вую дзяўчынку, якая робіць яму падкопы і лье ваду на
млын ягонага асноўнага канкурэнта. Ты ўяўляеш, што
было далей на гэтым грэбаным фуршэце! Усе ледзь са
смеху не пападалі! Мне потым гаварылі, што яму ней-
кая сука падказала, быццам у мяне ёсць ружовы гарні-
тур! А я потым дома ў істэрыцы да раніцы білася, гарні-
тур гэты, дарагушчы, дарэчы, уласнаручна спаласавала
нажніцамі і ў смеццеравод спусціла. Наравела-а-ся! Ну

і што ён пасля гэтага, мужык? Так яго ў вайсковых акадэміях вучылі да жанчыны ставіцца? Не паверыш, як успомню, дык дагэтуль калоціць.

– Ды кіньце, Перамога Ігараўна, проста выпадковае супадзенне, а на язык ён сапраўды востры і нястрыманы. Вы б чулі, якія ён перлы ў Парыжы перад вышэйшым светам старой рускай эміграцыі выдаваў. Князі, графіні, пабітае моллю дваранства, усе ў старэчым маразме, ахкаюць-охаюць: ах генерал, ах будучы Калчак, ах вызваліцель Расіі, ах рускі Дэ Голь! Ну наш міратворац размяк, на радасці ладна махануў праўдзівага французскага каньячку ды і ўрэзаў высакароднаму збору са ўсёй пралетарскай нянавісцю ўсё, што ён пра іх думае і як ацэньвае іх нядаўнія захапленні Горбі і нашым прэзідэнтам. А напрыканцы для пераканаласці яшчэ і вельмі непрыстойным характэрным жэстам прадэманстраваў, як ён будзе іх усіх мець.

– Жах які! – пляснула рукамі Перамога. – Ён жа тады быў сакратаром Рады нацыянальнай стабільнасці! Вышэйшы дзяржаўны службовец! Вось ганьба! Ні сору, ні сумлення, далібог! І што, няўжо так прама і паказаў?

– А што яму было губляць? – паціснуў плячыма Скураш. – Ён ужо, мабыць, адчуваў, што яго хутка прыбьруць. Ды і Бог з ім, хоць ён у яго і не верыць. Перамога Ігараўна, вы хоць злітуіцеся, скажыце ўжо, навошта выклікалі, а то я, пакуль ляцеў дадому, сабе ўсе мазгі скруціў.

– А, дарэчы, дзе гэта ты быў? У Ясейску ці што?

– Няўжо я б вам стаў так нахабна хлусіць? Вы толькі тэлефонную трубку зніміце, і вам тут жа дакладуць, куды і нават з кім я лётаў. Восеньскімі Кара-Кумамі вырашыў палюбавацца, служыў я там калісьці вельмі даўно.

– Штохвілі не лягчэй! Скандал з шэльфам і газаві-
камі, нябось, твая работа?

Малюту ажно ў пот кінула.

– Ды якія яшчэ газавікі, я з былымі вайсковымі
сябрамі тры дні так газаваў, што дома сабака ад выхла-
пу ледзь не задушылася. Дык навошта ўсёткі вызвалі,
Перамога Ігараўна? – другі раз паспяшаўся адысці ад
небяспечнай тэмы Малюта.

– Ты паглядзі на яго! Праўды абцугамі не выцяг-
неш! А ўсё мкнеца да сценкі прыперці бедную жан-
чыну. Навучылі вас у акадэміях, што лепшая абарона
– нападзенне, вось вы і пхнецеся. А наконт Захерава і
ягонага газу – і хрэн з ім, можа, хутчэй папруць, а то
ўжо зусім закраўся, усякі сорам страціў. Так што на-
конт шэльфу? Каліся.

Малюта ніякавата памешваў у кубачку кававую гушчу.

– Крыўдна, – пахітала галавой Таніна, – выходзіць,
не давяраеш. А тое, што гэтая справа без цябе і тваіх
сябрукоў не абышлася, мне і так ясна, тут і да варажбіткі
хадзіць не трэба. Грошай хоць прыстойна зарабіў?

– Ды кажу ж я вам... – тужліва зацягнуў старую
песню Скураш.

– Добра, – скаланула галавой Перамога, – не да-
вяраеш мне, хлусі далей. А я вось табе, паміж іншым,
збіраюся даверыцца. І не проста нейкія там бабскія соплі,
а сапраўды важную для краіны справу. Мне цябе, дарэ-
чы, станоўча рэкамендавалі вельмі розныя людзі, нават
дзіўна! Я сапраўды ведаю, што некаторыя з іх адзін
аднаго на дух не пераносяць, а пра цябе гавораць добра.
А гэта, ведаеш, у нашых колах паказчык. Адным
словам, паручылася я за цябе перад кіраўніцтвам, пад-
вядзеш, галавы мне не знасіць! У Ясейскім краі вось-
вось другі тур выбараў, тое, што Плаўскі яго выйграе,

зразумела ўсім. Стаўленне твайго былога начальніка да Крамля і да мяне, у прыватнасці, мякка гаворачы, хрэновае. Я разумею, можа, у яго на тое і ёсць свае цалкам аб'ектыўныя падставы, але па-іншаму ні я, ні хто-небудзь іншы паводзіць сябе не маглi, ды і права не мелi. Хочаш, буду да канца з табой шчырай? – Скураш намаляваў нявызначаны жэст, а яна працягнула: – Ва ўсім, што з ім здарылася паўтара года назад, вінаваты толькі ён сам і яго вар'яты дарадцы. Яны чамусьці вырашылі, што ўлада ўжо звалілася прама ім у рукі, зазнач, цалкам беспадстаўна вырашылі, грунтуючыся выключна на адной ім вядомай логіцы. Няўжо цяжка было пралічыць, што мільёны, якія хтосьці ўклаў у яго трэцяе месца, патрабуюць вызначанай адпрацоўкі. Тое, што ён сам у кагосьці браў, гэта – драбкі! На іх мы і ўвагі не звярталі, а вось асноўную масу, – яна на секунду шматзначна запнулася, маўляў, ацані ўсю важнасць моманту, – нават аддаваць або адпрацоўваць ніхто не патрабаваў. Проста трэба было маўчаць і выконваць свае абавязкі, і ўсё! Разумееш – усё! Ганаровае званне выратавальніка Айчыны і Трону былі б яму забяспечаныя, з усімі выцякаючымі адгэтуль дывідэнтамі ў будучыні. Гэтага ад яго чакалі, на гэта спадзяваліся. Ведаеш, не я адна, многія тады ў ім расчараваліся. Але ўсё гэта лірыка, – Таніна відавочна сердавала, і яе настрой патроху пачынаў турбаваць Малюту. – Дык вось, сёння сітуацыя не меней складаная, сёння яму зноў можа выпасці казырная карта, і ён сапраўды пацвердзіць сваё званне поўнага ідыёта, калі гэтага не зразумее. Ну, папершае, нам лішняя напружанасці ў краіне не трэба; па-другое, будучыя выбары не за гарамі. Вось і рабі высновы. Што было, тое прайшло, аднак адносіны з кіраўніцтвам найбуйнога і знакавага рэгіёну выпраў-

ляць нам, хочаш ты таго ці не, усё ж прыйдзеца. Так што ляціце, Малюта Максімавіч, у Сібір і паспрабуйце ўпэўніць Плаўскага ў неабходнасці сустрэчы са мной. А я ўжо, наступіўшы на горла сваёй крэўнай крыўдзе, пастараюся правесці яго ўсюды, дзе трэба. Разумееш, пра што я гавару? – Перамога імпэтна ўстала з-за стала і прынялася хадзіць па кабінэце. – Сёння гэта вельмі важна! Чаму? Можа, калі-небудзь і распавяду. І галоўнае, – Таніна, упёршыся рукамі ў вечка прыстаўнога століка, прысунулася ўшчыльную да застылага ад напругі Малюты, – сустрэча павінна абавязкова адбыцца да інаўгурацыі. Вылазь са скуры, круціся ваўчком, абходжвай каго хочаш, але ў Маскву яго дастаў!

– Лёгка сказаць дастаў! – У Скураша ажно голас ахрып. – Самі ж гаворыце, што дурноты ў яго хоць адбаўляй, калі ўпрэцца – пустая справа. Аднак паспрабаваць можна, – раптам вырашыў Малюта. – Толькі тады... з вас камандзіровачныя і ганарар.

– Ну, ты зусім знахабіўся! Можа, табе яшчэ і камандзіровачнае пасведчанне выпісаць, а ты яго ў Плаўскага ў штабе адзначыш і да справаздачы прыкладзеш? А потым, паважаны таварыш, вас ужо з паўгода як са штату вывялі...

– А ксіва дзейнічае... – усміхнуўся Скураш.

– Папрасіў за цябе народ, вось і дзейнічае, – з відавочным гонарам у голасе заявіла Перамога. – Грошай дам. – Яна дастала з шуфляды стала даўгаваты канверт. – Тут трохі, толькі на квітку і гасцініцу. Пра ганарар пагаворым, калі вернешся, – і, памаўчаўшы, нібыта падрахоўваючы, ці варта гэта гаварыць, дадала: – Малюта, ад вынікаў тваёй паездкі будзе залежаць вельмі многае, і, першым чынам, для цябе асабіста.

Стваралася ўражанне, што Ясейск рыхтуецца да грамадзянскай вайны. Па горадзе дзень і ноч грукатала музыка і абчэпленыя перадвыбарнымі слоганамі-плакатамі грузавікі. Нанятыя байкеры са сцягамі кандыдатаў на піках насіліся па наваколлі, як рэвалюцыйныя самакатчыкі. На скрыжаваннях буйных гарадскіх магістраляў і плошчах ішлі бясконцыя мітынгі. Прамоўцы, змяняючы адзін аднаго, палівалі сваіх апанентаў на чым свет стаіць, іншы раз слоўныя баталіі пераходзілі ў сапраўдныя калатнечы, чуліся надрыўныя жаночыя крыкі, гулі міліцэйскія сірэны, заліваліся свісткі, гумовыя палкі глуха малацілі па згорбленых спінах. Больш за ўсё ў гэтых калатнечах даставалася ветэранам вайны і пенсіянерам, яны са сваімі чырвонымі сцягамі ўкліньваліся ў першы сустрэчны мітынг і пачыналі складна скандаваць: «Ельцынскую банду пад суд!»; «Жыда-масоны, вон з Русі святой!»; «Бяззубаў! Вярні ўкрадзенае ў народа!»; «Паплавок – стаўленік Масквы!».

Мітынгоўцы кідаліся пераконваць «краснапузых», і кожны імкнуўся перацягнуць іх на свой бок. Але старыя, якім усё роўна дома рабіць было няма чаго (маладзь дзяцей не нараджала, а саджаць бульбачку і капцаца ў агародзе было яшчэ рана), упарта стаялі на сваім, і калі што, натапырыўшыся тронкамі сцягоў, яны, як ратнікі на Куліковым полі, імгненна з «Інтэрнацыяналам» пераходзілі ў наступ. Калі налятала міліцыя і ўсе кідаліся ўрасыпную, старым часам даставалася. Потым, у машыне хуткай дапамогі, нюхаючы нашатыр і глынаючы слёзы, яны горка скардзіліся маладзенькім медсястрычкам з абыякавымі вачыма на свае старэчыя юдолі, а

ім усё паўтаралі, маўляў, сядзелі б вы лепш дома, цалей былі б. Але ім не хацелася сядзець дома, ім хацелася павагі да іхняй старасці, галоднага дзяцінства, страшнага юнацтва і прасякнутай чорным потам сталасці.

Аднак, як ні дзіўна, паступова большасць з іх перайшло на бок Плаўскага.

Варта толькі заходняму сонцу крануць навакольныя узгоркі, як сібірская амаль белая ноч накрывала горад, які расцягнуўся ўздоўж вялікай ракі, а на яго вуліцах з'яўляліся падпольшчыкі – адмыслова нанятыя каманды, што расклеівалі левую і іншую крамольную агітацыю. Чаго толькі агаломшаныя гараджане раніцай не дазнаваліся пра кандыдатаў у губернатары! Як ужо тут разабрацца, дзе праўда, дзе паўвыдумка, а дзе галімая хлусня! Падлівалі масліца ў агонь і цэнтральныя СМІ. За тыдзень да паўторнага галасавання аўтарытэтная маскоўская газета «Сакрэтныя навіны» добрую палову прысвяціла асобе Бяззубава, які, аказваецца, усё жыццё змагаецца са сваёй прыціснутай гомасэксуальнасцю ды іншымі прыроджанымі комплексамі. Мазгі ў простага грамадзяніна кіпелі, як паравыя катлы, гатовыя ўзарвацца ў любую хвіліну. Але самае страшнае, што адбылося з жыхарамі найбагатага краю, гэтай некалі вялікай лагеранай дзяржавы, дык гэта тое, што ў іхніх душах пасялілася смута. Падзяліўшыся на пралетарска-сялянскую большасць, устойлівую ўладна-прыватызатарскую меншасць і вечную праслойку-прастытутку разумнікаў ды творчага людю, край літаральна тануў у атмасферы ўсеагульнай нянавісці і злосці. Узгадаліся ўсе старыя крыўды, бязладзіца, зайздрасць, кожны спадзяваўся ўрваць хоць што-небудзь для сябе. Верагодна, так заўсёды бывае ў смутныя часіны, а смута на Русі, так ужо павялося, як правіла, заканчваецца бунтам або рэвалюцыяй. Дзікі

праляткультуаўскі вершык дваццатых гадоў «Ёсць ісціна адна на свеце: бацькі ў крыві – ў дастатку дзеці!» смутна бударажыла і без таго не заўсёды цвярозыя розумы ясейцаў, вока ліха касілася на сякеру або каністру з бензінам, а рукі так і свярбелі нястрымным свербам.

Да паўторнага галасавання заставалася крыху больш сутак.

Малюту ў аэрапорце сустракалі добрыя знаёмыя, якія працягвалі верай і праўдай службыць Плаўскаму. Нарэшце, добра наабнімаўшыся і выпытаўшы ў Малюты гарачыя сталічныя навіны, усе раз'ехаліся па сваіх справах.

Маленькі вёрткі праварукі аўтобусік імчаў па адносна ніштаватай ясейскай дарозе. Даўно заўважана, што чым далей на Усход ад Урала, тым «больш касавокае насельніцтва і праварукія машыны». Вось толькі небяспекі гэтай відавочнай ісціны дагэтуль ніяк не могуць ацаніць Крамлёўскія аналітыкі і стратэгі, ісціны, якая можа лёгка абвінуцца той самой трагедыяй, пра якую так пранікліва пісалі катаржнікі Патанін і Ядрынцаў.

– Малюта, ну як там Масква на нашыя поспехі рэагуе? – церабіў яго Валерка Ліцвінаў, з якім іх яшчэ ў даўнія часы звёў лёс вайскоўцаў-журналістаў. – Пэўна, усе ў перадпаносным стане?

– Маскве, Валер, усё абсалютна па душы! – паціснуў плячыма Скураш. – Ну Старую плошчу і Засценкі, вядома, злёгка ліхаманіць. Яшчэ б, столькі бабак у Бяззубіка ўбухалі, і ўсё на вецер! А тут што? Як шэф? Хто са старой каманды побач?

– Ведаеш, я ў іхніх штабных раскладах не вельмі моцны. Мне камандзір нарэзаў казакоў і адзін з далёкіх

заходніх раёнаў, у якім я, у асноўным, і знаходжуся. За свае вынікі я спакойны, а ў штабе смута нейкая. Да першага тура ўсім руліў Віктар Папоў, ты яго па Радзе павінен памятаць, доўгі такі...

– Вядома, памятаю, адданы Плаўскаму чалавек. Мы тады, у дзевяноста шостым, удвух з ім і засталіся побач з шэфам, калі яго арыштоўваць збіраліся. Праўда, яшчэ Санька Укольнік скрыні пакаваў і з-пад носу ў фэсэ-ошнікаў выцягваў. Дарэчы, як ён тут?

– Нармалёва, на штатнай пасадзе ад’ютанта. І брантан яго тут, а калі Папова пагналі за тое, што з першага тура не перамаглі, і іхні дзядзька Чарнамор аб’явіўся. Цяпер яны з Марынай усім і запраўляюць у штабе. Асабіста мне неяк без розніцы, хто там верхаводзіць, галоўнае, каб па грашах разлічыліся, а то пакуль трэці тыдзень пад сумленнае слова працуем, – злёгка нахмурыўся Ліцвінаў, але тут жа ягоны твар асвятліла шырокая ўсмішка. – А ты таксама добры гусак, мог бы мне і патэлефанаваць, што прылятаеш.

– Спрабаваў, усё без толку. Твой маскоўскі адключаны, а хатні не адказвае. – Малюта сцягнуў плашч і кінуў яго на суседняе сядзенне. – Паслухай, а ў вас што, усе за грошы працуюць? Ідэйных, значыць, зусім няма? А Плаўскі ж ва ўсіх газетах трубіць, што ён на выбары пайшоў з адной дэсантурнай цяльняшкай і адданымі аднадумцамі, – падчапіў ён сябра.

– Давай, давай падшпільвай! Ты, я вунь бачу, таксама прыляцеў пенку здымаць! – насупіўся былы калега. – Ды нешта ранавата, асноўны дэсант масквічоў чакаецца ў нядзелю. На трыумфальнае, так сказаць, раханне. Але ты ў нас, вядома, заўсёды шустрым быў.

– Якімі мы ўсе тут няровнымі сталі, ледзь што – і адразу ў бутэльку! Ты яшчэ на мяне надзьміся! Не збіра-

юся я ні ў кога ні хлеб, ні пасады будучыя адымаць, як прыляцеў, так і палячу. Адкуль ты ведаеш, можа, я са спецмісіяй прыбыў – вывезці Бяззубава, які прайграў, каб вы яго ў пераможным запале не задралі, на радасць мясцоваму народанасельніцтву.

Ліцвінаў зрабіў няшчырую грывасу і адкінуўся на сядзенне.

– Ды гэтага мудака хоць сёння можаш везці. Вось ужо хто цалкам адпавядае свайму прозвішчу. А наконт пасадаў, ты ж ведаеш, шэф многае абяцае, ды Чарнамор усё спрытна ўразае. І адкуль ён яго толькі выкапаў? Вось ужо сапраўды смаржок паганы. Ды добра, усе гэтыя інтрыгі ніколі і не канчаліся, галоўнае ў іншым. Галоўнае, Малюта, перамога! Уяўляеш, мы змаглі перамагчы Маскву! Усю гэтую зарваную зграю, што яны толькі тут не рабілі, каго толькі не засылалі, а мы іх усіх зрабілі. Малайчына, генерал! Прыгналі Алу Пугачову, яна тыдзень па сельскіх клубах у славу Бяззубага спявала, а перад самым ад’ездам, ужо амаль на трапе, яе пытаюць журналісты, прычым зазнач, не нашыя, чужыя журналюгі: “Ну і ўсёткі, за каго б вы самі прагаласавалі, Ала Барысаўна?” І ты ведаеш, што яна ім адказала?

– Паняцця не маю, калі памятаеш, я тэлік ужо гадоў дзесяць не гляджу.

– Дык вось прыма, не міргнуўшы вокам, заяўляе, што агітавала яна сапраўды за кандыдата Веніяміна Сямёнавіча Бяззубава, за каго ўсіх і заклікае галасаваць, але сама б яна, як жанчына, значыць, аддала б свой голас генералу. Ён, маўляў, сапраўдны мужык. Уяўляеш, што тут пачалося?! – засмяяўся Ліцвінаў. – А калі Ален Дэлон прыляцеў, тут усё – і рэкі, і горы, і тундра – на вушах стаяла! А ён, прыгажунчык, стаіць побач з шэфам, аўтографы раздае, усміхаецца – гэта,

гаворыць, ваш рускі Дэ Голь! Усё, Малюта, цяпер нас хрэн хто спыніць! Гэта надзея, надзея, разумееш? – Валер прайшоўся рукой па ўскудлачаных валасах. – Ды і чорт з імі, з гэтымі грашыма, якія былі асабіста мне абяцаныя, галоўнае, каб яны з актывам разлічыліся! А я хачу працаваць з ім і далей, разумееш, працаваць! Я на Плаўскага паставіў сваю будучыню і, паміж іншым, такіх, як я, мільёны! Мне сапраўды падаецца, што ён зможа выратаваць Расію. Ды і ці мне табе гэта гаварыць, я ж выдатна ведаю тваё да яго стаўленне! Добра, цяпер едзем у штаб...

Скураш з непрыхаванай радасцю глядзеў на старога сябра, паступова зараджаючыся ягоным запалам.

– Ведаеш, давай спачатку ў гасцініцу, час ранні, можа, які-небудзь нумар сабе вырваць паспею. З Масквы спрабаваў замовіць, без толку. Усё занята і ў «Ясейску», і ў «Кастрычніцкай», толькі па выпісе.

– Ну, «Ясейск» – гэта варожы лагер, – кіўнуў галавой Ліцвінаў, – там твае крамлёўскія калегі змрочны адхадняк святкуюць. Цяпер Сані Укольніку патэлефануем, і ўсе пытанні вырашацца. Я яго папярэдзіў, што паеду цябе сустракаць, ён, пэўна, ужо і камандзіру даклаў. Давай, Ілля, спачатку ў «Кастрычніцкую», – аддаў Ліцвінаў каманду кіроўцу і дадаў, – там наш лагер.

– Ды вы тут сапраўды разгарнуліся: тут чырвоныя, там белыя, і няма дзе беднаму падарожніку каня напіць, – скалануў галавой Малюта. – Ганна Аляксандраўна з шэфам?

– Тут ужо даўно, яны амаль увесь час разам. Парай класна глядзяцца. Добра, хутка сам усё ўбачыш. – Зазваніў тэлефон. – Ліцвінаў. Слухаю.

«Армейшчыну з нас палкай не выб'еш, – разгляда-

ючы сябра, падумаў Малюта, – даўно я яго такім акрыленым не памятаю, хіба што пасля Белага Дома, дзе ён са сваімі казакамі спрабаваў абараняць апору народаўладдзя ў чарговы раз ашуканай Расіі. Хоць што ёрнічаць, калі ты і сам застаўся ў душы адданы Плаўскаму і на яго спадзяешся. Вядома, губернатарства – гэта ўсяго толькі этап нарошчвання мускулатуры, а далей час пакажа. З Плаўскім загад небагат...»

– На, з Укольнікам пагавары, – перапыніў ягоны роздум Валер і працягнуў мабільнік.

– Прывітанне, Саша.

– Добрай раніцы, Малюта Максімавіч! Я ў гасцініцы. Чакаю. Вып’ем каўкі. Шэф прачнецца, пойдзем да яго, ён учора позна вярнуўся. Аб вашым прыбыцці яму Аляксей Віктаравіч далажыў, ён вас таксама чакае.

5.

Аляксей Віктаравіч Старыкаў быў самай таямнічай і незразумелай фігурай у асяроддзі Плаўскага. Сярэдняга росту, хударлявы, злёгка касабокі, з бясколерным, пагнутым тварам, таму рот прыкметна крывіўся, а вусны, згортваючыся ў трубочку, выплёўвалі шапялявыя і пры хуткім вымаўленні цяжка зразумелыя словы. Шэры, нібы ніколі не ведаў сонца, твар быў маларухомы, меланхалічны і поўны невытлумачальнай скрухі, якая палохала. За некалькі гадоў знаёмства Малюта толькі аднойчы бачыў на ягоным твары нейкае падабенства ўсмешкі. Затое ў гэтага змрочнага і нелюдзімага чалавека былі незвычайна выразныя, злёгка раскосыя чорныя вочы, якія, здавалася, часам свяціліся знутры ненатуральным, гіпнатычным святлом. Маршчыны і ран-

ня сівізна гаварылі аб нялёгкім жыцці, якое выпала на яго долю.

Аляксей Віктаравіч ніколі ні з кім не размаўляў прылюдна. Ён абавязкова адасобліваўся, замыкаўся, сыходзіў з памяшкання і нешта хутка нашэптваў суразмоўцу, пранізваючы яго ліхім поглядам. Асабліва непрабіўны ён быў з жанчынамі, часам нават падавалася, што ён іх таемна ненавідзіць. Або баіцца. Адзінай прадстаўніцай слабога полу, якую ён трываў і нават, стваралася ўражанне, паважаў, была нейкая Марына Якаўлеўна, счаўрэлая, але няблага складзеная дама, з такім жа, як і ў Старыкава, бясколерным тварам і абсалютна невыразнымі, паптушынаму пустымі вачыма. Ад яе заўсёды веяла холадам і пыхай. Чуткі прыпісвалі Марыне Якаўлеўне незвычайныя фінансавыя здольнасці і цудоўнае веданне сучаснага эканамічнага свету. Трэба сказаць, што разам гэтая парачка глядзелася жудаснавата і была больш падобнай на дасведчаных змоўшчыкаў-аферыстаў. Ніхто не ведаў, чым яны глянуліся Плаўскаму, але цягаў ён іх за сабою ўсюды. Да гэтых дваіх прымыкалі браты Укольнікі, якіх усе чамусьці лічылі пляменнікамі Старыкава, многія нават знаходзілі ў іх нейкія падобныя рысы.

Акрамя гэтага, у групу «цёмных сілаў», як яе ахрысцілі набліжаныя да генерала вайскоўцы, уваходзілі яшчэ тры і зусім экзатычныя асобы. Кудлаты, нячэсаны і заўсёды неахайна апрануты вядзьмак Якаў і яго памагатая Гэла, высокая, даволі эфектная дзяўчына з ярка-рудымі валасамі. Ім нязменна адводзілася асобнае памяшканне, якое яны за пару дзён запаскуджвалі да неабходнасці поўнага рамонту, развешвалі па сценах кабалістычныя знакі, карты зорнага неба, сталы завальвалі паперамі з астралагічнымі схемамі, кнігамі па чорнай магіі, шаманству ды іншай дрэнню. Па кутах на падлозе стаялі шарападоб-

ныя акварыўмы, у якіх пад цьмянымі лямпамі поўзалі вялізныя чорныя скарпіёны, яшчаркі і іншае паскуддзе. Акно, нібы павуцінай, было зацягнута пыльнай шэрай марляй, а пад ім стаяла пастаянна ці то канапа, ці то тапчан. Без адмысловай патрэбы ў гэты па-булгакаўску нядобры пакой заходзіць ніхто не любіў. Праўда, яшчэ ў Маскве, калі штаб-кватэра гнанага генерала знаходзілася ў старадаўнім будынку побач з Трэцякоўкай, Малюта, праходзячы паблізу злапомных дзвярэй, часцяком чуў працяглыя стогны Гэлы, гучнае сапенне Якава і жаласнае рыпанне тапчаністай канапы. «Нядрэнна яны там варожаць», – з лёгкай агідай думаў ён, на хвіліну ўявіўшы сцэну мілосцяў у асяроддзі скарпіённа-яшчарнай брыдоты.

Завяршаў гэтую галерэю стары, бяскрыўдны, лысаваты габрэй з круглымі на выкаце вачыма, рэдкай бародкай, ад нараджэння спалоханым тварам, заўсёды мітуслівы няўмека Арон Майсеевіч Басір. Ён значыўся па гаспадарчай частцы і стала скардзіўся на ўціск і несправядлівасць, спрычыняныя яму ледзь ці не ўсім светам. Амаль усе, хто сутыкаўся з гэтымі людзьмі, шчыра здзіўляліся, навошта яны былі патрэбныя Плаўскаму, але, ведаючы яго круты і злапомны нораў, пытаць не рашаліся. Ёсць яны, ну і ёсць! А ў каго цяпер няма прыдворных ведзьмакоў, прадказальнікаў, прадракальнікаў, астралагаў і іншых чарадзеяў. Вядома, гэтая сумленная гопкампанія ў поўным складзе ніколі на вялікай публіцы не з'яўлялася, у чым, пэўна, і складалася сутнасць прыдворнай інтрыгі. Чым вышэй паднімаўся ў краіне аўтарытэт Плаўскага, тым больш людзей залучалася ў яго арбіту і тым большай іх колькасці патрабаваўся, так сказаць, доступ да яго цела. А доступ гэты пільна кантралявала цалкам падуладнае Аляксею Віктаравічу кола.

Трэба сказаць, Малюта, праз сваю прыроджаную талерантнасць, быў з гэтай камандай у самых добрых адносінах. Ён мог, чакаючы, пакуль вызваліцца шэф, доўгую гадзіну слухаць Арона Майсеевіча з выразам непадробнай цікаўнасці на твары, чым дастаўляў таму відавочнае задавальненне. Ён не забываў нахвальваць празорлівасць Якава і, калі падхінаўся прыдатны выпадак, адкрыта падлашчываўся з Гэлай, ад чаго тая імгненна заводзілася і, падобна, была відавочна не супраць зацягнуць яго ў свае вядзьмарскія палацы. Аднак прысутнасць там казурак, хоць і роднасных яму па знаку, ды сімпатый не памнажаючых, ягоны запал начыста астуджвала, і ён усякі раз граматна змываўся пад самай добрапрыстойнай прычынай. І толькі аднойчы яму ўсё ж не ўдалося вышмыгнуць ад рудавалосай, бо здарылася гэта прама ў ліфце...

З Аляксеем Віктаравічам у Скураша былі свае адмысловыя адносіны. Пасля выгнання Плаўскага са Старой плошчы Малюта па-ранейшаму працягваў круціцца ў звыклых яму колах палітыкаў, журналістаў, дэпутатаў і сярэдняй рукі чыноўнага люду, так што іншы раз за дзень яму атрымлівалася вывудзіць вельмі каштоўную і цікаватую для Плаўскага інфармацыю.

Проста дзіўна, якія даверлівыя і поўныя мужнасці нашыя людзі! Б'е іх жыццё, б'е, а яны ўсё роўна застаюцца патрыётамі, клапацяцца пра лепшую будучыню сваёй зняважанай і апаганенай зямлі. Гэта цяпер нешта адбылося з народамі, ён абвяў, замкнуўся ў сабе, стаіўся і зусім страціў надзею, усвядоміўшы, што больш ад яго нічога не залежыць, а тады, восем гадоў назад, усе былі адважнымі, актыўнымі, яшчэ ў нешта верылі і марылі. На гэтых марах краіну падлавіў і апусціў бессаромна былы абкамавец са сваёй пражэрлівай сямейкай.

Многія, даведаўшыся, хто такі Малюта і на каго працуе, прама прапаноўвалі свае паслугі і гатовыя былі выконваць любыя даручэнні, абы дапамагчы Плаўскаму вярнуцца ў вялікую палітыку. Народ быў, вядома, розны, падыходзілі і акцёры, і палітыкі, якія не хацелі свяціцца ў прамых кантактах з апальным генералам, і свой брат, журналіст, і мянты, і чэкісты. Адзін з іх, так, па сяброўстве, бывала, прыцягваў вельмі каштоўныя звесткі ледзь ці не літарнага характару. Дык вось, нейкай часткай сабранай інфармацыі Скураш і дзяліўся з Аляксеем Віктаравічам, і не толькі з ім адным, але і з тым жа Паповым, і з Аbruшкам, які перавандраваў з Рады ў крэсла кіраўніка апарата партыі. Словам, адносіны Малюта выбудоўваць умеў, яго шанавалі, хацелі мець з ім сяброўства, і ўсякі лічыў яго сваім чалавекам. Адзінай, з кім у яго ніяк не ладзіўся кантакт, была Марына.

Скураш неўзаметку выпаў з агульнай каманды дзесьці неўзабаве пасля ўстаноўчага з'езду Расійскай народна-рэспубліканскай партыі, якую Плаўскі, употай ад шырокіх масаў, спрабаваў зрабіць па вобразу і падабенству амерыканскага аналага, нават цішком сустракаўся з некалькімі кангрэсманамі і палітэхнолагамі рэспубліканцаў. Ледзьве яго адгаварылі запрашаць падобных спадароў на сам з'езд, хоць тэлеграму ад амерыканскага амбасадара, заўзятага рэспубліканца, урачыста зачыталі.

6.

Трэба сказаць, пад'язджаючы да былой крайкомаўскай гасцініцы, а імя «Кастрычніцкая» ў былыя часы мелі ўсе без выключэння падобныя ўстановы ва ўсіх рэгіёнах, абласцях і рэспубліках, Малюта злёгка хваляваўся. Ён не зусім уяўляў сабе, як складуцца яго новыя адносіны з былым шэфам.

Аднак Плаўскі, насуперак прадчуванням Скураша, прыняў яго як дарагога госця ў вялізнай гасцінай свайго гранд-люкса. Ведаючы, што Ганна Аляксандраўна ў горадзе, Малюта папярэдне заехаў у кветкавы павільён і, да свайго здзіўлення, выявіў там амаль маскоўскі выбар прывезеных з Галандыі раслін. Прымастаколіўшы вялізны букет на адной з раскошных канап, ён са шчырай радасцю абняўся з Плаўскім. Гутарка неяк адразу заладзіўся, яны абодва відавочна былі радыя сустрэчы, так што Малюта неўзабаве расслабіўся і перастаў адчуваць няёмкасць. Яны ўладкаваліся ля вакна, за вялікім круглым сталом, сервіраваным да позняга сняданку.

Плаўскі мала ў чым змяніўся за той час, што яны не бачыліся, хіба што злёгка схуднеў, твар загарэў, а ў вачах зноў засвяціліся іскрынкі рызыкі. Ён з натхненнем пачаў распавядаць аб сваёй барацьбе за сімпатыі народа. У мастацтве падабацца людзям ён быў відавочна моцны, і гэта яму падабалася, бударажыла кроў і вяртала былую ўпэўненасць у сваю непераможнасць. Наогул, як здалася Малюце, вакол генерала ўсё было літаральна прасякнута натхненнем, эйфарыю выпраменьвалі не толькі ягоныя набліжаныя, але і абсалютна староннія людзі, нават маладзіцы за гасцінічнай стойкай і тыя прамянелі нейкай асаблівай радасцю.

Пададзеныя стравы аказаліся на здзіўленне смачнымі, і мужчыны, відавочна разгарачаныя цікавай гутаркай, елі з хвацкім апетытам. Калі сняданак падыходзіў да заканчэння, Малюта зусім ужо было памкнуўся выказаць мэту свайго прыезду, але тут, як на ліха, нібы баючыся надоўга пакідаць свайго начальніка без нагляду, намаляваўся ўсюдыісны Старыкаў, а літаральна следам за ім у пакой увайшла Ганна Аляксандраўна. Мужчыны падняліся.

– Спадар губернатар, – падхопліваючы цяжарысты букет, расплыўся ва ўсмешцы Малюта, – дазвольце мне ад усёй душы павіншаваць першую лэдзі краю з чарговай бліскучай перамогай яе мужа. – І не чакаючы адказу, уручыў даме кветкі.

– Дзякуй вялікае, вядома. Толькі вось не ведаю, ці варта загадзя... – пачала было Плаўская.

– Варта, паважаная Ганна Аляксандраўна, – самым паважным тонам перабіў яе Малюта. – Гэта я не ад сябе гавару, а, так сказаць, ад Масквы ўкленчанай.

– Я разумею, Малюта Максімавіч, што вы як заўсёды арыгінальныя! А што калі возьме ваша ўкленчаная ды і выдасць што-небудзь у апошні дзень. Што тады рабіць будзеце, букецік назад забярэце?

– А гэта, дарэчы, цалкам можа быць, – паспешліва ўмяшаўся Старыкаў, – у нас вунь другія суткі сядзяць гэтыя гаўрыкі, прадстаўнікі Цэнтрвыбаркама і яшчэ пару панурых тыпаў з адміністрацыі, усё нешта капаюць...

– Змяніцца ўжо нічога не можа, – катэгарычным тонам чалавека, надзеленага адмысловымі паўнамоцтвамі, перабіў яго Малюта, – а з «панурымі», калі вы, Іван Паўлавіч, дазволіце, я паспрабую пагаварыць сам.

Плаўскі басавіта хмыкнуў і паціснуў магутнымі плячыма.

– Ну што ж, Малюта Максімавіч, пагаварыце, а то чаго ўжо тут напрыканцы без толку вушамі па шчоках пляскаць. За віншаванне дзякуй. Будзем лічыць, што Скураш прагнуўся першым, ты згодная, Ганна Аляксандраўна? – Плаўскі з ухмылкай зірнуў на Аляксея Віктаравіча, маўляў, упэўненей трэба быць, таварыш, вось бачыш, як старая гвардыя працуе.

– Наогул-то ў мяне да вас гутарка ёсць, Іван Палыч,

– скарыстаўшыся зручным момантам, пачаў нарэшце Малюта, – пажадана б тэт-а-тэт.

– А Аляксей Віктаравіч нам не памяшае? – кінуўшы на яго дапытлівы погляд, спытаў раптам Плаўскі.

– Ды не, вядома. Пытанне ўсё роўна патрабуе абмеркаванняў, – чакаючы такога павароту справы, адказаў Скураш. Сакрэтнічаць усё роўна не мела сэнсу, калі вакол Плаўскага круцілася столькі дарадцаў. – Лішняя разумная галава справе не памяшае, – усцешыў ён наструненага Старыкава.

Уважліва выслухаўшы пераказ гутаркі з Танінай і ад душы пасмяяўшыся з ружовай гісторыі, Плаўскі ўстаіў у муштук чарговую цыгарэту і вымавіў тонам, які не дапускаў пярэчанняў:

– Добра, перадайце Перамозе Ігараўне, я згодзен на сустрэчу. Супакойцеся, Аляксей Віктаравіч, – спыніў ён дарадніка, які відавочна парываўся нешта запырэчыць, – вайсковыя дзеянні на час згортваем. Людзям перадых патрэбен, ды і абозы трэба падцягнуць. Малюта мае рацыю: пакуль варта задружыцца, тым больш, не я іх аб гэтым прашу, а яны самі белы сцяг выкінулі. Увечары з гэтай нагоды цеснай кампаніяй вып’ем. Усё, вырашана. – Генерал падняўся, даючы зразумець, што аўдыенцыя скончаная. – У мяне зараз сустрэча з выбаршчыкамі, а вы давайце з масквічамі разбірайцеся.

З маскоўскімі гасцямі ўсё стала зразумела даволі хутка; аказваецца, ім паступіла ўжо каманда згортвацца і адпраўляцца дадому, а ў выпадку ўзнікнення якіх-небудзь непрадбачаных сітуацый нічога не прадпрымаць без дакладу Скурашу.

Пакруціўшыся тры дні ў асяроддзі будучага губернатара ажно да самых выбараў і шчыра перагрузіўшы

печань у ноч падліку галасоў, Скураш, поўны ўражан-
няў і трывожных думак, вяртаўся дадому.

У самалёце яго суседам па бізнэс-класе быў намеснік
былога губернатара Андрэй Міхайлавіч Шалейка, грузна-
ваты, хваравітага выгляду спадар, некалі загадчык края-
вых фінансаў. Шалейка відавочна пачуваўся да жудасці
дрэнна. Верагодна, ад усяго разам: і ад выпітай з гора
лішніцы, і ад прайграных выбараў; і ад здрады баязлівага
шэфа, які напрыканцы выбарнага марафону стаў віна-
ваціць сваіх намеснікаў і папличнікаў ва ўсіх смяротных
грахах з абяцаннямі перасаджаць іх у турму, калі народ
паўторна акажа яму давер; і ад бязладзіцы ў сям'і.

Усё гэта ён блытана распавёў Скурашу падчас пера-
лёту: і пра сына, якога набрыдзь знарок на іголку пасад-
зіла, а ён у яго паследак, усяго толькі ў шосты клас пай-
шоў, і пра прастату, якая запалілася на нервовай глебе.

Правільна ацаніўшы сітуацыю, Малюта, не чакаючы
літасці сцюардэсаў, рашуча наліў небараку, якога нават
і ў дэпутацкую залу не пусцілі, поўны стограмовы келіх
каньяку са сваёй вернай срэбнай пляшкі.

– Ды нязручна неяк! – замахаў рукамі Андрэй
Міхайлавіч. – У мяне ж таксама ў партфелі ёсць. І
выпіць, ці ведаеце, і закусіць жонка збірала. А, ды
добра! За знаёмства, ці што! Ух-ф! Добры каньяк.
Французскі?

– Прыднястроўскі, з Ціраспалю...

Аляксей Міхайлавіч ледзь не папярхнуўся:

– Як жа гэта вам не сорамна мяне такой атрутай
частаваць? Хоць вы – пераможцы, вам ужо ўсё мож-
на... Пагаворваюць, што да інаўгурацыі ваш гарлапан
наогул збіраецца край аддаць на разрабаванне сваім
прыднястроўскім янычарам.

– Будзе вам, якія янычары, генерал нічога падобнага

сабе нават на вайне не дазваляў, ды і бандытаў у яго асяроддзі ніколі не было...

– Не было, дык ужо ёсць, – і, усвядоміўшы, што ляпнуў лішняе, Шалейка нахмурыўся і засоп. – А вы, уласна, кім будзеце новай уладзе? – дастаючы з-пад сядзення партфель, звярнуўся ён да Малюты.

– Нікім. Так, мінак, дакладней, стары калега.

«Што гэта ён так спалохаўся?» – цішком зірнуўшы на суседа, падумаў Скураш і прадставіўся.

– А, дык вы з адміністрацыі прэзідэнта? – з уздыхам палёгкі вымавіў былы. – А то я ўжо збаяўся, думаю, раптам з якім-небудзь ваўкалакам п'янствую. Давайце-ка закусвайце, жонка раніцай спякла. Піражкі нашыя, сібірскія, тут вось розныя: і з капусткай, і з мяскам, і з бульбачкай. Бярыце, не саромейцеся.

Выпілі яшчэ, пажавалі пірагоў. Малюта нутром чуў, што чалавек хоча выгаварыцца, выплюхнуць вонкі нешта важнае, што яго точыць, гняце і, падобна, ужо доўгі час круціцца на языку.

– Вы мне прабачце вялікадушна, а можна пацікавіцца вашым пасведчаннем? – па-дзіцячы канфузючыся, спытаў фінансіст...

– Калі ласка, – Малюта дастаў «корачку», – а то раптам вы не то што з ваўкалакам, а з кім і парагацей суседнічаеце.

– Дык вы што ж, з органаў? – не то з расчараваннем, не то з павагай, вымавіў Шалейка, – вяртаючы кніжачку і канфузючыся яшчэ больш.

– Не, Андрэй Міхайлавіч, да органаў я, на шчасце, не маю ніякага дачынення. Служу выключна дзяржаве і яе народу, у гэтым вы мне можаце абсалютна верыць.

– Добра, добра. Тады давайце вып'ем! – ён спехам чокнуўся і перакуліў толькі што прынесены бортпра-

вадніцай каньяк. – Разумеце, адным словам, тут у нас у краі такое дзеецца! – ён, адчуваючы небяспеку, паглядзеў па баках і перайшоў на шэпт. – Гэта добра, што вы не з органаў, я іх пабойваюся, гэта генетычнае, калі з дзяцінства расцеш сярод лагераў, дык увесь свет уяўляецца, ці ведаеце, гэтакім вялізным канцлагерам, дзе ўсім запраўляюць усемагутныя органы. Я выразна памятаю, калі бацька ў пяцьдзсят другім першы раз прывёз мяне, хлопца жаўтаротага, у Ясейск, ведаеце, што больш за ўсё мяне ўразіла ў вялікім горадзе? Не, не высокія дамы, хоць у нас у Рашотах вышэй, чым два паверхі, баракаў не будавалі, не машыны і трамваі, нават не прыгожыя цацкі ў крамах! Не, мяне ўразіла іншае: як гэта столькі людзей могуць хадзіць без канвою, без аўчарак і не строем! Уяўляеце? Дык якія ўжо тут любоў і павага да чэкістаў? Ды добра. Цяпер мяне зусім іншае мучыць. У нас у краі, не бяруся сапраўды сказаць, хто, але хтосьці выгадаваў монстра і выпусціў яго на волю...

– Каго? – шчыра здзівіўся Малюта. – Якога монстра?

– Самага сучаснага, худзенькага такога, непрыкметнага. Вы думаеце, гэта Плаўскі на выбарах перамог? Не, пашанотны Малюта Максімавіч, гэта Монстар злопаў Бяззубава з усімі ягонымі памагатымі.

– Андрэй Міхайлавіч, ды якія монстры! Вы, напэўна, проста ператаміліся. Учора з гора лішку кульнулі ды раніцай на старыя дрожджы дадалі. Супакойцеся, такое часам бывае. Давайце яшчэ па маленькай ды паспім крыху, ці што, – губляючы да суразмоўцы цікавасць, вымавіў Малюта і матнуў рукой сцюардэсе. – Яшчэ па сто каньячку, калі ласка.

– Ды не п'яны я, – зморшчыўся Шалейка, – і, паверце ўжо, не вар'ят. Вам прозвішча Дракаў што-

небудзь гаворыць? Спартовец ён, ці ведаеце... Ага, гляджу, і вы ў твары перамяніліся. Дык вось слухайце...

На багністай мяжы сібірскіх стэпаў і тайговага камлюка маркотна прымастаколілася невялікае павятовае мястэчка. Хаты, кволья палісады, чэзлыя агароды, скаліёзныя дрэвы, ды і самі людзі – усё было шэрым і несамавітым, як зацёртыя кадры чорна-белага пасляваеннага кіно. Сталы люд мястэчка з дня ў дзень кешкаўся ў вялізным катлаване, адвалы якога бялявымі горамі ўздымаліся адразу ж за скрайнімі агародамі. Горад, як тысячарукі крот, выварочваў з зямных нетраў найкаштоўнейшую руду, з якой здабываўся самы стратэгічны ў краіне метал. Начальства і медыкі ў адзін голас пераконвалі ўсіх, што руда, практычна, нерадыёактыўная, але мужыкі ў горадзе чэзлі, не паспеўшы састарэць, і ўжо пасля сарака пачыналі з нудой глядзець на незарослыя могілкі, растапыраныя крыжы ўздоўж маскоўскага тракту. Самі жыхары някідкасьць свайго жыцця неяк не прыкмячалі і былі па-свойму шчаслівыя.

Вось у гэтым мястэчку з татарскай назвай і прайшло не вельмі сытае дзяцінства і спартовая маладосць непрыкметнага хлопца, якога вуліца ахрысціла Пашка Драка. Наогул жа біцца ён не любіў, але дзесьці вычытаўшы, што дабро павінна быць з кулакамі, Павел закінуў дзіцячыя забавы, свавольства, а заадно і вучобу, і з галавой сыйшоў у бокс. І бокс даў яму ўсё. Ён стварыў з яго спачатку Пятровіча, а затым і беспярэчнага аўтарытэта, дэпутата, легенду краю – Паўла Пятровіча Дракава. Якіх толькі быляў і небыліц, плётак і чутак аб ім не насіла людская ўсёведнасць. Як складалася яго каманда і як паступова прыбірала яна да рук самыя прынадныя кавалкі краявой эканомікі, мабыць, лепш

за ўсіх ведаюць хвалёныя ўсёвідушчыя органы, якія самі ж таму актыўна спрыяюць. Яны – калісьці паўнапраўныя гаспадары катаржнага краю – проста хацелі па апрабаванай схеме, а менавіта, чужымі рукамі займець у прыватнае карыстанне заводзікі, параходзікі і іншыя залатаносныя атрыбуты падраслага капіталізму, а заадно і разумную партыю падкалоць: указанне аб узмацненні барацьбы са злачыннасцю рукамі саміх злачынцаў выканаць. А тут на табе – абламалася! Праўда, “сінякі” і вар’ё аўтарытэтнае ў акрузе неяк адразу зніклі, і ўласнасць пераразмеркавалася, ды ўсё міма касаў праляцела. Ды маць тваю! Дзе такі-сякі? А падаць яго сюды!

А ў адказ – кукіш. Аказваецца, кліент былы, па паяндалках не прымае, а жабракам падае па пятніцах. Сарваўся, адным словам, карась з кручочка і не думае назад вяртацца. А тут яшчэ, глядзі, з апальным генералам зблытаўся, стварыў у краі аддзяленне руху «Радзіма і Гонар», які грымеў тады па ўсёй Расіі, і мала сам, дык яшчэ і з добры дзесятак сваіх паплечнікаў у краявы заксход пасадзіў.

Прыкладна вось такую маляўнічую карціну і намаляваў Малюта былы галоўны фінансіст рэгіёна.

– ... і ніхто, ніхто яго ўжо не зможа спыніць. Уяўляеце, ён нават нам з губернатарам прапаноўваў сваё, г-мм, куратарства...

– І што ж вы, пагадзіліся?

– Цур на вас, цур! Не, вядома. Узялі час на роздум да заканчэння выбараў...

– Думаю, у святле апошніх падзеяў, – з яхіднай усмешкай перапыніў суразмоўцу Малюта, – усё можа вельмі ўскладніцца. Я чуў, што ў такіх выпадках з фізічных асобаў падушная подаць ушматкроць пера-

вышае выдаткі, так сказаць, асобаў юрыдычных. Ды да таго ж юрыдычная асоба не сваім крэўным разлічваецца, а казённым. Так што для прыватнай кішэні страты адразу становяцца адчувальней.

– Ну што ж вы такі нялюдскі! Я да вас за спагадай, а вы са шпількамі, – сусед махнуў рукой і націснуў пальцам кнопку выкліку. – Давайце, можа, яшчэ па маленькай. Гэй, маладзіца! – І зноў паніжаючы голас: – А я ж папярэджаў Бяззубава, што так і будзе, як вы мне зараз казалі. Ужо вы то напэўна ведаеце, якія грошы Павел Пятровіч уваліў у абранне генерала, – і, прысунуўшыся бліжэй, Шалейка зашаптаў у самае вуха Малюты.

– Ды будзе вам! – здзіўлена адмахнуўся Скураш.

– Настойваць не буду. За што купіў, за тое й прадаў. Але гавораць, генерал на іконе кляўся, што сяброўства ў іх навек, і грошы “сіротам” верне, а здзейсніўшы марш-кідок на Маскву, Пятровічу аддасць усю губерню, аднавіўшы яе ў ранейшых савецкіх межах. Вось і думайце цяпер ужо вы там, у Крамлі, што рабіць? А то глядзіце, як бы не давялося і вам Пашку Драку дывановыя дарожкі на Чырвонай плошчы раскатваць, нашыя ж іншыя генералы ўжо даўно катаюць, а Паўлу Пятровічу гэта ох як падабаецца...

Неўзабаве абвясцілі пасадку. Народ у салоне зашавяліўся, і гаворка перапынілася сама сабою.

З Усходу ў Еўропу ляцець адно задавальненне: узляцеў у Ясейску ў сем раніцы, у сем раніцы ў Маскве і прыязмліўся. З самалёта нядаўнія суседзі выйшлі зусім незнаёмымі людзьмі і, нават не зірнуўшы адзін на аднаго, разышліся ў розныя бакі, каб больш ніколі ў жыцці не сустрэцца.

7.

З'яўленне Малюты ў Ясейску не засталася незаўважаным не толькі сярод штабных Плаўскага, але і ў, што завецца, супраціўным лагеры. Народ, які атачаў Бяззубава, імгненна дапетрыў, што прайгралага губернатара спісалі ў тыраж і ніякіх судоў і перасудаў па выніках другога тура не будзе, так што ўсім, хто не поўны дурань, трэба тэрмінова, піхаючыся локцямі, прарывацца да цела новага абранніка і ўлюбёнца агульнанароднага. Словам, Ясейская губерня ўступала ў перыяд чарговага «міжлізня».

Традыцыйна расійскі чыноўнік – чалавек ціхі і непрыметны. Скрабе сваім пёркам па паперцы і здымае з таго малую кропельку на годны пражытак. І Бога не забывае, і з начальствам дзеліцца. А што паробіш, ужо такія яны, бюракратавы палестыны: сам узяў, другому дай, ды і начальства не забывай! Прытрымлівайся гэтай граматыкі, і ўсё ў цябе будзе па-добраму. Толькі зусім ужо ліхвяр ды неразумны стане вымагаць у звычайнага сярэднякага небаракі яго няправедныя срэбнікі. Не, такога ў прыстойнай установе або дэпартаменце зроду не вадзілася ні ў былыя, ні ў цяперашнія часы. Праўда, чаго ўжо грашыць, у акругах і цяпер могуць, разам з зубамі грош выбіць, тут вам не там! Ну яшчэ могуць іншага разу пракурорскія або грэфаўскія павесяліцца, а так найпоўная цішыня.

Асабліва такая мілата прыкметная ў правінцыі. Там народ прывучаны, і даплату за прыспешванне ў вырашэнні любога пытання нясе спраўна. Галоўнае, што ні просьбіту, ні чыноўніку і ў галаву не прыйдзе, быццам

яны якія злыдні. Проста той няшчасны канверт, за якім так ганяюцца шэра-валошкавыя, з зайздрасці, што нічога іншага, больш талковага, чым рыцца ў чужой бялізне, у жыцці і рабіць не ўмеюць; дык вось канверцік гэты служыць своеасаблівым мастком, запарукай таго, што справа вашая будзе выкананая і абавязкова ў спрыяльны для вас бок. Усё робіцца па вякамі заведзенаму да ўзаемнага задавальнення бакоў чыну. Страта ж невялікая выйшла, а палічы, у якім прыбытку застаўся! У канцылярыю ідуць не аддаваць сваё, апошняе, крэўнае, а прасіць дазволу на прырост капіталаў ці дастатку. Так што драбок даў – каравай утаптаў! І што ў гэтым крамольнага? Не, не чыноўнік у сваім ліхаімстве вінаваты, а хітрае вышэйшае кіраўніцтва дзяржавы, якое яго, свайго, можна сказаць, прымусовага аратая, гнобіць і ў чорным целе трымае.

Як і ўвесь люд. На чыноўніцкі заробак, што партыкулярнага, што вайсковага служакі, кватэру прыстойную не купіш, ды што прыстойную, і непрыстойную таксама, дзеткам адукацыю не аплоціш, адпачыць на курортах не зможаш. А на пенсію выйдзеш – яе нашыя разумнікі-дэпутаты завуць тэрмінам дажывання – дык асабліва доўга не нажывешся, і, калі хто не дапаможа, то і пахаваць па-чалавечы не будзе на што. Аб гэтым і баліць галава ў канцэлярыста.

А тут форменная катастрофа. Улада змяняецца! І прытым – не проста мясцовы міжсабойчык: пааблівалі адзін аднаго памыямі, як у былыя часы на справаздачных пленумах крайкома, схадзілі пасля гэтага ў лазенку, пасядзелі за міравым сталом – і жыві сабе спакойна далей да наступнага справаздачнага. А тут справа труба – чужынец наступае! Чужынец, ён, вядома, чужых не любіць, а чужыя яму ўсе, хто не свае. І ў першую чаргу – мясцовае, так бы мовіць, абарыгеннае насельніцтва.

У Плаўскага сваіх у Ясейскім краі не было. Ды і адкуль ім было ўзяцца? Мясцовыя калабарацыяністы, якія кінуліся ў добраахвотныя памагатыя, як правіла, не лічацца. Такія сям-так прыдатныя толькі падчас выбарчых баталій, а ў мірным паўсядзённым жыцці падыходзяць хіба што на ролю дробных паліцаяў. Вось і пацёк службылы люд па-буйней у «Кастрычніцкую», каб любымі шляхамі прымазацца да блізкага круга перадінаўгурацыйнай асобы.

Але не ў «Кастрычніцкай» вырашаліся гэтыя пытанні. У гасцініцы запраўляла пакінутае Аляксеем Віктаравічам без нагляду дробнае паскуддзе ў асобах Якава, Басіра, рыжай Гэлы, Арыны Сяргееўны, поўнай дамы старэчага ўзросту з вострымі вочкамі і тонкім рухомым носам, якая ўсё жагналася і ўсёчасна сплёўвала праз левае плячо. Арына Сяргееўна звала сябе «маці салдацкая» і ўсіх менавала няйначай як «сыночак» або «дзетачка». На ладным ейным бюсце зіхцелі нейкія медалі і казачыя «пацешныя» крыжы. У адным з далёкіх, слаба асветленых кутоў гасцінічнага холу не-не дый мільгацела худая падцягнутая фігура будучага ўсемагутнага начальніка контрвыведкі Плаўскага Ляскаля, увогуле добрага ўкраінскага хлопца, з дзіўным, зусім не хахляцкім прозвішчам. Нават былы калега і корыш Малюты Валер Ліцвінаў – і той, не ўтрымаўшыся ад спакусы, прымаў духавенства і казацтва, абяцаючы падтрымку і ўсялякае заступніцтва.

Плаўскі з самымі блізкімі людзьмі, адразу ж пасля другога тура перабраўся ў афіцыйную рэзідэнцыю Прэзідэнта Расіі, якая размяшчаецца непадалёк ад Ясейска, на маляўнічым беразе вялікай сібірскай ракі.

Такія рэзідэнцыі пачалі будаваць яшчэ пры Хрушчове, які першым з савецкіх кіраўнікоў вырашыў праінспектаваць работу партпадданных непасрэдна на месцах. Да гэтага асабіста аглядаць імперыю было прынята толькі ў нярускіх Раманавых, – ні Ульянаў, ні Джугашвілі, пры ўсёй іхняй людзаедскай любові да народу, у гэты самы народ ніколі не хадзілі.

Мелася такая рэзідэнцыя і ў Ясейскім краі. Уяўляла яна сабою вялізную, абгароджаную і добра ахоўную тэрыторыю ўзбярэжнага хваёвага бору, на берагавой лініі якога былі выбудаваныя вельмі сціплыя па маскоўскіх мерках драўляныя катэджы і два капітальныя каменныя дамы. Яны ж, уласна, і з'яўляліся афіцыйнай рэзідэнцыяй прэзідэнта.

Блізкае кола не без цяжкасці адгаварыла Плаўскага заняць апартаменты Гаранта Канстытуцыі, націскаючы на тое, што з нядаўняга часу, пры ўсёй ягонай цяперашняй велічы, ён усё ж з'яўляецца васалам пакуль яшчэ ўсёмагутнай Масквы. Самы забойны аргумент нечакана адшукаў Саша Укольнік, не міргнуўшы вокам задаўшы наіўнае пытанне:

– А вы, Іван Паўлавіч, калі станеце прэзідэнтам, каму-небудзь дазволіце спаць на сваім ложку?

– Чаго?! – гыркнуў генерал і размясціўся ў суседніх, не меней шыкоўных апартаментах.

Гэтай раніцай ужо даўно скончыўся сняданак, але едакі, ссунуўшы ўбок талеркі з недаедзенымі амлетамі і кашамі, выправодзіўшы збянтэжаных пакаёвак і кухароў, прыставіўшы да дзвярэй ахову з сваіх людзей і гучней уключыўшы тэлевізар, згрудзіліся на адным канцы доўгага абедзеннага стала. Вырашалася самае галоўнае пытанне – кадравае.

– Іван Паўлавіч, Іван Паўлавіч! Вы падумайце добранька, – у хваляванні крывіў рот Аляксей Віктаравіч, – аддаць месца нама па фінансах і эканоміцы нейкаму чужынцу...

– Аляксей Віктаравіч, не прыпадабняйцеся абарыгенам, – цвёрда абарваў яго Плаўскі. – І я вас вельмі папрашу забыць гэтае дурацкае слова «чужынец»! У справах дзяржаўных няма ні чужынцаў, ні сваякоў, ёсць толькі патрэбныя і прафесійныя людзі. Усё, закрываем гэтую тэму. А Музадохаў са сваёй камандай закрывае эканамічную тэму. Так было абяцана Ювінашвілі за ягонае добраахвотнае ўкладанне ў нашу агульную справу...

– Але ж Іван Паўлавіч! – не сунімаўся Старыкаў.

– Ніякіх «але»! – адмахнуўся Плаўскі. – Вы выдатна ведаеце, колькі ў нас уваліў гэты банк, а з улікам будучых праектаў – і наогул гаварыць няма чаго! Так, гэта вырашылі, што там далей, Марына Альбертаўна?

– Прамысловасць і будаўніцтва. Гэтую тэму прасіў Дракаў, – зазірнуўшы ў свае запісы, нацягнутым голасам вымавіла жанчына. Ёй таксама не падабалася сённяшняе ўпартасць шэфа, які ўсё самае прынаднае раздаваў направа і налева. – Але тут трэба добранька падумаць, наколькі гэта будзе выгадна нам, – холадна дадала яна, не паднімаючы вачэй.

– А што ён яшчэ просіць? – закурваючы новую цыгарэту, кашляючы і жмурачыся ад дыму, спытаў Плаўскі.

– О, ды шмат чаго! – улез Старыкаў і, ускочыўшы, як малады салдат перад генералам, затараторыў: – Прамысловасць – раз, будаўніцтва – два, паўночны завоз – тры, курыраванне сілавых структур – чатыры, лясны комплекс – пяць, спорт – шэсць! Ды ўсё, карачей, літаральна ўсё...

– Выбачайце, што вас перабіваю! Ён яшчэ прапаноўвае адміністрацыю пераўтварыць ва ўрад краю са старшынёй на чале, – умяшаўся дагэтуль маўклівы старэйшы брат Аляксандра – Міхась Укольнік.

Густыя бровы Плаўскага павольна папаўзлі ўверх.

– Не зразумеў. А губернатар што? У сэнсе, якія яму адводзяцца дзіцянараджальныя функцыі?

– Иван Паўлавіч, дазвольце, я паспрабую наконт дзіцянараджальных функцый растлумачыць як эканаміст, – абьякава вымавіла Марына.

– Давай, табе гэтая тэма бліжэй, – з’яхіднічаў Старыкаў.

– Ідэя ўрада для нас вельмі прывабная, – прапусціўшы калючасць між вушэй і ведаючы, што генералу падабаюцца непрыстойнасці, якія Аляксей Віктаравіч, каб патрафіць шэфу, уклучвае пры любым зручным выпадку, працягнула эканамічная дама: – Такія схемы: «губернатар – урад – заканадаўчы орган», даўно ўжо існуюць у многіх рэгіёнах і нядрэнна сябе зарэкамендавалі. У прынцыпе, гэта калька сістэмы дзяржаўнага кіравання, але ў меншым маштабе. Для нас, з улікам вашых далейшых планаў, гэта цалкам прымальна. Лічу, што і нам цалкам можна было б абкатаць гэтую схему.

– Але з гэтым спяшацца мы не будзем, – падагульніў генерал, які не збіраўся ні з кім дзяліцца толькі што прываліўшай уладай. – Вы пакуль думайце, пішыце законапраекты, прыцягвайце спецыялістаў. У цэлым прапанова аб урадзе заслугоўвае ўвагі, гэта сапраўды цікава, так Паўлу Пятровічу і перадайце. Дайце-ка мне пералік ягонных запытаў. – Укольнік-малодшы моўчкі працягнуў губернатару аркушык. – Да-а, тут і няўзброеным вокам відаць, што апетыт у саюзнічкаў відавочна зашкальвае. Нічога, падумаем і будзем зразаць...

– Ды яму, бандыцкай рожы, наогул нічога даваць не трэба! – узарваўся раптам Старыкаў. – Знахабіўся зусім! Эканоміку яму аддай усю, але гэтага, аказваецца, мала! Яго, ці бачыце, яшчэ і прэм’ер-міністрам трэба паставіць! У турму яго трэба, Іван Паўлавіч! У турму!

– Спыніць істэрыку! – раўкнуў генерал, шандарахнуўшы кулаком па сталае з такой сілай, што непрыбраны посуд падскочыў уверх, жаласна задзынкаўшы відэльцамі і гарбатнымі лыжачкамі. – Мая вам парада, Аляксей Віктаравіч, не заманіцеся дзе-небудзь яшчэ несці падобную лухту! З Дракавым жарты дрэнныя. Яму пакуль пакідаем паўночны завоз, спорт, ну і сілавікоў...

– Як сілавікоў? – не сцішаўся Старыкаў, – бандыту і сілавікоў?!

– Глядзіце, я вас пры ўсіх папярэджваю, што падобныя рэплікі вас да добра не давядуць. Увесь праваахоўны блок будзе пад пільным наглядом Ляскаля, але ён пакуль у гэтай вобласці ніхто, проста былы мент невысокага палёту. Так што хай Дракаў прапаноўвае сваё, а Ляскаль пакуль за ім папрыглядае, заадно і досведу набярэцца, каб самому галаву адразу ў пельку не соваць.

– А што будзем рабіць з прамысловасцю? – спытала Марына Альбертаўна.

– Па пытанні так хвалюючай усіх прамысловасці мы сёння прыем палавіністае рашэнне, – голасам, які не церпіць пярэчання, заявіў Плаўскі.

– А гэта як? – шчыра здзівілася жанчына.

– А вось так! – шумна ўстаючы, падагульніў шэф. – Я зараз еду на заслужаную мной рыбалку, а вы садзіцеся і выбудоўвайце ўвесь будучы штат да тэхперсаналу ўключна. І рыхтуйце прапанову па палавіністым рашэнні галоўнага эканамічнага пытання. Вось вам падказка: мы павінны яго дорага прадаць, пры гэтым заха-

ваўшы за сабою поўны кантроль. Без гэтага кантролю рабіць нам у краі няма чаго.

8.

Самалёт з Ясейска прылятаў па графіку. Малюта раптам адчуў, што пачынае хвалявацца. Учора позна ўвечары, калі ён выходзіў з кабінета Танінай, сённяшні дзень уяўляўся яму простым і зразумелым: прыехаў у аэрапорт, сустрэў губернатара, правёў да Старой плошчы, здаў з рук у рукі Перамозе Ігараўне – і ўсё. А вось сёння чамусьці з самага абуджэння яго біў мандраж. У кішэні завяршчаў мабільнік.

– Малюта Максімавіч?

– Так, Скураш. Слухаю вас. Хто гэта?

– Гэта з адміністрацыі прэзідэнта. Вы сустракаеце Плаўскага?

– Так, сустракаю, толькі што абвесцілі пасадку самалёта. Як сустрэну, адразу ж ператэлефаную Танінай, як мы з ёй і ўмовіліся. А вы, прабачце, хто?

– Таніну сёння адхілілі ад пасады ў сувязі з пераходам на іншую работу, – пасля кароткай паўзы, выразна сказаў голас.

– Што?!! – у вачах Малюты пацямнела, ён імгненна ўявіў пабарвянелы твар генерала...

– Ды вы не хвалюйцеся. Усе дамоўленасці застаюцца ў сіле. Сустракайце генерала і а чатырнаццатай гадзіне суправадзіце яго ў трэці пад'езд. Ведаеце, дзе гэта?

– Так, вядома.

– І вядзіце яго прама ў прыёмную Мікалая Мікалаевіча Пужына, які ўжо прызначаны замест Перамогі Ігараўны. Вы ўсё зразумелі?

– Ды зразумеў, – імкнучыся не выдаць голасам збянтэжанасць, вымавіў Скураш. – Але Пужына я не ведаю. Мы толькі аднойчы мімаходам сустракаліся ў кабінце мэра Ульянаграда.

– Гэта не важна. Ён вас ведае. Поспеху. Галоўнае, наладжвайце вашага былога начальніка на пазітыў, – вымавіў голас і адключыўся.

«Во справы!» – Малюта затупаў па зале афіцыйных дэлегацый. – Проста бздур нейкі! Чаму не патэлефанавала сама Перамога? Можа, тут крыецца нейкі падвох? – ён пачаў названьваць Танінай, аднак усе яе тэлефоны, уключна з мабільным, глуха маўчалі. – Так, мабыць, і не варта сёння тэлефанаваць апальнай знаёмай, гавораць, гэта кепская прыкмета. Галоўнае, супакоіцца, Плаўскаму падобная перамена павінна, па ўсёй бачнасці, спадабацца. Калі я толькі не памыляюся, гэты Пужын з чэкістаў, службу скончыў ні то маёрам, ні то падпалкоўнікам, і гэта ў сустрэчы, якая мае адбыцца, можа адыграць вельмі станоўчую ролю. Пры ўсіх раскладах генералу з палкоўнікам любых войскаў і службаў будзе размаўляць звыкла і лягчэй, чым з занудным грамадзянскім клеркам, а ўжо тым больш з дзяржаўнай матронай. Вось гэта я разумею – кар’ерны рост: падпалкоўнік, намеснік мэра, галоўны кантралёр, першы намеснік Кіраўніка адміністрацыі! Вось гэта растуць людзі! Выходзіць, нездарма цябе сёння з раніцы латашыла, Скураш! Ну нічога, Пужын дык Пужын. Нам, крывічам, адзін хрэн...

Плаўскі прыляцеў разам з Ганнай Аляксандраўнай і Старыкавым. Жонцы губернатара быў пададзены асобны аўтамабіль, і яна адправілася па сваіх справах. Перасадзіўшы аднаго з ахоўнікаў у сваю машыну, Малюта

ўладкаваўся ў «мэрсэдэсе» Плаўскага і, з цяжкасцю суняўшы хваляванне, пачаў дакладваць абстаноўку, якая рэзка змянілася.

– Дык кажаш, «ружовую кабетку» сыйшлі? Можа, гэта і добра. Баба ва ўладзе, ды яшчэ на рэгіёнах...

– Иван Паўлавіч, можа, гэта яны адмыслова да вашага прыезду пастараліся, – скарыстаўшыся паўзай, уставіў Малюта, – для поўнага, так сказаць, замірэння? Трэба ж неяк аднаўляць з вамі стасункі, ды і Адміністрацыяй цяпер кіруе недурны чалавек, па чутках, хутка можа зяцем Цара зрабіцца...

– Ды прычым тут зяць! – раздражнёна выпаліў Старыкаў, які сядзеў побач з шэфам. – Тут проста нейчая разумная разводка. На самастойныя гульні такога маштабу ваш былы калега-журналіст не здольны, на якую пасаду яго ні пастаў. – У голасе Аляксея Віктаравіча адчувалася непрыхаваная прыкрасць, мабыць, нешта непапраўна бурывалася ў яго загадзя выбудаваных схемах. І раптам яго нібы натхніла. – А што калі гэта пачатак горшага варыянту, Иван Паўлавіч? Ваш кляты сябар вам даўно тэлефанаваў?

– Ты думаеш, гэта ягонья гульні? – насцярожыўся Плаўскі.

– А хто яго ведае, толькі на сувязь з ім выйсці варта, і лепш да візіту на Старую плошчу.

Малюта напружыўся кожнай сваёй часціцай, спрабуючы не прапусціць ніводнага слова з гэтай, як яму падавалася, вельмі важнай гутаркі. За кароткі час працы ў Радзе нацыянальнай стабільнасці ён толькі мімаходам судакрануўся з таемнымі механізмамі, якія прыводзяць у рух уладныя структуры. Як звычайны грамадзянін, які не валодае ніякімі таямніцамі, ён па наіўнасці яшчэ да нядаўняга часу верыў у існаванне ней-

кай вышэйшай дзяржаўнай справядлівасці, якая неспасціжнай выявай спускалася на ўладароў краіны, і тыя са звычайных смяротных цудоўным чынам ператвараюцца ў носьбітаў і распараднікаў народнай волі, заступнікаў і суддзяў сваіх падданных. Народная вера ў добрага і мудрага пана, камісара, начальніка, сакратара Палітбюро і, нарэшце, прэзідэнта працягвала спакойна жыць у народзе. І не было ў тым нічога выпадковага і незвычайнага, бо вера гэтая была замяшаная на такой грывучай сумесі, што і чэрці і лісліўцы паламалі б сабе шыі. У аснове векавой расійскай веры ў светлага Цара ляжала ўсё: і хрысціянства, і паганства, і асновы земляробскай супольнасці, і старажытныя цэлавяныя традыцыі, і прыроджаны славянска-татарскі калектывізм, і амаль стогодовая ўраўнілаўка, а, галоўнае, звярыная нуда па волі і лепшай долі. Самае дзіўнае, што гэты круты замес нікуды не знік з душ людзей. Той старажытны і прасцяцкі чалавек па-ранейшаму жывы і, як тысячу гадоў назад, працягвае з тупой упартасцю абагаўляць дзяржаву і свайго ўладара, жадаючы бачыць у ім героя, жраца і ахвяру адначасова. І толькі акунуўшыся ў цёмную бездань самой улады, выпрабаваўшы на сваёй уласнай скуры ўсю яе брыдоту і подласць, чалавек становіцца відушчым, але гэта не прыносіць яму ні радасці, ні шчасця, ні дастатку. Боль і безвыходнасць пасяляюцца ў душы, цяжкасць і пакуты сумлення скалынаюць яе, а галоўнае, пачынае днямі і начама тачыць страх. Страх уласнай няволі і безабароннасці.

Аднак чалавек, не зламаны гэтым грузам, як перахварэўшы на чуму, атрымоўвае імунітэт і становіцца небяспечным для ўлады і яе жрацоў. Такі ж небяспечны для якой-небудзь з жудасных сектаў абуджаны адэпт ці масон-адрачэнец, вырваўшыся з ложы. Вось чаму

ўлада не можа трываць у сваіх шэрагах сумленных, добрых і годных людзей, яна іх высушвае і ачарсцвяе яшчэ на першых пабягушных пасадах, даводзячы да сярэд-нестатыстычнага ўзроўню безасабовай выканальніцкай масы. Калі ж гэтага не адбываецца, чалавек выганяецца, як пракажоны, ператвараецца ў вар'ята, бунтаўшчыка, рэвалюцыянера, ворага народа, здрадніка дэмакратыі, раскрадальніка народнага набытку. Пазнанне таемнай інтрыгі ўлады, яе прывадных рамянёў – адна з найвялікшых таямніцаў, цяжкая і вельмі небяспечная задума.

Таму, уважліва ўслухваючыся ў гутарку Плаўскага са Старыкавым, Малюта разумеў, што кожная фраза гэтага дыялогу можа стаць для яго адказам на мноства пакутлівых пытанняў.

– Калі гэта пачатак, першы крок на вялікай дошцы зрухаў, дык ён – поўная набрыдзь, – працягваў Старыкаў. – Значыць, ён рыхтуецца кінуць вас у чарговы раз.

– Ну, я-то яму не казёл, каб пакорліва хадзіць за морквай! – з паўабароту пачаў заводзіцца генерал. – Давай злучай мяне з ім...

– Иван Паўлавіч! Не трэба пароць гарачку, – пакрывіўшыся на прыціхлага Скураша, які старанна дэманстраваў сваю абыякавасць, з папераджальнымі ноткамі ў голасе запярэчыў дараднік і, як бы спалохаўшыся сваёй прылюднай дзёрзкасці, ужо мякчэйшым тонам дадаў: – Вось зараз даедзем да офіса і па апрабаваных каналах будзем спрабаваць звязацца з нашым усёабдымным. Гарачыцца і спяшацца мы не маем права, да таго ж дзень сёння вельмі важны для вас. Цяпер галоўная задача – абаяць гэтага расстрыгу-камітэтчыка.

У двары невысокага старадаўняга асабняка ў Замаскварэччы дзеялася самае сучаснае Вавілонскае стаўпатва-

рэнне. Усе пад'езды да панадворку, дзе размяшчалася штаб-кватэра партыі Плаўскага, былі забітыя дарагімі іншамаркамі, а сам двор, цесны і па-маскоўску захламылены, быў запоўнены пярэстым натоўпам, які гудзеў і чакаў. Гэтыя спадары былі дорага апранутыя і важна пакурвалі, яны дзіўным чынам адрозніваліся ад тых людзей, што яшчэ тыдзень назад неслі да выбарчых урнаў свае бюлетэні як сваю апошнюю надзею на лепшую будучыню.

Калі машына генерала спынілася і ахова адкрыла дзверцы, пачуліся гучныя апладысменты. Пад гэтыя дагодлівыя авацыі, з пачуццём уласнай перавагі і выглядам пераможцы, з нетраў аўтамабіля выбраўся асляпляльна ўсмешлівы Плаўскі. Зрабіўшы вітальны жэст рукой, генерал, ні з кім не прывітаўшыся персанальна, прашэстваваў да пад'езда.

– Іван Паўлавіч! – рознагалоса захваляваўся натоўп, выпінаючы наперад размаітыя скрынкі, пакеты і скруткі з дарамі.

– Прыму ўсіх! – як на пляцы, раўнуў Плаўскі. – Толькі дзесьці ў абед. Нанясу нядоўгачасовы візіт у Крэмль і вярнуся да вас. Недаступная ўлада народу не патрэбна! Дзякуй за цёплую сустрэчу!

Генерала распіраў шчыры гонар. Ён ізноў перамог, перамог на злосць усім, і цяпер яму ніхто не страшны. Ёсць мэта, дасягнуўшы якой, ён выканае сваё прызначэнне: выратаваць вялізную, найпрыгожую і найбагатую, але смяротна хворую дзяржаву з яе жабраком-народам. Толькі ён зможа раз і назаўсёды загаіць душы людзей, выгнаўшы адтуль знявагу і крыўду ды ўваскрасіўшы іх веру ў сілу справядлівай і мудрай улады. Генерал асабліва не задумваўся, хто ўсклаў на яго гэтую

цяжкую місію. Бога ён не ведаў, на духавенства глядзеў як на зборышча дармаедаў і прайдзісветаў. Аднак у сваю выключнасць верыў і быў шчыра перакананы, што за яго спіной стаіць нейкая ўсемагутная сіла. Яго не мучыла пытанне, што гэта за сіла: Бог, Дух, Д'ябал, Іншапланецяне? – яму было ўсё роўна, хто ім кіруе. І часцей за ўсё ён думаў, што гэтая сіла – ён сам!

Гэта ён, ганарлівы і моцны чалавек, змог, здолеў павярнуць абыякавую плынь цёмнай ракі часу і павёў за сабою шматмільённае войска людзей, якія вераць у яго. Як вайсковец, ён любіў і ўмеў камандаваць, але там, у войску, улада была нейкай куртатай, прышыбленай, пазбаўленай размаху і палёту, а галоўнае, яна распаўсюджвалася толькі на падпарадкаваных. Сёння за ім мільёны, і гэта не толькі тыя, хто падтрымаў яго ў Ясейскім краі, за ім мільёнаў дваццаць па ўсёй краіне, а можа, і больш. Вядома, нельга было паддавацца на ўгаворы гэтага аферыста і ў другім туры падтрымліваць жывы труп Гаранта, не ляжала нутро да гэтага, ды ўжо што зроблена, тое зроблена! Старыкаў тады са скуры лез, даказваў, што Гарант да зімы капыты адкіне, а мы за гэты час асвоімся ў Крамлі, урад і адміністрацыю на свой бок перацягнем. Перацягнулі! Праз пару месяцаў паганым венікам пагналі прэч! І галоўнае, нічога ў краіне не адбылося, учорашнія яго выбарнікі як хадзілі пакорліва на працу, дзе ім ні храна не плацілі, так і працягваюць хадзіць, ніхто не кінуўся ствараць партызанскія атрады! Блізкія прыхільнікі і паплечнікі, маць іх у душу, мала таго, што паадварочваліся, дык яшчэ і ў здраднікі яго запісалі, на пленумах руху, пад яго імя створанага, сталі галасіць аб змене лідэра! Аб новай праграме, новых перспектывах! Сукі! Ну нічога, хутка з усімі разбярэмся!

З падобнымі думкамі Іван Паўлавіч падняўся на другі паверх свайго старога маскоўскага офіса.

9.

Сустрэча ясейскіх візіцёраў з новым фактычным кіраўніком адміністрацыі павінна была адбыцца ў яго старым кабінце, размешчаным у непрэстыжным трэцім пад'ездзе Старой плошчы. У свой час сюды, амаль на Варварку, загналі другарадныя ўпраўленні і кабінеты розных лайдакоў, тыпу закліканых мацаваць сяброўства з Беларуссю і іншымі сатэлітамі, бытавалі яшчэ тут і нейкія вантробныя структуры, што абслугоўвалі вялізны комплекс спецбудынкаў.

Мікалай Мікалаевіч, мужчына невысокага росту, злёгка лысаваты, з глыбока пасаджанымі круглымі вачыма, задоўгім адчувальным носам і добрымі манерамі, прыняў іх вельмі сардэчна. Сам выйшаў у прыёмную, доўга трос генеральскую руку і, канфузячыся, блытана віншаваў яго з абраннем.

– І вас таксама, як мне данеслі, – Плаўскі выразна зірнуў на Скураша, – можна павіншаваць з прызначэннем на адзін з ключавых пастоў...

– Так, вось сёння якраз прэзідэнт прыняў такое рашэнне і апублікаваў свой указ, – злёгка бянтэжачыся, вымавіў Пужын, запрашаючы гасцей прайсці ў кабінет. – Прызнаюся, для мяне так усё нечакана адбылося, што дагэтуль не магу прыйсці ў сябе.

– Абвыкайце, ён на нечаканасці ды ракіровачкі ох які падкі, – тонам вялікага знатака вымавіў Іван Паўлавіч і відавочна хацеў яшчэ нешта дадаць, але, натыкнуўшыся поглядам на ўмольны твар Старыкава, прамаўчаў і толькі крыва ўсміхнуўся.

– Вы, Іван Паўлавіч, выбачайце... я пакуль не ведаю, чаму вы аддаеце перавагу: гарбаце або каве...

– Кофэ! – з характэрным вымаўленнем кінуў генерал, усаджваючыся насупраць гаспадара.

Побач прымастаколіўся Старыкаў. Малюта, трохі павагаўшыся, прысеў на крайняе крэсла з пужынскага боку. Гутарка ішла нібыта як і ні аб чым, бакі абменьваліся кампліментамі, распавядалі нейкія пацешныя выпадкі са сваіх біяграфій. Адчувалася, што ні адзін, ні другі вялікага досведу перамоў такога ўзроўню не мелі і спрабавалі, як маглі, прамацаць адзін аднаго, перш чым задаць загадзя нарыхтаваныя пытанні.

– Ну вось, выбары ззаду, і што вы можаце сказаць аб краі, пра былога губернатара?

– Ды што тут гаварыць, паважаны Мікалай Мікалаевіч, вы вось зараз, наколькі я зразумеў, на губерні кінутыя, паездзіце, самі ўбачыце, што дзеецца. Я вам, як вайсковец вайскоўцу, скажу: слінцюкам такі адказны пост, як губерня, давяраць нельга. Бяззубаў проста давёў край да ручкі! Не, вы толькі не падумайце, што я там яго крыві ці рэпрэсій якіх хачу... І ў думках не маю! Хоць, па-добраму, трэба б стварыць незалежную камісію і правесці дасканалую рэвізію, але, на жаль, такіх традыцый у нашай дзяржаве не заведзена. Нічога, абыдземся! Мне Бяззубаў ні да чаго...

– А як вы думаеце, Іван Паўлавіч, куды яго можна працаўладкаваць?

– Ды нікуды. Хоць, можа, у якую навуку засунуць. Мабыць, не ведаю, што вам і параіць. А край мы паднімем, папомніце маё слова. Вам, пэўна, панарасказвалі, што, маўляў, зараз прыедзе такі гарлапан і пачне правы качаць? Ды не, мірны я, з прыродна-ласкавым голасам і тварам. Не трэба мной дзяцей палохаць. Будзем працаваць разам. Прэзідэнты, яны, ці ведаеце, прыходзяць і сыходзяць, а дзяржава нашая і яе цярплівы народ заста-

юцца. Я, дарэчы, рады, што прыбралі вашу папярэдніцу, пустышка поўная была...

– Ну, гэта ў вас яшчэ перадвыбарны запал кіпіць, – бачачы, што генерал сапраўды пачынае закіпаць, перабіў яго Пужын. – Яна, дарэчы, вельмі талковы работнік, ды і сустрэча нашая – гэта яе задумка...

– А можа, вы і праўду кажаце, – нечакана лёгка пагадзіўся генерал, – насамрэч мяне сёння больш за ўсё хвалюе заканчэнне пасяўной і будучы завоз на Поўнач...

– Паўночны завоз, – выбачлівым тонам паправіў шэфа Старыкаў і падсунуў да яго ліст паперы.

– Ну ды, вядома, паўночны завоз, – і зазірнуўшы ў лісток, адсунуў яго назад, – тут мне нагадваюць, што трэба б падняць кадравое пытанне...

– Цікава, гатовы вас выслухаць.

– Ведаеце, я вось з вамі пагутарыў і вырашыў пакуль пачакаць. Не варта гарачку пароць! Хачу як след разабрацца на месцы, усё ўзважыць, а потым ужо, калі спатрэбіцца, звярнуся да вас па садзейнічанне. Дамовіліся?

– Безумоўна. Па гэтым пункце застаюся вашым даўжніком. У мяне да вас сустрэчнае пытанне: а як вы ставіцеся да намесніка прэзідэнта ў краі?

– Ды ніяк не стаўлюся, як, зрэшты, і федэральныя структуры! Пару разоў бачыў гэты цуд у штанах, але калі прэзідэнта такое задавальняе, то, па мне, хай сабе блукае. Усё роўна – ад яго ні шкоды, ні карысці.

– А як вы паставіцеся да таго, каб намеснікам у край прызначыць Скураша?

Ад нечаканасці Малюта тузануўся так, што ледзь было не зваліўся са свайго крэсла. Усе павярнуліся ў ягоны бок з цікаўнасцю і некаторай доляй здзіўлення, маўляў, хто такі, адкуль узяўся і чаму такі давер? Старыкаў,

гучным сапеннем і нервовым коўзаннем міжволі выявіў сваю незадаволенасць падобным паваротам справы, у яго на гэты конт відавочна былі свае меркаванні.

– Ну што ж, я пярэчыць не стану, даводзілася з ім працаваць у Радзе нацыянальнай стабільнасці, нараканняў да яго не меў, ды і на вайне яго бачыў... – з некаторым здзіўленнем, але, як здалося Малюту, не без задавальнення кіўнуў генерал.

– Аднак... Іван Паўлавіч, – не вытрымаў, увесь затуркаўшыся, Аляксей Віктаравіч.

– Ніякіх «аднак»! Вашая прапанова, Мікалай Мікалаевіч, прымаецца.

Далейшай гутаркі Малюта амаль не чуў. Кроў стукала ў скронях. Рэальнасць адмаўлялася ўспрымацца, галасы гучалі глуха, як са склепу. Вось так, што называецца, без мяне мяне ажанілі! Толькі адвык ад абязалаўкі кожны дзень цягацца на службу, толькі пачаў наладжваць жыццё, а галоўнае, стаў выцягваць нос з фінансвай нявыкруткі, дык на табе. Ды яшчэ сям'я, бо давядзецца з'ехаць з горада... І што цяпер рабіць? Устаць і адмовіцца, маўляў, паважаныя таварышы, нікуды я не паеду, пакіньце мяне ў спакоі. Цябе і пакінуць, прычым, назаўжды, і першым гэта зробіць любімы табой Плаўскі, а пра гэтых, са Старой плошчы, і заікацца няма чаго. Дурні нікому не патрэбныя. І, як ні круці, сур'ёзная пасада. Другі раз не прапануюць. Тут, да бабкі не хадзі, зразумела, адкуль усплыло ягонае прозвішча ў вуснах гэтага чалавека, які ў момант стаў яму сімпатычным: Перамога Ігараўна ўсё ж выканалася сваё абяцанне, дадзенае яму пасля вяртання з Ясейска і праціснула яго наперад, сама патрапіўшы ў яму манаршай няміласці.

– Малюта Максімавіч! Малюта Максімавіч! – падвышаючы голас, звярнуўся да яго Пужын.

– Ды ён, пэўна, ахранеў ад шчасця, – засмяяўся Плаўскі. – Скураш, вас вашае начальства дагукацца не можа. Гэй, ачніцеся!

– Выбачайце, Мікалай Мікалаевіч, сапраўды ад нечаканасці крыху загрузіўся...

– Ну і як, разгрузіліся? Дзень ад ночы ўжо адрозніваецца? – з прыемнай усмешкай адазваўся гаспадар кабінета. – Пакуль вы там самі з сабою шукалі згоду, мы з губернатарам дамовіліся, што вы так і застаецеся нашым звязніком ва ўсіх далікатных пытаннях, пры неабходнасці, магчыма, давядзецца і кур'ерам папрацаваць. У маім апарате ўсе пытанні будзеце вырашаць вось з Ігнатам Іванавічам Рэчыным.

Пужын падняўся са стрыманай усмешкай, даючы зразумець, што гутарка скончана і яго чакаюць іншыя неадкладныя справы, усё-ткі першы дзень на пасадзе. Па спакойным стытычным твары было цяжка вызначыць, якое ўражанне зрабіў на яго губернатар і ці застаўся ён задаволены сустрэчай з ім. Генерал жа відавочна падняўся з-за стала з добрым настроем і пачуццём выкананага доўгу і, як паднатарэлы ў падачы сябе публічны палітык, ад навакольных гэтага хаваць не збіраўся. Ён зіхацеў, нібы начышчаны самавар, даючы ўсім зразумець, што дамогся галоўнага: не ён пайшоў у Маскву на паклон, а царова чэлядзь паклікала яго сама. Такі расклад, калі яго правільна выкарыстаць, многага можа каштаваць. Ды і сам Пужын, мяркуючы па ўсім, яму спадабаўся, таму Плаўскі не хітраваў, калі на развітанне марнатравіў кампліменты гаспадару кабінета. Напруга, якая яшчэ гадзіну назад існавала паміж гэтымі людзьмі, неўпрыкмет выпарылася, саступіўшы месца нязмушанай раскаванасці і ўзаемнай сімпатыі. Падавалася, пагутары яны даўжэй, сустрэча скончылася б немінучым афіцэрскім застоллем.

У прыёмнай, калі наведвальнікі ўжо выходзілі ў калідор, Рэчын, працягваючы ўсміхацца генералу, амаль не варушачы вуснамі, паведаміў Скурашу:

– Шэф прасіў вас затрымацца.

– Добра, – ледзь прыкметна кіўнуў Малюта і, калі выйшаў у доўгі калідор, што веў да прыступак, гучна, каб за ягонай спіной новае начальства чула, вымавіў:

– Иван Паўлавіч, калі вы не супраць, я затрымаюся для ўдакладнення задач і атрымання далейшых указанняў.

– Так, вядома, заставайцеся, вунь якія цяпер у вас высокія апекуны! – як здалося Малюту, з сумам вымавіў генерал і, рэзка павярнуўшыся на абцасах, пайшоў.

Гэты генеральскі сум, калі ён толькі не прымоўся, адазваўся ў душы Скураша нейкай дзіўнай тужлівай крыўдай, бо яго толькі што без хістанняў размянялі на будучую выгаду, якую Плаўскі відавочна спадзяваўся атрымаць, маючы свайго чалавека на пасту «гасударавага вока», – так звалі прэзідэнцкага намесніка ў народзе. Здушыўшы ў сабе гэтую хвілінную слабасць і начапіўшы на твар маску заклапочанай засяроджанасці, ён вярнуўся назад у прыёмную. Рэчын чакаў Малюту і, прайшоўшы наперад, піхнуў дзверы кабінета, які яны толькі што пакінулі.

Пужын размаўляў па тэлефоне і, прыціскаючы трубку плячом, нешта хутка пісаў у вялікім нататніку. Падняўшы вочы на зайшлаў, ён ледзь прыкметна кіўнуў галавой і левай рукой паказаў на стол нарад. Скураш сеў на ўжо знаёмае абабітае карычневай скурай крэсла. Агледзеўшыся, ён уразіўся непатрабавальнасці абстаноўкі кабінета. Нічога лішняга, ніякай адсябеціны, якую любяць амаль усе чыноўнікі і якая, надаючы працоўнаму памяшканню індывідуальнасць, у той або іншай меры прыадчыняе асаблівасці і прыхільнасці чалавека,

які праводзіць тут вялікую частку сутак. А тут поўная, амаль на манер сталінскіх часоў, аскеза. Малюта пашукаў вачыма Рэчына, але таго ў кабінэце ўжо не было. «Ціха ходзяць, і дзверы ў іх добра змазанья», – адзначыў ён пра сябе.

– Выбачайце, – скончыўшы гаворку, якую і гаворкай назваць было цяжка, бо за ўвесь час Мікалай Мікалаевіч вымавіў толькі чатыры словы, адзін раз «так», а ў завяршэнні: «Добра, я зразумеў». – Распавядзіце каротка пра сябе, сям'ю, чым захапляецеся, – падсаджваючыся да Скураша, спытаў ён.

Чалавек, якому часта даводзіцца распавядаць сваю біяграфію, ведае, што трэба гаварыць у падобных выпадках. Апускаючы сотні разоў напісанае ва ўсіх анкетах, акцэнт варта зрабіць на канкрэтныя эпізоды са свайго жыцця, не адыходзячы ад гэтай лініі, і Малюта пачаў выкладаць сваё жыццё, адмысловы ўпор зрабіўшы на службе ў ваеннай газеце, завочную вучобу і працу ў ветэранскіх грамадскіх арганізацыях.

– Добра. Мяркуючы па вашым апаведзе, вы павінны лепш за мяне ведаць, што і як трэба рабіць, прыбыўшы на месца. У тым, што вы справіцеся з работай, я ніколькі не сумняюся, галоўная загвоздка ў іншым. Вы, пэўна, адчулі, што генерал, без ваганняў пагадзіўшыся з маёй прапановай, спадзяецца выкарыстаць вашыя добрыя ўзаемаадносіны ў сваіх мэтах. Гэта заканамерна: хто адмовіцца мець свайго чалавека на пасадзе чыноўніка, які абавязаны кантраляваць цябе самога і рэгулярна інфармаваць аб гэтым прэзідэнта. Дык вось, менавіта гэты нюанс вам і неабходна пераадолець яшчэ да ад'езду ў край. Вы павінны памятаць: тыя людзі, якія вас рэкамендавалі, былі аднадушныя ў сваім меркаванні аб вашай сумленнасці і адданасці, як гэта ні пафасна гучыць, ідэям дзяржаўнасці. Я

не заклікаю вас, што называецца, стукань на вашага былога начальніка, але прынцыповая пазіцыя ў дачыненні да ягоных дзеянняў і ўчынкаў у вас павінна быць заўсёды свая. Ну вось, мабыць, і ўсё. Хоць не, адну хвілінку, – Пужын вярнуўся да свайго працоўнага стала, узяў некалькі лістоў паперы і працягнуў іх Скурашу. – Я б хацеў пагаварыць з вамі па гэтым дакуменце, які пры расстанні ўручыў Ігнату Іванавічу дараднік Плаўскага...

– Старыкаў Аляксей Віктаравіч...

– Дзякуй, я памятаю. Прозвішчы, імёны, імёны па бацьку і твары я запамінаю аўтаматычна, – з лёгкай усмешкай вымавіў Мікалай Мікалаевіч, – выдаткі былой прафесіі, што паробіш. Якое, дарэчы, вашае меркаванне аб гэтым дарадніку?

– Складаны чалавек, кручаны, з нейкай таямніцай у мінулым, але на Плаўскага мае вялізны ўплыў, – і, прадбаччы дадатковае пытанне, Малюта дадаў: – З чым гэта звязана, я не ведаю, але не пракансультаваўшыся з ім, генерал не прымае ні аднаго важнага рашэння. Акрамя таго, Старыкаў – своеасаблівы кіраўнік найблізкага круга губернатара.

– Добра, чытайце паперы, у нас мала часу.

Дакумент, набраны на трох лістах, уяўляў сабою банальны ананімны данос, бо не быў нікім падпісаны, і паведамляў аб злачыннай дзейнасці Паўла Дракава і генералаў, якія прыкрываюць яго ды кіруюць сілавымі ведамствамі краю. Малюта амаль узрадаваўся знаёмай тэме, якой яго так нечакана зацікавіў нядаўні спадарожнік, і ён памкнуўся ўжо было ўсё пераказаць былому кэдэбэшніку, але нейкі ўнутраны вартаўнік, практычна зняў з языка ўжо гатовыя сарвацца словы.

– Пра Дракава я нешта падобнае чуў, але з Плаўскім яны, як мяне запэўнівалі, на сённяшні дзень сябры-

партнёры. Кажуць, ледзь ці не на іконе ў сяброўстве кляліся. Вы ведаеце, Мікалай Мікалаевіч, мне падаецца, што пра змест гэтага ліста Плаўскі, хутчэй за ўсё, нічога не ведае. Ды і не стаў бы ён вам пакідаць непадпісаны дакумент.

– Дакумент ён бы, можа, і не пакінуў, а вось інфармацыю на роздум, як гаворыцца ў вядомым фільме, нам падкінулі. Дзякуй. Пытанні да мяне ёсць?

– Уласна, пытанняў няма, але, прызнацца, хвалююся я моцна, і некаторыя супярэчнасці мяне яшчэ доўга будуць раздзіраць. Але вас не падвяду, аб гэтым можаце не турбавацца.

– Яшчэ раз дзякуй, заўсёды разлічвайце на маю падтрымку і не саромеючыся тэлефануеце мне або Ігнату Іванавічу. Упэўнены, што мы спрацуемся, падпалкоўнік падпалкоўніка заўсёды зразумее.

10.

У гэтую ноч над Масквой усхадзілася нейкая нетутэйшая, прыйшлая з далёкіх стагоддзяў бура. Такага Скураш, колькі жыў у сталіцы, не памятаў. Летняя мірная цемра зацішных аляяў маскоўскіх паркаў і сквераў, якую любілі закаханыя, увомірг ператварылася ў амаль жывую кашлатую істоту, што абляпіла і прашыла сабою ўвесь вялізны горад з яго шматмільённым насельніцтвам, пампезнымі будынкамі, мірыядамі электрычных агнёў і пяццю цьмянымі вуглямі Крамлёўскіх рубінаў, – усё знікла з твару зямлі. І толькі кужалістая, шызая ад вады, што безупынна ляціць зверху, і шалёных выбліскаў маланак цямрэча, падобная да вялізнай хмары, накрыла ўзгорыстую зямлю старажытных угра-фінаў,

некалі адабраную ў іх каварнымі вяцічамі. Вулічныя ліхтары не маглі справіцца з нябеснай вакханаліяй і выглядалі бездапаможнымі недагаркамі свечак у бялявых сполахх нетутэйшай, тагасветнай электразваркі. Вятры ўсяго свету, як звар'яцеўшы, насіліся па пляцах і вуліцах спусцелага горада. Падавалася, што ўсемагутны і абыякавы да лёсаў людзей Зваршчык вырашыў нарэшце выпаліць па контуры гарадскіх межаў ненароджаны Трэці Рым і, адбіўшы акаліну малатком, закінуць яго на змрочны сметнік сваіх няўдалых праектаў. Вятры, якія атрымалі поўную волю, шалелі, нібы пачуўшы кроў найміты, што ўварваліся ў пераможаную крэпасць. У паветры лёталі, нібы зрыўкі газет, вялізныя рэкламныя шчыты, падалі тралейбусныя прыпынкі, пінгвінападобныя ўрны і выдраныя з каранем дрэвы. Месцамі легкавыя машыны куляліся і скакалі па пляцах, як валаны перакаці-поля ў стэпу. З Вялікага тэатра злупіла дах і, скруціўшы яго ў вялізныя рулоны, расшпурляла ў розныя бакі. Старажытнымі клёнамі, што раслі на ўзбярэжнай, павыбівала вялізныя драконавыя зубы Крамлёўскай сцяны, і яны валяліся ля ейнага падножжа бясформеннымі рудымі грудамі. Асабліва жахлівую карціну ўяўлялі сабою старыя сталічныя могілкі. Векавыя дрэвы былі вывернутыя, агаляючы спаракхнелыя труны, пабураныя імі надмагіллі і крыжы ператварыліся ў груды бітага мармуру і граніту, спярэшчаныя пазалочанымі аскепкамі эпітафій. Прах з пабітых пахавальных урнаў, змяшаўшыся з дарожным пылам, разляцеўся навокал і, змыты дажджом, сцякаў папяліста-жоўтымі струменямі ў гарадскую каналізацыю, палохаючы несмяротныя душы.

Раніцай, як ні ў чым не бывала, узышло радаснае і бестурботнае, нібы ўсмешка ідыёта, сонца. Яно абыякава жмурылася на ўчынены ўначы рэзрух.

Людзі, бяспечнейшыя са стварэнняў, якія калі-небудзь жылі на зямлі, прабягалі на заклік сваіх штодзённых спраў пакручанымі вуліцамі і, кінуўшы мімалётны погляд на раздушаныя дрэвамі машыны, у душы радаваліся свайму безграшоўю, што не дае магчымасці абзавесціся ўласным аўтатранспартам, – і, з палёгкай уздыхнуўшы, спяшаліся на тралейбусныя прыпынкі. І толькі тут, не знайшоўшы на месцы звыклых рагатыя вагоны, пачыналі гучна абурацца. Дзесьці бліжэй пад абед дабраўшыся да месца працы, народ з круглымі вачыма апраўдваў спазненне жудаснай бурай, якая, аказваецца, уначы (а мы спалі і нічога не чулі!) ледзь было не садзьмула іх родны горад з твару Сярэднеўрапейскага ўзвышша...

Праблемы горада – гэта праблемы гарадскіх службаў, і асобна ўзятага чалавека, як правіла, не тычацца, як не тычацца яго наступствы цунамі ў Інданэзіі або наступствы выбараў прэзідэнта ва ўласнай краіне. Падзея адбылася, здзейснілася, пра яе пагаварылі і дружна забылі. Так было і пасля той страшнай начы. Стараннямі гарадскога галавы ў самыя кароткія тэрміны ў сталіцы ўсё было прыбрана, вычышчана, адрэстаўравана, на што з гарадской скарбонкі забралі адпаведныя сродкі, якіх з лішкам хапіла б на ўзвядзенне новага, тысячаў на чатырыста жыхароў, горада. Вядома ж, гэтыя грошы гораду былі кампенсаваныя з дзяржбюджэту, а прасцей гаворачы, са сродкаў ускрайкавых тэрыторый неабсяжнай краіны. Там прыродныя катаклізмы – з’ява звыклая, народ прасцейшы, ды і ад чужога вока далей. Так што клёны, якія выстаялі на ўзбярэжнай, выкарчавалі, ямы засыпалі і разбілі на іх месцы кветнікі, зуб’е сцяне ўставілі, дахі паправілі, месцам прыстанкаў мёртвых вярнулі першародны выгляд, балазе сваякі, як мурашы,

набеглі збіраць, ратаваць і аднаўляць свае дамы скрухі. І ўсё. Бура забылася. Метэаролагі, як заўсёды, растлумачылі прычыны яе ўзнікнення перападамі атмасфернага ціску, сутыкненнем халодных і цёплых франтоў, і гэтага навуковага цемрашальства аказалася дастаткова, каб людзі ў яго паверылі. Толькі некалькі гарадскіх вар’ятаў ды з дзесятак празорлівых, састарэлых і таму ўжо не баязлівых бацюшкаў пачалі нешта невыразна бубніць аб знаку Божым, аб яго папушчальніцтве, а самыя буйныя і лядашчыя са страхам заяўлялі аб наведванні горада галоўным Супастатам, самім Люцыпарам. Не магла, маўляў, простая бура пазбіваць крыжы на шматлікіх цэрквах, вунь колькі і якіх вятругаў было дагэтуль, а крыжы стагоддзямі стаялі, а тут – на табе – уадначас і вобзем! Не, нездарма гэта ўсё, па грахах і справах нашых аддаецца! І праломы ў Крамлёўскай сцяне невыпадковыя, ці так ужо й проста яе дрэўцам прабіць можна? Нібыта яна не крэпасць, не цвержа? Яе вунь бальшавікі з гарматаў разбамбіць не змаглі, а тут гнуткай вершалінай клёну цэглишча развярнула! Быць такога не можа! Відаць, сам рагаты хадзіў туды! Ох, не ўсё чыста сёння за гэтай сцяной, а туды ж адвеку імкнуць мары й надзеі народныя! Маліся, маліся, Русь праваслаўная, і іншаслаўная маліся, як умееш, бо не ведаеш ты, што будзе, і чаму хмара тая прыйшла з паўночнага захаду.

11.

Інаўгурацыя з чужога, незразумелага і цяжкавымоўнага слова ў расійскай свядомасці хутка ператварылася ў сінонім пышнага свята з добрай, зацяжкой п’янкай. Асабліва гуляў і весяліўся службовы люд, для якога

ўшэсце на кіруючае месца прэзідэнта, губернатара, мэра або іншага галавы азначаў канчаток Міжлізня адпаведнага ўзроўню. Нарэшце пасля столькіх хваляванняў, інтрыгаў і подласцяў з'явілася новая ўладная срака, якую, паводле старажытнай традыцыі, належыла надалей абходжваць сваім чыноўным языком, служачы ёй і пакланяючыся. Ну, а ўжо калі табе зрабілі ласку паклікаць на само таемства зыходу ўлады на абранніка лёсу, то весялосці тваёй і аптымізму не павінна быць ні канца ні краю.

Вялікая канцэртная зала, ВКЗ, Ясейска гула, як вулей. Старая краёвая знаць чынна фланіравала па прасторных і светлых вестыбюлях, пачціва і вельмі стрымана вітаючыся, бо ніхто яшчэ дакладна не ведаў, кім заўтра будзеш ты, а кім былы сутаварыш, які няшчыра ўсміхнуўся табе. Заўважыўшы сярод залы невялікі кружок, у цэнтры якога нязменна знаходзіўся хто-небудзь з тых, хто прыехаў з Плаўскім, мясцовыя бачком падкатвалі і ўважліва прыслухоўваліся да размоў, як правіла, небагата апранутага, у стаптаных чаравіках спадара, які з бляскам у вачах нёс часам поўнае глупства. Але паспрабуй жа ты разбярэся, што цяпер глупства, а што рацыянальнае зерне, з якога і павінна цудоўным чынам вырасці мадэль айчыннага капіталізму з дазаванай дэмакратыяй.

Цырымонія ўступлення на пасаду новага, шаснаццаціга губернатара Ясейскага краю была абстаўленая з належнай такому выпадку пышнасцю. Цэлы сімфанічны аркестр іграў урачыстую музыку, сцэна была задрапаная дзяржаўнымі сцягамі і дзяржаўнымі арламі, бо ўласных гербаў і сцягоў у краі яшчэ не было. Афіцыйную Маскву прадстаўляў Галоўны кантралёр прэзідэнта – Платонаў Мікалай Платонавіч, які заняў гэты пост

пасля сыходу Пужына, а да гэтага службыў у Мікалая Мікалаевіча намеснікам. Чалавек з органаў, да публічнай палітыкі ніякага дачынення не меў. У назапашвальніку для адмыслова ганаровых гасцей ён нервова церабіў накрухмаленую сурвэтку, піў ваду і ад нязвыклай для тутэйшых месцаў духмені неймаверна пацеў, шэры пінжак, які страціў форму, даўно не прасаваныя штаны і штохвіліннае заглядванне ў чырвоную тэчку рабілі яго доўгую, няскладную фігуру смешнай і шкадобнай. Мікалай Платонавіч разумеў усю ўскладзеную на яго адказнасць і больш за ўсё баяўся што-небудзь наблытаць пры абвяшчэнні прэзідэнцкага віншавання. Дапамагаць і асіставаць яму ў гэтай справе быў прызначаны Замойленка Леанід Сяргеевіч, нізкарослы худзенькі чалавек з неадрознай у натоўпе знешнасцю, які некалі службыў дырэктарам сірочага прытулку аднаго з сібірскіх гарадоў. У свой цяперашні кабінет на Старой плошчы Леанід Сяргеевіч быў падняты сілай першай хвалі айчынай дэмакратыі. За шэсць гадоў свайго знаходжання ў Маскве правінцыйная ціхоня ўмудрыўся зрабіць галавакружную кар'еру і займаў пост начальніка галоўнага ўпраўлення правінцый, і, як пагаворвалі дасведчаныя людзі, гэтая пасада не была для яго мяжой. Запарукай такой упэўненасці быў той факт, што за ўвесь свой чынавенскі век Леанід Сяргеевіч не прыняў ні аднаго самастойнага рашэння.

Малюта, хоць яго афіцыйнае прызначэнне пакуль яшчэ не адбылося, трымаўся бліжэй да афіцыйных масквічоў, вырашыўшы пра сябе, што для карысці справы, мабыць, варта зрабіць на іх добрае ўражанне. Да прызначанага часу народ не спяшаючыся пачаў падцягвацца ў вялікую падковападобную залу, падзеленую амаль напалову шырокім папярочным праходам, на якім і раз-

мяшчаліся крэслы самага прэстыжнага раду. У цэнтры размясціўся генерал з жонкай, справа і злева ад губернатарскай пары расселіся ганаровыя госці. Малюту таксама вызначылі месца ў гэтым радзе недалёка ад правага краю. Ледзь далей, відавочна, бянтэжачыся, сціпла сядзеў Дракаў. Малады хударлявы, са злёгка выцягнутым тварам, ярка выяўленымі скуламі, уважлівымі, чэпкімі вачыма, ён не рабіў уражання монстра, якім яго малявалі міліцэйскія зводкі і людскія плёткі. Дарагі гарнітур сядзеў на ім няскладна, было відаць, што да вопраткі падобнага крою ён яшчэ не асабліва прывык.

І вось ён, пачатак урачыстасці! Святло ў зале паступова згасае, міжволі прыкоўваючы ўвагу да зіхоткай сцэны, і цішыню ўзрываюць урачыстыя гукі гімна. Гэтая дзяржаўная музыка, закліканая ўвасабляць моц і веліч дзяржавы, у апошні час выклікала ў Скураша супярэчлівыя пачуцці. Старая мелодыя непазбежна цягнула з памяці і старыя словы: «Саюз непарушны рэспублік свабодных...». Так што замест судакранання да вялікіх спраў у душы нараджалася форменная настальгія з гаркавым прысмакам прыкрасці на цяперашніх уладароў, якія самі нічога вартага прыдумаць не могуць, а толькі прыбіраюцца ў чужыя абноскі.

З першымі гукамі гімна зала, як прынята ў падобных выпадках, дружна ўстала, і ў гэты ж самы час з бакавых дзвярэй па цэнтральным праходзе, не звяртаючы ўвагі на дзяржаўную песню, да свайго месца ганарліва прайшла Ала Пугачова, запрошаная на ўрачыстасці самім генералам. Толькі ашаламляльных памераў капялюш хаваў яе самазадаволеную і злёгка гарэзную ўсмешку. Калі б хтосьці назіраў за тым, што адбываецца, не чуючы гуку, ну, дапусцім, глухі, перад ім паўстала б найзабаўная карціна: у залу ўваходзіць Прымадо-

на, і ўвесь народ, начале з губернатарскай парай, урачыста ўстае. Злыя языкі потым доўга абсасвалі гэты анекдот, а Плаўскаму Ала Барысаўна з таго моманту рэзка перастала падабацца.

Але на гэтым казусы генеральскай інаўгурацыі не скончыліся. Усклаўшы сваю вялізную лапу на Канстытуцыю, Іван Паўлавіч прагыркаў кароткі тэкст клятвы, звернутаі да жыхароў краю, пасля чаго, паводле сцэнара, на сцэне з'явіўся ўладыка Яўлагій, тады яшчэ ў чыне біскупа Ясейскага і Тунгускага. Праспяваўшы прыемным барытонам належныя на такі выпадак малітвы, ён урачыста дабраславіў генерал-губернатара на подзвіг богадагоднага служэння народу выявай Хрыста Уседзяржыцеля і па звычцы працягнуў абраз для цалавання, чым настолькі збянтэжыў Плаўскага, які не верыў ні ў чорта, ні ў бога, – і той замёр у здзіўленні. Неапраўданая паўза зацягвалася, з залы, з першых шэрагаў, спрабуючы выправіць становішча, прыняліся падказваць, хто як мог, і, як заўсёды ў такіх выпадках, недарэчы. Між тым архірэй, успрыняўшы замяшанне Плаўскага як запрашэнне мовіць слова, павярнуўшыся да залы, зрыхтаваўся піхнуць пропаведзь. Па шэрагах пракаціўся лёгкі шум адчаю. Мясцовы люд, добра дасведчаны аб прыхільнасці свайго біскупа да публічнай пустагаварыльні, прадчуваючы весялуху, застыў у чаканні. Сітуацыю выратаваў вядучы. Спрытна адціснуўшы ўладыку ад стацыянарнага мікрафона, ён гучна абвясціў павесялелай публіцы:

– Дзякуем нашаму архірэю за духоўнае пажаданне губернатару. А зараз слова даецца Галоўнаму кантралёру Прэзідэнта Расійскай Федэрацыі Платонаву Мікалаю Платонавічу.

Усе з палягчэннем уздыхнулі. Уладыка, трымаючыся

з усіх сілаў, каб не раз'юшыцца, з відавочнай крыўдай накіраваўся ў правую кулісу. Але тут галоўны кантра-лёр, які ў гэты самы момант паднімаўся на сцэну, нечакана спатыкнуўся на прыступцы і ледзь было не расцягнуўся яму насустрач. Сур'ёзнасці гэта прысутным яўна не дадало.

– Паважаныя Ясентукоўцы! – звярнуўся збянтэжаны Мікалай Платонавіч да аўдыторыі.

Зала, нягледзячы на ўсю самавітасць публікі, выбухнула смехам. З усіх бакоў пачуліся рэплікі: «Ясейцы мы! Ясейцы!»; «У Есентукі мы загараць лётаем!»; «Ды што ж гэта такое?». Прычына такой бурнай рэакцыі на банальную абмоўку была ў тым, што па прыездзе ў край Плаўскі напачатку ўпарта зваў яго чамусьці не Ясейскім, а менавіта Ясентукоўскім, што, натуральна, кагосьці бавіла, а кагосьці і адкрыта злавала. Палітычныя супернікі тут жа ўзялі геаграфічную малапісьменнасць генерала на ўзбраенне і раздулі з гэтага сапраўдную контр-прапагандыцкую кампанію. Вядома ж, Платонаў гэтага ўсяго не ведаў і стаяў за лёгкай, па амерыканскім узору вырабленай трыбунай збянтэжаны і чырвоны, як шкаляр перад грозным педсаветам. Ён не разумеў, што адбылося, і здзіўлена глядзеў на Плаўскага.

– Край наш называецца Ясейскі, – злёгка нахіліўшыся да пасланца Масквы, гучна вымавіў Іван Паўлавіч.

– Выбачайце, – выдушыў з перасохлай глоткі кантра-лёр, – я – не прафесійны прамоўца, і прашу мне прабачыць за хваляванне. Дазвольце мне ўсё ж абвясціць прывітанне Прэзідэнта Расійскай Федэрацыі.

І абвясціў яго, трэба аддаць яму належнае, практычна без запінак і нават з нейкім падабенствам лагічных націскаў.

Пазней, калі ўвесь афіцыёз застаўся ззаду, многія падыходзілі да Мікалая Платонавіча са словамі спагады і падтрымкі. Скураш, які знаходзіўся побач з высокім госцем, бачыў, што таму непрыемныя падобныя знакі ўвагі, і вырашыў умяшацца.

– Выбачайце, паважаны, на жаль, не ведаю вашага імя, – выступіў наперад Малюта, калі нейкі спадар, адляпіўшыся ад сваёй жонкі, зацягнуў чарговае: «Ды не бярыце так блізка да сэрца, дзяржава вялізная і абласцей безліч...» – павінен зазначыць, вы будзеце ўжо сорок трэцім чалавекам, які заяўляе аб слабым веданні вашым губернатарам геаграфіі. Чаму б вам усё гэта не выказаць яму асабіста?

Спадар імгненна зрабіўся пунсовым. Не ведаючы, куды дзець вочы, ён прамармытаў няўцямныя выбачэнні і паспешліва змяшаўся з натоўпам, які рухаўся ў бок рэстарана, дзе спела вялікая інаўгурацыйная бяседа.

– Дзякуй вам, Малюта Максімавіч, а то сапраўды дасталі яны мяне. Іншыя б прапусцілі міма вушэй, а гэтыя гамоняць і гамоняць...

– Правінцыя нашая непапраўная, Мікалай Платонавіч, – махнуў рукой Малюта, – як была геніяльнай і бестактоўнай, так і засталася. А ваша абмоўка праскочыла б незаўважанай, калі б Плаўскі сам пару разоў не назваў край Ясентукоўскім...

– Дык вунь яно ў чым рэч! А я думаю, з якога боку вы генерала ўкруцілі? – засмяўся Платонаў. – Ну ды добра. Якія тут далей планы? А то ў нас сёння пад вечар самалёт.

На самалёт паспелі, хоць у рэстаране давялося добрую гадзіну чакаць прыбыцця віноўніка ўрачыстасці, якога нечакана адцягнулі ад бяседы неадкладныя справы. «Я сюды не жарты жартаваць прыехаў, працаваць

прыйдзеца ўсім!» – апавясціў губернатар зніякавелых гасцей.

У спешным парадку выканаўшы ўсе фармальнасці і абмяняўшыся дзяжурнымі тостамі з Плаўскім, маскоўскія госці, у суправаджэнні Малюты і мясцовага прадстаўніка Галоўнага кантралёра, паспяшаліся развітацца.

Па дарозе ў аэрапорт усё больш маўчалі, кожны думаў аб сваім. Дзесьці на паўдарозе Малюта патэлефанаваў у дэпутацкую залу ўдакладніць час вылету, і яму паведамілі, што рэйс затрымліваецца прыкладна на гадзіну. Адчуваючы пахмурны настрой гасцей, Скураш вырашыў разрадзіць становішча і прапанаваў выйсці прагуляцца і трохі падыхаць свежым паветрам. Ідэя ўсім спадабалася, і група размясцілася на невялікім узлеску маляўнічага бярозавага гаю. Запаслівы Малюта неадкладна выняў з багажніка дзве яшчэ не паспеўшыя сагрэцца бутэлькі «Сібірскай».

Як жа ўсёткі добра п'ецца нашая руская на прыродзе! Асалода ні з чым не параўнальная! Пасля напружанага дня госці адпачывалі душой і целам, а неўзабаве расслабіліся канчаткова і, пачуваючыся ў сваім крузе, паступова разгаварыліся.

– Мікалай Платонавіч, вы заўважылі, што Плаўскага, які яшчэ толкам і ў пасаду не ўступіў, ужо, падобна, панесла? – пачаў Замойленка. – Аб чым толькі ні гаварыў на працягу дня, а вось аб Прэзідэнце нават і словам не абмовіўся. Я ўжо маўчу аб нейкіх там падзяках, разумею, пакрыўджаны ён на нас, але пратакольны тост за здароўе Гаранта мог бы падняць, язык бы не адваліўся! Чуе мая душа, адграбем мы з ім клопатаў.

– Драматызаваць, вядома, не трэба, але трывожныя званочки ўжо прысутнічаюць, – па-чэкісцку ўнікліва адказаў Платонаў. – Зараз, вядома, яшчэ рана гава-

рыць нешта вызначанае, першыя крокі ўсёткі не паказчык, хоць хто яго ведае? А вось за здароўе і мудрасць нашага Прэзідэнта мы зараз і вып'ем.

Уставаць, як належыць у такім разе, не давялося, імправізаваным сталом службыў засланы чыстым папяровым абрусам багажнік службовай «Волгі», так што, падабраўшы жываты, народ дружна выпіў. Ніхто з іх тады не ведаў свайго заўтрашняга дня, а, распавядзі ім зараз пра іх будучыню, ніхто б і не паверыў.

12.

Сухарлявы мужчына, у белай кашулі з высокім расшпіленым каўняром, рэзка спыніўся ля вакна, якое выходзіла ў двор комплексу будынкаў Маскоўскага крамля. Загадкавая ці то ўсмешка, ці то грываса блукала па ягоным твары. Невысокі спадар меў яркую запамінальную знешнасць: высокі лоб, якому вялікія залысіны надавалі сакратаўскую выпукласць, даўгаваты, з невялікай драпежнай гарбінкай нос, падбародак, які выдаваўся наперад, таўставатыя, пачуццёвыя вусны і невялікія, глыбока пасаджаныя, з характэрным нацыянальным выкочваннем, вочы, што зіхцелі ліхаманкавым бляскам апантанага чалавека. Усё ягонае аблічча, тузаная, пераламаная фігура надавалі яму падабенства з нейкай міфічнай істотай, якая ў розныя часы і ў розных народаў звалася па-рознаму: у каго д'ябал, у каго шайтан, у каго злыдуч.

Міхаіл Львовіч Амроцкі, па мянушцы Гоблін, сапраўднага сэнсу гэтай мянушкі, што прыліпла да яго яшчэ са школы, не ведаў, а тлумачыў яе заўсёды па-рознаму, у залежнасці ад акалічнасцяў. Так ці інакш, істота гэтая бачылася яму не асабліва крыважэрнай,

рызыкаўнай і вельмі авантурнай. Урэшце, юнацкія ўяўленні аб гэтым невядомым нячысціку і абумовілі ягоны далейшы лёс. Амроцкі са штатнага і вельмі выдатнага служкі навукі амаль уадначас зрабіўся вялікім камбінатарам, аб маштабах і размаху круццелёў якога месачковы Ося Бэндэр нават і марыць не мог. Армагедонныч або Гоблін, як яго за вочы звалі блізкія і сябры, умудрыўся ператварыць Крэмель у вялізную кантору «Рогі і капыты», а галоўнага яго жыхара – у своеасаблівага дырэктара Фунта, у абавязкі якога ўваходзіла сядзеццэ, у дадзеным выпадку на троне, да заканчэння стагоддзя. Менавіта адцяжка гэтага немінучага «заканчэння стагоддзя» цяпер і бударажыла кроў і ўяўленне вялікага камбінатара.

Усякая смута нараджае сваіх выразнікаў, часам іх шмат, часам мала, як карта ляжа. Расійская смута дзевяноста першага года нарадзіла полчышчы сваіх напёрснікаў, але самым злавесным і адыёзным з іх, безумоўна, быў Міхаіл Львовіч, своеасаблівы Распуцін нашага часу.

Чалавек небысталантны, ён адзін з першых пачуў пах вялізных грошай, якія можна без супраціву і якіх бы там ні было сур'ёзных наступстваў прысвоіць сабе. Цяперашняя дзяржаўная ўлада са старымі савецкімі мазгамі ў словах «дэмакратыя» і «капітал» бачыла новыя сінонімы паняццяў «камунізм» і «народны дабрабыт» і без пакутаў сумлення рассоўвала гэты самы набытак па ўласных кішэнях. Менавіта таму ёй неабходны былі яркія і таленавітыя тэарэтыкі, якія ўмелі б апраўдаць любое зладзейства, прадставіўшы яго барацьбой з чырвона-карычневай пагрозай і неабходнасцю стварэння ўмоў незваротнасці разадраўшых краіну працэсаў. Карацей, краіна раптоўна вырашыла жыць па-новаму, па-капіталістычнаму, а ўсе атрыбуты і механізм

мы, якія кіравалі гэтай краінай, засталіся старымі, цэ-коўска-абкамаўскімі, і паняцце «народ і дзяржава» ўсё яшчэ працягвала гучаць як нейкае адзінае цэлае. Вось і кінуўся Амроцкі і яму падобныя абіраць гэтую самую дзяржаву пад добрапрыстойнай ідэяй узбагачэння самога народа. Як і належыць апантанаму прадаўжальніку справы Троцкага-Ульянава, якія прапанавалі ў свой час дасціпны варыянт «рабуй нарабаванае», ён з радасцю пагадзіўся змяніць вядомы лозунг «усё вакол калгаснае – усё вакол маё» на яшчэ больш нявызначаны і ёмісты – «усім – усё і па-роўну». Аднак здзейсніць гэта без найвысокага дабра-раслаўлення ніхто не мог, і Міхаілу Львовічу спатрэбіліся гады працы, знявагаў і фінансавых выдаткаў, перш чым ён апынуўся ля падножжа расійскага стальца.

Рамантыкі дэмакратызатары, на чале са сваім дужа п'ючым правадыром, цешыліся наіўнымі і таму жорсткімі эксперыментамі, нібы дзеці, якія патрошаць аскепкам шкла жывую жабу. Ім здавалася – яшчэ трошкі, і яны пазнаюць сапраўдную сутнасць краіны, якая іх узрасціла, але чым даўжэй зацягваліся эксперыменты, тым страшней жылося людзям, тым хутчэй багацелі самыя нявартыя, а высокія і правільныя беззваротна дэградавалі, несучы з сабою ў нябыт самае патаемнае – жывы і старажытны дух зямлі. Цень Гобліна, злавесны і чорны, павольна ўставаў над Крамлём.

Усё, як заўсёды, вырашыў выпадак. На пачатку другой перадвыбарнай гонкі мала хто спадзяваўся, што спіты «Балівар» вывезе. Лепшыя айчынныя розумы дэмнаікаў, як пачалі называць дэмакратаў, ламалі свае звільны, толькі трэск стаяў у высокіх кабінетах. Ім на падмогу, нібы прусакі, з усіх шчылінаў лезлі розныя іншаземныя дарадцы і кансультанты. Мабілізоўвалася ўсё, аднак, парадокс быў у тым, што чым больш пры-

цягвалася сілаў і сродкаў, тым песімістычнай бачыўся вынік. Вось тут і падмітусіўся Амроцкі, своечасова падсунуўшы Гаранту дзве хітрыя ідэі. Першая: арганізаваць своеасаблівы «абшчак», куды б скінулі грошы галоўныя буржуа краіны, бо гэта менавіта яны, а не народ, былі ў першую чаргу зацікаўленыя ў прадаўжэнні тэрмінаў кіравання Цара. Другая задума заключалася ў перакупцы ўжо раскрычанага кандыдата ў прэзідэнты. Рабочая схема: да першага тура ўсе ідуць самастойна, а перад другім «цёмны канёк» злівае сваіх выбарнікаў у іх карысць, і грозныя камунякі застаюцца з носам. І што б вы думалі, абедзве ідэі стрэлілі бліскуча! Міхаіл Львовіч з сярэдняй рукі мільянера-паскрэбка раптоўна ператварыўся ва ўсемагутнага фаварыта манаршага клану.

Усё гэта ўспомнілася Амроцкому сёння ля крамлёўскага вакна. Самым цяжкім было ўгаварыць Плаўскага, які ў той перадвыбарнай гонцы ішоў трэцім, а дакладней, прымусіць генерала паверыць у абяцанні і непахіснасць слова Гаранта. І ён гэта зрабіў. Ніхто б не змог, а ён зрабіў! Вядома, давялося выдаткавацца на падкуп галоўнага дарадцы прэтэндэнта, але гэта было самай лёгкай справай, цяжэй было з самім Плаўскім. Ён фардыбачыўся і набіваў сабе цану, а галоўнае, патрабаваў рэальных гарантый. Начныя пасядзелкі на дачы пагражалі ператварыцца ў форменны пшык, калі б не адна крамольная думка, якая азарыла яго неяк пад раніцу. Тады ён, праводзячы генерала да машыны, прапанаваў яму ўлоб стаць пераемцам пасады ў выпадку сыходу са сцэны Гаранта. Генерал, насупіўшыся, буркнуў «Падумаю!» і з'ехаў. Да вечара наступнага дня справа была ўладжана. Радасці Сям'і не было мяжы.

Магчыма, усё б і развівалася па ягоным сцэнары, будзь генерал хоць крышачку гнутчэй, дальнабачней і

разумней. Але яго панесла з першых жа тыдняў працы сакратаром Рады нацыянальнай стабільнасці. І Міхаіл Львовіч быў першым, хто прапанаваў закапаць назад у народны перагной народнага любімца.

Але гэта ўсё мінулае, мінулае. Сёння іншыя клопаты, іншыя рэаліі, і зноў недарэчы ўсплыў гэты Плаўскі, ды яшчэ дзе? У Ясейскім краі!

«Так, мабыць, цяпер яго надуць будзе цяжэй. Але няма задач невыканальных, так, здаецца, любіць паўтараць Плаўскі. Абуем, дайце час, калі ўжо цэлую краіну абулі, дык асобна ўзятага генерала, ды яшчэ без войска, абуем за мілую душу. Галоўнае ў іншым: ідэя пераемніка, узнікшая тады спантана, сёння здабыла абалонку са шматхадовым дзеяннем і, можна сказаць, стала рэалізоўвацца. Магчыма, варта і пагуляць з цяперашнім Ясейскім губернатарам, чорт яго ведае, што там будзе да двухтысячнага года? Каб застацца ў прыкупе, трэба карты ў розных рукавах трымаць. – Міхась Львовіч механічна пачасаў свой падбародак, нібы пацерабіў нябачную бараду. – Тое, што Плаўскі папрэ ў прэзідэнты, тут асаблівай празарлівасці не патрабуецца. Цяпер галоўнае – не даць яму магчымасці адвязацца і пачаць шукаць саюзнікаў і спонсараў. У Ясейск пралез з дапамогай мясцовага крымінальнага металурга, а ўжо, калі на Маскву пойдзе, ахвотнікаў будзе хоць адбаўляй. Так што цяпер – толькі самае моцнае і цеснае сяброўства, самая шчырая падтрымка, галоўнае, каб раней часу не ўчуў, што ён не адзінокі ў чарзе на пасаду пераемніка. А вунь як ён замітусіўся пасля апошніх перастановак! Дурань дурнем, а чуе, што запаветнае можа сплысці. Прыляцеў з вытарашчанымі вачыма: «Што за гульні, Міхась Львовіч? Мы так не дамаўляліся!» Можна падумаць, што мы неяк па-іншаму дамаўляліся. Стратэг

хрэнаў! Адно добра, што прыбег ён менавіта да мяне, значыць, памятае, з чыёй падачы ўзляцеў. Гэта, можа, самае галоўнае і ёсць, можа, менавіта гэта, калі трэба, і стрэліць. Галоўнае, не перагнуць палку, а так ён, як наркаман, ніколі з гэтай іголке не злезе».

Амроцкі любіў нядоўгімі вольнымі гадзінамі паразважаць на адцягненыя тэмы, і тады ён вырастаў ва ўласных вачах да маштабаў Спінозы і Макіявелі.

«Дзіўная справа – палітыка, – з задавальненнем учапіўшыся за любімую тэму, думаў Амроцкі, – і гульня, і бізнэс, і магчымасць самавыяўлення, і запал, і наркотык, і ўсё гэта ў адным флаконе, вось ужо сапраўды д’ябальская сумесь, варта яе аднойчы паспытаць – і ўсё, згінуў, знік ранейшы чалавек; замест яго нараджаецца хтосьці новы, неўгаймаваны, самаўлюбёны, які тупа верыць у сваю адмысловую ролю, гатовы перагрызці глотку любому, хто паквапіцца на яго запаветнае месца. Ніцшэ, безумоўна, мае рацыю са сваёй бялявай шэльмай, але толькі збольшага. У большасці перароджаны чалавек, прыняўшы новую абалонку народнага героя або абранніка, духоўна ламаецца і ператвараецца ў звычайнага бязвольнага смоўжня, які дрыжыць за сваё месца. Яго спакойна можна прымусіць выконваць самыя неймаверныя і гідкія задачы. І няма ў свеце нікога больш паднявольнага, чым гэтыя, у прынцыпе, глыбока няшчасныя людзі. Адзінкі, вядома ж, спрабуюць застацца вернымі сваім прынцыпам, ды толькі, як правіла, да прыходу ва ўладу. І няма сёння ў гэтай краіне сілы больш амаральнай і прадажнай, чым партыя ўлады. І так у Расіі было амаль заўсёды. Аднак простаму народу гэта невядома, ён працягвае свята паважаць сваіх куміраў і, пасля іх смерці, выпінаючыся з апошніх сіл, узводзіць ім пампезныя манументы, не глядзячы на пануючыя паўсюль

голад і развал. І вось я – адзін з тых, хто ўсё гэта бачыць, прагназуе, адным словам, кашаварыць на гэтай д’ябальскай кухні! Так, ад сціпласці ты сапраўды не памрэш. Галоўнае, табе самому не прыпадобніцца таму кату, які так аб’еўся смятаны, што не змог са склепу вылезці».

Міхаіл Львовіч адышоў ад акна, выгляд з якога не чараваў позірку адмысловым каларытам, хутчэй наадварот, ламаныя сцены ўнутранага двара, шэрыя да манатоннасці, уяўлялі не зусім прыглядны выварат фасаднай строгасці і напускной пампезнасці. Бакавая замкнёнасць прасторы заўсёды выклікала ў ім прыкрыя адчуванні, асацыюючыся з турэмным панадворкам для шпацыраў. Падышоўшы да працоўнага стала, ён, не перарываючы сваіх роздумаў, пачаў механічна збіраць раскладзеныя на ім паперы і акуратна складаць іх у невялікі скураны партфель. «Так, вось ты і залічыў сябе ў «лялькаводы», але ці так гэта важна для цябе зараз? Толькі не хлусі! Цябе гэта захапляе і бударажыць кроў, без гэтага ты ўжо і сам не можаш, ты паступова становішся закладнікам створанай табой сістэмы. Чым гэта можа скончыцца? Ды па-рознаму, аж да поўнага абнулення, як цябе самога, так і ўсіх тваіх задум. Ну і хай, ну і чорт з ім! Аднак я сваю справу зраблю, я завяршу тое, што пачаў. Хай потым прыдуркі з універсітэцкімі дыпламамі ламаюць свае разумныя галовы, дашукваючыся, як у мяне гэта атрымалася, што ў маіх дзеяннях было першаснае, а што другаснае, ці быў я масонам, і ці працавалі побач са мной нябачныя натоўпы вольных муляроў? Хай шукаюць, хай ствараюць новыя легенды, з якіх з часам і вылупіцца новая гісторыя новай краіны, гісторыя, якую я зраблю вось гэтымі самымі рукамі. А пакуль, чым больш небыліцаў – тым лепш. І ўсё ж, пара ў аэрапорт, у ноч перад інаўгурацыяй Плаўскі павінен не сваіх чарцей, а

мяне, сузіраць. Так будзе спакайней і мне, і яму, і ўсім. Сібірскім волатам варта зноў заняцца ўшчыльную і пастарацца трымаць яго пад рукой».

Хвіліну павагаўшыся, ён патэлефанаваў.

– Жэня, давай дозамі, не праз нашыя каналы запускаяй генеральскую тэму. Прарокам добра заплаці, хай смецяць да хрыпаты на тэму «Калі не ён, дык хто ж?» Ты зразумеў, гэта да нас ніякага дачынення не мае, так, ідзе само сабою, пакуль Цар вагаецца, на каго ставіць канчаткова. І нядрэнна б сёння ўвечары ўжо што-небудзь запусціць, хай найлягчэйшае. Добра? Я ўжо ў палёце.

Паралельна з гэтай гутаркай у галаве камбінатара, як на нябачным дысплэі, пранесліся сцэны доўгіх дэбатаў па выбарах кандыдатаў у пераемнікі. Гутаркі гэтыя вяліся пакуль без прыцягнення Гаранта, фактычна, за яго спіной, але, як казалі яго любімая дачка, выключна ў ягоных інтарэсах.

«Да-а, займальная гэта ўсё-ткі краіна – закуліссе», – Міхась Львовіч, начапіўшы на твар маску заклапочанага дзяржаўнымі клопатамі чалавека, мітусліва, з лёгкімі падскокамі пакінуў свой кабінет, каб праз гадзіну з невялікім забыцца чуйным сном у салоне свайго самалёта, які нёс яго ў далёкі Ясейск.

13.

Не было б гэтай начы, невядома, як бы павярнуўся лёс не толькі Плаўскага, але і ўсёй матухны Расіі.

Што ж за вялікая таемная сіла таілася ў змроку начы, і чаму яна можа тварыць падобныя метамарфозы з лёсамі людзей і дзяржаў? Чаму амаль усе айчынныя перавароты, уключна з бальшавіцкім, адбываліся па на-

чах? Чаму адна п'яная начная пасядзелка ў глухой Бела-
вежы абярнулася крахам вялікай дзяржавы? Чаму зусім
нядаўна, у ноч паўторнага ўсшэсця на трон, барвовае
полымя пажару трывожна шугала над цэнтрам сталіцы,
і страшныя бліскавіцы кідаліся па анямелых сценах веч-
нага Крамля? Чаму ў расійскай гісторыі ноч займае
ледзь ці не галоўнае месца?

Ноч паступова разгаралася над велічнай ракой, якая
імкліва несла свае цёмныя воды на поўнач, да берагоў
затоенага пад ільдамі акіяна, да старажытнай не
знойдзенай і дасюль калыбкі таямнічых арыяў.

Урачысты дзень генеральскага трыумфу паціху па-
дыходзіў да канца, афіцыял і шумнае застолле шчасліва
адгрымелі салютамі, каб да ночы плаўна перацячы ў
невялікую ўтульную залу загараднай рэзідэнцыі губер-
натара, дзе сабраліся толькі блізкія з блізкіх і правера-
ныя з правераных. Скураш многіх з прысутных зусім
не ведаў і раздаваў свае візітоўкі проста так, што назы-
ваецца, на ўсякі выпадак.

Праводзіўшы высокіх маскоўскіх гасцей, ён вярнуў-
ся ў горад у добрым настроі, паспеўшы за гэты дзень
абзавесціся новымі знаёмствамі і патрэбнымі кантак-
тамі. Ды і высокія госці, слава Богу, здаецца, засталіся
задаволеныя. «Хоць, калі чэсна, – думаў Малюта, –
нешта госці для падобнага выпадку аказаліся не такія
ўжо і высокія; прымаючы да ўвагі значнасць краю ў эка-
номіцы і геапалітыцы краіны, Маскву павінен быў прад-
стаўляць хтосьці больш значны, ну, скажам, кіраўнік ад-
міністрацыі або прэм'ер-міністр, а не новаспечаны кан-
тралёр і непрыкметны дэмакрат». Атрымлівалася, што
Крэмль як бы намякаў зноў абранаму саноўніку і на яго
нізкі рэйтынг, і на тое, што нічога з яго мінулых выхадак

не забыта, а, даручаючы прачытаць казённы тэкст прывітання з факсімiле Гаранта галоўнаму кантралёру, недвухсэнсоўна даваў зразумець, што варта чакаць сталай апекі і будучага кантролю за дзеяннямі генерала. Гэта нічога добрага Малюту ў ягонай будучай працы не абяцала.

Тым часам у гасцёўні ішла даволі ажыўленая гутарка. За ўсімі гэтымі думкамі Скураш крыху адарваўся ад наваколля, і цяпер з цікаўнасцю разглядаў прысутных. Многія з іх былі сваякамі Плаўскіх, блізкімі або далёкімі, у гэтым ён яшчэ разабрацца пакуль не паспеў, але да гутаркі пачаў прыслухоўвацца з цікавасцю.

– Можа, і ёсць дзесьці нейкія таемныя і нябачныя арганізацыі, – відавочна з веданнем пытання вяшчаў высокі, грузны чалавек з лёгкім каўказскім вымаўленнем, падаецца, ён даводзіўся мужам сястры генеральскай жонкі, – і нібыта яны робяць сваю згубную справу, увасабляючы цёмны пачатак усяго свету. Магчыма. Але ў айчыннай гісторыі такіх заўважана не было. А калі нейкія і існавалі, дык уяўлялі сабою групы фанатыкаў ды, як правіла, людзей недасканалых, гатовых за сваё хваравітае светаадчуванне прынесці ў ахвяру не толькі самога сябе, але і прыстойную частку ўсяго чалавецтва. І, што самае галоўнае, іх таемныя саюзы заўсёды раскрываліся народнаму погляду і заканчваліся судовымі працэсамі, шыбеніцамі, Сібіру, а пазней – псіхушкамі і выправаджэннем за межы дзяржавы.

– Выбачайце, ну а як жа быць з масонамі? – перабіў яго сын генерала, Сямён.

– Вольныя муляры, якіх заўсёды ў ласкавай нашай Бацькаўшчыне існавала з лішкам, больш з'яўляліся філантрапічнымі клубамі, чым нейкімі павуціннымі творцамі гісторыі. Хоць іхняя дзейнасць, акрамя кар'

ернага падцягвання сваіх акулътных практык і прыемнага баўлення часу, і прыводзіла да разжыжэння дзяржаўнасці і патрыятызму ў мазгах нашай творчай і навуковай інтэлігенцыі, што ў сваю чаргу давала жыватворную глебу для стварэння разнастайных крамольных партый і груп, а галоўнае, нараджала ў шырокім грамадстве ўсеагульную да іх спагаду. Гэта, мабыць, і ўсё, у чым можна было б абвінаваціць найўных рамантыкаў, носьбітаў фартушкоў, прыхільнікаў цыркуля і вугольніка.

– А вось бацька гаворыць якраз усё наадварот. Яны каварныя, моцныя і згуртаваныя, гатовыя выканаць любыя ўказанні свайго кіраўніцтва, і ў нас у Расіі яны, па ўсім, вернуць, што хочучь. Ну, а калі яны такія бяскрыўдныя, з чаго б тады ім хавацца? Вынырвайце з падполля і працуйце адкрыта, як клуб па інтарэсах...

– Вы ведаеце, Сёма, пытанне гэтае складанае, і так адразу на яго адказаць цяжка. Не, вы скептычна не ўсміхайцеся, я не збіраюся абыходзіць прамы адказ. У мяне ёсць прапанова перанесці нашыя сумныя для прысутных, і асабліва жанчын, гутаркі на больш прыдатны час... Тым больш, што ўсіх ужо да стала завучь.

– Алег Гайкавіч, лаўлю вас на слове, масоны за вамі. Толькі ўжо праўду, па-роднаснаму, добра?

– Абавязкова, малады чалавек, і абавязкова па-роднаснаму.

«Вось дзе ўжо не чакаў сутыкнуцца з гэтай тэмай, ды менавіта тут, – збянтэжана разважаў Малюта, прабіраючыся да свайго месца, пазначанага адпаведнай таблічкай, – было б цікава даслухаць іхнюю гутарку да канца».

Першым слова ўзяў сам віноўнік урачыстасці.

– Усе нашыя шляхі вядуць да перамогі, і яна ў нас адна на ўсіх! Я ніколі не стамлюся паўтараць, што толькі

вялікі калектыўны розум можа перамагчы чэрствасць інды-
відуалізму, таму мы сёння сядзім за адным сталом, ямо
адзін хлеб, п'ем адно віно, і за гэтае адзінства я вам вельмі
ўдзячны. Па-добраму, трэба б, вядома, сказаць пра кож-
нага з вас хоць бы некалькі слоў, але вы за дзень сёння так
стаміліся ад прамоў, што я не рызыкну вас загрузаць
новымі. Таму проста чалавечае вам дзякуй! Прапаную не
спяшаючыся выпіць і закусіць. Вы ўсе, хто тут сядзіць –
мая радзіна, па крыві і па духу. Вы тыя, з кім бы я хацеў
прайсці свой шлях да канца, якія б нам выпрабавання не
выпалі. За нашую перамогу, сябры!

І панеслася ў самых лепшых традыцыях нашых за-
столле шырокае, а іншымі словамі – сярэдняруская
хвацкая і бесшабашная п'янка, калі не трэба аглядацца
на суседа, не трэба кантраляваць свае эмоцыі і словы,
калі ўсё добра і хвалебна. Збоку паглядзець, дык са-
праўды гуляла радня. Вельмі блізкія людзі. Хтосьці не-
шта ўспамінаў, хтосьці над кімсьці паджартоўваў. Тос-
ты змянялі адзін аднаго, але сутнасць заздраўніц заста-
валася нязменнай: мудрасць, сіла, воля і іншыя цудоў-
ныя якасці генерала, “пра якія яшчэ сёння не гаварылі”.

Асобна генералам быў абвешчаны тост за здароўе га-
лоўнага ягонага саюзніка ў краі – Паўла Пятровіча
Дракава. Хутчэй гэта быў не столькі тост, а, як здалося
Малюту, публічна паўторанае нейкае больш ранняе пры-
знанне, нешта накшталт клятвы ў вечным сяброўстве.
Генерал гаварыў настолькі прачула, што ўсе замоўклі, а
ў Дракава вочы здрадліва заззялі няпрошанай слязой.

З прычыны малой колькасці прысутных, па першым
крузе прайшлі хутка, і кампанія паступова распалася
на маленькія групкі па інтарэсах і знаёмствах. Да пера-
мены талерак многія выйшлі з-за стала распраміцца і
пакурыць. Плаўскі выдаліўся з Дракавым на паветра і

прагаварылі на беразе ракі не меней гадзіны. Старыкаў як не кружыў, не знайшоў прычыны далучыцца да захопленай гутаркай пары, а ахова, мабыць, атрымаўшы адпаведныя ўказанні, нікога і блізка не падпускала. Бачачы, што спробы ягоныя дарэмныя, Віктар Аляксеевіч звярнуў свой позірк на Скураша, які старанна пасвіў Сямёна і Алега Гайкавіча, каб прыняць удзел у гутарцы пра масонаў.

– Ну, паглядзіце, Малюта Максімавіч, чаго гэта варта? Губернатар найбагатага ў Расіі краю ўжо цэлую гадзіну сакрэтнічае з бандытам. І як вы думаеце, аб чым яны гавораць?

– Прызнацца, я й не звярнуў на гэта ўвагі... – схітраваў Малюта, старанна робячы выгляд, што любуецца вершалінамі вялізных старажытных кедраў, якія багата растуць вакол будынка рэзідэнцыі.

– А дарма. Каму-каму, а вам на падобныя вывіхі зважаць трэба. Таксама мне, вока царова! І мала таго, што звяртаць, але і дакладваць куды трэба, што, вас там яшчэ не інструктавалі?

– Ведаеце, ласкавы Віктар Аляксеевіч, я тут прысутнічаю як прыватная асоба, запрасіў мяне Іван Паўлавіч асабіста, на пасадку я пакуль, на радасць, не прызначаны і дакладваць нічога нікому не збіраюся. А тое, што яны сакрэтнічаюць, дык у іх на тое, напэўна, ёсць свае падставы. Саюзнікі як-ніяк.

– Не дай бог вам такога саюзнічка! Хадзем-ка, я адукую вас, што гэта за птушка – Паша Драка, – і, не чакаючы рэакцыі Скураша, Старыкаў учапіўся за ягоны локаць і амаль сілай пацягнуў да патанулай у зеляніне альтанкі.

Аднак пагаварыць ім не ўдалося, бо якраз у гэтую самую хвіліну губернатар і асноўны саюзнік моцна аб-

няліся, расцалаваліся і не спяшаючыся накіраваліся да ўжо відавочна засумавалых гасцей. Старыкаў, хоць і быў павернуты да начальніка тылам, напэўна, спінным мозгам адчуў ягонае набліжэнне, рэзка павярнуўся і, імгненна забыўшы пра збянтэжанага такой пераменаў Малюта, стрымгалоў кіннуўся насустрач Плаўскаму.

«Раўнуе ён яго ці што? – здзіўлена гледзячы ўслед Віктару Аляксеевічу, падумаў Скураш. – Дзіўны чалавек, гэта ж трэба так шалець з-за прысутнасці ля «цела» старонняй асобы. Так, дзіўныя справы твае, Божа! Трэба ж падабраць сабе такое асяроддзе: што ні персона, то кадр. У Радзе ўсё было неяк па-іншаму, па-вайсковаму. Прасцей і зразумела, ці што, а тут чорт нагу зломіць. Добра, што хоць мне не давядзецца біцца за доступ да цела, я ж цяпер нахшталь і свой, і разам з тым «гасудараў». У такім становішчы ёсць свае выгоды. Трэба толькі імі правільна карыстацца, і гэта ўжо цалкам будзе залежаць ад цябе самога, ад таго, як ты сябе паставіш пасля прызначэння. Вось баламут!» – працягваў дзівіцца Малюта, гледзячы, як Старыкаў у сваёй упадабанай манеры ўхапіў Плаўскага за локаць і пацягнуў усё ў тую ж альтанку.

Малюта, каб лішні раз не мазоліць вочы, сыйшоў на бакавую сцяжыну, што нырала ў зялёныя зараснікі нейкага дэкаратыўнага хмызу. Сцяжына аказалася кароткім тупіком, які ўпіраўся ў маленечкую пляцоўку з ажурнай садовай лаўкай над вялікай і хуткай ракой. Разумеючы, што ён патрапіў у вельмі далікатнае становішча, Скураш прысеў на лаву, падумаўшы, што ўжо лепш палюбавацца мясцовымі прыгажосцямі, чым выскачыць перад носам Плаўскага з кустоў. Выгляд сапраўды адкрываўся незвычайны. Жывая, хвалістая вада, афарбаваная апошнімі густаружовымі блікамі вечаровага сонца, бестурботна перакатвалася і неслася паблізу, выказ-

ваючы поўную абыякавасць да кіпячых на яе берагах страсцей. Так яна неслася і тысячы гадоў назад, і нішто не можа спыніць гэтага раз і назаўжды накіраванага руху. А ўсе патугі чалавека нешта змяніць у сусветнай механіцы не заставаліся беспакаранымі і, пры мінімуме імгненых выгодаў, ператваралася ў будучыні непараўнальна большымі бедамі. Але ў гардыні сваёй чалавек не заўважаў іх праўдзівых прычынаў і спісваў сваё невуцтва на бессэнсоўную жорсткасць неразумнай стыхіі. Не пазбегла падобнай долі і гэтая велічная рака. Перагароджаная некалі вялізнай плацінай, яна адмовілася замярзаць у самыя лютыя маразы і парыла ў зімовыя месяцы на працягу добрых двухсот кіламетраў, нібы прадзёртая цеплатраса ў застольным гарадку. Наступстваў гэтага парніковага эфекту ніхто не аналізаваў, і нават думкі падобнай нікому ў галаву не прыходзіла. Парыць ды і парыць, затое шэрань прыгожая!

– Іван Паўлавіч, Іван Паўлавіч, не, вы мяне выслухайце, – пачуўся прама над галавой у Малюты голас Старыкава.

«Толькі гэтага мне не хапала, – падумалася Скурашу, – яшчэ, чаго добрага, западозраць, што я іх падслухоўваю, ганьбы не абярэшыся...»

– І чуць я гэтага больш не хачу, – заракатаў генеральскі бас, – якая вас муха пакусала, чорт пабяры?! Яшчэ тыдзень назад вы ж мне самі яго нахвалявалі: «Паша – гэта нашая надзея! Акрамя яго ніхто нам у саюзнікі не падыходзіць! Ён – менавіта той чалавек, на якога можна пакінуць край у выпадку паходу на Маскву!» А цяпер што я ад вас чую? «Злодзей, бандыт, пасадзіць, з зямлёй зраўняць...» Падаецца мне, што вы зноў паверылі ў бяскроўную рэвалюцыю, якую падсоўвае нам Амроцкі. Калі мне памяць не здраджвае, менавіта пасля

ўчорашняга спаткання з ім вы заспявалі тут новыя вайсковыя песні супраць Дракава. Не пайду я на прамую здраду, не па-мужчынску гэта неяк, не сумленна...

– Іван Паўлавіч, а вам і не трэба нічога рабіць, а ўжо тым больш свяціць сваё сумленнае імя ў барацьбе з гэтым пярэваратнем. Так, так і яшчэ раз так, вы праўду кажаце, я перамяніў да гэтага прайдзісвета стаўленне, але справа тут не ўва мне і ўжо, тым больш, не ў Міхаіле Львовічы, справа ў самім Дракаве! Гэта ж не вы, не я, а ён першым пачаў парушаць дамоўленасці і патрабаваць ад кіраўнічага пірага самыя прынадныя кавалкі. Што, я не маю рацыі? Вы ж самі бачыце ягоныя апетыты, не супакоім яго ў самім пачатку – ён злопае нас усіх са спакойнай душой.

– Запарыцца лопаць, – голас генерала, як здалося Малюту, прагучаў ужо не так катэгарычна, што, па ўсёй бачнасці, не выслізнула і ад увагі Старыкава, і асноўны дараднік узвіўся яшчэ мацней.

– Я проста дзіўлюся вашай геніяльнасці і здольнасці ўсё ўзважваць з хуткасцю кампутара і прымаць адзіна правільныя рашэнні. Ох, як бракуе, – з прыдыханнем у голасе працягнуў Аляксей Віктаравіч, – сёння нашаму шматпакутнаму народу менавіта такога чалавека, з менавіта такімі валявымі якасцямі, адно толькі і суцяшае, што чакаць ужо нядоўга засталася. Іван Паўлавіч, – ледзь не завішчаў дараднік, – у імя сваёй будучыні, у імя выратавання нашага народу, аддайце Пашку ў рукі справядлівага правасуддзя! Не вы, а суд і ўсе, каму гэта належыць, хай вырашаюць ягоны лёс. Не вінаваты – ніхто яго караць не збіраецца, можа сабе працаваць дзеля дабрабыту краю, а вінаваты – у кайданы яго ды ў турму! – з непрыкрытай злосцю падагульніў ён, і, злёгка супакоіўшыся, працягнуў: – А ён

жа не адзіны наш саюзнік, ды і вышыня, для штурму
якой ён уласна і быў прызначаны, ужо ўзятая. Сёння аб
іншым трэба думаць, а гэтае іншае і іншых сродкаў, і
іншых саюзнікаў запатрабуе. Ёсць дакладныя звесткі,
што Цар вельмі дрэнны. Лекары сумняюцца, ці пра-
цягне лета. І словы мае – не пустыя эмоцыі, я вас
вельмі прашу, калі разыдуцца госці, вылучыць мне для
гутаркі сам-насам гадзіны паўтары. Я вам усё найпад-
рабязней выкажу. А цяпер хадзем, блізкія ўжо зачкалі-
ся, пакуль вы там з гэтым бандытам мілаваліся...

– Ды з чаго гэта вы ўзялі, што я з ім мілаваўся, вы,
гэта... давайце кінце глупства несці, і потым, я б параіў
уважлівей ставіцца да слоў, якія прамаўляеце, а то,
прыйдзе момант, я і пакрыўдзіцца магу, а ў крыўдзе я...

– Што вы, што вы, і ніколечкі я вас крыўдзіць не
збіраўся, – лісой заюліў дараднік, – калі я што і раб-
лю, дык толькі дзеля вас, а за гэта вы мяне можаце і
караць, і звальняць, воля ваша. Мне галоўнае – Плаў-
скага для будучыні захаваць і дапамагчы яму ажыццявіць
наканаваную яму місію!

Гук крокаў і галасы паступова сціхлі.

Малюта сядзеў, нібы статуя, баючыся дыхаць поўнымі
грудзьмі. Толькі цяпер ён адчуў, што змакрэў ад на-
пругі, і, пасядзеўшы яшчэ хвілін пятнаццаць у сваёй
схованцы, балазе, ужо амаль сцямнела, ён пераскочыў
праз невысокія поручні і пачаў спускацца да ракі па
стромкім касагоры, засеяным невысокай травой. Ля
самой вады шэра цьмела выкладзеная штучным каме-
нем сцяжынка.

– Грамадзянін, хто вы такі і што тут робіце? –
нечакана пачуўся голас, і з ценю на дарожку выйшаў
міліцыянер.

– Фу ты чорт! – міжволі вырвалася ў Скураша, –

напалохаў, ды госць я, госць, вось пайшоў прагуляцца, але, відаць, з перабору заблукаў. Як мне адгэтуль выбрацца? «Гэтага толькі не хапала, – падумаў ён пра сябе, – цікава, ці заўважыў мент, адкуль я спускаюся?» – Ты лепш падкажы, як мне да ўсёй добрай кампаніі дабрацца?

– Ды што тут падказваць, ідзіце прама, там будзе лесвіца ўверх, вось па ёй і падымайцеся, якраз у першы корпус і ўпрэцеся. А яшчэ лепш, я вас сам суправаджу. Выбачайце, служба.

– Добра, давай суправаджай, – спрабуючы намаляваць у голасе нецвярозья ноткі, пагадзіўся Малюта.
– Эх, прыгажосць у вас тут неапісальная.

– Гэта ў вас там, у Маскве, прыгажосць, а ў нас, што? У нас дзічына галімая. Так, дзянёк-другі прыродай палюбавацца, а вось жыць тут, ды яшчэ ў якой-небудзь таёжнай вёсцы, не давядзі Госпадзі! – міліцыянер замоўк, ці то спалохаўшыся адкрытасці з незнаёмцам, ці то ўспомніўшы сваю вёсачку. – Вы б, гэта, – працягнуў ён, – па траве б пабойваліся ўначы хадзіць...

– А што такое, змеі?

– Ды якія змеі, – з іроніяй у голасе адазваўся ці то суправаджаты, ці то канваір, – кляшчы ў нас тут інцэфалітныя лютуюць. Вы калі ў памяшканне прыйдзеце – у туалет, або ў свой нумар – не саромейцеся, распраніцеся ды папрасіце каго-небудзь вас з заду агледзець. Клешч, ён, набрыдзь, зацішныя месцы любіць – падпахі або, прабачце ўжо, машонку. Так што я вам раю: абавязкова агледзьцеся, яны, сцярвозы, новенькіх любяць. Хоць у нас тут і труцілі вясной, а падстрахавацца ўсёткі варта.

У Малюты адразу ўсё зачасалася. Пачало амаль выразна здавацца, што па яго ўраз астыламу целу запоўзалі нейкія невядомыя казуркі.

– Слухай, ты мяне так не палохай, з мяне прэч хмель ураз зляцеў! Што, сапраўды так усё сур'ёзна?

– Дзіўны вы чалавек, што ж я вас, як дзіцё малое палохаць бы пачаў? Вы ж начальнік, ды яшчэ са сталіцы... Ну вось і дайшлі.

Ля прыступак іх сустрэў яшчэ адзін вартавы парадку, а з ім і начальнік аховы Плаўскага, голены налыса, амаль квадратны здаравяка з немудрагелістым польскім прозвішчам Камінскі.

– Ну, слава Богу, Малюта Максімавіч, а мы вас ужо абшукаліся. Шэф стаў турбавацца, гаворыць, можа нашае будучае гасударава вока выкралі мясцовыя распусныя дзяўчыны?

– Ды не, Генадзь Адамавіч, якія дзяўчыны, вунь службывы гаворыць, што калі хто і адсмочка, дык толькі клешч, і той інцэфалітны, – усміхнуўся Малюта.

– Яны вам нагавораць, слухайце іх больш. Увесь участкак разоў тры труцілі, так што кляшчы малаверагодныя, хоць агледзецца на ўсякі выпадак не зашкодзіла б...

– Вось і я аб тым жа, – ажывіўся было міліцыянер.

– А вось цябе персанальна ніхто і не пытае, – не занадта ласкава адазваўся Камінскі. – Глядзі, калі пакусаў начальніка клешч, адказваць табе давядзецца.

– Ды будзе вам, Генадзь Адамавіч, хадзем. А вам вялікі дзякуй за дапамогу, – павярнуўся Малюта да пануранага сяржанта і працягнуў руку.

– Хадзем, хадзем, – ледзь не перабіваючы поціск рукі, прыспешыў Камінскі і літаральна праз пару крокаў, не паніжаючы голасу, відавочна, для таго, каб яго чулі астатнія, з дакорам дадаў, – вы так нам усю дысцыпліну і субардынацыю парушыце. Няма чаго з імі ручкацца, хай ведаюць сваё месца. А то добра ўладка-

валіся: учора аднаму служылі, а сёння іншаму! Дармаеды! На Каўказ іх трэба, хай трохі растрасуцца.

Малюта яшчэ з вайсковых часоў прывык ставіцца да салдата з павагай, і ў іншым становішчы абавязкова ўступіўся б за толькі што незаслужана абражаных служак, але цяпер яму было яўна не да гэтага, і ён прамаўчаў.

– Малюта Максімавіч, ды не хвалойцеся вы так наконт кляшчэй! Шэф загадаў усім збірацца ў лазню, каб заўтра, так сказаць, з чыстымі намерамі і светлымі галовамі прыняцца за святую справу, там і паглядзім, ці прысмактаўся хто да вас, а то, можа, сапраўды кляшчыху грудастую клікнуць. Тут яны крамяныя і сталічных ох як мітуюць, спадзяюцца, дурніцы, што западзе на іх хто ды з сабою ў Маскву павязе.

– Не ўжо, дабрэйшы Генадзь Адамавіч, платнымі паслугамі двухногіх кляшчых, як вы ўдала выказаліся, ніколі не карыстаўся і вам не раю, ужо як-небудзь патрываю да жонкі.

– Ну, воля ваша, наша справа прапанаваць. Дзе лазня, ведаеце?

– Прыблізна...

– Тады да сустрэчы, а калі раздумаецеся наконт дзяўчынак...

– Позна мне ўжо раздумвацца. Дзякуй!

Малюта зашыбаваў па дарожцы да някідкага двухпаварховага будынка, дзе яму быў вызначаны нумар. Нарэшце, застаўшыся сам-насам, ён прыняўся абкатваць выпадкова атрыманую інфармацыю. У сухім астатку атрымлівалася, што Старыкаў са сваёй камандай вырашыў раптоўна пакончыць з небяспечным канкурэнтам і застацца непадзельным распарадчыкам генеральскай галавы і цела. Цісне ён на самую хворую і слабую клявішу ў губернатарскай душы, і, мяркуючы па ўсім, да-

цісне і свайго даможацца. Ведаць бы толькі, каго яны плануюць у чарговяя генеральныя саюзнікі на новым этапе. Ды і ці будзе ён, гэты новы этап? Можа, усё краем і абмяжуецца? Хоць, мяркуючы па ўсім, Плаўскі ўжо закусіў цуглі і бачыць сябе ў Крамлёўскім кабінэце. Вядома, дай-то Бог, а там глядзіш, і нам чаго-небудзь абламаецца. Ды марыцца яно заўсёды лёгка і прыемна, але што мне цяпер рабіць? Ну ўжо ж не тэлефанаваць у Маскву! Спачатку дачакайся прызначэння, прыезджай у край, зацвердзіся, а там паглядзім, што да чаго.

На ўсякі выпадак пакруціўшыся галышом перад люстэркам і кляшчэй не выявіўшы, Малюта пераапрунуўся ў спартовы гарнітур і падаўся ў лазню. Ён выдатна памятаў, што для генерала ёсць два святыя дзействы – рыбалка і лазня.

Задумаўшыся, Малюта ледзь было не сутыкнуўся са Старыкавым і Дракавым, якія павольна прогульваліся ля корпуса.

– А вось і Малюта Максімавіч, наш будучы намеснік Прэзідэнта ў краі, – важна расцягваючы словы, прагнусавіў Аляксей Віктаравіч, – пазнаёмцеся, прашу вас.

– Дракаў – дэпутат заканадаўчага краявога схода.

– Скураш, пакуль нікуды не прызначаны госць губернатара, – паціскаючы працягнутую руку, сказаў Малюта.

– Ну, вось і выдатна, вы галоўнае, не забудзьце, хто вас пазнаёміў... – укрупіў Старыкаў.

– Дзякуй, Аляксей Віктаравіч, – хітнуў галавой Малюта, – а то мы сёння ўвесь дзень з Паўлам Пятровічам то там, то тут сутыкаемся, а прадставіць нас адзін аднаму так ніхто і не знайшоў часу. Вось вы, з уласцівай вам празарлівасцю, і ўхілілі гэтую прыкрую няёмкасць.

– Так, вядома, дзякуй вам, Аляксей Віктаравіч, – трохі ў нос прабубніў Павел, – ну дык я пайду, а то яшчэ справы ёсць. Значыць, мы з вамі дамовіліся, заўтра абедзем у мяне дома. Я сам чаго-небудзь смачненькага старадаўняга згламэздаю. Чакаю. А вы прабачце, – паварочваючыся да Скураша, працягнуў Дракаў, – што так і не пагаварылі пакуль, можа, заўтра, можа, яшчэ калі, добра? Думаю, што, э-э-э, часу ў нас будзе ўдосталь.

«Мабыць, для мяне Дракава на сёння ўжо звышдас-таткова! Але Старыкаў – красавец, круціцца, як кацянё, такому атруты ў гарбату блізкаму капнуць – раз плюнуць! Цікава б паслухаць, аб чым яны там за Пашыным абедзеным сталом гаварыць будуць», – як бы падрахаваў Малюта, ідучы да лазні. Яму чамусьці было трошкі шкада гэтага неспрактыкаванага і шмат у чым наіўнага баксёра.

14.

Прызначэнне Малюты адбылося толькі ў жніўні. Ніякіх адмысловых інструкцый і пажаданняў пасля выхаду ўказа ён не атрымаў, у дзяржаўныя кабінеты запрошаны не быў, толькі будучы ягоны начальнік, якому, невядома з якога перапуду, даручылі кантроль за намеснікамі, насіўся па шостым пад'ездзе Старой плошчы з лямантам, што ў Ясейск не таго прызначылі, што ў Малюты дзірка ў галаве, і наогул ён безгаловы, але пераплюнуць волю першага нама кіраўніка не так і проста, а калі па-праўдзе, то ўсім было да балды. Дзяржаўная Масква рыхтавалася да чарговага шунтавання, і нікога чужыя праблемы не цікавілі. Гэта пазней ужо, паблук-каўшы па калідорах улады, Скураш стаў здагадвацца аб

праўдзівых прычынах тых даўніх стогнаў рыжабародага начальніка з пыхкай люлькай, а прычына была банальнай і старэй свету: салодкая пасада праплыла паблізу без усякай асабістай карысці і выгоды. Ох, і не ўзлюбілі яго за гэта ў родным упраўленні! А каму ты палюбішся, калі чужому кашальку аборт зрабіў? Толькі на другі год намесніцтва Малюта сцяміў, што да чаго, і пачаў вазіць у Маскву дары. Хай і дробныя, але заўсёды начальствам чаканыя. Так ужо ўладкованы чынавенскі свет: найнізкія валакуць вышэйшым, а тыя, у сваю чаргу, яшчэ больш высокім, і так да... аж і боязна ўявіць! Але як толькі Скураш прыняў умовы гульні і пацягнуў, дык у яго тут жа па-свойску адсеклі кавалак бязлюднай тэрыторыі, балазе фармальныя падставы былі, і пасадзілі туды парачку яго былых падначаленых, надзяліўшы іх намеснікаўскімі статусамі. Вось так, не мыццём дык катаннем, начальства сваё выкружыла. Ды і Бог з ім, што на тых ліпавых суб'ектах людзей менш пражывала, чым у вялікай сталічнай шматпавярхоўцы, каго гэта хвалюе? Малюта даўно яшчэ напісаў дакладную аб ліквідацыі гэтых пацешных суб'ектаў, што жаруць бюджэтныя грошы, як кот Васіль дармовую смятану...

У Ясейску новага намесніка чакалі з кіпучым нецярпеннем, як калісьці даўно чакалі ў глухой правінцыі прыезду справядлівага пана: вось, маўляў, ён прыедзе і ўжо ўсіх развядзе. Як пазней аказалася, няўрымсцілася ўсім, а больш за ўсіх чакала новага аб'екта публічнага абсмоктвання пішучая брація, якая найперш чакала ад новага «царовага вока» адкрытых баталій з губернатараў і скарачэння генеральскага апетыту, які рос не па днях, а па гадзінах. І якое ж было ўсеагульнае расчараванне, калі прышлы чыноўнік закапаўся ў паперах, пачаў

сустракацца з простымі грамадзянамі, начыста адгарадзіўся ад журналістаў, прыняўся ездзіць па гарадах і весях і лётаць па нацыянальных пасёлках, станах і факторыях, куды не тое што масквічы, а і свае мясцовыя, раённага ўзроўню начальнікі раз у дзесяцігоддзе зазіралі парыбаліць ды папаляваць.

Іншы раз, наматаўшыся па богам забытых кутах неабсяжнага краю, Малюта проста за галаву хапаўся ад беспрасветнай галечы і дзікасці ім убачанага. Страшныя, выдубленыя вятрамі, дажджамі і завеямі да металічнай шэрасці хаты, глухія, такога ж колеру платы, адрыны і свіраны, што ў бязладдзі прыткнуліся па берагах рэк сярод чэзлай тайгі, падаваліся прывідамі, прышлымі з далёкай старажытнасці. Яны яшчэ потым доўга стаялі перад вачыма, не даючы заснуць па начах.

Скурашу, як заўсёды, пашанцавала з падначаленымі. У адрозненне ад агульнапрынятай традыцыі ўсюды цягаць з сабою сваіх людзей, ён яшчэ з вайсковых часоў аддаваў перавагу давяраць і працаваць з тымі, каго Гасподзь паставіў пад ягоны ачол, і, як правіла, яны вельмі рэдка яго падводзілі. Ды і падводзяць, па няпісаных законах бюракратычнага дарвінізму, у асноўным, свае, выкармышы, якіх цягнуць і якім чэрствы сухар службы невядомы. Вось гэтыя якраз і гатовыя ўраз злопаць свайго дабрадзея з усімі трыбухамі.

Кіраўніком яго невялікага апарату быў чалавек у гадах, у мінулым з няўдалых навукоўцаў, разважлівы да занудства, датошнік і педант, якіх не адшукаць ужо ў наш сумятлівы час, хоць сам час для Патапа Філімонавіча Трацякоўскага існаваў толькі як філасофская катэгорыя і ніякага дачынення да звычайнага яго жыцця не меў. Ён, як ніхто іншы, адпавядаў унутранаму духу той зямлі, на якой нарадзіўся ён сам і ўсе ягоныя бачныя і нябачныя продкі,

якія захоўваліся ў памяці. Дзетак Бог яму не даў, таму дастатак у ягонай хаце вадзіўся, і жылі яны з жонкай ціха, без зайздрасці і ў сваё задавальненне. І толькі адно невялікае памкненне жыло ў душы Патапа Філімонавіча: ён да ўтрапёнасці любіў каньяк, і не проста яго любіў, а пасучаснаму ведаў, шанаваў і мог пра яго гаварыць гадзінамі. Але каньячная закавыка была, што нязываецца, толькі запевам, потым вонкі непазбежна вырывалася адвечная хвароба рускай інтэлігенцыі – ліберальнае бурчанне аб непатрэбнасці нашай рэчаіснасці. Так, Трацякоўскі быў непараўным лібералам. Як правіла, ён і яму падобныя індывіды з'яўляюцца як бы захавальнікамі, жрацамі, ці што, вялікіх ідэй, яны служаць ім аддана, бескарысліва і фанатычна. Магчыма, менавіта ім, а не запыленым тамам і ўсушанай уласнай значнасцю прафесуры, чалавецтва абавязанае захаванасцю жыццёвай сілы тых самых ведаў, што бударажаць мазгі; менавіта такія народныя падзвіжнікі і не даюць згаснуць Праметэеваму агню чалавечага розуму. Пасада Патапа Філімонавіча абцяжарвала, але ён змушаны быў абавязкі выконваць старанна, бо па-іншаму працаваць быў не прывучаны, іншых жа здольнасцяў для пошуку сродкаў дзеля існавання не меў.

Малюта, заўважыўшы такую незвычайнасць у сваім памагатым, стаў яе спакваля стымуляваць, памаленьку перацягваючы са свайго працоўнага кабінета ў пакой Трацякоўскага дарагія каньякі, якія намесніку багата падносилі па ўсякім выпадку. Нават немаўляці ў нашай слаўнай дзяржаве вядома, што бутэлька спіртнога, нягледзячы на годнасць і кошт, хабарам не лічыцца. Часам пасля працоўнага дня, не парушаючы спрадвеку заведзеных традыцый, цесны калектыў грувасціўся вакол Трацякоўскага стала і аддаваўся банальнаму выпівону.

Усякая выпіўка на працоўным, так сказаць, месцы – справа патрэбная і невыкараняльная. Іншы раз яна з’яўляецца адзінай аддухай у зачарсцвелай чынавенскай душы, праз якую ў яе пранікае хоць нейкі подых свежых вятроў і павеваў. Галоўнае, п’янка не толькі спрыяе збліжэнню народа і кіруючых сілаў, але становіцца першапачатковым большасці службовых раманаў – гэтага прамяністага сонца рамантыкі ў халоднай вадзе бюракратычнай звычайнасці, ды і для звычайнага сэксу, які ні да чаго не абавязвае, аднак вельмі разгружае, падобныя падзеі служаць найпершым штуршком. Пераняты Малютам калектыў для раманаў ды інтэму, з прычыны сваёй сталасці, быў непрыдатным, так што з поўным самазабыццём аддаваўся гаварыльні на самыя што ні на ёсць крамольныя тэмы. Так ужо ў тутэйшых мясцінах здаўна павялося: народ папрасцей – маўкун, адкрытасці з яго абцугамі не выцягнеш. Уладары ж дум, мужы навукоўцы, да злачыннага гаманкія, ім і губляць няма чаго, адна ўцеха – размовай спатоліцца, а страх, страх ён неяк бокам прадзімае, ды і куды далей Сібіры саслаць могуць, хіба што ў суседнюю, Сібірскую воласць. У турме турмой не спалохаеш. Так што застоллі на трэцім паверсе Шэрага дома, як менавала будынак крайадміністрацыі мясцовае народнае радыё, былі часам бурнымі і заўсёды цікавымі.

– Недасведчанаму чалавеку, простаму абывацелю, – пасля некалькіх кілішкаў каньяку здалёку пачынаў Трацякоўскі, – руцінная праца бюракрата Вашага рангу, Малюта Максімавіч, падаецца нейкім таямнічым дзействам, у выніку якога якраз і адбываецца мудрае кіраванне дзяржавай. На самой жа справе, як усе мы можам назіраць, усё нашмат прасцей і прымітыўней. Вялікая частка нашых калегаў прыходзіць у прысутнае

месца і дэпартаменты проста праседжваць штаны, перакладаць паперкі і да самазабыцця церабіцца, а ў апошні час шарыць у інтэрнэце...

– Ну што вы зноў за сваё: бюракраты, бюракраты, – ды няма іх ужо, гэтых бюракратаў, згналі ўсіх у нашых лясных калоніях яшчэ да Другой сусветнай, – нібы тарпеда, урэзалася ў гутарку Людміла Барысенка, сярэдніх гадоў і пышных формаў жанчына, якая адказвае ў камандзе за сувязі з грамадскасцю і тэрыторыямі. – Ды і чаго гэта вы на шэфа наезджаеце? Ён і сам асабліва штаны не праседжвае, ды і нам, бывае, пакурыць няма калі.

– Вы так без падхалімажу ўжо, значыць, не можаце? Ну я не ў крыўдзе, што з вас, маладой фармацыі, возьмеш? Цяперашні младабюракрат – непрыемнейшы суб'ект, які ўвабраў у сябе самыя горшыя якасці партакрата, разведзеныя новамоднымі заходнімі павевамі. Вас, пашанотная Людміла, гэта, вядома, ні ў якім разе не тычыцца...

– Так, куды ўжо мне, з маёй-та біяграфіяй... – чмыкнула Барысенка.

– Людміла Данілаўна, ды не заводзьцеся вы, што, не бачыце, ён ужо пасля другога кілішка на свайго любімага канька прысеў, – як ні дзіўна, падтрымала сваю заўсёдную апанентку Марыя Міхайлаўна Варкоўская, пенсійных гадоў сакратарка, якая дасталася Скурашу па спадчыне, дама, што называецца, прыемная ва ўсіх адносінах. Першы парыў змяніць яе на маладзейшага і рахманага супрацоўніка быў прыціснуты Малютам у самім яго зародку, і ён дагэтуль не мог надзівіцца сваёй прадбачлівасці. Марыя Міхайлаўна аказалася незаменным і найадданым чалавекам.

– І чаму ж гэта вы ўсе сёння на мяне нападаеце? Малюта Максімавіч, дарагі, можа, яшчэ па малюсенькай нальем гэтым фурыям, а то разарвуць яны мяне...

– Ды няма ніякіх праблем. Давайце па маленькай, толькі я б папрасіў вас працягнуць тэму аб парожнім часаправоджанні нашага чынавенства...

– Ох, і дарма вы яго аб гэтым просіце, – разліваючы на правах малодшай каньяк, гуллівым тонам папярэдзіла Барысенка. Дарэчы сказаць, працавала яна ў апарате разам са сваім мужам Генадзем, якога неміласэрна раўнавала да ўсякай спадніцы, што мільгала на калідоры, і, трэба прызнацца, Генадзь сапраўды перыядычна падаваў на гэта падставы. Ва ўсім астатнім гэта быў выдатны супрацоўнік: разумны, маўклівы чалавек двухметровага росту і незвычайнай фізічнай сілы, да таго ж выдатны аналітык і стыліст.

Выпілі трэці, традыцыйны для тутэйшых месцаў, тост за дам, якія прысутнічаюць тут.

– Малюта Максімавіч, – зажаваўшы каньяк кавалачкам цытрыны, лісліва пачаў развіваць перарваную думку Трацякоўскі, – вы ж ведаеце, што я падчас выбарчай кампаніі шчыра падтрымліваў Бяззубава і актыўна працаваў супраць Плаўскага? – кінуў ён першы выпрабавальны шар. Не дачакаўшыся рэакцыі Скураша і праігнараваўшы здзіўлення погляды астатніх удзельнікаў застолля, Патап Філімонавіч працягнуў: – Ды і цяпер я да вашага куміра адмысловымі сімпатыямі не палаю. І не таму, што ён абраўся дзякуючы падтрымцы адкрытых бандытаў, і не таму, што край наш для яго – усяго толькі трамплін для скачку ў Маскву, нялюбасць мая іншага гатунку, яна, калі хочаце, местачковая: чужы ён нам, нашаму сібірскаму свету, укладу. Сібір, яна ж спрадвеку асобным кантынентам для Расіі была, са сваёй годнасцю, гонарам, укладам, са сваім менталітэтам, сваёй зладзеватасцю і сорамам, ды і са сваім разуменнем улады і чынавенства. Мы ж раней з-за Ка-

меня – так, дарэчы, раней Урал менавалі – і рускага-то рускім не прызнавалі ды патрабавалі ад яго пацверджання сваёй рускасці. Нават пры бальшавіках і то з нашымі традыцыямі і паданнямі лічыцца мусілі, а цяпер поўнае беззаконне. Валіць сюды ўсякі, каму не лягота, грабе ўсё пад мяцёлку, карыстаючыся нашай беспрасветнай галечай, а нам толькі рукамі даводзіцца разводзіць, ды крыўду разам з соплямі на кулак намотваць. Я вось сабе таго прабачыць не магу, як гэта я купіўся на абяцанкі саноўнага алкаголіка. Бо першапачаткова відаць было, што хлусіць непрабудна, а душа, стомленая вязніцай бальшавізму, прасіла надзеі на святло і волю, вось і паверылі. І такіх, як я, мільёны, між іншым. Легкаверны, аднак, інтэлігент, і, зазначце, такім ён быў заўсёды, колькі б яго не гналі і не рэзалі.

– Выбачайце, Патап Філімонавіч, – скарыстаўся кароткай затрымкай прамоўцы Малюта, – цікавая ў вас філасофія выходзіць: Плаўскага не любіце, хоць яго не ведаеце ні як чалавека, ні як кіраўніка; Бяззубава, які несумленна за капейкі распрадаў ваш – заўважце, ваш край – мясцовым і прышлым бандытам, вы падтрымліваеце і пры гэтым патрабуеце нейкай местачковасці ў прызначэнні або абранні кіраўнікоў губерні!

– Усё так, ды і не так, – хітра ўсміхнуўся Трацякоўскі, які, падобна, і чакаў такой рэакцыі суразмоўцы. – Прадаў, гаворыце, край бандытам? Ну і што вам на гэта адказаць?

– Праўду і адкажыце, – выпаліла, як адрэзала, Барысенка, напаўняючы бурштынавай вадкасцю рознакаліберны посуд, – толькі ўжо не віляйце, усё, як ёсць, і скажыце. А наконт ідэйнай адданасці Бяззубаву, дык гэта дзіцячае лепятанне. Я так, па-простаму, па-жаноча-му скажу: ідэйнасць – гэта камсамольскія соплі юнац-

касці, а мы проста адпрацоўвалі свой нумар, каб на месцы нябедным застацца. І гэта яшчэ цуд, што нас дагэтуль не выперлі, хоць мы ж якраз і ёсць той самы праслаўлены маскоўскі адміністрацыйны рэсурс. Таніна дала каманду, вось мы Плаўскага і крылі па ўсіх масцях. Ды што вам, Малюта Максімавіч, гаворыць, вы самі ў такіх справах дока, наколькі я разумею, дысідэнтаў у намеснікі не ставяць.

– А з чаго вы вырашылі, што я дысідэнт, і, галоўнае, адкуль такая ўпэўненасць у маёй любові да Плаўскага?..

– Так народ гаворыць... і біяграфія... – збянтэжылася жанчына. – І служылі вы разам, і ў Радзе нацстабільнасці...

– Ну, дапусцім, служыць я з ім ніколі не служыў. У Радзе, можа, з ім, а, можа, і пры ім быў... Так што гаворыць могуць шмат, а праўду ведаюць адзінкі...

– Ну, вось за праўду, за яе, родную, давайце і вып'ем, – незласліва, залагоджаным тонам вымавіў дагэтуль маўклівы Генадзь.

– Філімонавіч, вы паглядзіце, да чаго дагаварыліся, мой маўкун і той слова з сябе выціснуў, – прыабняла мужа Людміла. – Ну дык давайце за сказанае, а там і паглядзім, наколькі вы ў ладах з гэтай вяртлявай асобай па імені Праўда.

– Не гледзячы на галасістых камсамалятаў, распавядаю вам, Малюта Максімавіч, найчыстую праўду: так, Бяззубаў прадаў і пачварна танна прадаў прамысловасць краю яўным бандытам, а калі быць яшчэ больш дакладным, прадаў ён яе людзям Пашы Дракава. Спадзяюся, вы, Людміла, цяпер задаволеныя?

– Ну ў нейкай меры.

– Гэта ўжо добра. Шчасце жанчыны ў яе задаволе-

насці. Усё-ўсё, я больш не маю права чапаць хворую тэму, – падняў рукі ўверх Трацякоўскі, прадбачачы чарговы націск Людмілы Данілаўны. – Так, былы губернатар прадаў флагман савецкай індустрыі і ўсё з ім Дракаву. Дык жа па законе прадаў! Па вашым федэральным законе! Не ўсё ж радзімай з Масквы гандляваць, ці вы думаеце, што ўсякія там сталічныя Прабаніны, Грынскія, Туменскія, Хахмароўскія, Хадэры і іншая, іншая, іншая свалата меней крымінальныя? А менавіта ім і спусціў Гарант, не да ночы будзе ўспомнена яго імя, за бесцань самыя прынадныя кавалкі айчыннай агульнанароднай прамысловасці і прыродныя засекі ў прыдачу. Вы вось палятаеце па нашых Поўначах, пабачыце, што там дзеецца. Народ вымірае, прытым увесь: і абарыгены, і нашыя з вамі адзінародцы, усе ўшчэнт, а нафта, газ, золата, плаціна, адным словам, усё, што выварочваюць з нашай зямлі прышлыя спрытнюгі, усё гэта сплывае немаведама куды. Беззваротна сплывае, і карысці нам ад гэтага няма ніякай, бо грамадзяне свету нам і ламанага гроша, нават у выглядзе міласці, пакідаць не хочуць. Вось так-та, паважаны Малюта Максімавіч! Хоць не ведаю, можа, вы такі стан рэчаў лічыце верхам справядлівасці? А вось па мне лепш ужо хай будзе наш, дамарослы бандыт, якога мы ведаем, які тут жыве і нікуды з'яжджаць не збіраецца, бо зямлю нашую любіць і ахоўвае яе, як родную. Ён такі ж, як і мы, у яго, роўна як і ў нас, іншай Радзімы няма, і, падкрэсліваю, ён ніколькі не бандзюганісцей ваших бязродных беспрытульнікаў!

– Нічога сабе вы загнулі! – шчыра ашаламіўся Малюта. – Хоць з нейкімі вашымі довадамі я, праўдзе гаворачы, цалкам салідарны. Але перш, чым мы працягнем нашыя дэбаты, я б хацеў задаць вам адно вельмі далікатнае пытанне: вы антысеміт?

– З чаго гэта вы ўзялі? – апусціўшы на стол папавы кілішак, спытаў Трацякоўскі.

– Па-першае, усе пералічаныя вамі маскоўскія прозвішчы далёкія ад славянскіх каранёў. Па-другое, як разумець тэрміны «бязродныя беспрытульнікі» і «грамадзяне свету»?

– Ды як хочаце, так і разумейце, толькі, будзе вам вядома, я сам трошачкі габрэй, па матчынай лініі. Далёкія продкі яе якраз былі выхадцамі з вашых родных месцаў у Беларусі. Потым у мяне жонка таксама з падгулялай спадчыннасцю, так што для антысемітызму, выбачайце велікадушна, занадта шмат нестасовак. Хоць, як паглядзець? Цяпер усё, што хочуць, могуць пра цябе распавесці, асабліва нашая непрадажная прэса. Не здзіўлюся, калі і Шаевіча хто-небудзь у антысеміты запісаць умудрыцца. Цяпер аб прозвішчах. А вы што, зможаце мне назваць нейкія іншыя, больш мілагучныя для рускага вуха імёны банкіраў і ўласнікаў, каму абкамаўскі сакратар з прапітымі мазгамі параздаваў народны побыт, ператварыўшы тым самым народ, чыёй крывёй і потам усё гэта было пабудавана, у нацыю жабракоў? Уявіце: на пачатку дваццаць першага стагоддзя пад бокам адукаванай Еўропы раптам паўстала, нечакана ўтварылася нацыя жабракоў і абарванцаў. Каму гэта трэба? Не, гэта не я антысеміт, гэта банкіры і алігархі антысеміты! Пачнуцца пагромы, не іх, а мяне і мне падобных будзе валачы па крывавых вуліцах натоўп, а ім што, яны сядуць у свае самалёты, на свае яхты і сплывуць у сваё нікуды. Так ужо было, і не раз.

– Добра, вы толькі, Патап Філімонавіч, на мяне не крыўдзіцеся, мы ж толькі пазнаем адзін аднаго, таму нейкія непаразуменні напачатку цалкам магчымыя. З нацыянальнай прыналежнасцю, слава богу, разабраліся.

А вось у мяне, на жаль, акрамя бульбашска-крывіцкай крыві іншай у радзіне, як гавораць, не было...

– Ой, ці так? – разліваючы астаткі каньяку, не зусім цвёрда вымавіла Барысенка. – А татары, а шведы, а немцы, а палякі, нарэшце? Хто там яшчэ праз вашу незаплямленую Беларусь да нас на Русь хадзіў?

– Усё, згодзен і на татараў, і на палякаў, і на жмудзінаў...

– Вось бачыце, Малюта Максімавіч, – хітра ўсміхаючыся, іранічна вымавіў Трацякоўскі, – і вас у антысеміты варта залічыць! Як хутка вы сваё сваяцтва прызналі з усімі, нават з ненавіснымі палякамі, а ад нас, пархатых, адмежаваліся спрытна. Нядобра неяк, пагадзіцеся? А мы ж локаць да локця гадкоў трыста з лішкам жывем! – і, адзначыўшы, што начальнік злёгка нахмурыўся, з усмешкай дадаў: – Ну як, аказваецца, не такія мы і разявакі перыферыійныя, а?

– Так, так, праўда ваша! Самае складанае пытанне – нацыянальнае, дык давайце яго пакінем на сумленні нашых продкаў і зап’ем вось гэтым выдатным напоем, які ўсіх ураўноўвае і пагаджае. За інтэрнацыянал і вечнае сяброўства людзей, якая б кроў не цякла ў іх жылах! – і, не чакаючы прэрэчанняў хмельных падначаленых, Малюта перакуліў у рот свой кілішак. – Сапраўды добры каньячок. Я вось усё ніяк не магу зразумець, Патап Філімонавіч, чаму ў нас няма, аказваецца, і не было, добрага айчыннага каньяку? Раней пілі і захапляліся армянскім, дагестанскім, малдаўскім, а граніцы адкрыліся – і гэтыя калісьці нябесныя напоі адразу набылі густ трывіяльнай сівухі, настоящей на гнілым дубовым пілавінні. Што ў іх, вінаграднікі лепшыя?

– Мазгі ў іх лепшыя, і сумленне на месцы, – зажоўваючы выпітае нязменнай цытрынай, з уздыхам вымавіў Трацякоўскі. – У іх каньяк з курсам партыі і

ўрада ніяк не перасякаўся, гэта, мабыць, галоўнае, ну і традыцыі, захавальнікам якіх з'яўляецца першым чынам сям'я, род, суполка, жывуць там з часоў адкрыцця вінаробства. А ў нас самі ведаеце што! Апошні асінавы кол у айчыннае каньякаварэнне забіў, сумесна са сваёй заўзятай жонкай, стаўрапальскі партсакратар. Вы мяне зараз зноў у экстрэмісты залічыце! Можаце забіваць мяне, толькі я не веру ў тое, што ўсе нашыя няшчасці рабіліся самі сабою, ужо вельмі ўсё складана атрымліваецца. Пад высакародным лозунгам барацьбы з п'янствам высяклі лепшыя лозы, пасадзіўшы народ на сурагаты і наркатыкі, не падзялілі два партыйныя прыдуркі кабінет у Крамлі – развалілі найвялікшую дзяржаву, вырашылі азалаціць народ – увесь набытак перадалі ў рукі прайдзісветаў і жулля! І што, зноў ва ўсім вінаватыя дурні і дарогі?

– Я, ці ведаеце, Патап Філімонавіч, не прыхільнік думкі аб сусветнай антырасійскай змове. Зрэдку варушачы астаткамі звiлін, воляй-няволяй прыходзіш да страшнаватай, найперш для самога сябе, высновы: самым каварным ворагам для ўсіх нас з'яўляемся мы самі. Чаму і як гэта адбываецца – іншае пытанне, але, як ні страшна, гэта ўсё, напэўна, так і ёсць. І няма іншых манголаў, акрамя нас саміх! Пакуль мы не перастанем шукаць варожую сілу дзесьці збоку, мы ад гэтага ачунення ніколі і не пазбавімся. Дык вось, насамрэч, прыкладна гэта гаворыць і спрабуе ажыццяўляць Плаўскі. Пакуль, праўда, толькі ў сваіх палітычных заявах. І тут я – яго прыхільнік. А аб тым, што ўсе вакол жулікі, дык гэта не зусім аб'ектыўна. І хоць нашыя палітычныя апаненты на ўсю моц крычаць аб гэтым, аднак я, як і вы, не бачыў ні аднаго сакратара райкама або абкама, які б пасля дзевяноста першага года сыйшоў у лясы і

арганізаваў партызанскі атрад. Так што агулам залічаючы ўсіх у жулллё, мы толькі льем ваду на іхні млын, а гэта для дзяржчыноўніка, я лічу, няправільна...

– Ды ведаю я, што вы лічыце! – нечакана для Скураша ўзвіўся Трацякоўскі. – Калі вам ад гэтага стане лягчэй, я магу заўтра ж напісаць заяву аб сыходзе!..

– Дабрыдзень, бабуля, вось табе і Юр’еў дзень! – раскінуўшы рукі, як рэферы, падскочыла са свайго месца Марыя Міхайлаўна. – Ты што, Патап, мазгі зусім прапіў? Не звяртайце на яго ўвагі, перагрэўся ён, Малюта Максімавіч, клініць пачало нашага навукоўца, пара ўжо па дамах расходзіцца. Вось дурыла, узяў і вечар сапсаваў! Праўда, Малюта Максімавіч, перагрэў у яго на палітычнай глебе. Ён пра бескарыслінасць у адносінах з Бяззубавым не прыдумляе, яны з ім сябры яшчэ са студэнцкіх часоў. Ты ж гэта выдатна ведаеш, – напусцілася Варкоўская на Людмілу Данілаўну, – «Мы адміністрацыйны рэсурс», «За месца чапляемся», – перадражніла яна каляжанку. – Не трэба было алею ў агонь падліваць...

– Увесь вечар сядзела, сядзела, маўчала, маўчала і, на табе, прарвала! Пайшлі, Гена, дахаты! Выбачайце, Малюта Максімавіч, самі бачыце, што за народ.

Кампанія хутка распалася, пакінуўшы ў душы ў Малюты прыкры асадак і здзіўленую выснову, што не ўсё так проста ў яго малым саўнаркаме, і, пры бачнай гладкасці, ва ўсіх растуць свае зубы, ужо даўно навостраныя на бліжняга.

Але ні Скураш і ніхто іншы нават выказаць здагадку не мог, што падобная цераспалосіца і нярвовасць трывала пагнездаваліся не толькі амаль ва ўсіх калектывах, сем’ях і, што самае пагане, у галовах многіх і многіх

добрапрыстойных жыхароў гэтага суровага краю. Яны, следам за Траццякоўскім, падпарадкоўваючыся немаведама кім закладзенай у іх праграме, з маніякальнай зацягасцю **хацелі** бачыць і бачылі ў спецыялістах, якія прыехалі з Плаўскім, акупантаў, а ўсіх, хто актыўна супрацоўнічае з новай уладай, спяшаліся запісаць у паліцаі. Чаму так адбывалася, невядома, аднак, нешта ж піхнула Антона Паўлавіча Чэхава яшчэ падчас яго знакамітага падарожжа на Сахалін пакінуць у сваім дарожным дзённіку не надта пахвальныя словы аб мясцовых абывацелях. Магчыма, нейкая душэўная чарвяточына і з'яўляецца гістарычна закладзенай рысай характару мясцовага насельніцтва, хоць і само насельніцтва мясцовым назваць можна з вялікай нацяжкай. Так ужо склалася, што край гэты дабрадатны ў аснове сваёй быў гэтакай прыблудна-зброднай імперыяй, большасцю заселенай катаржна-канвойным людям, свабодалюбнымі авантурнікамі, валацугамі ды камсамольцамі-добраахвотнікамі вялікіх будоўляў сацыялізму. Прайшоўшы скрозь стагоддзі і крывавыя нягоды, грымучая атрымалася сумесь, імя якой праславуцы «сібірскі характар». Ці не таму, асабліва ў апошні час, усе кардынальныя крокі Масквы часцяком робяцца з аглядкай на Сібір. Не, не тое, каб Масква баялася сваёй вялізнай калоніі, хоць, магчыма і не без гэтага, яна, хутчэй, страхуецца і таму спяшаецца ямчэй абдурыць і залагодзіць гэтых моцных, нелюдзімых, мабыць, трохі зайздросных, але ўсё ж даверлівых і наіўных людзей. І хоць за Уралам іх і засталася з гулькін нос, народ яны адчайны, спуску могуць і не даць. А каму патрэбныя ўсе гэтыя шахцёрскія каскі, што буйна грукаюць па гістарычным бруку Краснай Прэсні? Так, яны там, чаго добрага, могуць і пра Сібірскія паліцы ўспомніць, і пра Калчака з Сямёна-

вым; не ўжо, лепш ад граху далей. Гэта толькі аднаасобны ўладар Беларусі Лукашэнка па прастаце калгаснай мог перад сваімі дэпутатамі сардэчна ўскрыкнуць: «Усім прэзідэнтам людзі як людзі папалісь, а мне – дурні». У нас кіраўнік вушлы пайшоў: або салодка схлусіць, або прамаўчыць з кіслай усмешкай, або з-пад броў так зыркне, як сярпом па адным заповітным месцы шасне. Нашыя ад амерыкосаў хутка засвоілі: народ не выбіраюць, гэта народ выбірае, а з гэтага і адпаведная выснова: хоць і праціўна, ды трывай – царом будзеш.

15.

У Плаўскага нешта адбылося са сном. Раней ніякія трывогі і нервовыя перанаспужванні не маглі аддаліць хвіліны дабрадатнага забыцця, і генерал, як толькі яго галава дакраналася да падушкі, апускаўся ў моцны, здаровы сон з практычна поўнай адсутнасцю якіх бы там ні было сноў. Але, перакваліфікаваўшыся з бравяга ваякі ў перыферыійныя губернатары, Іван Паўлавіч адчуў сябе не ў сваёй талерцы, і нервовая сістэма, хоць і загартаваная войнамі і стрэсамі, стала даваць збоі. Плаўскаму пачалі сніцца сны. Гэта да такой ступені здзівіла генерала, што ён, ад мільгацення недарэчных і, галоўнае, ніякім чынам ад яго не залежных малюнкаў пачаў прачынацца па начах і ў першыя секунды, блытаючы сон з рэальнасцю, працягваў з кімсьці спрачацца, кагосьці ляць або аддаваць распараджэнні. Пазней, ачухаўшыся і канчаткова агоўтаўшыся, ён доўга сядзеў у тупым здранцвенні на змятай пасцелі, дарэмна спрабуючы адшукаць логіку і першапрычыны таго, што яму толькі што прымроілася. Не знайшоўшы адказу і не звязаўшы

канцы з канцамі, Іван Паўлавiч прымаўся псiхаваць, глынаць прама з бутэльки свой любiмы баржомi i хапаць цыгарэты. Пасля трох-чатырох зацяжак, нягледзячы на глыбокую ноч, ашуканы арганiзм, атрымаўшы сваю належную пасля абуджэння порцыю нiкаціну, аўтаматычна прыводзіў усе органы ў стан няспання, i аб хуткiм вяртаннi сну можна было забыць. Пашвэндаўшыся па пратакольна нясмачна абстаўленай апачывальнi, у чарговы раз пацешыўшыся адсутнасцi на шырачэным казённым ложку законнай жонкi, якая абавязкова пачала б прыставаць з пустымi пытаннямi i прыдзiркамi, ён, заштурхнуўшы за спіну падушкi, спрабаваў чытаць, але, не маючы навыкаў рэгулярных зносiнаў з кнiгай, хутка стамляўся, таму ўсярэдзiне нараджалася адваротная хваля раздражнення, i ён зноў хапаўся за выратавальныя цыгарэты. Генерал быў чалавекам абавязковым i надзвычай выканаўчым, не важна, аддавалi каманды яму ці ён сам ставiў перад сабою нейкiя мэты, усё гэта павiнна было быць выканана i ў тэрмін. «Загад камандзiра i стараннасць падначаленага могуць горы звярнуць!» – часцяком гаварыў ён. Аднак у гэтым новым i, чаго граху таiць, страшным праз сваю непрадказальнасць жыццi ўсё ў яго выходзiла неяк не так, нічога не спорылася i не давала патрэбных вынiкаў. Ну, здавалася б, што яшчэ трэба: сабраў людзей, паставiў задачы, вызначыў сродкi, узгаднiў, хто з кiм узаемадзейнiчае, удакладнiў тэрмiны дакладаў. Дык не – сядзяць яны перад табой, вачыма лыпаюць, расходзяцца з заклапочанымi, незадаволенымi, як двухпудовыя гiры, рожамi, а галоўнае, нiхто i не паварушыцца, каб на паўсагнутых кiнуцца выконваць губернатарскую волю. Усё ўразвалачку, усё з абмоўкамi, з абавязковымi паперамi, а то яшчэ, глядзiш, i пра неканстытуцыйнасць намякнуць,

або на рашэнні заканадаўчага збору ківаць пачнуць, словам, па вайсковых мерках – поўны бардак. Вось і рулі губерняй з такімі ўпраўленнямі! Але самае пагане, што падобным чынам да справы ставяцца не толькі абарыгены, якія дасталіся яму па спадчыне. Яны чынушы старой закваскі, што з іх возьмеш? Шкодзяць, гады, і сабабуюць, памятаючы мінулую вольніцу і зладзейскую беспакаранасць, наравяць усё насуперак зрабіць. Агідна іншае: калі ўслед за мясцовымі дзяржымордамі падобную дробнамярэжыстую пазіцыю займаюць і новыя людзі, што прыбылі з ім! Вось дзе форменная подласць! Здавалася б, свае, а туды ж, так і глядзяць, як бы чаго для сябе ўрваць, накаламуціць, а справу, ім даручаную, завалакіціць. Хоць якія яны, к чорту, яго людзі! Таксама ўсе з бору па хвойцы. Таго той парэкамендаваў, гэтага – гэты, а што паробіш, адмовіць немагчыма: і той, і другі, і трэці, і чацвёрты – усе неяк удзельнічалі і ў ягонай раскрутцы, і ў фінансаванні яго выбарчых кампаній. А кампаній гэтых за пяцігодку было цэлых тры, і прытым якіх!

Выбарчыя баталіі ён любіў і заўсёды ўспамінаў з асаблівай ахвотай, як і кароткае сваё знаходжанне на вайне, дзе яму пару разоў ледзь не давлялося загінуць. А што, выбары – гэта тая ж вайна, толькі іншымі сродкамі і метадамі!

Але не пра новыя, самыя галоўныя выбары балела цяпер у яго галава. Трэба было ў абавязковым парадку ўладкаваць гэтую дурацкую правінцыю, зрабіць з яе цукерку, усім паказаць, што ён сабою ўяўляе як маштабны кіраўнік. Вось быў усюды бардак, а ён здолеў навесці парадак, даў людзям не толькі надзею, але і рэальны дастатак, а калі здолеў гэта зрабіць у краі, здолеў управіцца і з усёй краінай. Калі б яму сказалі раней,

што абраннік народа настолькі несвабодны ў сваіх учынках і рашэннях, ён бы не толькі не паверыў, але і паслаў бы куды далей падобнага казачніка. А тут гэта прыйшлося выпрабуйваць на ўласнай скуры. Ды калі губернатар, вышэйшая службовая асоба правінцыі, з амаль неабмежаванай уладай, абраны народам так апутаны абавязацельствамі перад сваімі відавочнымі і таемнымі крэдыторамі, дык можна ўявіць, у якой залежнасці знаходзіцца першая асоба ўсёй дзяржавы. Страшна падумаць! А чаго ты хацеў? Калі няма за табой ні партыі з яе казной, ні спадчыны з заводамі і параходамі, тут ужо круціся-не круціся, а па няпісаных правілах усё роўна давядзецца камусьці прадавацца. Магчыма, у гэтым і тоіцца асноўная фішка народаўладдзя. Праціўна, але што рабіць, калі такая рэальнасць: ці сам пад каго-небудзь ляжаш, ці чакай, калі цябе хтосьці заўважыць і зробіць стаўку як на жвавага і перспектыўнага скакуна. Нездарма ж палітыку часта параўноўваюць з іпадромам. Хто і калі гэта прыдумаў, генерал не ведаў, але спінным мозгам адчуваў, што дэмакратыю ў сучаснай Расіі вынаходзілі не для таго, каб народ мог сам сабою кіраваць і жыць па справядлівасці, а цалкам для іншых мэтаў. Ён сам бачыў, што ўжо даўно ў нетрах роднай кампартыі самі сабою або падвуськаныя кімсьці паўсталі новыя сілы, заклапочаныя адзіным пытаннем: як бы ўладкаваць усё так, каб на законных падставах і, галоўнае, бяскрыўна адна група ўдачлівых людзей магла адняць уладу і грошы ў другой падобнай групы. Не гнаіць жа сабе падобных прахвостаў у лагерах ды склепах Лубянкі, свет не той і час не той. Напэўна, гэта і ёсць цывілізаваны падыход да праблемы ўлады. На хітрым Захадзе да гэтага дайшлі ўжо стагоддзі чатыры таму, а мы ў сваёй татаршчыне ўсё па даўніне мутузім адзін аднаго смя-

ротным боем. Нават бальшавікі і тыя, дарэчы, пачыналі з народаўладдзя, ды і Гітлер, здаецца, таксама.

«Што за трызненне мне ў галаву лезе? – думаў генерал, з азвярэннем гасячы чарговы недакурак у перапоўненай попельніцы. – Можа, сказаць Старыкаву, хай сваіх шаманаў і ведзьмаў дашле, хоць бы сон нармалёвы аднавіўся, а то я сапраўды такімі тэмпамі не толькі да Крамля не дажыву, а, чаго добрага, месяцы праз тры ў тутэйшую дурку дагаджу. Хоць Масква – Масквой, дурка – дуркай, а пра дзень цяперашні трэба думаць, менавіта гэты дзень будучыню і корміць. Сапраўды, чахарда атрымоўваецца з кадрамі: аднаго раяць – стаўлю, другога – стаўлю, а трэцяга раяць – трэба кагосьці з папярэдніх здымаць, штаты не гумовыя, кагосьці ссоўваць даводзіцца. А каго звольніш без шкоды самому сабе? Вакол адны засланцы, за кожным стаіць маё абяцанне, і калі што, не пазбегнуць крыўдаў. Трэба нешта тэрмінова прадпрымаць, інакш усё гэта табе можа вылезці бокам. Напэўна так, Палыч, – звяртаючыся да сабе як бы збоку, працягнуў свае развагі Плаўскі, ён часта ў доўгіх дыялогах з сабою звяртаўся да гэтага няхітрага прыёму, – садзіся і пішы тэзісы сваёй заўтрашняй нарады з ключавымі намамі і напраўленцамі. Пра бессань і планы на будучыню будзеш потым уздыхаць».

Ні ў чым не вінаватыя падушкі і кніга разляцеліся ўбакі, пустая бутэлька з-пад «Баржомі» глуха бухнула на прыложкавы дыван. Прыступ кіпучай энергіі ахапіў генерала. Ён хутка прайшоў у кабінет, зачыніў акно, з якога ўжо цягнула перадсвітальнай прахалодай і рачной волкасцю, сцэпануўся і, накінуўшы на плечы куртку ад спартовага касцюма, прысеў за пісьмовы стол. Ручка сама сабою ліхаманкава заслізгала па клетках тоў-

стага працоўнага сшытка. Генерал пісаў доўга, перачытваў напісанае, закрэсліваў і зноў упісваў амаль тыя ж, толькі што закрэсленыя, словы. Прамучыўшыся такім чынам не меней паўгадзіны, ён з прыкрасцю шпурнуў ручку на стол. Далей дзесятка малазразумелых і агульных фразы ён так і не прасунуўся, хоць скрэмаў добрых чатыры старонкі, затое яго нясцерпна пацягнула ў сон. Баючыся выпусціць гэты дабрадатны момант, ён паспяшаўся назад у спальню. Астылая пасцель абліла прыемнай прахалодай, і лёгкі сон мякка, па-кацінаму заплюшчыў ягоныя павекі.

Генерал праспаў доўга, занепакоеная ахова, асцярожна зазірнуўшы ў спальню і ўбачыўшы, што губернатар мірна сапе, не стала перарываць ягонага адпачынку, а паведамліла ў горад, што шэф затрымаецца на нявызначаны час у сувязі з асобай занятасцю. Пацікавіцца, што за экстраная «занятасць» утварылася ў губернатара з раніцы, нікому і ў галаву не прыйшло. Заняты – значыць заняты.

Плаўскі прачнуўся па-вайсковаму рэзка, як быццам усярэдзіне спрацавала сталёвая спружына. Зірнуўшы на вакзальнага выгляду гадзіннік, што вісеў над дзвярыма, ён прысвіснуў ад здзіўлення: ішла ўжо дванаццатая гадзіна.

Пазапланавая нарада кіруючага складу пачалася праз дзве гадзіны пасля прыбыцця галавы краю на працу. Кожнаму службоваму чалавеку здаўна вядома, што няма нічога больш агіднага, чым пасляабедзенная нарада. Ды і як жа па-іншаму, калі разамлелы пасля абеду арганізм усякай чалавечай істоты абавязкова патрабаваў супакою, лёгкай дрымоты, да прыкладу, у курыльцы завода, на ахапку духмянага сена, проста на цёплай, нагрэтай сонейкам зямліцы, на скураной канапцы ў пакоі адпачынку, ці ва ўтульным крэсле прама за працоўным ста-

лом, ці, у горшым выпадку, на скрыпучым раскiваным крэсле звычайнага канцылярыста – усё залежыла ад таго, хто ты ёсць у гэтым свеце і якой якасці і важкасці занятая табой пасада. І чаму гэта тонкія натуры паэтаў да гэтага часу ні разу не кранулі такую далікатную і пікантную тэму, як стан паслябедзеннай чыноўнай душы? А гэтая заповітная гадзіна-другая ох як важная ў шэрым, звычайным жыцці папераводцы. О якія салодкія нядоўгія кляванні носам у лёгкім марыве чуткага сну, якія незвычайныя і дзёрзкія для казённых інтэр'ераў і строгіх кіруючых партрэтаў інтымныя гукі вантробнага сапення маладзенькай каляжанкі, а чаго каштуюць палахлівыя, прыглушаныя акалічнасцямі стогны ўсё ўмелай і адданай сакратаркі! Чым не ода ў славу ўрачыстасці жыцця і існасці!

І вось уся гэтая прыгажосць і пяшчота сабаку пад хвост: на-ра-да! Страшнае, нібы чума, слова, шумам пракацілася па калідорах і кабінетах Шэрага дома! Чынавенскі дом, нібы мурашнік – усе моцна звязаныя адзін з адным, і калі старэйшыя падаліся да галоўнага, то сярэднія не дадуць малодшым супакою, заторгаюць, заганяюць, змарнуюцца самі ды іншых змарнуюць здагадкамі і страхамі.

Тыя ўладары краю, хто сабраўся ў прасторным губернатарскім кабiнеце, аднадушна адзначылі, што шэф у выдатным настроі і нічога не прадвяшчае ўзрушэнняў і наганяяў, ды і якія наганяі могуць быць пасля абеду. Чыноўны люд усё гэта імгненна ацаніў і, ямчэй размясціўшыся на цвердаватых крэслах, расслабіўся. Вось тут і грывнула навальніца.

– Я, па волі народа, з нейкага часу працую ў гэтым краі губернатарам, – мяккім, ліслівым голасам пачаў губернатар. – Ужо амаль тры месяцы мы з вамі пра-

цуюм, а вось толку ад майго кіравання і ад нашай з вамі агульнай работы ўсяго з гулькін нос. Вось вы, Музадохаў, ведаеце, што гэта за мера такая – «гулькін нос», а?

Кірыла Веніямінавіч Музадохаў, які адказвае ў краі за стан фінансаў, нясмела прыпадняў з крэсла сваё маладое, але ўжо ладна заплытае тлушчыкам цела, і з непрыхаваным здзіўленнем утаропіўся на губернатара. Малады засланец сталічнага банка за час працы ў камандзе Плаўскага так і не зразумеў свайго асноўнага прызначэння. Больш за тое, падчас штотыднёвых палётаў у сталіцу ён слёзна скардзіўся свайму кіраўніцтву на дубаломства краявога начальніка, гаспадары з разуменнем пляскалі яго па плячы і неназойліва працягвалі патрабаваць звароту ўкладзеных у генерала грошай з абумоўленымі адсоткамі. Кірыла Веніямінавіч хваляваўся, яго банкірская істота, так падобная на прымітыўную ўкрадайку, ніяк не магла змірыцца з тым, што губернатар патрабаваў асноўную масу грошай адпраўляць на сацыялку, то бок, на выплаты нейкіх запазычанасцяў па зароботнай плаце настаўнікам, медыкам ды інвалідам. Трызненне, ды і толькі, з пункту погляду практычнага фінансіста новай фармацыі, які спасцігаў прамудрасці банкаўскай справы ў далёкай хмурнай Амерыцы. Па ўсіх тамтэйшых эканамічных чытанках грошы патрэбныя выключна для таго, каб працаваць і рабіць, як гэта ні банальна гучыць, новыя грошы. Праўда, яшчэ задоўга да гэтых чытанак, гэтую прымітыўную формулу капіталізму выразна сфармулявалі заснавальнікі марксізму і найяркімі эпітэтамі ў сваіх літаратурных творах апісалі класікі сацрэалізму. Але ні тых, ні іншых у амерыканскіх хайскулах не выкладалі, ды і ў айчынных, дарэчы, таксама ў апошні час не асабліва паважалі, а таму пра «гулькін нос» банкір упершыню

пачуў толькі на гэтай нарадзе. Працяглая паўза пагражала стаць бестактоўнай непачцівасцю.

– Иван Паўлавіч, я вас, прабачце, не разумею. Вы выбачайце...

– А як жа! З найнізкім паклонам, – пераходзячы на свой страшэнны бас, рэзка падняўся з месца губернатар, – я гляджу, вы хуценька і прытым не ў адзіночку, – з ліхім прыжмурваннем агледзеў ён прысутных, – а ўсе разам вырашылі, што я тут адмыслова якраз і пасаджаны выключна дзеля таго, каб падобных вам недалеткаў «выбачаць», «прабачаць» і перавучваць працаваць на расійскі манер. Не ўжо, дудкі! А вы, галубчык, Кірыла Венямінавіч, будзеце першым, каго выбачаць не буду, ды і за што выбачаць? Вы не красная дзеўка, а я не заезджы паручнік, але адно я са скрухай магу канстатаваць: у фінансах вы цяміце не больш, чым сібірская свіння ў мараканскіх апельсінах. Па вашым гірападобным твары бачу, што спазнаннем вуснай народнай творчасці розум ваш не асабліва абцяжараны, але гэта – справа нажыўная, магчыма, калі-небудзь мы дажывем да светлага часу, калі цяперашнія банкіравы дзеці будуць скінуты з круцельскага алімпу, і там, у нетрах народных, з кайлом у руках спасцігнуць асновы рускасці, да якой яны з такой пагардлівасцю да гэтага ставіліся. Што ж, – пераходзячы на звычайны тон, уздыхнуў Плаўскі, – тлумачу асобна для выпускнікоў заморскіх акадэміяў: чалавек вы, па ўсёй бачнасці, добры і ў нечым нават старанны, аднак для пасады майго намесніка гэтых дзетсадаўскіх якасцяў відавочна замала, так што прашу да заканчэння заўтрашняга дня здаць усе справы свайму намесніку і адпраўляцца дадому да матулі. І не трэба мне нічога мыкаць! – апярэджваючы апраўданні зусім скіслага фінансіста, раўнуў губернатар. – Усё, хопіць, мне надакучыла вам соплі падціраць. Гэта маё канчатковае рашэнне.

Цяжкое маўчанне, як змрочная, наскрозь прасякнутая навальніцай хмара, павісла ў кабінце.

– Цяпер, дарагія работнічкі, я звяртаюся да ўсіх вас. Да дня паслязаўтрашняга маім намеснікам і начальнікам вядучых упраўленняў падаць пэўныя прапановы па прыцягненні ў край грошай і справаздачы аб выкарыстанні тых драбніц, якія вы расцягнулі. Пры гэтым не заманіцеся мне падсоўваць план дзеля плану, бо выконваць яго прыйдзеца вам самім, а не, – голас генерала зноў стаў напаўняцца металічным вуркатаннем, – я трымаць нікога не стану, можаце хоць цяпер напісаць заявы аб сыходзе па ўласным жаданні.

– Павел Анатолевіч, – звярнуўся ён да свайго памагатага Ласкаля, – раздайце спадарам чыстыя лісты для напісання рапартаў.

Павел з непрыхаваным задавальненнем паднёс усім белыя, як крэйда, папяровыя прастакутнікі, ад якіх на прысутных няўхільна падзьмула холадам забыцця і страхам галечы.

– Усё, я больш вас не затрымліваю, ідзіце працаваць, – пераможна агледзеўшы сваіх зусім паніклых падначаленых, з відавочнай здзеклівасцю падрахаваў губернатар.

Заварушыліся крэслы, і толькі людзі, імкнучыся не глядзець адзін на аднаго, пацягнуліся было да выхаду з ліхога кабінета, як ім заступіў дарогу генеральскі вокрык:

– І яшчэ, усе на працягу тыдня абавязаныя перасесці з персанальных іншамарак на аўтамабілі айчынай вытворчасці, а вашыя закардонныя ландо будуць рэалізаваныя на аўкцыёне і выручаныя грошы пойдучь на аплату даўгоў па зароботнай плаце настаўнікам і работнікам культуры. Вось цяпер усё. Новыя машыны

атрымаеце на працягу квартала, а пакуль на сваіх пака-таецеся або на грамадскім транспарце. Што будзе для вас вельмі карысна, заадно паглядзіце, як народ жыве і што пра нас, лайдакоў, раніцай у аўтобусах гаворыць. Ну, вось цяпер я, здаецца, сапраўды ўсім вам пажадаў прыемнай і плённай працы! Да пабачэння. А вы, Ляскаль, застаньцеся.

Падначаленыя з губернатаравага кабінета выйшлі хмурныя і збянтэжаныя, ні табе звыклых жартачкаў, ні сяброўскіх падколаў. Толькі мінуўшы прыёмную і хол, які ёй папярэднічаў, народ напаяголасу пачаў выпускаць назапашаную пару, ды і то рабілася гэта вельмі асцярожна, іншасказальна, з аглядкай, так сказаць, на заўтрашні дзень. Нязменныя чынавенскія атрыбуты, тэчкі і вялікафарматныя агульныя сшыткі, апякалі рукі і раздзіралі прыціснутае самалюбства, дакладней, не столькі самі атрыбуты, колькі стоеныя ў іх чыстыя лісты паперы; ніхто з падпарадкаваных генерала так і не рызыкнуў пакінуць гэтую «белую пазнаку» на адпаліраваным сталі нарадаў. Але чынавенская крыўда доўгай не бывае і доўжыцца, як правіла, да першай пахвалы начальніка, да першага добрага слова, ветлівай усмешкі, ухвальнага кіўка ўладнай галавы. Канцэлярысты пра тое ведалі і гналі прэч ліхія думкі.

Кабінеты хутка ўсмоктвалі людзей, доўгі калідор апусцеў, толькі самотная бясформенная фігура Кірылы Веніямінавіча сіратліва цямнела на фоне падслепаватага вакна, якое выходзіла ў двор.

Незразумела, па чыёй архітэктурнай прыхамаці, але амаль усе бясконцыя калідоры казённых устаноў пры павароце абавязкова ўпіраюцца ў вялікае акно з шырокім, зручным, як трамплін падваконнікам. Такімі ж

вокнамі заканчаюцца і калідорныя тупікі, якіх асабліва шмат у сталінскай архітэктурцы. Цёмны, амаль трагічны сілуэт выгнанага чыноўніка ўжо бачыўся гэтым сценам чымсьці чужым, іншародным, а той толькі што канчаткова страціў усякі сэнс свайго знаходжання ў гэтай велічэзнай шэрай стадоле, некалі пабудаванай на месцы падарванага бальшавікамі велічнага храма. Цяпер часта разводзяць рукамі, а што, маўляў, паробіш, час быў такі, ды і абкамаўскія палаці тады задумваліся і ўзводзіліся, як новыя кумірні новай боскасці, у якіх павінны былі дзейнічаць і фактычна жыць новыя жрацы. А што, калі ўдумацца, у гэтым сапраўды была своеасаблівая пераемнасць, некалі візантыйцы і лаціняне пад корань бурылі малельні і капальні даверлівых і слабавольных славян ды на іх месцах будавалі храмы свайму Богу; не прайшло і тысячы гадоў, як і гэтая ўжо ўпадабаная і сталая роднай прыгажосць пайшла раптоўна на злом, так што месцы пад гэтыя пампезныя будынкi выбіраліся з сэнсам, а калі хочаце, і з намерам, каб сцэжка страху, што вядзе да любога бога, не астывала. О гэты страх! Вялікі і невынішчальны, ён заўсёды жыве ўсярэдзіне кожнага з нас, якія б клетачкі на шахматнай дошцы сацыяльнай няроўнасці мы не займалі. Гняздуецца гэтае вечнае пачуццё і ў душах самых вялікіх і самых непатапляемых кіраўнікоў ласкавай Бацькаўшчыны. Праўда, пачуццё гэтае адрозніваецца ад звычайнага ліпкага страху пазбавіцца працы, што грызе і трымае ў цуглях простага працаўніка ці дробнага чыноўніка. Вядома ж, буйнаму службоўцу новай Расіі не пагражае галодная смерць, і агідная галеча ніколі не пастукаецца ў акно дома, дзе жыве ягонае сямейства. Божа ўратуй, нікому з жыхароў Крамля або Белага дома нават і ў галаву не прыйдзе думка кінуцца з найблізкага

маста ў Масква-раку, як гэта, усвядоміўшы сваю поўную нікчэмнасць у вялікай краіне роўных магчымасцяў, некалі рабілі амерыканскія беспрацоўныя і банкіры, кідаючыся з Бруклінскага цуду ў вялікую раку ашуканых і знішчальных індзейцаў. Не, такога канца нашыя ўладары душаў і дум не баяцца, у іх жыве іншы страх, страх са стратай уладнага месца апынуцца, падобна казачнай старой, ля разбітага карыта і ператварыцца ў звычайнага, хоць і не беднага, але бяспраўнага маленькага чалавека. Якімі сродкамі ты не гані гэты страх, ён усё працягвае жыць у бюракратавай душы і чакае сваёй гадзіны, і ледзь ты запнуўся на слізкім крамлёўскім дыване, патрапіў у няласку, або якая іншая здарылася з табой напасць, як адразу ж ляціш ты ў бездань потных шэрагаў радавых суграмадзянаў жабрачкі-краіны. І вось ты ўжо як усе, як тысячы іншых, ды яшчэ з ганебным таўром «былы»! І ніякія сацыяльныя гарантыі не выратуюць цябе, а галоўнае, не супакояць і не вылечаць тваю душу ад гэтага страшнага родавага праклёну чынавенскага племя.

Адно слова «былы» чаго варта! Былы, гэта значыць ужо скарыстаны, як вядомы ўсім гумовы выраб, табой пакарысталіся і выкінулі як непатрэбнасць! Хто ведае, можа, таму службовец у Расіі, пры ўсёй сваёй усемагутнасці, па сутнасці, заўсёды быў самым бяспраўным і запалоханым грамадзянінам, калі слоўца гэтае, «грамадзянін», наогул датычыцца да нашых палесцінаў. Выкінулі цябе – і скончылася лахва! Так што грабі з усіх сілаў, пакуль з цябе «былога» не зрабілі, а тое, што зробіць, у гэтым ужо не сумнявайся. У нас мода на ўладу праходзіць хутка, як вятранка, праўда, часам з сур'ёзнымі і вельмі зацяжнымі ўскладненнямі.

Калі Кірыла Веніямінавіч нарэшце дабраўся да свайго кабінета, які, як і належыць фінансаваму ведамству,

размяшчаўся ў пэўным аддаленні, ля дзвярэй двое рабочых у сінх спяцоўках старанна здымалі са сцяны шыльду з імем і прозвішчам цяпер ужо былога ўладальніка кабінета.

– Мішка, а хто ён такі, гэты Мудадохаў? Прозвішча нейкае дзіўнае, ці то бурацкае, ці то казахскае, – падаючы гербавую рамку, спытаў зусім яшчэ малады вусаты рабацяга.

– Музадохаў, грамацей хрэнаў! І чаму вас толькі ў гэтых каледжах вучаць! Назваў гучных панавыдумлялі, а па сутнасці як былі “пэтэвухамі”, так імі і засталіся, – і, машынальна сцершы пыл з рамкі, абьякава дадаў. – А хто ж яго ведае, відаць, нейкі маскоўскі жучок. Табе-та што за справа? Ты, ведай, самарэзы круці. Ды коркі, коркі куды ты, разява, выкручваеш, можа, да вечара новую трафарэтку вешаць давядзецца.

Кірылу Веніямінавічу хацелася ўладна, да пеўня ў голасе, крыкнуць: «Гэта я Музадохаў! І не вам, прыдуркі, паласкаць маё старажытнае прозвішча!», але замест гэтага ён яшчэ мацней уцягнуў галаву ў плечы і бачком прасунуўся ў некалі свой кабінет.

На аднаго маленькага чалавека ў краіне стала больш.

16.

Ва ўтульнай невялікай каміннай, на зручных крэслах вакол даўгаватага часопіснага століка сядзелі чатыры чалавекі. Мяркуючы па стомленых тварах і па тым, як час ад часу яны ўставалі і праходжваліся па пакоі, спрабуючы расцерці зацекшыя ад доўгага сядзення ногі, можна было здагадацца, што народ томіцца тут ужо не гадзіну і не дзве.

– І ўсё-ткі, давайце падсумоўваць, – настойліва прапанавала адзіная ў кампаніі жанчына, абліччам і манерамі вельмі падобная на свайго дзяржаўнага бацьку. Як быццам нейкі дух палягчэння натхніў яе суразмоўцаў, яны ўхваляльна заківалі, прыгатаваўшыся выслухаць рэзюмэ. – Ну і выдатна. Значыць вы, Міхаіл Львовіч, згодны з кандыдатурай Пужына?

– У прынцыпе так, на гэтым этапе ён найболей падыходзіць і ўжо ні ў якое параўнанне з нашым генералам не ідзе, хоць...

– Не з нашым, а з вашым, – перабіў яго цыбаты, рыжагаловы спадар, з тварам, аддалена падобным на Гітлера. – Нам толькі яшчэ раз не хапала прыходу ў Крэмль гэтага самаўлюбёнага істэрыка. Досыць і тых трох месяцаў, калі ён тут усіх даставаў сваім дуркаватым рыкам...

– Генерал такі ж мой, як і ваш, паважаны Гол Уладленавіч, – узвіўся, не стрымаўшыся, Амроцкі, – і не будзь яго на тым этапе, невядома яшчэ, дзе б мы зараз усе былі! І давайце без дробных шпілек, момант не зусім прыдатны. Так, паважаная Наталля Мікалаеўна, я яшчэ раз пацвярджаю, што салідарны з Голам Уладленавічам і найболей прыдатным кандыдатам у пераёмнікі на сённяшні дзень бачу Пужына...

– Вы ўжо прабачыце, можа, я чыста па-жаночаму чагосьці не разумею, толькі дзіўна, чаму гэта вы, Міхась Львовіч, увесь час, як заведзены, паўтараеце «на сённяшні дзень», «на гэтым этапе»? Калі вы ў чымсьці сумняваецеся, тады давайце збярэмся ў іншы раз, пашукаем больш годных, а калі няма, тады навошта ж тузацца туды-сюды? Бо менавіта з *вашай* падачы мы насіліся з генералам, як дурань з пісанай торбай! І Рада нацыянальнай стабільнасці яму, і рангі памочнікаў і

дарадцаў, і сталае чалецтва ў добрым дзiesiąтку міжнародных камітэтаў і камісій, а ў выніку што? Хамства і чорная няўдзячнасьць! А галоўнае, як ён, падонак, мог жадаць смерці Бацьку, і прытым не ўтойваючыся, не хаваючы гэтага, абсасваць ягоныя хваробы! Паскуддзе! – Твар Наталлі пабарвоў ад гневу, падавалася, яшчэ трошкі, і яна з кулакамі кінецца на Амроцкага. Але, у адрозненне ад бацькі, яна яшчэ магла трымаць сябе ў руках і высілкам волі сціснула гэты неспадзяваны выбліск. Ды і перад кім кідаць маланкі! Набраўшы поўныя грудзі паветра, яна з шумам вытхнула яго праз нос: – Добра. Хоць добрага, вядома, мала. Аднак мае эмоцыі да справы не тычацца, калі мы ўпэўнімся ў неабходнасці перадаць нашу справу генералу, ды хоць чорту лысаму, мае сантыменты таму перашкодай не стануць. У адным я ўпэўненая – спяшацца трэба. Мы і так занадта шмат часу пусцілі сабаку пад хвост. Пасля генерала не меней паўгода прасейвалі скрозь розныя сіты дзiesiąткі іншых прэтэндэнтаў, нарэшце нібыта замігцела святло ў канцы гэтага дурацкага тунэлю, а вы, Міхаіл Львовіч, зноў спрабуеце хавацца за свае «этапы» і, ужо прабачце, вечныя габрэйскія сумненні. Хопіць. Калі мы зараз прымаем кансалідаванае рашэнне, то гэтае сённяшняе рашэнне і стане заўтрашнім днём для ўсёй краіны. Часу ў абрэз: не больш паўгода, так што я чакаю ад кожнага, падкрэсліваю, ад кожнага, персанальнага рашэння. Дамовімся: зваротнага ходу не будзе! Потым трэба мець на ўвазе, што мне спатрэбіцца тыдзень, а можа, і больш, каб падрыхтаваць маці, і ўжо толькі пасля гэтага ўдзельваю з ёй пачаць асцярожна і не спяшаючыся падводзіць бацьку да прыняцця гэтага найважнага для яго рашэння. А гэта, баюся, можа расцягнуцца і на месяц, і на два, і на тры, а можа, і больш.

Так што давайце вырашаць. Эдуард Валянцінавіч, – звярнулася Наталля Мікалаеўна да летапісца Цара, які сядзеў побач – худастага несамавітага чалавека, які прэ-тэндаваў на ролю ейнага будучага мужа, – паглядзі ў свае запісы, на чым мы пры абкатцы Пужына больш за ўсё спатыкаліся?

– Ды тут і глядзець не трэба, пры ўсіх паваротах усплывалі ўсяго два пытанні, – манатонным голасам адказаў той, – першае, кагэбэшнае паходжанне, і другое – магчымасць з’яўлення кампрамату часоў працы ў мэрыі Ульянаграда. Вядома, камітэцкае мінулае, – усё гэтак жа манатонна працягнуў Эдуард, – з пункту погляду паўнаважнага піару, рэч пройгрышная і ні ў якое параўнанне не ідзе са славай баявога генерала, міратворца і руплівага гаспадара. Тут ёсць над чым падумаць...

– Не ўжо, Эдуард, у гэтай справе не ўсё так прамалінейна, – перабіў яго Гол Уладленавіч, – можа, для нейкіх двух-трох сотняў тысяч інтэлігентаў гэбэшнае мінулае і здасца каінавай плямай, але не ў цэлым для ўсяго народа. Менавіта камітэтчыку народ, хутчэй за ўсё, і паверыць...

Голас «Іржавага Дзеркача», як яго ў свой час трапна ахрысціў Плаўскі, гучаў залішне нацягнута і непрыязна, што не выслізнула з чуйнага вуха Амроцкага: «Так, добры саюзнічак! Ён беднаму Эдзіку звод Дачушкі ніколі не прабачыць. Хоць мне якая справа! Ды хоць глоткі сабе паперагрызайце...», – а ўслых вымавіў: – Гол Уладленавіч мае рацыю, ген стукаттва ў нашых суграмадзянах так і не прыціснуты ні часам, ні матэрыяльным дабрабытам, так што сын стукача і ўнук стукача ўпадабаюць паслядоўніка жалезнага Фелікса, гэта ўжо сапраўды...

– Асперагацца не выбараў трэба, – як бы не прыкмячаючы рэплікі Амроцкага, працягнуў Гол, – не-

бяспека будзе нас падцікоўваць пасля ўступлення ў пасаду новага гаспадара краіны. Дзе гарантыі, што ён, як чалавек сістэмы, не пацягне за сабою сваіх? А што там за людзі, не мне вам распавядаць. У цэлым я з кандыдатурай згодзен і нават быў, так сказаць, ініцыятарам, ведаю яго не першы год і аб няўдзячнасці з ягонага боку ні разу не чуў. Галоўнае, ён валявы і ўмее трымаць слова, усё астатняе нарасце.

– Можа, валявыя якасці ў дадзеным выпадку якраз і не гэтак важныя, – мякка ўставіў, дачакаўшыся паўзы, Амроцкі. – Вось у гэтым, паважаная Наталля Мікалаеўна, якраз і складаюцца ўсе мае сумненні. Ужо вельмі адказна, памылішся, і першым чынам сам сябе жыўцом закапаеш. Валявы, сумленны! Усё гэта, вядома, добра, але сварлівы і самаўлюбёны дурань у пагонах можа быць больш карысным і рахманым пры вызначаных, а галоўнае, крытычных акалічнасцях. Дзе гарантыі, што ён не ўзбрыкне, разам са сваёй воляй, і не адмовіцца выконваць нашыя ўмовы?

– Наталля Мікалаеўна, – бачачы, што яна зноў пачынае закіпаць, хрыплавата спыніў яе Гол Уладленавіч, – калі дазволіце...

– Так, вядома...

– Гэта гледзячы што закласці ва ўмовы, якія мы яму прапануем, калі вам хочацца стоячы за яго спіной руліць дзяржавай і пачувацца сапраўдным лялькаводам, тады так, ні гонару, ні волі такому чалавеку мець не трэба. Так, для пакорлівай марыянеткі наш кандыдат не падыходзіць, як, дарэчы, і той жа генерал. – І бачачы, што Амроцкі чакае найменшай паўзы, каб яго перабіць, Гол перасцерагальна падняў правую руку. – Адну хвіліначку, дайце мне скончыць. Калі ж мы яму давяраем і прапануем абмежаваную самастойнасць у

адзінай камандзе, самі пры гэтым ад актыўнай палітычнай дзейнасці ўхіляемся і збіраемся заняцца нейкімі сваімі буйнымі і патрэбнымі для краіны праектамі, тады справа іншая, тут і воля, і сумленнасць, і ўсе іншыя так званыя станоўчыя якасці спатрэбяцца. Мне падаецца, гэта абсалютна абгрунтавана.

– Незразумелы і нейкі каламутны тэрмін: «абмежаваная самастойнасць у адзінай камандзе». Што гэта такое? А калі ён са сваёй самастойнасцю зусім не туды ўсю гэтую махіну зверне? – запырэчыў Амроцкі.

– Ды кінце вы, – не стрымалася Наталля, – хай куды хоча, туды і паварочвае, галоўнае, каб нас гэта ніякім бокам не дакраналася, і каб гадоў пяць-сем людзей, якіх яму назавуць, ніхто б нават пальцам крануць не адважыўся. Палітыкі нам усім, спадзяюся, хапіла за апошнія гады з лішкам? – уважліва агледзеўшы прысутных і натыкнуўшыся на іх непранікальныя фізіяноміі, яна, скрывіўшы вусны ў пагардлівай ухмылцы, дадала: – Што ж гэта я, як дурніца, пра ўсіх па сабе мераць спрабую? Справа ваша, а асабіста мне гэтых палітычных сварак на ўсё жыццё хопіць! Давайце, што яшчэ ў каго ёсць?

– Наталля Мікалаеўна, так і да другога прышэсця можна з пустога ў парожняе пераліваць, – з нечаканым напорам вымавіў Эдуард Валянцінавіч, – думецца мне, варта ўсё гэта падсумоўваць. Ды чаго хітраваць, Пужын падабаецца ўсім, усе яго абгледзелі з усіх бакоў, нават вечна ўтрапёнаму Міхаілу Львовічу і то запырэчыць няма чаго, акрамя смутных сумненняў. Ды і якія могуць быць сумненні аб падзеі, якая яшчэ не адбылася? Гаворыце, можа кудысьці перакінуцца? Але куды? Акрамя нас, у краіне няма іншай сілы, якая б магла яго падтрымаць. Мы – адна адзіная партыя, якая

стаіць ва ўладзе, іншай няма і, спадзяюся, не будзе, а калі і з'явіцца, то ім ужо будзе не да нас. Сённяшнія камуністы, дэмакраты і іншыя комікі абсалютна нічога сабою не ўяўляюць, ды і ці вам мне гэта гаварыць! Варта толькі даць каманду іх не падкормліваць, як нагуляныя лычы імгненна сыйдуць, і пыхі паменшыцца. Так што няма чаго тузацца, спыняцца трэба на Пужыне, балазе, кручкоў на яго ў нас маецца лішак. Тузацца пачне – пашкадуе. Хіба я не правільна кажу?

– Дзякуй, Эдзік, за падтрымку, – паклаўшы руку яму на калена, вымавіла будучая жонка. Маеш рацыю ты ва ўсім. Пакуль наш стаўленік уласным палітычным мясам абрасце, пройдзе не адзін канстытуцыйны тэрмін, а час і не такія заганы ў нашай гісторыі лячыў. Будзем лічыць, што пытанне вырашана, так?

Мужчыны ў знак згоды дружна ўсталі.

– Не, дарагія сябры, я прашу вас адназначна адказаць: ці ўхваляеце вы наш агульны выбар? Не трэба на мяне так вытарэшчвацца, – не то жартам, не то сур'ёзна вымавіла жанчына, – як-ніяк я бацькаўская ўлюбёнка, і абкамаўскія замашкі з мяне ніякімі перабудовамі не выбіць, так што галасуем персанальна. Хто за кандыдатуру Пужына, прашу вызначыцца! – і першая высока падняла руку.

Астатнія падтрымалі яе.

– Вось і цудоўненька! Аб наступнай сустрэчы дамовімся па тэлефоне. І просьба – Пужыну *ні слова*, – пры гэтым яна знарочыста пільна паглядзела на Амроцкага.

– Наталля Мікалаеўна! Я ж магіла...

– Ведаю я вашу магілу, яшчэ татаў ахоўнік аб вашай празмернай балбатлівасці не раз гаварыў...

– Паклёп, найчыстай вады паклёп...

Разыходзіліся хутка і моўчкі, як злодзеі з месца толькі што здзейсненага злачынства. Кожны сыходзіў са сваімі, аднаму яму вядомымі думкамі і задумкамі.

Вось так немудрагеліста і амаль будзённа было прынята рашэнне аб здзяйсненні чарговага палацавага перавароту. Што за паскудная ў Расіі ўлада, ну ніяк яна не можа без пераваротаў, што раней, што цяпер, і дзецца ад гэтага няма куды.

17.

Амроцкі спяшаўся. Думаючы, што за ім сочаць, ён звярнуўся да самай праверанай тактыкі: заехаўшы да адной са сваіх шматлікіх сябровак, гучна развітаўся з кіроўцам, дэманстратыўна выграб з салона важкі букет кветак, каробку з ежай і ў суправаджэнні аховы адправіўся, нібыта, на салодкі начлег. Гадзіны праз паўтары, так і не дакрануўшыся ні да вячэры, ні да сяброўкі, ён выклікаў таксі і з'ехаў да яшчэ адной зазнобы. Прагаварыўшы з ашаломленай ад нечаканага візіту дзяўчынай доўгую гадзіну, ён з яе мабільнага тэлефона выклікаў машыну жонкі і, нейкі час пакружляўшы па горадзе, адпусціў яе ў раёне цэнтра. Прабегшы, для страхоўкі, яшчэ пару прахадных двароў, Міхаіл апынуўся ва ўтульным маскоўскім панадворку, на здзіўленне, не кранутым урбанізацыяй. Падавалася, што час замёр у яго агароджы і, залюбаваўшыся патрыярхальнасцю архітэктуры эпохі Растрэлі, так і не асмеліўся пераступіць нейкую нябачную рысу. Хоць гэта магло здацца толькі на першы погляд і вельмі неспрактыкаванаму чалавеку. Старажытны асабняк з усіх бакоў быў абаронены невялікім старым паркам, даклад-

ней, яго астаткамі, і акружаны глухімі сценамі пазнейшых пабудоў. Праз адзін з двароў сюды вяла шырокая скляпеністая арка з ажурнымі варотамі і маленькімі веснічкамі, перад якой, супакойваючы дыханне, і спыніўся Міхась Львовіч. Пасля нягучнага металічнага шчаўчка каваная створка адышла ўбок, не аглядаючыся, Амроцкі хутка прабег па нешырокай дарожцы і схваўся ля прадбачліва расчыненай кімсьці параднай.

У прасторным зале, з вялізным, амаль рыцарскім сталом пасярэдзіне, у чаканні мучылася чалавек з дванаццаць. Нават недасведчанага погляду было досыць, каб дапетрыць – народ тут сабраўся няпросты, усёй краіне вядомы і адзін аднаму не заўсёды прыемны, аднак трывала павязаны адным нябачным ланцугом, імя якому айчынны капітал. Дзесьці там, па-за сценамі гэтай хітрай хаткі, усе цяперашнія чаканцы былі непрымірымі ворагамі і шалёнымі канкурэнтамі. Яны дзень і ноч вялі адзін супраць аднаго сапраўдных войны на поўнае фінансавае, а часам і фізічнае, знішчэнне, але тут, у гэтых запаведных сценах, як па ўзмаху чароўнай палачкі, яны ператвараліся ў звычайных, можа быць, залішне сур'ёзных і залішне распаўнелых абывацеляў са старога і любаснага іхняму сэрцу мястэчка. Чаму ўсё адбылося менавіта так, а няйначай, і менавіта ім дасталіся ўсе ключавыя пазіцыі ў айчыннай эканоміцы і фінансах – пытанне вельмі сур'ёзнае і настолькі заблытанае, што адказаць на яго з наскоку нялёгка. Ужо неяк так спрадвеку павялося, што Расіяй, увогуле, рускія ніколі і не кіравалі, і пры вялікіх князях, і пры царах, і пры камуністах, ды і сёння гэтыя традыцыі не парушаныя, і, магчыма, маюць рацыю тыя філосафы, якія лічаць «рускасць» катэгорыяй наднацыянальнай, якая да пытанняў роду і крыві ніякага дачынення не мае.

Амроцкі літаральна ўваліўся ў парадную залу, ні з кім не вітаючыся, асушыў пару куфляў шампанскага, упраўна паднесенага на падносе лакеем у ліўрэі Аляксандраўскіх часоў, і плюхнуўся ў найбліжэйшае крэсла.

– Усё, спадары, Рубікон прайдзены! – гучна абвясціў ён.

Прысутныя ў зале, якія да гэтага часу мірна гутарылі, ўвонірг паўскоквалі са сваіх месцаў і атачылі таго, каго так доўга чакалі. Усім не цярпелася хутчэй даведацца з першых вуснаў навіну, аб якой ужо даўно пагаворвалі ў маскоўскай кіруючай верхавіне. Такім чынам, усе згрудзіліся вакол Міхаіла Львовіча ў трапяткім чаканні.

Амроцкі, відавочна набіваючы сабе кошт, сядзеў, як каменны балван, з нападзакрытымі вачыма, толькі ледзь улоўная ўсмяшка загадкава блукала па ягоных тоўстых вуснах. Гэта быў чарговы пік ягонай славы, яго ўсемагутнасці і значнасці.

– Да парадку, спадары! – стукнуўшы невялікім малатком аб бронзавы гонг, узвясціў старэчых гадоў спадар у старамодным сурдуце і сацінавых нарукаўніках. – Да парадку, спадары! Прашу ўсіх да стала. Пачнем нашыя нефармальныя зносіны.

Усе, уключаючы віноўніка сходу, пакорліва пацягнуліся да стала, за якім у кожнага было сваё строга вызначанае месца. Дзіўны чалавек з малатком так і застаўся стаяць ля невялікага, размешчанага ледзь збоку ад асноўнага стала зграбнага бюро з разбянымі пазалочанымі ножкамі. Публіка рассаджвалася па месцах і, падавалася, не звяртала на яго ніякай увагі. Аднавілася цішыня, і позіркі ўсіх з непрыхаваным нецярпеннем накіраваліся да Амроцкага.

– Пужын! – як самую скрытую таямніцу, урачыста абвясціў Міхаіл Львовіч.

Звонкая цішыня цягнулася доўгія дзве-тры секунды, якія падаліся ўсім вечнасцю. І тут раптам грывнула маланка! Загаварылі ўсе адразу, дакладней, не загаварылі, а закрычалі ў поўны голас. Народ зноў паўскокваў з месцаў, замахаў рукамі, ці то пошум разбітай надзеі, ці то стогн праклёнаў, ці то рык абурэння кідаўся па старадаўняй зале і, адбіваючыся ад высокіх столяў і мармуровых калон, пераплятаючыся ў штосьці мудрагелістае, нечалавечае, ператвараўся ў амаль жывую істоту, якая жыве сваім містычным жыццём.

– Ды вы там усе глузды пагублялі! – екатаў адзін з кіроўных банкіраў.

– Усё! Гэта поўны капец! Гэта канец! Збегчы, збегчы адгэтуль трэба і як мага хутчэй! – асуджана махаў рукой нафтавік з ярка выяўленым татарскім тварам.

– Ды з чаго такі шухер? Можна падумаць, хрэн рэдзкі салатзей! Выжывем і пры гэтым! Чаго гамонім, аднадумцы? Гэта яшчэ далёка не пагром! – спрабаваў супакоіць абуджэнне смешны лысы чалавек, які па сумяшчальніцтве, на пару з жонкай, працуе мэрам аднаго з самых буйных гарадоў у краіне.

– Толькі нам акцябратаў не хапала! Яны, вядома, хлопцы добрыя, але калі якое глупства замуцяць, дык усе гадоў трыццаць крывавым паносам сраць будучь. Міхаіл Львовіч, трэба нешта рабіць! Што вы маўчыце? – распальваўся сусед насупраць і медыямагнат па сумяшчальніцтве.

Крычалі ўсе, пэўна, дзесьці з паўгадзіны. Паступова першыя эмоцыі выпарыліся, павісла цішыня, і раптам у яе ўварваўся гучны гулкі рогат. Смяяўся высокі малады чалавек, у акулярах-веласіпедзіках, з былых камсамольцаў, які ўмудрыўся прыхапіць ва ўласнасць вялізны кавалак нафтагазавай галіны.

– Міша, ну і чаго ты іржэш? – імкнучыся перакрычаць усіх, звярнуўся да яго хтосьці з прысутных.

– А што ж мне, па-вашаму, плакаць, ці што? Вось прыдуркі, уявілі сябе соллю гэтай зямлі! Трэба было столькі грошай убухаць у перавыбранне гэтага п’яніцы і параноіка, каб замяніць яго на вернага ўнучка жалезнага Фелікса! Вы як хочаце, а я больш у разводках майго цёзкі ўдзельнічаць не збіраюся і вас да таго ж заклікаю! – былы камсамалёнак перастаў смяяцца і, злосна ўтаропіўшыся на Амроцкага, прашыпеў: – Што, Гапон, ззяеш, як медная лямпа? Думаеш, яшчэ раз атрымаецца нас заканавадзіць і ліха збіць прыстойны куш? Вось табе хрэн! – і ён ліха закруціў кукіш.

– Да парадку, спадары! – дзынкнуў малаток, і хрыплавата прагучаў голас старога. – Да парадку, спадары!

– Сапраўды, – узвіўся мэр-мільянер, які звык заўсёды і ўсюды старшыняваць, – адумайцеся, сябры, так, чаго добрага, мы адзін аднаму ў кудлы ўчэпімся...

– Ну, вам, дапусцім, з вашай лысінай гэта не пагражае...

– Прычым тут мая лысіна, на карту пастаўлена будучыня краіны, наша з вамі будучыня! Тут не гарлапаніць, не юродстваваць, не ўспамінаць мінулыя даўгі і крыўды трэба, тут сур’ёзная гутарка патрабуецца. Па правілах нашага клуба кожны мае права выказаць сваё меркаванне, і кожны вольны яго абмяркоўваць, дык давайце не будзем парушаць векавых традыцый. А вам, Міхась Самуілавіч, варта пагадзіцца з спадаром Амроцкім...

– Або, паводле правіл, пакінуць наш сход назаўжды, – неназойліва, але тонам, які не церпяць прарэчанняў, перабіў мэра чалавек з малатком.

У зале запанавала панурая цішыня. Кожны з прысутных ведаў, чым абвінецца для выгнанніка адлучэнне ад

клубнай супольнасці. Смерць магла стаць радасцю зба-
вэння, у параўнанні з тымі зневажаннімі і цяжкасцямі,
у якія аўтаматычна ператваралася жыццё ізгоя.

Хадэра, менавіта такое старажытнае слова служыла
нафтаваму алігарху прозвішчам, сядзеў увесь пунсовы
і тупа свідраваў поглядам-нянавісцю прастору перад
сабою. За апошнія гады ён адвык не тое што прасіць у
каго б ні было прабачэння, а наогул бачыць у людзях
сабе падобных. Для яго існавала толькі яго слова і пад-
уладная яго волі пакорлівая чалавечая маса. Нягледзячы
на сваю маладосць, ён выдатна ведаў, што банальныя
словы прабачэння, якіх у яго так дамагаюцца, усяго
толькі даніна традыцыі, і, пакінуўшы гэты смярдзючы
сход, ён зможа, калі захоча, сцерці выскачку і блазна
Амроцкага ў парашок, але цяпер традыцыя патрабавала
павініцца, а павініцца – значыла, у першую чаргу, зня-
важыцца. Зняважыцца ўсё ж было невымерна выгад-
ней, чым кінуць адкрыты выклік усяму свету. Зала, з
крыважэрнасцю рымскага Калізея, чакала яго слова.

– Я бяру свае абвінавачванні назад і прашу ў спа-
дара Амроцкага прабачэння за мае несправядлівыя сло-
вы ў ягоны адрас.

Цяпер усе позіркі перайшлі да Міхаіла Львовіча, які
ў сваім прыродным кампутары ліхаманкава пракруч-
ваў сотні варыянтаў меркаванай адказнай рэакцыі. Вя-
дома ж, ён мог не прыняць дзяжурнай фразы гэтага
зарванага ганарліўца, а запатрабаваць тлумачэнняў па
кінутых абвінавачваннях, але тады сход павіннен будзе
галасаваць за правядзенне дазнання і збірацца яшчэ раз,
адмыслова для разгляду іх цяжбы. Усё гэта магло зацяг-
нуцца на гады, і ў іншы час ён бы менавіта так і пас-
тупіў, каб абцугамі, па міліметры выцягваць з гэтага
цэкоўскага шчанюка нервы і грошы. У сваім поспеху

Міхаіл Львовіч нікольні не сумняваўся. Аднак цяперашнія акалічнасці фактычна не пакідалі яму іншага выбару, як прыняць прабацэнні крыўдніка.

– Вялебны сход, браты! – з пафасам пачаў ён звонкім ад напускной крыўды голасам. – Цяпер не час для дурных крыўдаў і кухонных звад. Я б мог наогул не інфармаваць паважанага мажордома, – ён паважна звярнуўся да старога з малатком, – і не прасіць аб тэрміновым зборы нашай грамады, каб падзяліцца з вамі гэтай важнай для ўсіх навіной. Аднак я пайшоў на гэта, пайшоў свядома, рызыкуючы ўласнай галавой. Спадзяюся, што ўсе разумеюць, чым абярнецца для мяне, а цяпер і для кожнага з вас, разгалашэнне гэтай таямніцы? – ён з непрыхаванай злараднасцю абвёў поглядам прыціхлых субратаў. – Я прымаю вашыя выбачэнні, Міхаіл Самуілавіч, з прычыны вашага ўзросту і ўласцівай яму недальнабачнасці. Пройдзе час, і ён пакажа, наколькі вы былі несправядлівыя сёння.

Уздых палёгкі пракаціўся па зале, прысутныя, выцягнуўшы шыі, павярнуліся да загадкавага старога з малатком.

– Прымірэнне адбылося! – узвясціў ён, стукнуўшы малатком у гонг. – Аднак з парушальніка парадку належыць адрывуць на агульныя патрэбы адначасова дзесяць мільёнаў умоўных адзінак. Працягнем нашу працу.

Амроцкі святкаваў, усё складалася як нельга лепш, ён адным махам моцна прывязаў да сабе ўсіх гэтых снобістых нуварышоў, а, абвясціўшы сенсацыйную навіну праз клуб, значна падвысіў свой рэйтынг не толькі ў ласкавай бацькаўшчыне, але і далёка за яе межамі. Цяпер галоўнае – не саслабляць націску, у найблізкі час абавязкова сустрэцца з Пужыным і па сакрэце спавясціць яго аб ягонай жа будучыні, пакуль гэта не зрабіў хтосьці іншы, – ён як бы няўзнік зірнуў на гадзіннік, – палова

дзявятай, вечар толькі пачынаецца, можна яшчэ і сёння паспець.

– Спадары, спадары! – звярнуўся ён да сходу. – У мяне ёсць да вас прапанова абмеркаваць, узважыць усе за і супраць, галоўнае, не спяшацца, у нас ёсць яшчэ час, думаецца, з паўгода, і сабрацца тут дзесьці праз месяц з ужо гатовымі прапановамі. За месяц запал поўляжацца нават у самых буйных галовах. Кандыдат – гэта ўсяго толькі кандыдат, ніхто не выключае магчымасці ягонай замены, тым больш, што ўжо існуе фігура вядомага вам генерала, яна таксама абмяркоўвалася, але пакуль была адхілена. А цяпер прашу мне прабачыць, мне неабходна тэрмінова сустрэцца яшчэ з адным чалавекам, ад якога будзе многае залежаць у вырашэнні нашага пытання.

– Не, не, – ледзь ці не адначасова ўскочылі браты-банкіры, якія па-за гэтымі сценамі ўзмоцнена ствараюць сабе імідж адзіных апекуноў праваслаўнай царквы, – расхадзіцца рана! Хай сабе паважаны Міхаіл Львовіч ідзе па сваіх важных сустрэчах, а нам усё-ткі варта застацца і ўсё добранька ўзважыць. Сустрэцца праз месяц, вядома ж, можна і нават трэба, але і сённяшняе абмеркаванне па гарачых слядах будзе далёка не лішнім! Ды і многае растлумачыць неабходна, у мяне асабіста ў галаве поўная каша: якія пераемнікі, калі існуе канстытуцыя? Як гэта можна правесці, не парушаючы нават нашых кандовых законаў? – развёў рукамі старэйшы з братоў.

– Канстытуцыя – не перашкода, хутчэй, нават наадварот, – не ўстаючы, пусціўся ў развагі мэр, па ягоным заклапочаным і злёгка безуважлівым выглядзе можна было выказаць здагадку, што ён і сам быў бы не супраць прымерыць на сябе тогу пераемніка, – галоў-

нае, небалюча давесці кандыдата да прэм'ерскага крэсла. Менавіта прэм'ер, у выпадку недзеяздольнасці Гаранта, прымае на сябе вышэйшую ўладу ў краіне. Тут усё ясна. Вядома, варта адпусціць нашага паважанага весніка богаў, а самім, у каго ёсць такое жаданне, пагаварыць. Нашыя браты-хрысціяне праўду кажучь, – не без кепікаў працягнуў ён, – дома мы замкнемся ў сваіх перажываннях і нічога талковага, акрамя зацяжнага стрэсу, не атрымаем. Сам з сабою шмат не абмяркуеш, а дзяліцца падобнага роду інфармацыяй асабіста я ні з кім не збіраюся, ды і вам, спадары, не раю. Час жа яшчэ ёсць, хто спрачаецца, галоўнае, яго правільна выкарыстаць. Можна, безумоўна, зацыкліцца на прапанаванай кандыдатуры, можна і іншую пашукаць, не такую каламутную, магчыма, і з нашага кола. На Цара і яго сямейку, хвала ўсявышняму, маюць уплыў нямала людзей. Адным словам, ёсць аб чым падумаць!

– Ну, калі з нашага кола, – душачыся смехам, падаў голас Хадэра, – то мая кандыдатура павінна быць першай, калі ўжо я зрабіў першы, хай і не зусім добраавотны ўнёсак!

Народ, узрадаваўшыся падставе, прыняўся зубаскаліць, пад'южваць маладога калегу, ды і не толькі яго аднаго. Шматлікія падняліся з месцаў, каб развітацца з Амроцкім, іншыя ціха, па-ангельску, паспяшаліся вышмыгнуць пад агульны шумок ад граху далей. Гэтыя, заўсёды маўклівыя і ціхія, апантана вызнавалі найстаражытную ісціну: менш ведаеш – мацней спіш!

Падышоў да Амроцкага і Хадэра.

– Міхаіл, ты сапраўды не крыўдзіся на мяне. Хрэн яго ведае, што найшло, не мне табе гаварыць, як я ненавіджу ўсю гэтую лубянскую шарагу! А тут нейкага маёрышку – і ў прымачы! Ахранець! Вось і клінанула...

– Ды я, уласна, і не крыўдзіўся, калі толькі самую дробязь, і то больш не за цябе, а за сябе. Мы ж не чужыя людзі, і зрабіў я для цябе добра вагон і маленькую каляску, а ты, дзе можаш, усюды мне годзіш. Хочаш паваяваць, давай паваем, толькі не тут і не цяпер. Ты ўжо прабач, некалі, я сапраўды спяшаюся, іншым разам дагаворым, – ён, не падаўшы рукі, павярнуўся і, набіраючы хуткасць, затупацеў сваёй злёжку касабокай хадой да выхаду. Крыху не дайшоўшы да расхінутых для яго лакеямі дзвярэй, Міхаіл Львовіч спыніўся, рэзка вярнуўся і нечакана літаральна згроб у абдымкі цалкам ачмурэлага Хадэру.

– Мая табе парада, Міша, – зашаптаў ён яму прама ў вуха, – менш вякай і пра маёра, ён, дарэчы, падпалкоўнік, і пра сваё жаданне стаць пераемнікам! Будзь хітрэй, накшталт нашага мэра, пачынай рабіць усё здалёку і мяне слухай. А то і мільярды твае не выратуюць, – і гучна для ўсіх дадаў: – Я рады, спадары, што наш юны сябар празерыў, а ўсякі відушчы здужае свой шлях. Да хуткага спаткання!

18.

Пужын быў чалавекам сістэмы і доўгі час не супрацівіўся гэтаму. Першы ўнутраны бунт супраць яе засілля адбыўся ў ім адносна нядаўна, калі яму, як і тысячам іншых афіцэраў, неназойліва прапанавалі пашукаць шчасця ў грамадзянскім жыцці. Не, яго ніхто не выганяў, але і асабліва не ўтрымліваў у роднай канторы. Сістэма бурылася, і з цынічнай адкрытасцю агалялася яе агідная сутнасць. І ў адзін выдатны дзень ён уласным каркам адчуў халодную абыякавасць свайго ўсемагутнага

ведамства. Проста раптоўна, калі яму было як ніколі цяжка, ён сваёй скурай, усёй існасцю адчуў бездань сваёй адзіноты і неабароненасці. Дарма ён чакаў дапамогі сяброў і калегаў, марна абрываў тэлефоны сваіх некалі чуйных і справядлівых начальнікаў, але халодная нябачная сцяна адгарадзіла яго ад іх. Асцярожна і няўмела, як бязногі ходзіць на пратэзах, ён вучыўся жыць без службовай ксівы і падпорак грознага ведамства.

З цяжкасцю, але жыццё паступова знаходзіла новыя, не меней прывабныя, чым у мінулым, абрысы. Да аднаго было складана прывыкнуць – тое, што ён рабіў цяпер, моцна адрознівалася ад таго, чым даводзілася займацца ў мінулым. Усё было хутчэй наадварот: аказваецца, сваёй стараннасцю па службе ён не ўмацоўваў асновы сваёй Радзімы, як гэта штодня яму здавалася, а, наадварот, руйнаваў іх і, служачы народу, рабіў гэты народ адным з самых няшчасных і самых бяспраўных у свеце. Новая праца яму падабалася і забірала ўсяго цалкам без астатку. Так, хутчэй, гэта была нават не праца, а нейкае новае, невядомае і п'янлівае сваёй воляй жыццё, жыццё, якога ён не ведаў і якога ўпотаі пабойваўся, апынуўшыся за высокім плотам унутраных забаронаў і абмежаванняў. Толькі цяпер адкрыліся яго незвычайныя арганізатарскія здольнасці, спатрэбілася феноменальная памяць і старыя правераныя сувязі за мяжой. Ён хутка, нават па новых мерках, рабіў кар'еру, і яму гэта адкрыта падабалася. Як толькі ў Мікалая Мікалаевіча з'явіўся свой уласны кабінет у гістарычным доме Ульянаграда, а службовы тэлефон стаў адказваць пастаўленым і ветлівым голасам дасведчанай і ўсяведнай сакратаркі, тут жа, нібы гномы з-пад зямлі, паўсталі былыя сябры, калегі, палінялыя і зрыхтаваныя да выхаду на пенсію начальнікі. І ён, не памятаючы крыўды,

усіх іх прымаў, чым мог, дапамагаў, кудысьці прыстройваў, камусьці рэкамендаваў, нічога не патрабуючы наўзамен. Так паступова складаўся круг абавязаных яму людзей. Бяда прыйшла нечакана, як сама дэмакратыя, грывнулі выбары, і па волі яго літасці Народа, а таксама дзякуючы залішняй саманадзейнасці мэра, які свята верыў ва ўсенародную да яго любоў, перамог адзін з лепшых яго, мэра, сяброў, які па задуме хітрамудрых палітэхнолагаў абавязаны быў закрываць шэфавы тылы.

Яшчэ раз упэўніўшыся, што подласць, яна і пры дэмакратах застаецца подласцю, Пужын рушыўся далей па рэчышчы свайго звлістага жыцця. Аднак новыя пакуты ні ў якія параўнанні не ішлі з пошукамі мінулымі. Адмовіўшыся ад іудзінай прапановы былога калегі застацца на сваім хлебным месцы і служыць цяпер ужо яму, новаму мэру, Мікалай Мікалаевіч паспрабаваў заняцца чыстым бізнэсам, але, не маючы да гэтага ні схільнасці, ні адмысловага таленту, неўзабаве засмуткаваў. І зноў падварнуўся шчаслівы выпадак. Яму заўсёды шанцавала на гэтыя выпадкі! Цалкам выпадкова ён сутыкнуўся, што называецца, нос да носу са сваім былым універсітэцкім аднакашнікам, а цяпер адным з бацькоў новай эканомікі, усёмагутным масквічом Галам Уладленавічам.

Сустрэліся, узрадаваліся адзін аднаму, паўспаміналі студэнцкія гады, пазубаскалілі з выкладчыкаў, перайшлі да спраў цяперашніх, і атрымаў ён прапанову перабрацца ў сталіцу і ўзмацніць кантроль за неймавернымі грашыма, якія адпускаюцца на паляпшэнне ўмоў побыту і працы ўсімі любімага Гаранта канстытуцыі. Вось так і адбылося яго першае прышэсце ў Першапрастольную...

Пужын намотваў кругі па маляўнічым участку новага лецішча. Бегаць ён не любіў, а аддаваў перавагу хуткай хадзе, лічачы яе найболей эфектыўнай, бо яна раўнамерна напружвае ўсе цягліцы і дае магчымасць спакойна абдумаць і прааналізаваць усё, што адбылося за мінулы дзень. А задумвацца ў апошні час было над чым. Нейкія дзіўныя і не зусім ясныя паведаванні над ягонай злёгка палыселага галавой. Гутарка з кіраўніком Царовай адміністрацыі, па сумяшчальніцтве прыдворным летапісцам і будучым зяцем, спачатку не выклікала ніякіх пабочных думак і трывог. Гутарка як гутарка, як і належыць начальніка з падпарадкаваным. Хоць на гэтага начальніка без усмешкі глядзець было немагчыма. Пацертыя джынсы і каўбойскую кашулю хоць і з боем, але ўсё ж атрымалася з яго зняць і пераапрацаваць яго ў прыстойны касцюм, аднак насіць абавязковы для Старой плошчы гальштук не змог прымусіць нават сам Цар. Хадзіў гэты начальнік хадой з падскокам, цураўся вялікай навалы чыноўнага люду, на зададзеныя пытанні адказваў аднаскладова і вельмі нявызначана, аднак, пры ўсёй яго коснасці і вуглаватасці, быў самым давераным чалавекам у Цара, а асабліва ў злапомнай і падазронай царовай жонкі.

Падрахункам другой іх сустрэчы стала прапанова зрабіцца першым намеснікам кіраўніка адміністрацыі, а іншымі словамі, фактычна, яе ўзначаліць, бо сам Эдуард Валянцінавіч быў зараз цалкам заняты працай над чарговай кнігай Галавы дзяржавы. У прынцыпе, цалкам ухвальная прапанова і, як лічыў сам Пужын, цалкам заслужаная, але было ў ёй адно “але”! Месца першага намесніка займала ўсёмагутная сяброўка царовай дачкі Перамога Таніна, і пагаршэння іх адносінаў ніхто, наколькі яму было вядома, не прыкмячаў. Ён тады пра

яе наўпрост і спытаў Эдуарда Валянцінавіча, каб пазбегнуць непатрэбных пагалосак у будучыні.

– А як жа быць з Перамогай Ігараўнай?

– Ёй будзе прапанавана цалкам важкае па значнасці месца, ды і, паміж намі, не цягне яна, не ўсе губернатары яе адэкватна ўспрымаюць, зноў жа заваліла выбарчую кампанію ў Ясейску, яшчэ невядома, чым уся гэтая сібірская эпапея скончыцца. Так што хай яе лёс вас асабліва не бянтэжыць. Усё будзе нармалёва. Вы – іншая справа, і хватка ў вас бульдога, так што мы вам давяралем. Ну што, згодні?

– Не пагадзіцца было б з майго боку дурнотай. Лічу, не аб маёй згодзе варта гаварыць, а аб падзяцы Гаранту за ягоны давер, можаце яму перадаць, што шкадаваць аб сваім рашэнні яму не давядзецца.

– Вось і добра, у мяне, не паверыце, камень з плячэй зваліўся! Адміністрацыя – гэта ж першым чынам вар’яцкая адказнасць і каласальныя працавыдаткі, а мы з Гаспадаром па тры-чатыры гадзіны ў суткі над кнігай працуем. А потым мне ўвесь матэрыял трэба з дыктафона апрацоўваць, сістэматызаваць, перадрукоўваць, вычытваць, каб на наступны дзень падаваць яму на прагляд. Каласальная праца! Так што дзякуй вам, а Прэзідэнту добрыя словы за давер вы самі ў найблізкі час скажыце.

На тым і расталіся. Потым былі сустрэчы з Царом, і афіцыйныя, і ў хатнім крузе. Былі працяглыя гутаркі з жонкай Самадзержца, дзіўныя нейкія гутаркі, усё больш аб сумленнасці, адданасці, аб падзяцы і няўдзячнасці, аб даверы і здрадзе. Прыблізна аб тым жа спрабавала з ім гаварыць і дзяржаўная дачка.

У апошні час Гол Уладленавіч зачасціў. Прыйдзе ў кабінет, пасядзіць, гарбаты пап’е, пустыя пытанні паза-

дае і сыйдзе. А тут літаральна ўчора ні з таго ні з сьцяга пытае:

– А ты па былой сваёй працы не нудзішся?

– У мэрыі ці што?

– Ды ў якой чортавай мэрыі! У вэчэка тваім некалі любімым? Настальжы не грызе?

– Не, здаецца? Ты да чаго хіліш?

– Ды так проста спытаў, – і, памаўчаўшы, дадаў, – упушчанае палкам ведамства, а калісьці ж асновай дзяржавы лічылася. Ну добра, я, мабыць, пайду.

Усё гэта і многае іншае міжволі і бессістэмна лезла ў галаву Пужына. Апроч гутарак, сустрэч, уласных думак у галаве ўсплывалі і зусім няясныя ўражанні, нейкія мімаходзь заўважаныя дробязі, якіх раней не было. Уся ягоная ўстрывожаная існасць чакала чагосьці асаблівага і вельмі важнага.

– Выбачайце, Мікалай Мікалаевіч, – перапыніў яго разважанні памочнік, – вам ужо трэці раз тэлефонуе Амроцкі і, мяркуючы па вызначальніку, з розных тэлефонаў. Голас устрывожаны, просіць тэрмінова з ім звязацца.

– Хай прыязджае...

– Не, ён хацеў бы сустрэцца на нейтральнай тэрыторыі, далей ад цікаўных вачэй...

– Цікаўныя вочы ёсць усюды, а дзе ён зараз?

– Гаворыць, што ў машыне, недалёка ад вашага лецішча...

– Скажы, хай едзе да ляснога скрыжавання, я туды падыду. Таксама мне, канспіратар дамарошчаны знайшоўся.

З усяго блізкага Царова асяроддзя Пужын асабліва недалюбліваў Амроцкага, нейкім слізкім ён яму падаваўся, і пасля зносін з гэтым то ліслівым, то невыносна

самазадаволеным тыпам нязменна хацелася вымыць рукі. Але раз і назаўжды прыняўшы правілы прыдворных гульняў, Мікалай Мікалаевіч імкнуўся ні на ёту ад іх не адыходзіць. У сённяшнім пас'янсе Міхаіл Львовіч займаў не апошнюю пазіцыю, і з яго закідонамі даводзілася лічыцца, а галоўнае, асцерагацца ягоных вечных інтрыг, найдасканалым майстрам якіх ён не без падставы лічыўся.

Яшчэ не дайшоўшы да скрыжавання, Пужын убачыў Амроцкага, які спяшаўся яму насустрач. «Добры гусак, – пераходзячы з бегу на хуткі крок, каб выраўняць дыханне, падумаў ён, – машыну пакінуў за паваротам, каб не свяціць кантакт. Ох, не просты ён, праныра, не просты. Трэба б былым калегам падкінуць заданне тайна сабраць усё аб гэтым суб'екце».

– Ну нарэшце! Дабрыдзень, Мікалай Мікалаевіч! Ведаеце, давайце звернем на сцяжынку, яна вунь там за кусцікамі, а то, глядзі, з якім-небудзь бегуном, накштальт вас, сутыкнемся, а гэта зусім не патрэбна.

– Добры вечар. Можна і на сцяжынку, – як мага спакайней, вымавіў Пужын, – дык што ж такое здарылася, праз што ўся гэтая канспірацыя, і дзе гэта вы асвоілі яе асновы?

– Кніжкі дэтэктыўныя ў дзяцінстве чытаў. Не палічыце мяне вар'ятам, але я вам зараз скажу такое, – зашаптаў ён яму прама ў твар, – толькі ўмольваю – нікому ні слова, інакш галава мая паляціць з кволых габрэйскіх плячэй далоў! Не, вы павінны даць мне слова афіцэра, што ўсё гэта застанеца паміж намі...

– Міхаіл Львовіч, не стаўце мяне ў дурацкае становішча! Я ж дзяржаўны службовец і сабе, фактычна, не належу, таму, натуральна, авансам ніякіх слоў нікому даваць не магу, ці мала што вы мне збіраецеся распавесці!

– Добра, добра! Які вы, аднак, свавольны, але пасля таго, як вы ўсё пачуеце, вы паабяцаеце мне маўчаць?

– Гледзячы чаго гэта будзе тычыцца.

– Вас! У першую чаргу вас і толькі вас!

– Добра, выкладайце сваю таямніцу, а то яна, глядзіш, падарвецца ўсярэдзіне вас і загубіць аднаго з творцаў новай Расіі, – стрымліваючы ўсмішку, з разуменнем вымавіў Пужын.

Амроцкі агледзеўся па баках і зноў наблізіўся да самага вуха Пужына.

– Мы прынялі рашэнне. Да заканчэння другога тэрміну Прэзідэнт падасць у адстаўку і прапануе вас у якасці свайго пераемніка, – выпаліў ён на адным дыханні і замёр.

– Хто гэта – мы? – пасля доўгай паўзы спытаў Пужын, гледзячы на свайго візаві, як доктар псіхіятрычнага аддзялення на новага пацыента.

– А вось гэтага я вам пакуль сказаць не магу, нават і не пытайце. Адно паведамлю – людзі годныя і якія сапраўды могуць усё.

– Па-мойму, гэта нейкая лухта. Нават калі выказаць здагадку, што вы гаворыце праўду, а не здурэлі, дык уся гэтая лухта не вытрымлівае ніякай крытыкі і аддае ірэальнасцю, – у галаве былога чэкіста дзеялася форменнае кароткае замыканне. Думкі скакалі, нібы бляхі на яго любімым далмаціне. Што гэта, трызненне вар'ята? Правакацыя? Падстава? Спрытная пастка? Трэба было нешта адказаць гэтаму чалавеку, адказаць так, каб не даць ніводнай падставы ўсумніцца ў яго поўнай лаяльнасці да Прэзідэнта.

– Скажыце, Міхаіл Львовіч, – канчаткова агоўтаўшыся, працягнуў Мікалай Мікалаевіч, – а навошта вы мне гэта распавялі? Бо ваша інфармацыя тычыцца

менш усяго мяне, а першым чынам напроста звязаная непасрэдна з бяспекай краіны і асабіста Гаранта. Дзіўны вы чалавек, дайшлі да аднаго з кіраўнікоў Адміністрацыі падзяліцца навіной, што дзесьці і кімсьці рыхтуецца антыканстытуцыйны пераварот, і патрабуеце ад мяне слова афіцэра маўчаць аб гэтым! Ведаеце, як гэта завецца? Дык вось, мы зараз жа едем да Эдуарда Валянцінавіча, і вы яму ўсё падрабязна распавядзеце...

– Нікуды я з гэтага лесу не зрушуся, нават пад канвоём, можаце мяне адразу прыкончыць, – на здзіўленне валявым і цвёрдым голасам заявіў Амроцкі, куды толькі дзелася ягонае халуйскае падлізніцтва, – нічога ні аб якіх пераемніках я вам не гаварыў, гэта вы самі, сваімі кагэбэшнымі мазгамі прыдумалі ўсё гэтае трызненне і вырашылі мяне ў гэта ўблытаць! Што вы на мяне ўтаропіліся, як, прабачце, баран на новыя вароты! І скажу я гэта не пісаку вашаму, а асабіста, зазначце, асабіста самому Цару.

Такой эскапады Пужын не чакаў і, прызнацца, злёгка асалапеў, чым неадкладна паспяшаўся скарыстацца Міхаіл Львовіч, замацоўваючы свой поспех.

– Я ўсё ж трымаў вас за разумнейшага чалавека! Няўжо вы думаеце, я вось так, з бухты-барахты, з'явіўся да вас з адной толькі мэтай праверыць вашу вернасць дэградуючаму абкамаўцу? Вы толькі не крыўдзіцеся на мяне, самі вінаватыя. Габрэя, як і ваўка, не варта заганыць у кут, за наступствы вам ніхто і ламанага гроша не дасць. Добра, я вас на гэтай аптымістычнай ноце і пакіну. Галоўнае вы пачулі, і, спадзяюся, калі прыйдзе час, гэтага не забудзеце.

Ён, не развітваючыся, павярнуўся на абцасах і, падаўшыся ўсім целам наперад, затупаеў па сцяжыне, задаволены сабою, уяўляючы, які рой здагадак і пакутаў пакінуў у душы нядаўняга суразмоўцы.

Раніцу суботы нельга зблытаць з раніцай ніякага іншага дня. Унутраны гадзіннік, які раўнамерна цікае ў кожным з нас, беспамылкова спрацаваў, ледзь іх нябачныя стрэлкі растапырыліся на палове сёмага. Малюта прачнуўся, нібы ад падземнага штуршку, і арганізм ужо быў гатовы скінуць з сябе пугы начнога здранцвення, як у галаве праскочыла па-школьнаму гарэзная думка – субота! І светлая хваля нейкай прамяністай палёгкі агарнула яго, вярнуўшы ў прыемны стан дасыпання. Пракачаўшыся ў гэтай асалодзе гадзіны з дзве, Малюта асцярожна адкрыў вочы. У пакоі было ўжо амаль павосеньскаму халодна, і ён не спяшаўся вылазіць з-пад коўдры. Кацярына, пэўна, вышмыгнула са спальні яшчэ ўначы, пасля таго, як яны надыхаліся адзін адным, і ён ціхамірна заснуў сном курсанта, які толькі што здзейсніў марш-кідок. Наогул, жонка не падзяляла ягонай прыхільнасці спаць з расчыненымі насцеж вокнамі, і ў хвіліны іх сямейных войнаў нязменна дакарала, заяўляючы, што ён адмыслова прыдумаў гэтыя праветрыванні, якія не залежаць ні ад часу года, ні ад надвор'я, адмыслова дзеля таго, каб выкурыць яе са спальні. Але спаць у душным памяшканні ён не мог, яму нязменна сніліся вайсковыя кашмары. Пэўна, гэтая чортава вайна будзе цягнуцца ўслед за ім да самой труны як родавы праклён. Адагнаўшы прыкрыя думкі аб мінулым, ён пачаў думаць аб цяперашнім. У цэлым Малюта быў задаволены сваім цяперашнім жыццём. Праца падабалася, часу хапала для ўсяго, нават на зносіны з дзецьмі.

Вось дзіўны парадокс, пакуль дзеці раслі, часу на іх катастрафічна бракавала, а цяпер ён мог дазволіць сабе

гадзінамі спакойна мець зносіны з дзецьмі, гаварыць, спрачацца, нешта ім распавядаць. Неяк так ужо атрымалася, што ўсю сям'ю разам атрымалася сабраць толькі тут, у Сібіры. І яны з Кацькай былі шчаслівыя, гледзячы на сыноў і дачку, якія, таксама стаміўшыся ад ранняй самастойнасці, з радасцю цягнуліся да бацькоўскага цяпла. Ды і кампанія падабралася ў зачыненым для старонніх вачэй паселішчы на беразе Вялікай ракі на рэдкасць сімпатычная. Пасля доўгіх хістанняў Плаўскі нарэшце абзавёўся годнымі і прафесійнымі намеснікамі і памочнікамі. Хоць, вядома, нябачная барацьба за блізкасць да цела не спынялася і дагэтуль, але ў яе, слава Богу, былі ўцягнутыя не ўсе, а толькі некаторыя часткі сямействаў, што дазваляла іншым дамачадцам атрымліваць асалоду ад раскошы зносін, цішынёй і наладжаным побытам. Амаль кожную суботу бліжэй да вечара, як правіла, ладзілася вечарынка ў складчыну, на якую нязменна запрашалі губернатара, і ён сапраўды нярэдка далучаўся да іх. Пілі віно, смяяліся, елі незвычайна смачныя шашлыкi і слухалі анекдоты, найдасканалым аповядальнікам якіх быў Плаўскі, спявалі старыя, ужо падзабытыя песні, рэзаліся ў падкіднога дурня або стукалі касцякамі нардаў. Мужчыны сыходзілі ў сваю таямнічую лазню, жанчыны, згрупаваўшыся вакол мудрай і абаяльнай Ноны Шалваўны, прымаліся за перамолванне тыднёвых падзей і навін, і няшчасны быў той чалавек, які трапляў пад іх жорны.

Словам, за акном Малюцінага дому цякло мернае жыццё каланіяльнага паселішча сярэдзіны дзевятнацатага стагоддзя, уладкаванае з сучасным камфортам. Так павялося здаўна, у Сібіры выхадца з-за Урала ніколі не лічылі сваім і нязменна патрабавалі ад яго пацверджання сваёй персанальнай, асаблівай прыхільнасці да

мясцовага патрыятызму, ці што. Пасланцы з вялікай зямлі гэтага, як правіла, не разумелі, крыўдзіліся, а калі іх было шмат, як у адміністрацыі Плаўскага, замыкаліся ў сваіх дамах, паводзілі сябе ў дачыненні да мясцовых з задзірлівай фанабэрыстасцю, чым яшчэ больш настройвалі супраць сябе мясцовую эліту. Прадстаўнікі абарыгеннага насельніцтва на запаведнай тэрыторыі спецаб'екта «Кедры» з'яўляліся рэдка, не лічачы, вядома, абслугі і аховы. Але менавіта сёння павінен быў адбыцца вялікі сход мясцовых кіраўнікоў. І ініцыятарам гэтага сходу быў Скураш.

Першыя званочкі чагосці нядобрага Малюта пачуў яшчэ напачатку тыдня. На штотыднёвай нарадзе губернатара з кіраўнікамі асноўных федэральных структур у мінулы аўторак панавала нейкая звонная адчужанасць. Гэта зазначыў нават Плаўскі і паспрабаваў сваімі анекдотамі і вайсковымі жартачкамі хоць неяк разварушыць нахмураных сілавікоў, аднак у адказ атрымаў толькі нацягнутыя дзяжурныя ўсмешкі. Даклады і адказы генералаў былі сухімі. Нарада, якая, як правіла, расцягваецца, з абавязковым чаяваннем гадзіны на паўтары, гэтым разам скончылася за нейкіх трыццаць хвілін.

– Чаго гэта яны ў вас сёння такія сухія, як рыбец увосень на растоўскім кірмашы? – спытаў губернатар у Малюты.

– Сам здзіўляюся. Пайду разбірацца, – паціснуў плячыма Скураш.

– Ну разбірайцеся, разбірайцеся! І яшчэ, я б вас папрасіў не перашкаджаць Пілорскаму фармаваць генеральскі клуб. Нічога тут процізаконнага няма, а вось лішняе з'яднанне губернатара з сілавікамі і моцнымі краю гэтага не перашкодзіць, ды і вас туды варта ўвесці, а то як жа мы гарэлку піць без царовага вока будзем?

Малюта вырашыў нічога не адказаць і, развітаўшыся, сыйшоў. Масква вельмі насцярожана і раўніва ставілася да з'яднання рэгіянальных федэралаў з губернскімі структурамі. А тут і зусім штосьці дзіўнае атрымоўвалася: губернатар, сам у мінулым баявы генерал, стварае генеральскі клуб на чале з самім сабою. Забараніць яму гэта фармальна ніхто не мог, але і падтрымаць гэтакую задуму Масква асцерагалася: ці мала да чаго яны там у нефармальнай абстаноўцы даклубнічаюць. Скурашу начальства найстрога наказала: у клуб увайсці і аб кожным яго паседжанні дакладваць асобным паведамленнем.

Паўдня Малюта біўся над разгадкай ранішняга маўчання лампасных ягнятаў – усё без толку, а пасля абеду зазірнуў без папярэджання да начальніка мясцовага ўпраўлення ФСБ, з якім у яго неяк адразу склаліся прыецельскія адносіны, ды і жонкі іх пасябравалі.

Уладзімір Леанідавіч быў ужо ладна падпіўшы.

– А, Малюта Максімавіч, праходзь, праходзь! А я цябе чамусьці раней чакаў...

– З чаго гэта ты, Валодзя, у працоўны дзянёк гарэлачкай забаўляцца вырашыў?

– А вось вырашыў і ўсё, – і, зазірнуўшы ў свой маленечкі пакойчык адпачынку, палову якога займаў найвелізарны сейф, паклікаў: – Выходзь, Мікіта Савельевіч, нядобра ад царовага намесніка хавацца, мы ж з табой як-ніяк гасударавы людзі.

Мікіта Савельевіч, вялізны, амаль двухмятровага росту, мужык, быў генерал-лейтэнантам міліцыі і ўзначальваў краёвое ўпраўленне МУС. Розныя аб ім хадзілі чуткі: і што бацька яго з былых нямецкіх памагатых, і ў тутэйшыя краі быў сасланы па пучёўцы «Смерша» адразу пасля вайны; і што сам галоўны міліцэйскі на-

чальнік дужа звязаны з даволі вядомым Дракавым і ягонымі рукамі раптоўна расправіўся з усім арганізаваным крымінальным элементам. Аднак усё гэта было далёка ад Малюціных інтарэсаў, калі што не так, хай з гэтым разбіраецца міністэрства і служба ўласнай бяспекі, а асабіста яго міліцэйскі начальнік цалкам задавальняў.

– Я табе, Савеліч, гаварыў, што ўдвох піць нядобра, але вось, слава Богу, трэці падышоў. Малюта, вы не пагрэбуеце сціплым генеральскім застоллем? Прашу вас.

Скураш не стаў адмаўляцца і моўчкі прысеў за стол нарадаў, абстаўлены няхітрымі закускамі.

– Ну, дык з чаго генералы горкую глушаць, а? Не скажаце, буду піць не чокаючыся...

– Ты бачыш, таварыш галоўны мент, як за хворае адразу чапляе? Галоўнае, і піць, здэцца, не адмаўляецца, і ў той жа час сам па сабе, асабняком! Пакажы-ка яму паперу, Савеліч...

– Ды навошта? Можна падумаць, што ён яе не чытаў яшчэ да адпраўкі? Давайце вып’ем, ды я пабягу...

– Нікуды ты не пабяжыш! Кабінет твой за сценкай, а, паслухай, давай прама зараз дамо каманду размураваць дзверы, што злучалі нашыя кабінеты! І на чорта іх нашыя папярэднікі заглушылі? Не, гэта несправядліва! Органы павінны быць во! – ён з сілай сціснуў кулак.

– Разам павінны быць органы! Малюта Максімавіч, ты гэта падтрымліваеш?

– Ды вы і так ужо разам, бліжэй не бывае! Мікіта Савельевіч, а якую паперу я павінен быў прачытаць да адпраўкі? – не ўтрымаўся Скураш.

– Якую-якую? Ды вось гэтую! Якую вы са сваім губернатарам у Маскву накіравалі, – адказаў замест міліцыянера Уладзімір Леанідавіч і, выняўшы з-пад міліцэйскай фуражкі, што ляжала на стале, у чатыры разы складзеныя

аркушы паперы, пляснуў іх перад Малютам. – Вось, чытай! Мне на Лубянцы казалі, што ты езуіт і на езуіта вучыўся, але я не думаў, што да такой ступені!

Малюта прапусціў міма вушэй п’яны ўкол і пачаў чытаць адрасаваны міністру ўнутраных спраў ліст. Даволі нядрэннай мовай на двух старонках выкладаліся ўсе плёткі і чуткі аб начальніку мясцовай міліцыі, сам ён вінаваціўся ў патуранні бандытам і карупцыянерам. Завяршалася гэтая папера з кепскім пахам заклікам тэрмінова даслаць комплексную праверку і адхіліць ад пасады цяперашняга краявога міліцыянера. Пад лістом красаваўся птушкападобны подпіс Плаўскага.

Малюта здранцвеў ад прачытанага і машынальна перакуліў у рот наліты кілішак гарэлкі.

– Дурдом нейкі... Адкуль гэта ў вас?

– З міністэрства, сёння раніцай «фельдам» даставілі міністру, а мне хлопцы па сяброўстве копію скінулі... – з прыкрасцю крэкнуўшы, адказаў Мікіта Савеліч.

– І на мяне прыклада такая ж цялега на Лубянку сёння прыкаціла, толькі я там – кончаны алкаш і лайдак. Дырэктара на месцы пакуль няма, так што сяброўскую копію паказаць не магу, без дакладу пабаяліся перадаць...

– Пракурор таксама алкаголік і хабарнік, – перабіў чэкіста міліцыянер, – начальнік падатковай паліцыі – казнакрад і распуснік, старшыня краявога суда – гомасэксуаліст, мужыку амаль семдзсят гадоў, ганьба! А запраўляе ўсёй гэтай бандай дэгенератаў спікер краявога заканадаўчага сходу спадар Шусь!

– Ды кіньце вы! – ускочыў Малюта.

– Мы б і радыя кінуць, Малюта Максімавіч, ды як кінуць, калі кілішкі ўжо налітыя! Дык ты што, на самай справе пра гэтыя пісанні нічога не ведаў? – абсалютна цвярозым голасам спытаў Уладзімір Леанідавіч.

– Калі б ведаў, ты думаеш, яны б з кабінета Плаўскага выйшлі? Гэта ж поўная лухта, і стукне яна першым чынам па самім губернатару! І што, па ўсіх сілавіках такія пасквілі разаслалі?

– Калі б толькі па сілавіках! – хмурна адазваўся начальнік міліцыі. – Вунь краявога ветэрынара ўжо часова адхілілі ад выканання абавязкаў і выклікалі ў Маскву для разгляду.

– Я ж табе казаў – не мог Малюта ў гэтым удзельнічаць! Ну, зараз сам упэўніўся? Каб зняць канчаткова твае сумненні, скажу па сяброўстве, мне яшчэ ў пятніцу ўначы даклалі, што ў адміністрацыі краю рыхтуюцца нейкія сакрэтныя паперы, і ў нядзелю іх кур’ер павінен даставіць у сталіцу...

– Блін! І што ж, ты не мог мне патэлефанаваць і сказаць аб гэтым? Ты, дарэчы, і па законе абавязаны мяне інфармаваць, – перабіў яго Малюта.

– Вядома, абавязаны, але толькі па ўзгадненні са сваім кіраўніцтвам. Ды і потым, аб чым бы я цябе праінфармаваў? Нешта, дзесьці, хтосьці піша! Усё, прыехалі, нічога ўжо не паробіш... А пакуль, быць дабру!

Чокнуліся, выпілі, задумаліся.

– Давайце так, вы шарсціце па сваёй лініі і рыхтуйцеся да абароны па ўсіх пунктах гэтых дурацкіх абвінавачванняў, а я пакуль пайду да сябе, чую маё сэрца, што штосьці падобнае ў абагульненым выглядзе павінны яны былі накіраваць і на самы верх...

– Ну, у абыход цябе, – разліваючы гарэлку, усумніўся Уладзімір Леанідавіч, – гэта наўрад ці. Гэта найчыстай вады табе падстава. А ты, як-ніяк, стаўленік Плаўскага, яго саюзнік.

– Я, між іншым, сюды, як і вы, прызначаны ўказам прэзідэнта, – узвіўся Малюта, – і на пасаду намесні-

ка маю кандыдатуру, ды будзе вам вядома, не Плаўскі прапанаваў, а Пужын! Так, я быў і застаюся палітычным прыхільнікам генерала і цалкам падзяляю яго погляды на ўладкаванне краіны! Але я зусім не ягоны памагаты ў звязенні дробязных рахункаў! Хоць, з вялікай доляй верагоднасці, я ўжо здагадваюся, хто мог быць ініцыятарам гэтых цыдулак.

– Добра, Малюта, праехалі! Мы таксама сёе-тое ведаем. Давай на расхадуху – і ўсё.

У канцылярыю прэзідэнта ніякіх папер ад губернатара Ясейскага краю не паступала – такім быў казённы адказ на званок Малюты ў Маскву. «Гэта ўжо лягчэй», – падумаў ён і паспрабаваў звязацца з Плаўскім.

Губернатара нідзе не было. Як у песні аб патрэбным чалавеку: усе яго бачылі, але нідзе яго няма. Урэшце праз усёведнага Ляскаля ён дазнаўся, што ІІІ тэрмінова паляцеў у адзін з аддаленых раёнаў Эркійскай акругі па неадкладных справах, і дні з тры з ім сувязі не будзе. Камандзіроўкай па неадкладных справах у губернартарскім асяроддзі звалі рыбалку, але ў Эркію, як правіла, ляцелі або пасля абеду ў пятніцу, або рана раніцай у суботу, ды і потым на падобныя мерапрыемствы Плаўскі заўсёды запрашаў Малюту. Чым гэта было выклікана, ніхто толкам не ведаў, аднак Скураш нязменна займаў месца ў верталёце насупраць губернатара.

Да вечара наступнага дня ўвесь край стаяў, як кажуць, на вушах. Усе лісты дайшлі да адрасатаў, нешта падобнае прыйшло і на адрас Прэзідэнта. У ім патрабавалася тэрміновага стварэння вялікай міжведамаснай камісіі, татальнай праверкі ўсяго і ўся ды тэрміновых аргвысноў, інакш губернатар за спакой даручанага яму краю ручацца не мог і здымаў, у выпадку непрыняцця

пэўных мер, з сябе ўсякую адказнасць. Малюта перамовіўся з усімі блізкімі Плаўскаму людзьмі, не толькі ў Ясейску, але і ў Маскве, выслухаў усе іх чартыханні і абурэнні, дамовіўся аб кансалідаванай пазіцыі і вырашыў дзейнічаць, не чакаючы губернатара. Прыдумаў сабе на суботу імяніны і склікаў усіх, так або інакш уцягнутых у гэты канфлікт службоўцаў.

Натхніцелем ды ініцыятарам усяго гэтага паскудства, як ён і меркаваў, быў Старыкаў і яго людзі. Яны, ці бачыце, для ўзняцця ўсерасійскага іміджу шэфа вырашылі ініцыяваць гучную крымінальную справу па ўзбекскім узору і былі стоадсоткава ўпэўненыя, што ў Ясейск дашлюць калі не Іванова і Гдляна, дык хоць бы кагосьці ім падобнага. Але ўсё выйшла з дакладнасцю да наадварот. Змест лістоў наўмысна злілі ў мясцовыя СМІ, і пайшла пісаць губерня! У Маскве здзіўляліся і адразу ж высунулі версію аб кіраўнічай безгрунтоўнасці нядаўна абранага губернатара ды яшчэ прыпісалі спробу праз замену непажаданых яму сілавікоў на сваіх людзей, фактычна, вывесці край з-пад кантролю цэнтра.

Плаўскі вярнуўся з рыбалкі ва ўжо іншы, абсалютна варожы яму край. Даведаўшыся аб несанкцыянаванай ініцыятыве Малюты, ён спачатку наадрэз адмовіўся ісці на імправізаваныя імяніны. Але пасля дзвюх гадзін угавораў і магутнага ціску сваіх правяраных прыхільнікаў са сталіцы даў дабро і прыйшоў у другі корпус прэзідэнцкай рэзідэнцыі. Уся сходка да імяніннага стала не датыкалася і гатовая была дэманстратыўна пакінуць «рэзервацыю», так мясцовыя журналісты ахрысцілі пасёлак «Кедры», калі першая асоба краю іх праігнаруе. Але падбухторшчык спакою з'явіўся, і ўсе паспяшаліся пасесці за стол.

Аднак «імяніны» не задаліся. Плаўскі сядзеў ускудлачаны, нібы пакрыўджаны верабей, і без адмысловай цікавасці слухаў вельмі каларытныя і ў асноўным вернападданніцкія тосты генералаў і дэпутатаў. Падчас невялікага перакуру Малюта, знайшоўшы хвіліну, калі губернатар, пагаварыўшы па тэлефоне, застаўся адзін, у лоб задаў пытанне, якое не давала спакою. На твары генерала не адбілася ніводнай эмоцыі.

– Якія лісты, Малюта Максімавіч? Не ведаю я ні пра якія лісты...

– Як не ведаеце, калі ў мяне ёсць усе іх копіі, даручэнне разабрацца ва ўсім і дакласці кіраўніцтву...

– Што!? *Вам* даручылі разбірацца?... – імгненна ўзвіўся Плаўскі, хапаючыся за цыгареты.

– А вы што, Іван Паўлавіч, думалі: сам прэзідэнт кіне ўсё і прыбязыць раскручваць чарговую інтрыгу Старыкава? – ледзяным тонам спытаў Малюта. – Аднак, запэўніваю вас, сутнасць цяпер не ў гэтым. Цяпер галоўнае – супакоіць сілавікоў і мясцовых дэпутатаў, паспрабаваць перацягнуць іх на свой бок, інакш, мне падаецца, краем кіраваць будзе вельмі складана...

– А навошта ж вы тады ўсім разбалбаталі пра мае дакладныя? І наогул, адкуль яны ўсё ведаюць? – Плаўскі – як бык – матнуў галавой убок публікі.

– Іван Паўлавіч, няўжо вы сапраўды такія наіўны? Са сваіх міністэрстваў, натуральна.

– Дык яны што там, у Маскве, не збіраюцца прысылаць сюды камісію?

– Якую камісію, і, галоўнае, навошта? – закіпеў Малюта. – Усё, што вы напісалі, у міністэрствах даўно ведаюць як плёткі і паклёпы. Адзінае, што можа зрабіць Масква, дык гэта праверыць вашу фінансавую і арганізацыйную дзейнасць. Вы за федэралаў не турбуйцеся,

у іх з вынікамі праверак усё будзе нармалёва, іх па два-тры разы ў год правяраюць, а вось для вас гэта будзе першым выпрабаваннем і, наколькі я разумею, зусім несвоечасовым. Мая вам парада: прымірыцеся з цалкам лаяльнымі да вас чыноўнікамі. Сваіх людзей на іх месца вам ніхто паставіць не дазволіць, а прышлюць, я ўпэўнены, не лепшых за гэтых. І яшчэ, мы раней з вамі так адкрыта ніколі не гаварылі, дык вось, мая шчырая парада: ганіце ад сябе Старыкава, інакш будзе позна. Толькі прафесійны правакатар мог вам такое ўраіць і ўвомірг пасварыць амаль з усімі міністрамі...

– Ды прычым тут міністры, што вы такое нясеце?! – загрымеў Плаўскі. – І яшчэ, калі вы збіраецеся і надалей са мной працаваць, не дазваляйце сабе даваць мне ніколі і ніякіх парад. Вы занадта многага не ведаеце. Ідзіце да сваіх гасцей, мне трэба зрабіць яшчэ адзін тэлефонны званок.

19.

– Якія, к чортавай матары, імяніны! Ён жа нарадзіўся дзесьці ў лістападзе або снежні! – абураючыся, кідаўся па гасцінічным нумары Старыкаў. Я вам даўно гаварыў, што ён – засланы казачок! І імя ж якое – Малюта! Калі нічога не распачаць, то ён сапраўды нас усіх на дыбу ўзніме і скуры здзярэ.

У пакоі, акрамя Плаўскага, знаходзілася яшчэ чалавек пяць верных Аляксею Віктаравічу людзей. Губернатар сабраў свой малы круг ноччу і падрабязна распавёў аб тым, што адбывалася на ўяўных імянінах Скураша. Аднак было і сёе-тое, аб чым ён вырашыў змаўчаць. Напрыклад, аб тым, як ён, пасля гутаркі з Малютам, калі ўсе прысутныя зноў расселіся за сталом, распачаў вельмі нязграбную спро-

бу прымірэння і нават своеасаблівага пакаяння перад мясцовымі. Ён таксама апусціў сваё абяцанне абавязкова пакараць людзей, якія рыхтавалі гэтыя няшчасныя дакументы і пераканалі яго ў неабходнасці іх адпраўкі. Паслухаўшы ягоны аповед, чалавек недасведчаны мог бы падумаць, што ўся гэтая ваядзіна была загадзя спланаваная Плаўскім выключна дзеля таго, каб праверыць сілавікоў і мясцовых на іх лаяльнасць да яго. Ён з самаздаволеным выглядам паліў, уставіўшы цыгарэту ў нязменны муштук, набраны з рэдкага гатунку бурштыну. Генерал заставаўся верным свайму прынцыпу: ніколі не прайграваць, а перад падначаленымі і неспрактыкаванай публікай заставацца заўсёды пераможцам, нават калі дзеля гэтага неабходна адкрыта хлусіць.

– Іван Паўлавіч, віншую вас з чарговай перамогай!
– выразна трымаючы нос па ветры, вымавіла Міхайліна Гаржынава, умаладнелая жанчына гадоў пяцідзесяці, якая выконвае не зусім зразумелую ролю ў свіце губернатара. – Не, я без усякага падхалімажу, заўсёды здзіўлюся вашаму таленту прымушаць любую сітуацыю працаваць на сябе...

– Вы ў корані памыляецеся, Міхайліна Міхайлаўна, я ніколі ў жыцці не прымушаў нікога працаваць на сябе асабіста, і ў гэтым мая сіла і мае адрозненне ад тых, хто расцягвае сёння Расію. Я ўмею і ведаю, як звярнуць любое дзеянне або бяздзейнасць на карысць нашай агульнай з вамі ідэі, ідэі ўсенароднага дастатку, – надаўшы голасу выраз суровасці, вымавіў генерал.

– Так, ды я вас разуменню! Але будучыня народа настолькі асацыюецца ўва мне, як і ў думках мільёнаў простых людзей, з вашай тытанічнай дзейнасцю, што мы маем поўнае права называць яго вашым імем, – са штучнай крыўдай запырэчыла Гаржынава.

– Іван Паўлавіч, ды хрэн з ім, з народамі, ён у нас асабліва ніколі не ўмеў быць удзячным, трэба думаць, што рабіць з Масквой і мясцовымі заканадаўцамі, вы ж разумееце, што яны вам фактычна абвясцілі вайну? – узбуджана звярнуўся да губернатара Старыкаў.

– Віктар Аляксевіч! – раўнуў генерал. – Я б вас папрасіў надалей пра народ у маёй прысутнасці так не гаварыць! Гэта раз. Другое – вайна – гэта звыклы для мяне стан, і не было яшчэ ні аднаго бою, які б я не выйграў! Вось жанчыны, – ён бесцерымонна ткнуў пальцам у Міхайліну Міхайлаўну, – і тыя гэта разумеюць, хоць, у адрозненне ад вас, не ўяўляюць сябе вялікімі аналітыкамі і камбінатарамі. І, нарэшце, трэцяе – Скураш мае рацыю: поўнае глупства вы са сваімі дармаедамі прыдумалі, якія комплексныя праверкі, якія следчыя па надзвычай важных справах, вы ж хоць правярылі, ёсць цяпер такія зубы ў генпракуратуры?

– Іван Паўл...

– Не перабіваць мяне! – груба абсёк Старыкава раззлаваны губернатар. – Што, не падабаецца, калі супраць поўсці? Нічога, давядзецца выслухаць! Не трэба мне гарадзіць глупства, што Малюта рые пад вас і вашу групу, выконваючы заданне свайго начальства са Старой плошчы. Лухта гэта поўная! Я правяраў па сваіх каналах, там нават не здагадваюцца аб вашым існаванні! А вы тут уявілі з сябе гэтакую жудасную грозную сілу! Ды цьфу вы, а не сіла! Больш за тое, яны на поўным сур'ёзе ўпэўненыя, што ўсё гэтае трызненне з сілавікамі я прыдумаў сам асабіста, каб вывесці край з-пад кантролю Крамля і пачаць развал Расіі! Дык хто ў маім асяроддзі вораг? Я вас усіх пытаю?! – генерал з нянавісцю абвёў прысутных поглядам.

– Таварыш генерал-губернатар! – са зрывістым ад напругі голасам ускочыў навывцяжку старэйшы з бра-

тоў Укольнікаў. – Мы ж выконвалі ваш загад і хацелі, каб усё было як лепш...

– Што?! – зароў Плаўскі. – Дык выходзіць, гэта я сам дадумаўся да ўсёй гэтай хуйні? Прэч адсюль, і каб духу вашага паганага заўтра ў Ясейску не было! Ну, хто яшчэ хоча абвінаваціць мяне ў разбурэнні маёй Радзімы?

Ахвочых пярэчыць або апраўдвацца больш не знайшлося. Усе сядзелі, панура апусціўшы галовы, і чакалі любой падставы, каб вышмыгнуць, пакуль і іх не спасцігла доля Дзядоўскага любімчыка.

На іхняе шчасце, у кішэні ў генерала зазваніў тэлефон. Наогул Іван Паўлавіч лічыў ніжэй сваёй годнасці насіць з сабою мабільныя тэлефоны, іх з паўтузіна цягала за ім ахова, аднак, для аднаго апарата было зроблена выключэнне, нумара якога ніхто не ведаў, нават Старыкаў. Вось менавіта гэты тэлефон і забыкаў цяпер у адной з генеральскіх кішэняў. Забыкаў неяк асабліва звыводна і настойліва.

– Усе вольныя, – злосна кінуў Плаўскі, незадаволены тым, што давялося перапыніць разнос.

Літаральна праз секунду ў памяшканні нікога не было. «Прусакі ашпараныя!» – з пагардай гледзячы ім услед, падумаў генерал і расхінуў вечка тэлефона.

– Прашу выбачэння за начны званок, гэта я, – затараторыла трубка голасам Амроцкага, – дабрыдзень. Я, напэўна, вас разбудзіў?

– Ды які разбудзіў! Я тут са сваімі дарадцамі сэктрэнаж праводжу! Так што ваш званок для іх прагучаў як голас Выратавальніка. Добры вечар, чым абавязаны?

– Ды гэта я вам абавязаны вашай добразычлівасцю, – злёгка ўсцешыў маскоўскі паўночнік, улавіўшы суровасць у голасе Плаўскага. – Ёсць абнадзейлівыя на-

віны, Іван Паўлавіч. – Амроцкі замоўк, падахвочваючы суразмоўцу задаць сустрэчнае пытанне. Аднак трубка ўпарта маўчала. – Атрымалася перамясціць «галаўны боль», заўтра выйдзе ўказ, – шматзначна завяршыў Міхаіл Львовіч.

– І куды, хацелася б пацікавіцца? – голас генерала адразу стаў амаль аксамітным. – Сапраўды на ноч паднялі настрой, а то ледзь было не разагнаў палову сваёй адміністрацыі...

– Ганіце, калі таго акалічнасці патрабуюць. Мы талковымі людзьмі заўсёды дапаможам, а аб тым, што ў вас бесталкоўшчын хапае, Масква ўжо, калі не памыляюся, дні тры як пляткарыць. Што ж датычыцца нашага пытання, так да былога месца службы яго вызначылі...

– У памочнікі граданачальніка, ці што?

– Не, па першай, асноўнай спецыяльнасці. Чысціць зусім ужо спаршывелae ведамства.

– Вунь яно як! Гэта добра, а там, прыйдзе час, і галаву звярнуць можна, народу адзічэлага цяпер усюды хапае, абавязкова ў чые-небудзь інтарэсы ўмяшаецца. І каму ж гэта такая светлая ідэя прыйшла?

– Не паверыце, не мне! Пры сустрэчы ўсё падрабязна распавяду, я да вас на днях збіраюся, не прагоніце?

– Ды калі ласка, добрым людзям, ды з добрымі весткамі заўсёды радыя. Прылятайце, толькі пра час загадзя паведаміце, а то гаспадарка ў мяне цяпер клопотная, падрыхтоўка да зімы, паўночны завоз. – І ўжо збіраючыся развітацца, Плаўскі як бы схамянуўся: – Дык, гаворыце, шуміць Масква? Можа, мне на паклон да Цара напрасіцца?

– Шуміць, шуміць, а нам цяпер шум зусім не патрэбен. Лепш бы абтэлефанаваць усіх міністраў, папрасіць

прабачэння і сказаць, што ў агульнай тэчы папер, прадстаўленых на подпіс, утоеныя злоснікі, яшчэ ад былога губерра пакінутыя, сумысна падсунулі. А наконт паклону Пану, вельмі своєчасовая і слушная думка. Прыняць не прыме, а станоўчы момант застанеца. А таго, хто вам дурацкую ідэю з лістамі падказаў, ганіце, ды яшчэ гучны загад выдайце. Ды што гэта я! Не мне ж вас, баявога генерала, вучыць, калі трэба быць грозным і бязлітасным, у тым ліку, і да сяброў. Усё, поспеху вам.

– Дзякуй за параду. Чакаю ў госці... – вымавіў Плаўскі ў трубку, якая ўжо ўсхліпвала кароткімі гудкамі. – Вось сука! – і, ужо ў калідоры, гучна загадаў: – Ляскаль і Міхайліна Міхайлаўна, за мной!

– А мы? – лісліва падаў голас Старыкаў.

– Скажыце дзякуй, што тут жанчына, а то б я сказаў, куды вам варта накіравацца!

Дзядоўскія засталіся стаяць у калідоры сірочай групай.

Не паспела волатаўская фігура генерала і ягоных памочнікаў схваца за паваротам доўгага калідора першага корпуса, як знізу па лесвіцы на іх паверх убег задыханы Пётр Зацееў – малады чалавек з мясцовых, калісьці круціўся ў падручных у Дракава. Падчас выбарчай кампаніі Пётр сядзеў на чорнай касе, а ў апошнія месяцы, спрактыкаваны абяцанкамі важнай пасады, якую яму абяцаў прабіць у адміністрацыі Старыкаў, фактычна адкрыта перайшоў у лагер масквічоў.

– Аляксей Віктаравіч! Можна вас на хвіліначку? – не перавёўшы дыханне, выпаліў Зацееў і, не звяртаючы ўвагі на незадаволеную фізіяномію Старыкава, схапіў яго за рукаў і ледзь ці не сілай запіхнуў у адчыненыя дзверы пакоя, які толькі што пакінуў Плаўскі. – Бяда,

Аляксей Віктаравіч, Дракаў сустракаўся з Шусем, гадзіну як разышліся. Прынята рашэнне на заўтрашнім паседжанні заксходу пачаць супраць вас сапраўдную вайну...

– Супраць мяне асабіста? – перакасіўся Старыкаў.

– Першым чынам, супраць губернатара, ну, і ўсіх не нашых! А вас, вас... – малады чалавек панізіў голас і запнуўся, насцярожана абводзячы пакой калючым поглядам.

– Ну, дык і што там наконт мяне? – з нецярпеннем тузануў яго за рукаў Старыкаў. – Ды не круці ты галавой, тут усё чыста, гэта ж мой пакой! Заўчора Саня асабіста правяраў на «жучкоў».

– Страшна, Аляксей Віктаравіч, – зашаптаў ён амаль у самае вуха Старыкаву, – вас вырашылі прыбраць, калі застанецеся ў краі...

– У якім гэта сэнсе «прыбраць»? – абурыўся таемны дараднік генерала, які лічыў сябе ўсемагутным.

– Ды цішэй вы, у нас паветра чуе! – адхіснуўся ад яго Пётр.

– Як?.. – амаль закрычаў спалатнелы Старыкаў, да якога пачаў даходзіць страшны сэнс пачутага.

– Як, не ведаю, але каманду ён ужо аддаў...

– Ды як жа гэта так, ды якое ён мае права?! Трэба ж нешта рабіць!.. Печечка, родны, трэба хутчэй да губернатара...

– Дык позна ўжо...

– Не позна, ён толькі што пайшоў да сабе. Не, разам хадзем! Ты яму ўсё распавядзеш. Пайшлі, пайшлі, – цяпер ужо Старыкаў піхаў перад сабою Зацева, спачатку са свайго пакоя, а потым і па калідоры, невыразна галосячы яму ў спіну: – Тут сваім жыццём рызыкуеш, а ён не ў грош не ставіць...

– Аляксей Віктаравіч! А нам што рабіць? – крыкнуў ім хтосьці наўздагон.

– Не спаць, чакаць мяне! – загадаў усемагутны.

Да Плаўскага іх доўга не прапускала ахова, спасылаючыся на тое, што губернатар ужо адпачывае. Нарэшце з апартаментаў выскачыў заклапочаны Ляскаль.

– Аляксей Віктаравіч, ішлі б вы адгэтуль ад граху далей, ён працягвае буяніць. Загадаў кадравікоў разбудзіць. Мая вам парада, не хадзіце вы да яго цяпер.

– Ды я не адзін, ты яму перадай, што я з Зацеевым, тут такая справа! Увогуле, мяне замовілі!

– Што?!. – Ляскаль шмыгнуў назад і праз пару хвілін вярнуўся. – Праходзьце! – і, звяртаючыся да ахоўніка, распарадзіўся: – Выклічце да губернатара Забродзіна і заварыце для ўсіх моцнай кавы.

– Ну, і што вы ўжо паспелі высасаць з пальца, каб паправіць сваё пахіснулае становішча? – не ўстаючы з-за стала, вымавіў Плаўскі. – Толькі не трэба мяне спрабаваць разжаліць сваім няшчасным выглядам і страшнымі баечкамі.

Старыкаў, як самы каштоўны аргумент, моўчкі выштурхнуў наперад Зацеева. Пётр, збіваючыся і блытаючыся, паўтарыў тое, што нядаўна распавёў свайму апекуну.

– Зараз людзі Дракава, – амаль асуджаным голасам працягнуў ён, – абыходзяць усіх дэпутатаў і папярэджваюць аб наступствах, якія будуць для іх у выпадку няправільных паводзінаў на сесіі.

– Ляскаль! Начальніка міліцыі да мяне! – стукнуў сваёй лапай па сталае Плаўскі.

– Не трэба, – ціхім, здушаным голасам вымавіў Зацееў і, не звяртаючы ні на каго ўвагі, адсунуў ад сцяны крэсла і сеў пасярод кабінета. Ніхто нават і ўявіць

сабе не мог таго жаху, які раптоўна выстудзіў душу гэтага чалавека. Пётр з усёй дакладнасцю зразумеў тужлівую безвыходнасць свайго становішча. Ubачыўшы дробязнасць і баязлівасць Старыкава, на якога ён зрабіў сваю памылковую стаўку, які, падавалася, зусім не заўважаў людзей Плаўскага і ўвесь гэты мурашнік чужынцаў, ён пазваночнікам адчуў холад Ясейскай вады. Як распраўляюцца з непаслушнымі, ён добра ведаў: каласнік да ног – і з абрыву. За дваццаць хвілінаў звар'яцелая плынь і вострыя, як разцы, прыдонныя камяні ператваралі чалавечае цела ў здробнены корм для рыб. – Не трэба ніякай міліцыі... Шусь хваліўся, што ён угаварыў галоўнага мянта заўтра звярнуцца да дэпутатаў з заявай і папрасіць ад імя ўсіх федэралаў абараніць ад паклёпу і нападкаў губернатара.

– Хто, я – паклёпнік?!! – узарваўся Іван Паўлавіч. – Ды я іх усіх у бараноў рог сагну!!!

Зацеў расплакаўся, адпіхнуў Гаржынаву, якая кінулася да яго са шклянкай вады, і выскачыў прэч з пакоя. Больш яго ніхто ні жывым ні мёртвым не бачыў.

20.

Калі Дзяржаўная Дума ў нас у краіне – цырк з больш або менш падрыхтаванымі і абкатанымі блазнамі, дык заканадаўчы сход у правінцыі часоў позняга Цара ўяўляў з сябе цырк самадзейны з вельмі разнароднай трупай, якая складаецца спрэс з непрызнаных геніяў. Чуючы векавую любоў народа да юродзівых, ва ўсе выбарныя органы ў пачатку нашай нядоўгай дэмакратыі перш за ўсё ламанулі вясковыя дурылкі, разнастайныя выскачкі ды самавукі-ўсёведы, на якіх заўсёды была багатая на-

шая правінцыя. Ужо хто-хто, а яны, услед за дабрапом-ным Манілавым, дакладна ведалі, як нам і краіну сваю і ўвесь свет уладкаваць.

Ясейскія заканадаўцы мала чым адрозніваліся ад сваіх субратаў. Пад змясцілішча народных трыбунаў была прыстасавана вялікая зала партыйных урачыстасцяў у былым крайкоме партыі. Са сцэны прыбралі, як гэта цяпер было прынята, вялізны гіпсавы бюст былога шушанскага сядзельца, саму сцэнічную пляцоўку разламалі, замяніўшы яе нешырокім подыумам; шэрагі з аксамітавымі крэсламі яшчэ сталінскага фармату выкінулі; зрабілі добры рамонт, расставілі вельмі сімпатычныя столікі на дваіх, накітавалі вучнёўскіх партыяў са зручнымі крэселкамі-круцёлкамі. Кожнае працоўнае месца забяспечылі мікрафонамі і адмысловымі, замоўленымі за мяжой, механізмамі для галасавання. Вось так і завялі мы ў другі раз у сябе парламент на заходні манер і, з кепікамі з сябе, назвалі яго гэтак жа, як на пачатку стагоддзя, Думаі, начыста забываўшы, да чаго мінулыя думцы краіну нашу прывялі. Наогул нездарма мудрыя людзі так асцерагаюцца тэктанічных часовых зрухаў на стыках стагоддзяў, ёсць у гэтых двух першых дзесятках гадоў нешта сівернае, нават пры адносна мірным надвор'і, а ўжо тым больш у нашай спакон веку расхрыстанай дзяржаве. Але рака часу нясе пясок забыцця, і заносяцца сляды мінулага, і мы, ідучы па нявінным нерушы, уяўляем сябе першапраходцамі, не адчуваючы пад сабою процмы чужых грахоў ды старых магілаў.

Мяркуючы па мноству журналістаў у зале і прысутнасці амаль усіх кіраўнікоў рэгіянальных упраўленняў федэральных структур, паседжанне абяцала быць цікавым. Гэта Малюта адзначыў, як толькі ўвайшоў у залу і

з цяжкасцю прабраўся скрозь лес поціскаў рук да свайго месца. З раніцы яму шагнулі на вуха, што пасля «імянінаў» губернатар усю ноч буяніў, звольніў старэйшага Укольніка, Старыкава адправіў у маскоўскае прадстаўніцтва ледзь ці не простым клеркам, а разам з імі сёння раніцай у першапрыстольную адбылі нарэшце ўсе экстрасэнсы і ведзьмакі, якія заседзеліся ў краі пасля выбараў. Былі і яшчэ розныя звальненні і зрухі. Малюта здзіўляўся, з чаго б гэта? Здавалася б, учора ўвечары ўсе разышліся з мірам ці, прынамсі, з надзеяй на прымірэнне, так, ва ўсякім разе, яму здалося. Усё гэта было даволі дзіўна, ды да таго ж яшчэ і Уладзімір Леанідавіч, вітаючыся ў калідоры, сцісла шагнуў яму аб пабоішчы, якое рыхтуецца на сённяшнім паседжанні. «Ды і чорт бы з імі, – падумаў Скураш, – у канцы канцоў, сваіх мазгоў нікому не ўставіш...».

Аднак хваляваў яго цяпер не столькі сённяшні дзень, уся гэтая важданіна як-небудзь сама сабою ды рассмокчацца; не такія ўжо і бязгрэшныя гэтыя федэралы на месцах, і, будзь яго воля, ён больш пяці гадоў чыноўніка на адным месцы трымаць не стаў бы. Але Цару відней, калі ён, вядома, яшчэ ў стане хоць што-небудзь бачыць. Зараз Скураша хвалявалі першым чынам праблема самога Плаўскага. Да гэтага ён неяк асабліва пра яго ўнутраны свет і не задумваўся, патрэбы такой не было, ды і ведаў яго ён дрэнна, так, сустрэліся ў службовых кабінетах і разышліся. Ён – начальнік, Малюта – падпарадкаваны, вось і ўсе ўзаемаадносінны. Палітычны складнік генерала не ў рахунак. Нясхільны барацьбіт, трыбун, які гаварыў палымяныя і правільныя словы – такога Плаўскага ведалі і любілі мільёны людзей, не адзін Малюта. А тут, у Ясейску, лёс прымусіў іх жыць, што называецца, плячук у плячук, тут нікуды

не дзенешся, усё навідавоку, як у маленькай вёсцы, і захочаш схавацца, не атрымаецца. І вось чым больш яны мелі зносін, тым большую колькасць Плаўскіх ён пазнаваў, не, не рысаў характару і асаблівасцяў аднаго чалавека, а менавіта цалкам розных людзей, якія жылі ў адным чалавеку. Часам яму нават становілася ад гэтага трохі страшна. Часамі Малюту падавалася, што ён, нарэшце, пазнаў усе так адрозныя паміж сабою «я» гэтага чалавека, але праходзіў час, і ён з журботай прызнаваўся сабе, што яшчэ вельмі далёкі ад поўнага разумення ўнутранага свету таго, які прэтэндуе стаць чарговым уладаром Расіі. Назіраючы за непрадказальнымі кульбітамі народнага ўлюбёнца, Малюта прыходзіў у жах, на секунду прадставіўшы, што ўсё гэта вытварае прэзідэнт!

– Дабрыдзень, паважаныя калегі, пачынаем нашу працу, – перапыніў разважанні Малюты голас Шуся, які адкрыў паседжанне.

Зала прыціхла і напружылася, падавалася, вакол Скураша не было ні аднаго чалавека, які не ведаў таго, што тут зараз павінна адбыцца. А можа, усё ўжо даўно адбылося, і цяпер дагульваецца апошні акт гэтай трагедыі або фарсу?..

Зацвердзілі парадак дня і змены ў ім; без адмысловых абмеркаванняў адхілілі ўсе ініцыятывы, якія паступілі ад адміністрацыі, адправіўшы іх у пагаджальныя камісіі; аднадушна зацвердзілі зварот да Дзярждумы ў падтрымку ліста курскіх заканадаўцаў і перайшлі да рознага. Скураш даўно зазначыў: чамусьці так ужо павялося на падобных мерапрыемствах, што «рознае» заўсёды аказвалася значна больш змястоўным і актуальным, чым асноўнае.

– Дарагія калегі, – будзённа абвясціў старшыня, – у наш адрас паступіла заява ад начальніка галоўнага

ўпраўлення ўнутраных спраў краю. Сам паважаны Мікіта Савельевіч па службовых справах адправіўся ў камандзіроўку і звярнуўся да шанюўнага сходу пісьмова. З гэтым, гм-м, поўным смутку дакументам, папрацаваў незалежны дэпутат Семітрусаў, дазвольце яму і даць слова. Пакуль Мікалай Захаравіч ідзе да трыбуны, я б папрасіў работнікаў сакратарыята раздаць дэпутатам тэкст дадзенага дакумента...

– Арсень Віктаравіч! У камісіі па этыцы ёсць рэпліка па рэгламенце!

– Таварышы дэпутаты, ніхто не пярэчыць супраць рэплікі камісіі па этыцы? Прашу вызначыцца.

Усе прагаласавалі «за».

– Прашу вас, калі вы не пярэчыце, з месца.

– З месца дык з месца. Этыка ніколі ў нас у пашане не была, – пакрыўджана вымавіў дэпутат Мурчанка. – Такім чынам, спадары, камісія па этыцы ў перапынку азнаёмілася з толькі што раздадзеным вам дакументам і прыйшла да высновы, што дадзеная заява не можа слухацца ў адкрытым рэжыме, бо гаворка ідзе аб гонары і годнасці вышэйшых федэральных службоўцаў, а таксама наўпрос датычыцца дзеянняў першай асобы выканаўчай улады краю. У нас маецца меркаванне... папрасіць выдаліцца запрошаных і прадстаўнікоў прэсы і далей працягнуць нашае паседжанне ў закрытым рэжыме.

Па зале пракацілася хваля незадаволенага шуму. Шусь, прыняўшы збянтэжаны выгляд, нямогла развёў рукамі, маўляў, выбачайце, кіна не будзе, але не па маёй віне, і вымавіў у мікрафон:

– Ці будуць у каго меркаванні па рэпліцы старшыні этычнай камісіі?

Нечакана для ўсіх, першым руку падняў дэпутат Дракаў.

- Прашу вас, Павел Пятровіч!
- Я, калі можна, са свайго месца.
- Так, калі ласка.

– Тут, э-э-э, такая справа. Мы павінны думаць аб будучыні нашай, э-э-э, малой радзімы і ейнага гонару, таму што без гонару, э-э-э, нашага мы станем ганебнымі людзьмі, а так жыць няправільна, э-э-э, не вельмі добра так жыць, – адчувалася, што былому баксёру кожнае слова, вымаўленае публічна, давалася з вялікай цяжкасцю.

– Дык што вы прапаноўваеце, Павел Пятровіч? – паспяхаўся на ратунак старшыня.

– Я прапаноўваю, э-э-э, – яшчэ больш збянтэжыўся Дракаў, – пагадзіцца з прапановай камісіі, э-э-э, па этыкеце.

Хтосьці на фоне ажыўлення залы нягучна захіхікаў.

– Цыцэрон ты наш! – з відавочнымі кепікамі, нягучна вымавіў дэпутат ад камуністаў Смірніцкі, які сядзеў перад Скурашом.

– Ці будуць яшчэ прапановы?

– Падтрымаць меркаванне Дракава, – пачуліся рэплікі з розных бакоў.

Усе староннія без адмысловага задавальнення пакінулі залу пленарных паседжанняў. Але больш іншых, вядома ж, з нагоды нечакана сарванага рэаліці-шоў, былі абураныя тэлевізійнікі.

Інфармацыя Сямітрусавы і гарачыя дэбаты па ёй расцягнуліся на доўгія тры з паловай гадзіны. У зале не было ні аднаго чалавека, які не выказаўся па гэтым пытанні, і ўсе меркаванні былі відавочна не ў карысць Плаўскага і яго адміністрацыі. Рэзалюцыя і зусім прагучала як прысуд: «Паказаць губернатару на найгрубыя парушэнні канстытуцыі РФ і Статуту Ясейскага краю

ў частцы, датычнай падзелу правоў і паўнамоцтваў федэральнага цэнтра і суб'екта федэрацыі. Прызнаць дзейнасць адміністрацыі краю нездавальняльнай. Заслухаць Губернатара краю на найблізкім паседжанні Заканадаўчага сходу. Зацвердзіць склад камісіі па правядзенні падрабязнага расследавання фактаў, выкладзеных у звароце начальніка Галоўнага ўпраўлення ўнутраных спраў рэгіёна. Зацвердзіць тэкст звароту дэпутатаў да Прэзідэнта РФ аб неканстытуцыйнай дзейнасці галавы адміністрацыі».

Усе дакументы былі выкананыя з дзіўнай быстрынёй і акуратнасцю. Запэўненая па ўсіх правілах копія рэзальюцыі была публічна ўручаная Скурашу для апераўнага інфармавання свайго кіраўніцтва.

У сваёй прыёмнай Малюту чакалі дзве навіны. Першая: падпісаны ўказ аб прызначэнні Пужына дырэктарам Федэральнай службы нацыянальнай аховы, і другая: губернатар, пасля рэарганізацыі свайго кіраўнічага апарата, моцна адзначыў гэтую справу і сыйшоў у водпуск на нявызначаны тэрмін.

21.

Павел Дракаў моцна нерваваўся, яму падавалася, што так ён не хваляваўся ніколі ў жыцці. Аднак страху як такога не было. Ён добра ведаў сябе: чым мацней хваляванне перад сутычкай, тым спакайней і ашчадней будучь яго дзеяння падчас бою. Так было ў спартовым жыцці, так засталася і цяпер. Дракаў даваў першую ў сваім жыцці прэс-канферэнцыю ў Маскве. Вядома ж, сам ён на такі адчайны ўчынак ніколі б не рашыўся.

Павел наогул лічыў, што чым менш свецішся па публіцы, тым мацней твая ўлада над навакольнымі, а народ, які мільгае ў тэлевізары або павучае ўсіх са старонак газет, ён сур'ёзна ніколі не ўспрымаў і ў глыбіні душы пагарджаў ім. «Калі ты такі разумны, – часам закіпаў ён перад экранам, – чаго ж ты сядзіш у скрыні, ідзі сюды, да нас, да людзей, якім жэрці няма чаго, і мудрагелі тут, калі не баішся па рэпе схлапатаць».

Дракаў прыляцеў у сталіцу праз пару дзён пасля сходу Ясейскіх заканадаўцаў, што ўзбударажыў усю краіну, на чарговы сход асацыяцыі бокса і ні аб якіх сустрэчах з журналістамі нават і не падумаў. Вядома, яму падабалася, што гасцінічны тэлефон разрываўся ад прапаноў сустрэцца з былым саюзнікам грознага генерала і, што назывецца, з першых вуснаў распавесці ўсё заходняму і айчынныму чытачу і тэлегледачу аб сібірскай баталіі. Паша аджартоўваўся, як умеў, паведамляючы, што «справядлівасці дзеля і роднай радзімы» гатовы Плаўскага выклікаць, як былога баксёра, на паядынак, не гледзячы на іхнюю весавую розніцу. І быў шчыра здзіўлены, калі на наступную раніцу ў адной з папулярных газет убачыў вельмі дасціпны калаж, на якім пад кідкім загалоўкам «Бой былых саюзнікаў. Хто – каго?!» яны з губернатарам, у поўным баксёрскім экіпіяванні, зрыхтаваліся да бою.

«Забаўляюцца, як малыя дзеці», – падумаў ён, але газету акуратна згарнуў і паклаў у сваю спартовую торбу. Калі насіць касцюм яго, хоць і з вялікай цяжкасцю, але ўсё ж прызвычалі, ад спартовых торбаў ён адмовіцца так і не змог.

У дзверы нумара нягучна пастукалі. У гасцінічных апартаментах Дракаў быў адзін, хлопцы, якія выконвалі ролю ахоўнікаў і памагатых, з яго дазволу разышліся хто куды. Зброі ён пры сабе ніколі не насіў і трохі

спалохаўся: ці мала што можа адбыцца з прыезджым дэпутатам у сталіцы, тым больш, што дома ён адназначна «абвясціў генералу вайну на поўнае знішчэнне», хоць слоўца гэтага – «знішчэнне» – ён і не гаварыў, яго пасля Шусь пераканаў прыпісаць. Павел Пятровіч, не выключаючы тэлевізара, асцярожна прайшоў у спальню і патэлефанаваў па мабільным у суседні нумар, дзе павінны былі адпачываць хлопцы, якія дзяжурылі ўначы. На радасць, трубку ўзялі хутка.

– Гера, ты?

– Ну, я...

– Давай-ка, вызірні асцярожненька ў калідор, зірні, хто там да мяне ў нумар тарабаніць... – нягучна сказаў ён прама ў трубку.

– Счас, шэф! – пасля нядоўгага шамацення трубка хіхікнула Герыным басам: – Дзеўка да цябе, сімпотная...

– Ты, гэта, зубы не шчэр, я яе ўпушчу, дзверы не замкну, а ты следам увайдзі ціха, зразумеў? Ці мала што... І сваіх на строму пастаў, зразумеў?

– Ну, не ў першыню... – шмаргануў носам ахоўнік.

Дзяўчына аказалася сапраўды сімпатычнай, чымсьці нават падобнай на яго жонку.

– Вы Дракаў Павел Пятровіч? – не вітаючыся, спытала яна і, не чакаючы запрашэння, ступіла ў нумар.

– Ну, я. А ты што за птушка? – пакінуўшы дзверы непрычыненымі, спытаў Павел, ацэньвальна аглядаючы яе фігуру ззаду.

– Я ніхто і завуць мяне ніяк, я з нагоды дзяўчынак. Вось гэта вам ад іх, – і, развярнуўшыся, саўганула яму ў рукі даўгаваты канверт. – Прачытайце і, нічога не каментуючы, адкажыце, так ці не.

Паціснуўшы плячыма, Паша раскрыў канверт. На аркушыку было надрукавана некалькі прапаноў: «Маё прозвішча Амроцкі. Мы знаёмся. Трэба тэрмінова сустрэцца. Калі згодны, вярніце занатоўку Насці, яна вас да мяне прывязе. Бяспеку гарантую».

– Ну, калі там дзяўчынкі такія ж, як ты, то паехалі, – працягваючы назад паперу, адказаў Павел.

Ехалі нядоўга. На адным са скрыжаванняў яго папрасілі перасесці ў мікрааўтобус, які спыніўся побач.

– Дабрыдзень, Павел Пятровіч! Рады вас бачыць у добрым здароўі і выдатнай форме, што для спартоўца, які кінуў спорт, гэта вялікая праблема, па сабе ведаю, – папляскаўшы сябе па сцёгнах, асляпляльна ўсміхаючыся, вымавіў Міхаіл Львовіч. – Ужо прабачце велікадушна, што з такімі засцярогамі, вельмі неабыхаючы справы закручваюцца.

– Здрасце. А чаго, мне нават падабаецца, як у кіно пра шпіёнаў. А наконт спартовай формы, дык трэба ў спартзалу хадзіць, я вось са сваімі хлопцамі чатыры разы ў тыдзень трэніруюся...

– Шпіёны, мілы Павел Пятровіч, – дзіцячыя гульні ў параўнанні з вялікай палітыкай, для яе, дарэчы, і шпіёны былі ў свой час вынайзеныя. – Ну ды добра! Я сапраўды вельмі рады, што вы адгукнуліся на маю прапанову і пагадзіліся на сустрэчу. Паверце мне, цалкам без ліслінасці, я здзіўлюся вашым поспехам і ўпэўненены, што гэта далёка не мяжа. У вашыя гады і такі ўзлёт: майстар спорту, кіраўнік дэпутацкай групы, паспяховы бізнэсмэн, адзін з уладальнікаў металургічнага гіганта, амаль народны герой...

– Ага, спартоўка, камсамолка, прыгажуня, ці разумееш! А як жа, мы, сібіракі, такія! – жартам адклікнуўся на яго ліслінасць Дракаў. – Вы б гаварылі адра-

зу, што трэба, а то я ох як не люблю, калі мяне хваляць! Бабка гаварыла, так і ссурочыць можна.

– Ну я-то не ссурочу! Аднак праўду кажаце, справа вельмі сур'ёзная, – змяніўшы тон, працягнуў Амроцкі, а пра сябе не без злосці адзначыў: «Толькі з бруду вылез, а ўжо ганарлівасці куды там! Подлы ўсё-ткі ў гэтай краіне народзец!» – Дык вось, Плаўскі прыняў рашэнне перці ва ўвесь дур на Маскву. Дуру ў яго годзе і падтрымка сякая-таякая маецца, але фінансаў замала. Groшы, аднак, яму паабяцалі, калі ён вас з камбіната вышыбе...

– Цікава, як гэта ў яго атрымаецца? – насупіўся Дракаў. – У мяне пакет, які блакуе, між іншым!

– Раз вы так любіце айчыннае кіно, я вам дазволю нагадаць адзін вельмі вядомы фільм, дзе галоўнаму герою папулярна тлумачылі, як можна з яго дыяменты зняць ...

– Ну, памятаю – «Дыяментавая рука» – няхітра ляснуў Павел і зразумеў, што звёрз лухту. – «Вось гад, яшчэ і падлоўлівае!», – а ўслых сказаў: – Ну, наконт трупа, э-э-э, у яго, гэта, рукі кароткія...

– Да трупаў, спадзяюся, не дойдзе, а вось пасадзіць вас у турму ён, мабыць, зможа. Мне яго людзі аб такім варыянце паведамлялі.

– Ну хай паспрабуе, мы таксама, э-э-э, не з ануч пашытыя. Я вось толькі ў толк не возьму, вам-то якая выгада мне ўсё гэта раскрываць? Вы ж накіталт як сябрукі з Плаўскім? А?

– Ну, сябрамі мы ніколі не былі, так, часовыя саюзнікі па дасягненні вызначаных мэтаў. Кінуў ён мяне, як і вас, Павел Пятровіч, – дадаўшы ў голасе крыўды, прызнаўся Амроцкі.

– І на вялікія бабкі? – паспачуваў Дракаў. – Гэта ён можа, гэта ў яго модзе. Кепскім ён аказаўся чалаве-

кам, я ж таксама яму паверыў, усё на блакітнай каёмцы паднёс, а ён! – Паша з прыкрасцю махнуў рукой. – Ну дык навучыце, што рабіць-та трэба, можа, мы таксама саюзнікамі станем часовымі.

– Самая забойная зброя супраць Плаўскага – гэта вы! – імгненна выдаў падрыхтаваную фразу Амроцкі. – Так-так, не ўсміхайцеся, менавіта вы. Толькі вы можаце распавесці ўсім, які ён каварны і беспрынцыповы, як прагне ўлады і для яе дасягнення пойдзе на самыя крайнасці.

– Як гэта я змагу распавесці, ды і хто мяне слухаць стане?

– Можаце. Я усё ўстрою. Сёння вы сустрэнецеся з журналістамі і ўсёй краіне праўду распавядзеце...

– Ды я ж, э-э-э, і гаварыць-та толкам яшчэ не ўмею і баюся перад камерамі...

– Усё гэта не бяда, а каб вам было лягчэй, мае хлопцы з вамі папрацуюць, нарэжучь нескладаных пытанняў. Усё пройдзе выдатна, галоўнае, мець баявы настрой, як перад выходам на рынг.

Павел хадзіў па калідоры, яго біла сапраўдная дрыжака. «І якога, блін, я даў сябе ўгаварыць, добра з газетчыкамі і імпартнымі тэлевізійнікамі, там усё хутка. Там не складана, а тут цэлых паўгадзіны сядзець і з разумным выглядам вяшчаць на ўсю краіну! А галоўнае, калі дур якую спараш, то ўжо не пераробіш! Усе потым дома будуць пальцамі тыкаць, поўны накаўт!»

Але дзявацца было ўжо няма куды, яго запрашалі ў студыю.

– Паважаныя тэлегледачы, – бадзёрым голасам пачаў папулярны ў той час вядучы Зміцер Крысакоў, – добры вечар, сёння ў нас у гасцях незвычайны чала-

век. Найперш хацелася б адзначыць яго мужнасць, якой так цяпер бракуе не толькі радавым грамадзянам, але і, першым чынам, вышэйшаму кіраўніцтву краіны. І гэта не выпадкова, калі ва ўлады паралізаваная воля, грамадства само спараджае такіх людзей, як наш сённяшні госць. Знаёмцеся – Павел Пятровіч Дракаў, чалавек, які зрабіў сябе сам. Спартовец, народны дэпутат, паспяховы бізнэсмэн, абаронца зняважаных і абражаных! – і, звярнуўшыся да нясмелага Паўла, працягнуў: – Я не буду прасіць вас распавесці пра сябе, сёння вашу біяграфію ведае ўся краіна, скажыце, вам не было страшна паквапіцца на сістэму ўседазволенасці, створаную дэспатам Плаўскім у краі?

– А чаго гэта мне было баяцца ў сябе дома? Так, э-э-э, і не прывык я уцякаць ад суперніка. Я ж баксёр. Мне навязалі бойку, і я адказаў. Э-э-э, калі нас пакрыўдзіць, то мы і выгнаць можам...

– Вось так, я б сказаў, проста, без лішніх эківокаў, адказвае глыбінка на хамства ўлады, якая зарвалася – «выганім!» Як не захапіцца такім адказам! Уявіце, што Плаўскі прыме ваш выклік, і што? Вы на самай справе пойдзеце біцца з такім бамбізай?

– Ну, павінен прыняць, калі ён мужык, а што вялікі, дык не ў масе сіла. Ён ужо, пэўна, і не помніць, калі апошні раз зарадку рабіў. Яму галоўнае – улады па-больш заграбастаць...

– Давайце ўдакладнім, Павел Пятровіч, што галоўнае для Плаўскага, які ў апошні час адкрыта заяўляе аб прэтэнзіях на прэзідэнцкае крэсла – дабро для людзей або солад самой улады?

– Ну, я вам магу далажыць, што на людзей яму простых далёка, як гаворыцца, напляваць. Ну а ўладу ён любіць, як наркот траўку...

– Прызнацца, мне вельмі шкада, што так хутка бяжыць эфірны час, таму што нам рэдка атрымліваецца пазнаёміць нашых гледачоў з такімі феноменальнымі людзьмі, якія яшчэ жывуць у нашай краіне. Наогул, феномен «Дракавых» і іх уплыў на стварэнне цяперашняга новага расійскага грамадства, – упіваючыся ўласным краснабайствам і часова забыўшы аб суразмоўцы, працягваў Зміцер, – застаецца і дагэтуль далёка ўбаку ад увагі сур’ёзных сацыёлагаў і палітолагаў, а цалкам дарма. Бо ў кожнай вобласці, у кожным горадзе і гарадку сёння жыве і дзейнічае свой Дракаў. Дрэнна гэта або добра, мы не ведаем і ведаць не жадаем, гэта, маўляў, ніжэй нашай дзяржаўнай годнасці! А менавіта да іх ідуць людзі ў надзеі на дапамогу і абарону, зняверыўшыся ў дзяржаве і мясцовых уладах. І што вы думаеце? Дракавы ім дапамагаюць! Па-свойму, хай няўмела, але дапамагаюць хутка і пэўна, без папяровай цяганіны і зневажанняў. Магчыма, пройдзе час, і Дракавы ператворацца ў новых Строганавых і Марозавых, якія ведаюць і любяць сваю зямлю, і змяняць нарэшце дакучлівых усім алігархаў, для якіх зямля наша – усяго толькі прадмет нажывы і гандлю. Але для гэтага дзяржава павінна звярнуць на іх увагу, як і на ўсё самадзейнае і самабытнае, а не захапляцца ліпавымі заслугамі ліпавых генералаў, якія ніколі нікога не перамагалі!

22.

Малюта, як і ўсе яго дамачадцы, не адрываўся ад тэлеэкрана. Без перадыху званіў тэлефон, пыталі, ці глядзіць ён тэлевізар. Тэлевізар ён глядзеў і намагаўся зразумець, хто ж за ўсім гэтым стаіць? Зроблена было

на славу! Так, Паша Дракаў быў на вышыні, не без дапамогі дасведчаных рэжысёраў, вядома, а так, ні даць ні ўзяць, гэтакі шукшынскі персанаж, герой-самародак з Сібірскай глыбінкі. Але яшчэ больш бы здзівіўся Скураш, калі б даведаўся, што за чатыры тысячы кіламетраў, гэтую ж перадачу ўважліва глядзяць яшчэ два чалавекі.

Плаўскі на лецішча Амроцкага прыбыў, як заўсёды, доўгімі вакольнымі дарогамі. Не чакаючы прылёту свайго лютага сябра, генерал праз поўнач, куды ён, нібыта, адправіўся рыбаліць, паляцеў у белакаменную, нідзе не засвяціўшыся, правёў некалькі, па *ягоным* меркаванні, важных сустрэч, пасля чаго прыбыў у гэты памятны для яго загарадны дом. Уласна, менавіта тут яму ўпершыню і было прапанавана спачатку падтрымаць у другім туры Цара, а затым і стаць пераемнікам, калі прыйдзе патрэбны час.

Пасля лёгкай вячэры Міхаіл Львовіч пацягнуў гасця ў вялікую гасціную са шкляным эркерам і вялізнай плазмай на процілеглай сцяне.

– Вы, Іван Паўлавіч, не ўпарцецеся, калі я прапапоўваю паглядзець тэлевізар, значыць, ведаю, што будзе нешта цікавае...

– Пра мяне? Ды надакучылі яны мне, усе гэтыя прадажныя сукі, хто заплаціць, пад таго і брэшуць, – раздражнёна адмахнуўся генерал. – Давайце лепш пагаворым, мяне ўсё роўна хвалюе гэты чэкісцкі афіцэрышка, нездарма ён, як чорт з табакеркі, выскачыў...

– Ды паспеем яшчэ нагаманіцца, – з усмешкай кіўнуў Міхаіл Львовіч, – ноч наперадзе, а перадачу паглядзець трэба, мяне адмыслова аб гэтым папярэдзілі.

– Добра, уключайце сваю скрыню, – здаўся генерал і наліў сабе каньяку.

«Баюся, сябрук, табе зараз валяр’янка спатрэбіцца, а не “Хэнэсі”» – назіраючы за генералам, падумаў гаспадар.

Аднак, да здзіўлення Міхаіла Львовіча, перадача, здавалася б, чаканага эфекту на Плаўскага не зрабіла, і калі б не цыгарэты, якія прыкурваліся адна за другой, ды не спустошаная за паўгадзіны бутэлька каньяку, мабыць, можна было б і не зазважыць, што насамрэч ён сціснуў ты, як спружына.

Блакiтны экран у подлы свет ужо даўно згас, а ў пакоі ўсё яшчэ вісела цішыня. Амроцкаму на нейкае імгненне стала жудасна. А што калі гэты салдафон аб усім здагадаўся і цяпер збіраецца з духам, каб устаць і прыкончыць яго чым-небудзь цяжкім, ды вунь хоць бы гэтым бронзавым бюстам прэзідэнта, які яму некалі ў знак вечнага сяброўства падарыў Цар. Страх быў настолькі рэальны, што ён раптам падняўся з месца і на слаба гнуткіх нагах, не ў сілах вымавіць ні слова, выйшаў прэч з пакоя.

Цёмны цень падазрэння нечакана кінуўся ў галаве Плаўскага, і ён сапраўды падумаў: «А можа, шарахнуць гэтую гніду вось той бронзавай гнідай і пакласці канец усёй гэтай несусветнай важданіне? Як жа мне надакучыла дзень і ноч боўтацца ў нечым лайне! Можа, праўду кажа маці, і варта паслаць усё гэта да чорта ды паехаць разам з Булдаковым лавіць карасёў на маё любімае балота? Чаго мне, уласна, не хапае? Усё ёсць, акрамя, праўда, сямейнага цяпла, ды і гэта, у прынцыпе, можа вярнуцца, калі перастану з сябе страшнага блазна курчыць».

Аднак, як ні імкнуўся генерал сябе супакоіць і вярнуць назад нешта беззваротна страчанае, далікатнае і простае, усё роўна ў душу ўпаўзаў шызы смурод яго сённяшняга дня, дух бясконцай гонкі за самай страш-

най і самай салодкай марай, марай аб уладзе. Калі і дзе заняджаў гэтай хворасцю, ён ужо не памятаў, падавалася, што яе бацыла драмала ў ім з самога дзяцінства, з таго самога моманту, калі маленькі хлопчык Іванка, хлопцяючы пабітым носам, не апускаў кулакоў або заціснутай у руцэ палкі і біў, біў, біў сваіх крыўднікаў, біў і гнаў датуль, пакуль яго не спынялі сталыя, або пакуль ён сам, выбіўшыся з сіл, не падаў на распалены паўднёвым сонцам буры пыл станічнай вуліцы...

– Ну і як вам гэтая байда? – асцярожна прасоўваючыся ў пакой, перапыніў яго думкі Амроцкі.

– Трызненне сівой кабылы, – дзяжурна буркнуў генерал, яшчэ не вярнуўшыся ў рэальны свет. – Галоўнае, даведацца, якая сука яму ўсё гэта праплаціла? Гэты Крысёныш, калі мне памяць не здраджвае, ваш чалавек? – вочы госця бліснулі ліхімі агенчыкамі.

– Вашая праўда, быў калісьці ён у маёй камандзе, але выключнай сукай аказаўся, курваваў на ўсе бакі, хто больш дасць, пад таго і ляжа! Уяўляеце, працуючы ў мяне, на мяне ж замовы браў і зліваў усю інфармацыю, пакуль я яго не прыціснуў. Дык ён, гадзёныш, да Буцінскага перакінуўся, і вось бачыце, што вытварае? Паверце, Іван Паўлавіч, гэта не толькі вам выклік, гэта плявок і мне ў твар, – канчаткова ачуняўшы, разліўся салаўём Амроцкі. – Гэта ж трэба, падонка, крымінальніка выцягнулі на экран і вырашылі з яго айчыннага Робін Гуда зрабіць. Эх, паспяшылі вы Пашку з кароткіх пастронак спусціць, хай бы пакуль ля нагі, як верны сабака, пакруціўся, а потым, пасля таго, як камбінат у яго аднімеце, можна было б і ў турму саджаць...

– Пастойце, а ці не вы мне раілі яго прыжучыць, патрымаць у чорным целе, каб памяркоўней наконт акцый стаў? – падняў уверх бровы Плаўскі.

– Іван Паўлавіч, дык я ж вам *Дракава* раіў прыжучыць, а не калёсы на краявых генералаў пісаць! Вы хоць з міністрамі-то паспелі перамовіцца?

– Ды неяк часу ўсё не было, закруцілася ўсё...

– Яно, можа, і да лепшага! – ускочыў з месца Міхаіл Львовіч. Калі яго апаноўвала смага дзейнасці, ён не мог уседзець на месцы і хадзіў па пакоі, падскокваючы, як блыха. – Вы ведаеце, гэта вельмі нават добра, гэта цудоўненька! А ці не звярнуць нам усё гэта з дакладнасцю да наадварот! Яны хацелі вашай дыскрэдытацыі, і ім падаецца, што яны свайго дамагліся, правільна?

– Ну, – буркнуў генерал.

– Ну дык вось, насамрэч вы мелі рацыю, звяртаючыся да міністраў за падтрымкай у барацьбе з карупцыяй, якая, як іржа, праела ўсе органы федэральнай улады ў вас у краі! Вы разумееце, куды я хілю?

– Пакуль не вельмі...

– Ну што вы, Іван Паўлавіч! Вы як паўнаўладны гаспадар рэгіёна, як асоба, падтрыманая Прэзідэнтам краіны, выявілі абуральныя факты беззаконня, калі, фактычна, уся ўлада добраахвотна легла пад новапаказанага бандыта, а сілавікі і дэпутаты замест таго, каб дужацца з гэтым бандытам, кінуліся навывперадкі яму служыць, разумееце?

– Падаецца, разумею, але не ўсё пакуль...

– Ды што гэта з вамі сёння? Арганізаваная злачыннасць разам з прадажнымі чыноўнікамі, – ментарскім тонам настаўніка пачаў растлумачваць Міхаіл Львовіч, – арганізавала татальны адпор губернатару, які адмовіўся ад іхніх правіл гульні і паспрабаваў данесці ўсё, што робяцца ў глыбінцы бязладдзя, да аглухлай ад гультайства Масквы. Так што вы – не паклёпнік, як спрабаваў прадставіць вас краявы мент, а мужны барацьбіт

з карупцыяй. Трэба не марудзячы, заўтра ж ісці на прыём да міністра ўнутраных спраў і дырэктара ФСБ. Ваш ліст на імя Цара адпісаны ў Галоўнае ўпраўленне прэзідэнцкага кантролю, там мы яму ногі прама зараз і прымайструем. – Вялікі блытанік паспешліва схапіўся за тэлефон.

– Алё! Інакенцій Аліевіч! Прабач, што позна, не клаўся яшчэ, тэлевізар глядзеў? Так, так, ты маеш рацыю, зусім бандыты расперазаліся, мала ім правінцыі, дык яны вырашылі і сталіцу пад сябе падмяць! У цябе там ліст губернатара Плаўскага зверху распісаны, трэба яму поўны ход даць. Усё ўзгоднена. Спасылацца на мяне, вядома, не трэба, але я толькі што прыехаў ад Самога, – Амроцкі па-змоўніцку падміргнуў уважліваму генералу, – дык Першы ў лютасці, лічыць, што гэта замах на асновы ўлады. Сёння губернатара ў ашмоцце парвуць, а заўтра і ад краіны нічога не застанеца. Ды не трэба падзяк! Гаворыш, ужо хадакі з іншага боку былі, і хто? Шусь? Вось паганец! Добра, гэта не па тэлефоне, заўтра забягу. Ох, і добрая ў цябе сакратарка! Не, такія падарункі не прымаю, калі толькі памяняцца. Пакуль, пакуль!

– Усё, з раніцы да кантралёраў, а яны прышпіляць і МУС, і пракуратуру, і яшчэ каго трэба, – паціраючы рукі, паведаміў Амроцкі.

Праз два дні цяжкі махавік дзяржаўнай машыны з рыпеннем закруціўся, набіраючы ўсё новыя і новыя абароты, пагражаючы перамалоць у пыл усё і ўся, што трапляе пад яго невіддушчую правіцу.

Мясцовыя заканадаўцы, як найбольш няўстойлівы элемент, не зважаючы на зласлівае шыпенне спікера, пачалі хуценька адкручваць назад і раскалоліся на некалькі варагуючых груп. У першыя шэрагі, як заўсёды,

вырвалася недалёкая хабалістая жанчынка, якая прадстаўляла паўночныя тэрыторыі. Яна верашчала ва ўсіх мясцовых газетах і тэлеперадачах пра шкодных мянтоў, прадажных судзіяў, заграбушчых кантралёраў, блізарукіх калегаў-дэпутатаў, абыходзячы пры гэтым аксамітавым маўчаннем толькі свайго таёмнага спонсара, Пашу Драку. Мясцовыя федэральныя чыноўнікі хуценька застрачылі наверх, што яны, асабіста, да заканадаўцаў па дапамогу не звярталіся і ва ўсім вінаваты галоўны міліцыянер, які, да таго ж, з'яўляецца ледзь ці не сваяком Дракава.

У край прыбыла цэлая брыгада следчых, сабраных з розных губерняў Расіі, на чале з грозна рыкаючым намеснікам міністра ўнутраных спраў Іллёй Уладзіміравічам Калаўратавым.

Плаўскі святкаваў, усё атрымалася, як ён хацеў, а галоўнае, ён цяпер адкінуў усе сумненні ў шчырасці стаўлення да яго Амроцкага. Міхаіл Львовіч у які ўжо раз уваскрос у яго душы як усёмагутны анёл-абаронца.

Выдаленне з двара Старыкава жыватворна адбілася на ўнутранай атмасферы Шэрага дома, ды і ў краі справы пайшлі, як гэта ні дзіўна, угору. Запалярны камбінат пачаў плаціць падаткі, Ясейскі металургічны, загасіўшы запазычанасць па электраэнергіі, фактычна пакрыў усе даўгі краю па зароботнай плаце бюджэтнікам. Паша Драка ад граху далей і не без дапамогі Амроцкага кудысьці змыўся. Увогуле, для ўсіх надышло нейкае падабенства залатога веку, а залатыя вякі, як вядома, доўгімі не бываюць...

23.

Малюта са шчырым шкадаваннем глядзеў на скручанага радыкулітам Колаўратава. Міліцэйскі генерал хоць

і казырыўся, але рухацца мог з вялікай цяжкасцю, а таму нараду праводзіў у сваім гасцінічным нумары, які яму вылучылі ў рэзідэнцыі «Кедры». Падобныя нарады праходзілі шторанку, брыгадзіры адчытваліся аб праробленай за мінулыя суткі рабоце і атрымлівалі каштоўныя ўказанні. Два разы ў тыдзень, выконваючы закон аб галоснасці, Ілля Уладзіміравіч павінен быў з'яўляцца перад прэсай ды інфармаваць шырокую грамадскасць аб ходзе сваёй працы.

Скураш яшчэ з журналісцкіх часоў дзівіўся, як гэта міліцэйскія апяры і следчыя наогул умудраюцца працаваць і хоць нешта раскрываць. Іх, бедных, з раніцы да ночы прымушалі пісаць нейкія планы раскрыцця злачынстваў, а потым штодня адчытвацца аб іх выкананні. Аднак пісаніна была не самым галоўным бізунам, асабліва вымотвалі пустыя нарады, дзе міліцыянтаў за іх жа ўласную праробленую працу спрабавалі абвінаваціць ва ўсіх смяротных грахах. Ну а «палачная» справаздачнасць, што панавала ў органах яшчэ з берыеўскіх часоў, спрэс адбівала рукі нават самым таленавітым і здольным. Ты тут хоць трэсні, але «палкі», гэта значыць паказчыкі адной графы, павінны былі ўраўноўвацца або перавышаць «палкі» іншай, вось і ўся арыфметыка. Аднак жа чым менш палак было на паперы, тым рэзультатыўней лічылася праца, а што там робіцца на вуліцы, усім было абсалютна па барабане! Высокае начальства па вуліцах не ходзіць, яно з мігцелкамі пралятае, так што ў любой працы галоўнае – справаздача.

Намеснік міністра далёка ад гэтай тактыкі не адыходзіў. Пяцьдзсят восем дасведчаных афіцэраў рылі, што называецца, свідрам, толькі рылі яны, у асноўным, пакуль паперу. Скураш бачыў гэта і адкрыта злаваўся, разумеючы, што ўся гэтая тытанічная праца ператво-

рыцца ў чарговую паказуху і пойдзе, хутчэй за ўсё, сабаку пад хвост.

– Намі ўжо праверана васемсот крымінальных спраў, – грозна пазіраючы на прысутных па-над акулярамі, роў міністэрскі генерал, – семдзсят чатыры, непасрэдна датычацца арганізаванай злачыннай групы Дракава, праз пракуратуру вернутыя на паўторнае расследаванне ў органы дазнання. Сам грамадзянін Дракаў П.П. абвешчаны ва ўсерасійскі і міжнародны вышук, група цесна працуе з Інтэрполам.

«Такое адчуванне, што ён усё гэта гаворыць для мяне і прадстаўнікоў губернатара», – Малюту хацелася задаць якое-небудзь закручанае пытанне, аб эфектыўнасці і канкрэтыцы, ці што, але яго ніхто не абавязваў кантраляваць працу намміністра, а сам ён ужо навучыўся жыць без лішняй ініцыятывы, якая, як правіла, заўсёды вылазіла бокам.

Падпарадкаваныя разышліся, і Ілля Уладзіміравіч з падзякай прыняў з рук намесніка губернатара Зураба Беркуса выратавальную шклянку гарэлкі.

– Так і спіцца нядоўга, пакуль вылучыся, – кракнуў генерал, ставячы пустую шклянку на стол і зажоўваючы пакінутым ад гарбаты печывам.

– Можа, распарадзіцца што-небудзь закусіць прыгатаваць? – спытаў Беркус.

– Гарэлка з закусай – гэта п’янка, а я лячуся. Вось вылавім гэтага нягодніка Дракава, тады і закушу і вып’ю. Хоць, паміж намі, усё ў гэтай справе няпроста, тут і бізнэсам і палітыкай не тое што папахвае, а проста смярдзіць. А ў мяне нос старога шныпара... – і ён раптам замоўк, не то ад болю, не то дапетрыўшы, што ляпнуў лішняе. – Хрэнова мне, хлопцы, я яшчэ накачу ды прылягу, можа, адпусціць? Вы ўжо прабачце старога.

У горад Скураш вяртаўся разам з Беркусам, саракагадовым, спартовага целаскладу мужчынам, з голеным чэрапам і чэпкімі шэрымі вачыма. Быўшы не то латышом, не то сванам, не то аджарскім князем, а, хутчэй за ўсё, і тым і іншым адначасова, ён з'яўляўся чалавекам вельмі неардынарным, інтэлектуалам з вострым розумам. Знаёмыя яны былі вельмі даўно, яшчэ з тых часоў, калі Плаўскі рабіў у палітыцы першыя крокі. Абодвум тады генерал быў вельмі сімпатычны, і абодва яму бясплатна дапамагалі, у надзеі на перспектывы ў будучыні. З прыходам Зураба Пятровіча ў адміністрацыі Плаўскага прыкметна ажывілася міжнародная дзейнасць, але не гэта было галоўным для Скураша ў гэтым чалавеку. Беркус, як і ён сам, быўшы досыць блізкі да генерала, пры гэтым заставаўся як бы чалавекам не з каманды, і таксама, як і ён, стаяў над пастаяннай звадай дворні за блізкасць да цела. Дробязная і стамляльная мітусня: хто што сказаў, хто аб чым падумаў, хто з кім сустрэўся, пастаянныя падазрэнні ў здрадзе, падсоўванне адзін аднаму жучкоў і кампрамату да таго вымотвала, што часам хацелася выць ад безвыходнасці. І толькі ў іх, ды яшчэ, мабыць, у галоўнага эканаміста Аляксея Зараева, была простая чалавечая магчымасць мець зносіны, што называецца, без падвойнага дна, гаварыць адзін з адным ні аб чым, проста спрачацца пра літаратуру, сучаснае мастацтва, тэатр, міжнародныя справы, травіць анекдоты і адкрыта здэкавацца з Ясейскай рэчаіснасці.

– Ну і як табе гэтыя мянтоўскія нарады? – каб перапыніць працяглае маўчанне, спытаў Скураш.

– Ды як табе сказаць, – паціснуў плячыма Беркус, – мне падаецца, Ілля б і рады тузануць на поўную, дык, падобна, начальства не загадае, – Папомніш мае

словы, усё круціцца вакол нашага металургічнага камбіната. І Дракава, па ўсім, будучь лавіць толькі дзеля таго, каб акцыі адабраць, – і, памаўчаўшы, дадаў: – Дурнем ён, вядома, поўным будзе, калі на гэта пойдзе...

– Чаму дурнем? Прадаў і ўсё, ад цябе адсталі, а з такімі грашыма ты ва ўсім свеце будзеш кум любому каралю!

– Ды не, Малюта, – пахітаў галавой Зураб, – прадаваць трэба было раней, а ў турме які можа быць гандаль, там і акцыі адбяруць і жыццё таксама. Так што як толькі пачуеш, што Дракаў прадаў свае металічныя акцыі, чакай у найблізкіх газетах некралога аб заўчаснай і дурной смерці зэка-мільянера. Можа, грып яго разаб'е, можа, крываўка, а хутчэй за ўсё, сэрцайка прыхопіць. Ды добра, бог з ім, з гэтым бесталковым Пашкам! Ты заўважыў, як перамяніўся губернатар, здаецца, акрыяў духам...

– Яшчэ б, тут і нябожчык акрыяе, калі з цябе з дзсяткаў паўтара чарцей выгналі! Галоўнае ж, наколькі яго хопіць, ён жа без вайны доўга не можа, – адазваўся Малюта. – Чуў, што на мінулым тыдні, пакуль ты ў сваіх Францыях знаходзіўся, Амроцкі да нас прылятаў...

– Ды я яшчэ і прыямліцца не паспеў, як мне паведамілі гэтую найнепрыемнейшую вестку. Ты ведаеш, што Амроцкага ў Маскве многія завуць Гоблінам? Чаму, думаю, гоблін? Парыўся ў даведніках па дэманалогіі, аказалася, вельмі гідкі і каварны нячысік гэта са Скандынавіі і Заходняй Еўропы.

– Калі ён і сатанёнак, то, хутчэй, з Блізкага Усходу, Асмадзей які-небудзь. Хоць ты ведаеш, мне неяк даводзілася ўжо чуць гэтае слоўца – гоблін, нават спрабаваў філасофстваваць на гэтую тэму, вось, маўляў, выгадавалі гэтых стварэнняў на сваю галаву. Мне тады

даўні прыяцель запырэчыў, што іх прыкаспійскія гобліны нічым, практычна, не адрозніваюцца ад нашых, хіба што меней крыважэрныя. А ты ж галоўнага не ведаеш, Зураб, чаго Гоблін, – цьфу ты, ужо прыліпла! – чаго Міхаіл Львовіч да твайго шэфа прылятаў?

– Пэўна, зноў трон прапаноўваў...

– Можа, і трон, толькі гэта тады без маёй прысутнасці, а пры мне ўвесь вечар падбіваў яго пайсці ў лідэры новай партыі. У снежні ж выбары, і яны хочуць згламэздаць новую партыю ў піку і камуністам, і адвязаным дэмакратам, а галоўнае, падкантрольную Крамлю. І назоў ужо прыдумалі і сімволіку...

– Цікава, і як жа яны гэтую новую партыю абазваць вырашылі? – ямчэй уладкоўваючыся на сядзенні, спытаў Беркус.

– Вельмі абцякальна – «Аб'яднаня абнаўленцы», а знакам, па задуме Гобліна, – цьфу ты! – і яго каманды павінен стаць барсук...

– Жартуеш? Барсук-то з якога перапуду? – хіхікнуў Зураб.

– Думаю, што на заходні манер, у іх там сланы, аслы, бегемоты, а ў нас родны барсук, як знак дамавітасці і заможнасці, прынамсі, менавіта так мне, неразумнаму, і было растлумачана бацькам-заснавальнікам.

– Малюта, – правёўшы рукой па голым чэрапе, сказаў Беркус, – а табе не здаецца, што дзіўны нейкі знак атрымоўваецца, я б нават сказаў, з не зусім патрыятычным падтэкстам. Сам падумай: паўгода звярок наш па лясках, і прытым глухім лесам блукае, птушчак душыць, а паўгода ў смярдзючай нары дрыхне. Лепш бы птушку якую ўзялі, вунь таймырцы прысабечылі на герб чырвоназобую казарку, і хоць трава не расці. Усё галаву ламаюць, прычым тут птушка і амаль незалежны

Таймыр? А тут грызун нейкі. Хоць, калі сапраўды, то мутна ўсё гэта. Ну дык і што, пайшоў шэф у партыйныя босы?

– Ты не паверыш! – прысунуўся бліжэй да сябра Скураш. – Усё ўспрыняў у багнеты, Амроцкага назваў авантурнікам, адмовіўся сам узначаліць барсучынае племя і рух свой, «Радзіма і Гонар», як аснову падстаўляць не даў. Давялося, каб новай вайны не паўстала, параіць Міхасю Львовічу падцягнуць галодных ветэранаў лакальных войнаў, у якіх яшчэ з дзевяноста другога года маецца нічым не заплямленая агульнарасійская партыя пад гучным назовам «Народныя патрыёты»...

– Ух ты! І адкуль ты гэта выкапаў?

– Крыўдзіш, генацвалі, навошта выкапаў, сам калісьці дапамагаў ляпіць. А што, хай сабе хлопцы грошай улёгкаю ссякуць, а то яны пад лужкоўскую «Бацькаўшчыну» класціся памкнуліся, а там суцэльныя гобліны, там і капейкі не абламаецца.

Іхною гутарку перапыніў кіроўца:

– Выбачайце, што перабіваю вас, вось паслухайце, ужо другі раз перадаюць, – ён павялічыў гучнасць радыёпрымача.

– ...падчас перасячэння Грэцкай мяжы паліцыяй затрыманы абвешчаны Інтэрполам у міжнародны вышук падпрымальнік з Ясейска Павел Дракаў...

24.

У скіце было ціха і пахнула вечнасцю. Набеглай зеленаватай слязой міргала лампадка. Ад незвычайнай цішыні ледзь чутнае патрэскванне дзвюх тоўстых свечак з непрывычкі здалося трэскам ляснага вогнішча.

Манахі, якія прывялі яго сюды, кудысьці бяшумна зніклі, нібы растварыліся ў густой азёрнай смузе. У вушах яшчэ стаяў гуд верталётнага рухавіка і спеў маторкі ў белай смузе, калі раптам з жывога марыва паўстаў гранітны ўцёс, ён здрыгануўся ад нечаканасці. Лодка рэзка крутнулася і зашастала дном па ўзбярэжнай гальцы. Усяго нейкая няпоўная гадзіна, і ён апынуўся ў іншым свеце, дзе зусім па-іншаму цёк час і іншымі меркамі вымяраліся каштоўнасці.

Упершыню на гэтых выспах ён пабываў яшчэ хлапчуком, са школьнай экскурсіяй. Царкоўныя будынкі тады хутчэй нагадвалі разваліны і былі па-над старажытнымі фрэскамі спісання ўсякай бруднотай. У струхлелых гаспадарчых пабудовах туліўся нейкі дзіўны ў сваёй убогасці народ з папрашаек, амаль заўсёды п'яны. Нават дзеці, якія асцярожна выглядваюць з таямнічых і толькі ім вядомых лазаў і пераходаў, і тыя былі нейкімі дзікімі і не выходзілі са сваіх сховішчаў, як яны іх да сябе не клікалі. Аднак цукеркі, пакінутыя на перакулёным каменным крыжы, знікалі неспасціжным чынам, варта толькі крыху адысці.

– Божа! Як гэта было даўно! – Мікалай Мікалаевіч асцярожна, каб не спалохаць цішыню, падышоў да вялікага іканастасу, які займае амаль увесь усходні кут невялікай келлі, перажагнаўшыся, запаліў адну з прывезеных з сабою свечак, дзве іншыя паклаў на нешырокую полку побач са сцэртым стараннасцю і часам малітоўнікам у старой скураной вокладцы з паламанымі срэбнымі зашпількамі. Моўчкі глядзеў, як павольна разгараецца зацэпленая ім малая ахвяра. І раптам ногі як быццам подламліся самі сабою, і нейкая неведомая сіла паставіла яго на калені. Словы малітвы і слёзы лінулі з яго адначасова, заваконны, ды й іншыя светы зніклі,

засталася толькі гэтая ўвешаная амаль да столі абразамі сцяна. Сцяна і дзесяткі ўважлівых, дапытлівых вачэй нябачнага і ўсюдыснага Бога, якія бачаць цябе наскрозь.

Вось ён, нікчэмны і маленькі чалавек, стаіць пахілым ля аблічча ўсёмагутнага волата, стаіць і малітоўна просіць, як калісьці прасіў Выратавальнік Бацьку свайго: «Ды міне мяне чара гэтая, калі на тое будзе твая воля!» Дзесяткі, а можа, сотні разоў, ён паўтараў гэтую просьбу і не чуў адказу, і тады змірылася ягоная душа, і скрозь малітоўную смугу слёзаў убачыў ён, як рыжабародыя Сергій і Герман прыўзнялі над ім свае рукі, і дзесьці вельмі высока зазванілі званы.

Слёзы высахлі гэтак жа нечакана, як і нахлынулі, зноў пачалі праступаць абрысы рэальнага свету, запаленая ім тоўстая свечка згарэла амаль да паловы і ў адзіноце ледзь асвятляла патанулую ў мяккім шэрым змроку келлю. Дзве іншыя свечкі, выгарэўшы да канца, даўно згаслі. За сценамі скіту хутка згасаў кароткі паўночны дзень.

Пужын з цяжкасцю падняўся з каленяў, хістаючыся, нібы п'яны, сяк-так дабраўся да вузкага манаскага ложа, не распранаючыся, зваліўся на чыстае радно набітага свежым сенам матраца, і сон, непранікальны і шчыльны, як снежная лавіна, накрыў яго цалкам.

Раніца прынесла абуджэнне і нястрымную смагу жыцця. Ён быў спакойны і поўны рашучасці несці ўскладзеную на яго Госпадам ношу, якой бы непасільнай і ненавіснай яна не была. Адкрыццё сыйшло на яго сённа ўначы, і зрабілася дакладна ясна, што ніколі, ні пры якіх абставінах ён не стане нічыёй марыянеткай, а пройдзе свой адмераны лёсам і Богам шлях так, як яму загадаюць яго сумленне і праўда.

Скіт пахнуў хлебным духам. Мікалай Мікалаевіч рэзка ўстаў, але рэзкасці чамусьці не атрымалася, рухі вы-

ходзілі нейкімі павольнымі, спакойнымі, мернымі. Цела прыемна ныла, як пасля добрай трэніроўкі. Мігаценні лампы і ўчорашняй амаль дагарэлай свечкі амаль не было відаць, промень толькі што завіталага сонца жаўтлявым слупом упіраўся ў старадаўнюю выяву Спаса. Вялікія і дапытлівыя вочы неяк нязвыкла па-добраму і з цікаўнасцю разглядалі Яго; здавалася, Хрыстос моўчкі пытаў: «Няўжо гэта той, якога сёння ўначы да мяне прыводзілі Валаамскія святыя і малілі аб заступніцтве? Ці не занадта хліпкі, ці вытрывае?»

І Пужыну не заставалася нічога іншага, як вытрываць.

25.

Амроцкага біла дробная дрыготка. Усё не ладзілася і валілася ў яго з рук. Галава была забітая абрыўкамі, кавалкамі недадуманых думак і зусім нейкай недарэчнай каламутай, што перыядычна вынырвала з памяці. Ён тупа сядзеў за сталом у сябе дома і спрабаваў у адзіноце напіцца, такога з ім не здаралася ўжо гадоў дваццаць. Аднак калі падобнае дзейства адбываецца прынцыпова і мэтанакіравана, арганізм мабілізуе ўсе свае ўтоеныя магчымасці, каб запрацівіцца і не даць выратавальнаму алкаголю затуманьваць мазгі, якія прагнуць адпачынку.

Міхаіл Львовіч злаваўся, хвастаў свае любімыя скроні і ніяк не мог дасягнуць стану блажэннай нірваны, калі свет ціхі, гладкі і табе на яго напляваць.

Да сённяшняй начы ўсё ішло добра, усё ўкладвалася ў яго складаныя схемы, хоць былі, былі дробныя звачкі будучай небяспекі. Калі ён на мінулым тыдні вырашыў падзяліцца сваімі сумненнямі з Галам Уладленавічам, той уважліва яго выслухаў і пагадзіўся. Ра-

зам яны пайшлі да Эдуарда, але той, як заўсёды, працаваў над кнігай, а да Наталлі яны не дастукаліся, так што расталіся ў той дзень у поўным раздраі. Пазней дачка Цара патэлефанавала і сказала, што коней на пераправе не мяняюць, бацька даў канчатковую згоду, усё адбудзецца пасля думскіх выбараў, і наогул няма чаго псіхаваць, кандыдат цалкам прыстойны, тата з ім гуляе ў шашкі на шчалбаны.

Шчалбаны гэтыя наогул дабілі Амроцкага, ён жыва прадставіў гэтую дурацкую карціну і заледзянеў знутры. Потым не было калі, ён насіўся з партыяй, яе з'ездамі, вышэйшымі органамі і фінансаваннем. Ні Гол, ні Наташа далей носу Цара нічога бачыць не хацелі, а ён, ён адзін, думаў аб будучых прэзідэнцкіх выбарах, якія павінны быць чыстымі і пераканаўчымі, каго б персанальна ні давялося абіраць. Без партыі гэта зрабіць хораша і тэатральна было немагчыма. Але вось бяда, палітыка і Цар так усім надакучылі, што ніхто з вартых людзей у партыйную вярхушку ісці не хацеў. Давялося задавольвацца тым, што пад руку патрапіла. Ды і чорт іх бяры! Усё роўна гэта прадметы аднаразовага выкарыстання. Пройдуць галоўныя выбары, і можна будзе разганяць гэтых дармаедаў, а сёння трэба абавязкова выкарыстаць жывую энэргію мас, новы Цар павінен быць усенародным, па-іншаму нельга! І так складанасці з пераемствам могуць паўстаць, асабліва ў міжнародным плане.

І вось на табе, якраз напярэдадні падпісання ўказу аб прызначэнні Пужына прэм'ер-міністрам сярод ночы і раздаўся гэты званок. Спрасоння ён ніяк не мог сцяміць, хто з ім гаворыць, а калі дайшло, дык сон як рукой зняло. Далёкі аўтаадказнік паўтараў адну і тую ж фразу: «Кандыдат патрабуе дапрацоўкі, прыміце меры да яго блакавання».

Вось мудакі, ім спатрэбілася амаль тры месяцы, каб вынесці такі вердыкт! А позна! Позна ўжо! Але апраўдацца, сказаць нешта ў адказ гэтай машыне-папугаю было немагчыма. Міхаіл Львовіч спалохаўся, ён уявіў, у што можа выліцца для яго невыкананне волі клуба, нават гук няшчаснага гонга праплыў пахавальным маршам у ягоных вушах. Трэба было нешта прыдумляць, а думаць не атрымлівалася.

У другой палове дня па лініі таго ж клуба прынеслі невялікі скрутак, у ім знаходзіўся маленькі CD-дыск. Ён яго праслухаў, пэўна, разоў дваццаць.

«— Гэта добра, што ты прыйшоў па параду да старэйшых таварышаў. Садзіся, выпіць не прапаноўваю, ведаю, што гарэлку ты не п'еш, а твайго любімага баварскага піва ў мяне няма. Старым стаў, піва лекары не рэкамендуюць. Мне Гаўрыла Пятровіч па-дзядоўску ўсё распавёў. Разумею цябе, твае сумненні, нават страх. Я б, пэўна, і сам баяўся. Але ісці, Коля, трэба! Так справа паварочваецца, што іншага такога моманту ні ў цябе, ні ў нас, ні ў краіны нашай не будзе. Быў бы я, як ты, вернік, сказаў бы, што гэта промысел Божы, а так, па атэістычнаму, думаю, што гэта праява гістарычнай справядлівасці. Можа, яшчэ і не ўсё страчана, можа, яшчэ хоць нешта і атрымаецца адрадзіць? Ты ж сам як думаеш?

— Ды цяжка мне на гэтую тэму думаецца. Як уяўлю сябе ў гэтай ролі, смех разбірае, ну які я прэзідэнт? Самі паглядзіце!

— Вось гэта і ёсць галоўнае, у гэтым жа ўся сутнасць і закапаная. Калі не ўяўляеш – значыць, зможаш выканаць ускладзеную на цябе справу, значыць, сумленне ў табе яшчэ не памерла. А каб лягчэй было, уяві, што гэта заданне, а, па сутнасці, яно так і ёсць, таму

што ідзеш ты ў варожы лагер не на год, не на два, а можа, на ўсё жыццё. Так што сцісні зубы й ідзі. Іншых на такое не пашлеш, няма каго, ты адзін. Успамінай, чаму цябе вучылі, ды з тваім паслужным спісам ты і сам зараз каго жадаеш навучыць зможаш. Напрыканцы я табе адну параду дам: падбірай людзей сабе сам, на нашых не асабліва спадзявайся, не ўсе яны добрыя для такіх чыстых спраў. Вось, мабыць, і ўсё! Давай, ідзі, не варта, каб цябе хапіліся, ды і, не дай бог, у мяне засекалі. У нядзелю ў Гаўрылы на лецішчы сустрэнемся. Ты ўжо памаскіруйся трэшкі, да старых адпраўляючыся».

Гэта быў адзін кавалак нейкай гутаркі, былі і яшчэ два ўрыўкі. Дзе і хто гэта пісаў, яму не казалі, а самому пытаць у клубе прынята не было. Другая частка, калі гэта можна было так назваць, была для Амроцкага не такой цікавай і змястоўнай, у ёй Нік. Нік. камусьці распавядаў пра ўмовы, якія яму неабходна выканаць пасля ўзыходу на сталец. Ды і што тут было цікавага, калі ён сам рэдагаваў, і не раз, усе варыянты гэтых умоў. А вось трэці кавалак быў самым трывожным і цікавым. Ён быў як бы адмыслова выдраны з вялікай гутаркі, пэўна, хтосьці вырашыў, што Міхаілу Львовічу можна адкрыць толькі гэтую вельмі малаважную яго частку.

Амроцкі зрабіў вялікі глыток віскі і, уторкнуўшы ў вушы маленечкія слухаўкі, зноў уключыў плэер. Ён ужо даўно падзяліў гэтыя тры абрыўкі і перанёс іх на розныя дыскі. Зашастала плёнка, і прычуўся скажоны староннімі гукамі голас Пужына:

«— ... мне б так было лягчэй. Але на мяне ціснуць.

— Галоўнае, ты даў згоду, вось што галоўнае. Баяцца ўжо няма чаго, так што згаджайся на ўсё, якія б табе ўмовы не ставілі, тут для чыстаплойства не час.

– Але як быць з парадамі нашых старых, адмахнуцца ад іхняга заступніцтва таксама нельга, а яны якраз зачыстаплюйства, ды і без іхняй падтрымкі мне ў тых сценах будзе ох як няўтульна.

– Кінь ты, яны даўно зусім з розуму выжылі, думаеш, я не здагадваюся, што яны табе там спяваюць на сваім лецішчы? Нябось, пра доўг, пра заданне. Старыя ўсюды аднолькавыя, што ў вас, што ў нас. Галоўнае, ты памятай – мы заўсёды побач, і ў бядзе цябе ніколі не пакінем.

– Табе добра разважаць, а мне ж прыйдзеца выконваць іхнія ўмовы. Там адзін Амроцкі чаго варты, ён так і бачыць сябе рэгентам пры мне!

– Я цябе не пазнаю! Табе-то што да іхніх умоў! Мы іх, дарэчы, уважліва вывучылі, нічога ў іх асаблівага няма, так, просяць аб асобных паслугах і захаванні сваіх людзей на хлебных месцах. Я б на тваім месцы наогул гэтага ў галаву не браў. Гэта не ўмовы, так, дзіцячы лопат! Амроцкі твой – звычайны пазёр і выскачка, будзе надакучаць, у цябе заўсёды знойдзеца, чым яго прыструніць. Хоць сёння можна з гульні выключыць. Мне б з табой аб іншым пагаварыць хацелася...»

На гэтым запіс абрываўся. Мяркуючы па ўсім, гутарка адбывалася ў нейкім людным месцы, хутчэй за ўсё, у бары або ў адным з кафэ.

Менавіта гэты запіс чамусьці трывожыў, ды які там трывожыў, раз'юшваў Міхаіла Львовіча! Нешта ў ім было не тое! Была нейкая таямніца, якая хавала небяспеку. Ён зірнуў на гадзіннік, было дзесьці каля дзвюх ночы, дапіў шклянку, саўгануў плэер з толькі што праслуханым запісам у кішэню і спусціўся да машыны.

– На лецішча Пужына, – аддаў ён распараджэнне

кіроўцу і забыўся спакойным сном чалавека, які прыняў правільнае рашэнне.

26.

Вестку аб прызначэнні Пужына старшынёй урада паведамлілі Плаўскаму падчас паседжання генеральскага клубу. Усе афіцыйныя пытанні былі ўжо вырашаныя, і шаноўная публіка расслаблялася за багата сервіраваным парадным сталом. Нязменным арганізатарам губернатарскіх застолляў і баляў з нядаўняга часу быў яго новы намеснік па моладзевых справах Мікалай Верцер, чалавек спрытны, вельмі арыгінальны і адданы свайму шэфу і яго сям'і яшчэ з малдаўскіх часоў. Ён, дарэчы, і паспяшаўся ўзрадаваць начальніка, як яму падавалася, прыемнай навіной.

За апошнія месяцы Ясейскі губернатар разы чатыры сустракаўся з Пужыным, які імкліва рабіў кар'еру, і публічна распавядаў усім «па сакрэце», якія выдатныя ў іх складваюцца адносіны і як Мікалай Мікалаевіч, ледзь ці не пад запіс, прыслухваецца да ягоных парадаў, асабліва ва ўсім, што датычыцца працы Рады нацыянальнай стабільнасці, якую ён, Плаўскі, калісьці кароткі час узначальваў.

– Што?! – зароў губернатар, ускочыўшы са свайго месца і ледзь было не перакуліўшы схіленага да яго Верцера. – Калі, хто сказаў?! – Ён ірвануў на сабе каўнер накрухмаленай белай кашулі, сцягнуты нешырокай стужкай нейкага ордэна, ад чаго крыж з мячамі зазвінеў па лакаванай падлозе. – Хто даў права?

– Іван Паўлавіч, – знаходзячыся ў поўным здзіўленні і паднімаючы з падлогі ўзнагароду, разгубле-

на вымавіў правадыр Ясейскай моладзі, – па ўсіх тэлевізарах перадаюць...

– Уключыць тэлевізар, – паніклым голасам распа-радзіўся генерал, тупа зірнуў на працягнуты яму крыж і саўгануў яго ў кішэню.

«Не да добра гэтае зрыванне з сябе крыжоў», – падумаў Скураш і звярнуўся да краявога пракурора, які сядзеў насупраць: – Што гэта ён успіеў?

– А хто яго ведае? – паціснуў плячымі пракурор. – Верцер штосьці шапнуў, ён і ўзарваўся. Хутчэй за ўсё, у Маскве нешта не так выйшла. Цяпер тэлевізар усё распавядзе.

А тэлевізар вяшчаў пра тое, што сёння Цар адправіў у адстаўку чарговага Прэм’ера, па яго ўласнай, натуральна, просьбе, і прапанаваў Дзяржаўнай Думе новую кандыдатуру кіраўніка ўрада – Пужына Мікалая Мікалаевіча. Амаль усе, хто сядзелі за сталом, адкрыта здзіўляліся ад такой бурнай рэакцыі генерала на гэтую, падвалася б, такую далёкую ад іхняга краю навіну.

– Таварыш генерал-губернатар, – парушыў агульнае замяшанне ўжо прыстойна захмялелы старшыня генеральскага клуба Аляксей Мацвеевіч Нявелікаў, найласкавы адстаўнік, які кірваў у адміністрацыі мабілізацыйнымі пытаннямі, – а давайце паднімем гэты куфель за новага прэм’ер-міністра, простага рускага падпалкоўніка!

Усе чакалі рэакцыі губернатара. Плаўскі ўзяў сябе ў рукі і, дачакаўшыся, пакуль яму нальюць гарэлкі, ледзяным голасам вымавіў:

– У прынцыпе, у нас няма ніякіх пярэчанняў. За падпалкоўніка, дык за падпалкоўніка, можа, з часам, і да яфрэйтара дакоцімся, а чым мы горш Нямецчыны? Прашу вас, спадары! – і перш, чым перакуліць гарэлку ў рот, ледзь чутна вымавіў: – Хай, сука, чужым падушыцца!

Малюта, які сядзеў амаль насупраць, у адрозненне ад сваіх суседзяў, не здзівіўся гэтакamu завяршэнню тоста. Яшчэ неяк даўно Старых, потым некалькі разоў усёведныя масквічы, а зусім нядаўна і Беркус распавядалі, што Амроцкі з клятвай гарантаваў Плаўскаму крэсла прэм’ера, а следам і месца пераемніка. Нават, нібыта, у генерала адбыліся нейкія сустрэчы з Царом, яго сям’ёй і бліжнім асяродзем. Малюта, святая падтрымліваў непакіснасць канстытуцыі, ні ў якіх пераемнікаў не паверыў, а інфармацыю гэтую так, на ўсякі выпадак, у розуме трымаў, ці мала што, дыму, як гаворыцца, без агню не бывае. «Чорт ведама што, напэўна, Гобліна хтосьці перайграў, а, можа, ён сам вырашыў змяніць фігуры ў толькі яму вядомай партыі», – падумаў Скураш і вырашыў, паддаўшыся агульнаму куражу, сёння хоць раз проста нажэрціся і ні аб чым не думаць. «Можа, беднай Расіі яшчэ і пашанцавала, што не хвацкі ваяка будзе далей ёю кіраваць? Ды якая табе справа, ты вунь пі, ды лепш пра сябе думай! Трое дзяцей, а ў цябе ў кішэні блыха на мішэні. Гавораць, сусед твой па лецішчы ўчора ўвечары каробку з-пад тэлевізара, поўненькую даляраў, дахаты прывалок. Жонка яго не выцярпела, сёння раніцай Каццы прабрахалася. А ты ўсё за перспектыву неіснуючую на чужога дзядзьку спіну хіліш!» – і ён з прыкрасцю перакуліў кілішак сабе ў рот.

Тым часам, Плаўскі з кілішкаў перайшоў на вінныя фужэры і прымусіў усіх рушыць услед за ягоным прыкладам. Гарэлку генерал глынаў, як простую ваду, пры гэтым не п’янеў, а толькі раскручваў нястрымную весялосць.

– Такім чынам, спадары генералы і тыя, хто далучыўся да іх, у парадку генеральскага клуба паўстала адно вельмі далікатнае пытанне, – з куфлем у руцэ запатрабаваў цішыні губернатар, – а дзе, дарэчы, старшыня клуба, і чаму не вядзецца пратакол, а?

Кінуліся шукаць старшыню, хтосьці даклаў, што той у мужчынскім пакоі і небараку дрэнна.

– Такім чынам, спадары! Абыдземся без пратаколу, калі старшыню нашага ванітуе, – працягнуў Плаўскі. – Па просьбе шматлікіх таварышаў стаўлю на галасаванне адно пытанне: ці этычна будзе запрасіць на наш высокі сход жанчын з паніжанай сацыяльнай адказнасцю?

– Этычна! – ажывілася публіка.

– Галасуем куфлямі, спадары! Тост кантрольны, хто не выпіў – той Філіп Кіркораў.

Вечар набіраў абароты, Верцер, які ўжо скінуў пінжак, сам прысеў за барабаны, хтосьці з чальцоў клуба ўзяўся за гітары, Зараеў сеў за клавішы, і губернатар, абхапіўшы вялізнай лапішчай мікрафон, заспяваў сваю любімую душашчыпальную песню аб белых птушках.

Пасля апладысmentaў, віншаванняў і клятваў ва ўзаемнай вернасці ўсе зноў згрудзіліся каля стала.

– Сябры, – пранікліва пачаў Плаўскі, – запомніце сённяшні дзень, з гэтага часу мы пачынаем жыць сваім, не залежным ні ад кога жыццём. У нас ёсць усё і, што самае галоўнае, – любоў і давер нашага народа. Мы без Масквы абыдземся, а вось ці абыдзеца яна без нас, паглядзім! Хопіць ужо цягацца за крамлёўскую сцяну, як казлы па моркву, і выкленчваць у іх нашыя ж грошы. Больш такому не бываць! Чуеце, Скураш, гэта і для вас гаворыцца, так што, не саромеючыся, дакладзеце свайму начальству ўсё, што я гавару...

Малюта паспрабаваў нешта запырэчыць.

– Не трэба, – перабіў яго абсалютна цвярозым голасам генерал, – не трэба намотваць соплі на кулак! Дакладвайце свайму апекуну! Бач, як яго нясе ўверх! Ён жа вас у свой час мне парэкамендаваў намеснікам

у край, нашыя добрыя з вамі стасункі ад гэтага не пацерпяць. Так і кажыце, адвязаўся Плаўскі, і не дай Бог яны мяне там не зразумеюць, у мяне хопіць і сілаў і волі нагадаць ім пра Калчака, – і, выпіўшы, дадаў: – Усё, баль скончаны, усе па дамах! Заўтра настане новая эра, усім рэкамендуецца добранька выспацца і не спазняцца на службу.

На наступны дзень нічога з разраду незвычайнага не адбылося. Экспедыцыйны корпус ніхто фармаваць не кінуўся, у новыя Сямёнаўцы, Шкуро і бароны Унгерды запісвацца не спяшаліся. Была, праўда, адна навіна: губернатар захварэў.

Масква, як заўсёды, прачнулася ў гадзіну дня па-мясцовым часе. Малюта ўжо паспеў дабрацца да свайго кабінета. Галава была злёгка цяжкай, але рабоце расійскага чыноўніка такі стан галавы ніколі перашкодай не з'яўлялася. Намесніка падмывала патэлефанаваць Рэчыну і павіншаваць іх з Пужыным з чарговым падвышэннем. У тым, што Ігнат Іванавіч і цяпер застанецца пры шэфе, ён ніколько не сумняваўся. З аднаго боку, ён і радаваўся за іх, якія-ніякія, а ўсе ж знаёмыя, могуць стаць кіраўнікамі краіны, а з іншага – усярэдзіне шкрэблі паганяныя коткі, бурыўся цэлы свет створаных за два гады ілюзій, знікала, распадалася, як тлен, наўная мара. Яны доўга гаварылі ўчора пра гэта з Зурабам. Прымітыўна і смешна ўладкаванае жыццё чалавека, няма для яго нічога пастаяннага ні ў радасці, ні ў горы. Толькі што, падаецца, радаваўся ён запалоненым каханнем, а позірк, ненаедныя вочы ўжо блукаюць па чужым целе. Бясконцым і крыклівым бывае боль страты маці або дзіцяці, а праходзяць кароткія дні, і з вус-

наў, якія нядаўна выпускалі рыданне, вырываецца вя-
сёлы смех, і збяжыць чалавек далей, каб жыць, прыста-
соўвацца, дзесьці не дагаворваць, камусьці ветліва
ўсміхацца, паблізу кагосьці праходзіць, не заўважыў-
шы. З нядобрых маленькіх учынкаў складаецца вельмі
нават і нядрэннае жыццё.

Малюта ўсё ж у Маскву патэлефанаваў. Трубку пад-
няў сам Рэчын, выслухаў віншаванні, падзякаваў.

– Ты чаго не дакладваеш аб учарашніх выліваннях
твайго губернатара? Мы цябе навошта туды накіравалі,
соплі за ім подціраць? Усё, Малюта, служба ў двух спада-
роў скончылася, давай вызначайся! Перадай гэтаму нава-
яўленаму Калчаку, што прэм’ер чакае яго ў гэтую пятніцу
да шаснаццаці ў сябе ў Белым доме. Што маўчыш?

– Слухаю начальніка, ды і гаварыць асабліва няма
чаго. Значыць, вашы гэтае п’янае трызненне вам пера-
далі ўжо. А я думаю, з чаго б гэта ўчора ўнучаты пля-
меннік жалезнага Фелікса мяне ўсё выпытваў пра тое,
ці збіраюся я ўначы ў сталіцу тэлефанаваць?

– Ну вось і вучыся ў пляменнікаў аператыўнасці.
Добра, ты нос не вешай, гэта я так, для постраху, каб не
забываў, з кім размаўляеш, з самім кіраўніком канцы-
лярыі прэм’ер-міністра. Хоць і да п’янага трызнення
часам трэба прыслухоўвацца, так што вуха трымай тарч-
ма, часы настаюць складаныя. Усё, пакуль! Ах, да, ледзь
было не забыў, ты па Ясейскім краі адказваеш за выба-
ры і, хутчэй за ўсё, будзеш прызначаны начальнікам
выбарчага штаба. Цяпер усё.

– Барсучыных, ці што, выбараў?

– Якіх, на хрэн, барсучыных, нашых выбараў! –
выпаліў Ігнат і кінуў трубку.

Скураш даў адбой і вырашыў, што працоўны дзень
для яго на сёння скончыўся, як-ніяк доўг ён свой выка-

наў: начальства павіншаваў, каштоўныя ўказанні згроб, нават нейкую перспектыву высвеціў, так што пара, як гаворыцца, і гонар ведаць. Ды і Зураб, пакінуты дома, ужо тэлефанаваў пару разоў і ўзяў з яго клятвеннае абяцанне, што ён кіне ўсё і прыедзе выбаўляць сябра, таму што, прытрымліваючыся каўказскіх звычаяў, горац у адзіночку піць не можа. Ужо развітваючыся са сваімі відавочна ўзрадаванымі раннім сыходам начальства падначаленымі, ён успомніў аб даручэнні даставіць губернатара на сустрэчу ў Белы дом. Па дарозе ён зазірнуў у першую прыёмную, дзе яму невыразна растлумачылі, што паняцця не маюць, дзе і чым хварэе генерал. Хлуслівым галаском тое ж самае паўтарыла і Гаржынава, усёведны Ляскаль нёс нейкую лухту пра ўзмацненне рэжыму сакрэтнасці, губернатарская ахова маўчала, словам, куды не кінь, усюды клін. Малюта не на жарт усцьрывожыўся, да пятніцы, як не круці, засталася няпоўных трое сутак! Ды якіх трое, сённяшні дзень ужо не ў разлік, толькі заўтра, а пазаўтра ўжо і пятніца, трэба ляцець! Ён ліхаманкава ціскаў свой мабільнік, пакуль не патэлефанаваў Беркус:

– Ты дзе? Я б на тваім месцы паспяшаўся, інакш мы з Іванам Паўлавічам угаворым учорашні дваццаціпяцілітровік без тваёй дапамогі.

– Ты жартуеш? Мне ўсё гавораць, што губернатар хворы і ледзь ці не пры смерці, я ўжо ў Маскву сабраўся дакладваць...

– Быў пры смерці, як і я, але цяпер мы рэанімаваныя і праходзім курс інтэнсіўнай тэрапіі! Хопіць трапацца, прыезджай хутчэй...

Яшчэ на ганку дома Скураш сцісла распавёў Зурабу аб маскоўскім даручэнні і папрасіў дапамогі. Дамовіліся дзейнічаць разам. Гадзіны паўтары пілі, травілі анек-

доты, дзівіліся каварству і нахабству Амроцкага, які, аказваецца, сёння ўжо разоў тры тэлефанаваў і парываўся дамовіцца аб сустрэчы.

– А я яму прама ў лоб і сказаў: ад вінта, палестынская птушка! Гадкі ён чалавек, такія, як ён, і загубяць Расію! Як ты, Зураб, гаворыш, яго ў Маскоўскіх тусоўках завуць?

– Гоблінам, – адказаў генералу гаспадар застолля, выкочваючы новую, аплеценую лыкам, дваццаціпяцілітровую бутлю. – Гэта добрае аджарскае віно, у нас яго завуць вясельным. Яно лёгкае, выпіць можна шмат, гаварыць і спяваць доўга, мазгі не туманіць, але сысці ад гасціннага стала нікому не дасць.

– Гоблін, гаворыш? Якое гнюснае і злавеснае слова! – разглядаючы свой куфель, расцягваючы словы, вымавіў Плаўскі. – Папомніце мяне, ён проста так ад нашай зямлі не адстане. Колькі ж паскудзя ты яшчэ народзіш на сваю пагібель, мая зямля? А можа, зямля і не нараджае нічога падобнага, можа, мы самі неяк паступова і неўзамтку для саміх сябе ператвараемся ў гоблінаў, і ўжо недалёка той час, калі на зямлі будуць жыць адны гобліны? Адно радуе – мы да гэтага не дажывем! А пакуль толькі іх цені лунаюць над намі...

– Іван Паўлавіч, – рашыўся Малюта, адчуваючы, што далей сур'ёзную гутарку заводзіць будзе ўжо позна, – мне тэлефанавалі з канцылярыі ўрада і прасілі перадаць просьбу Пужына, каб вы прыехалі ў пятніцу да яго на сустрэчу.

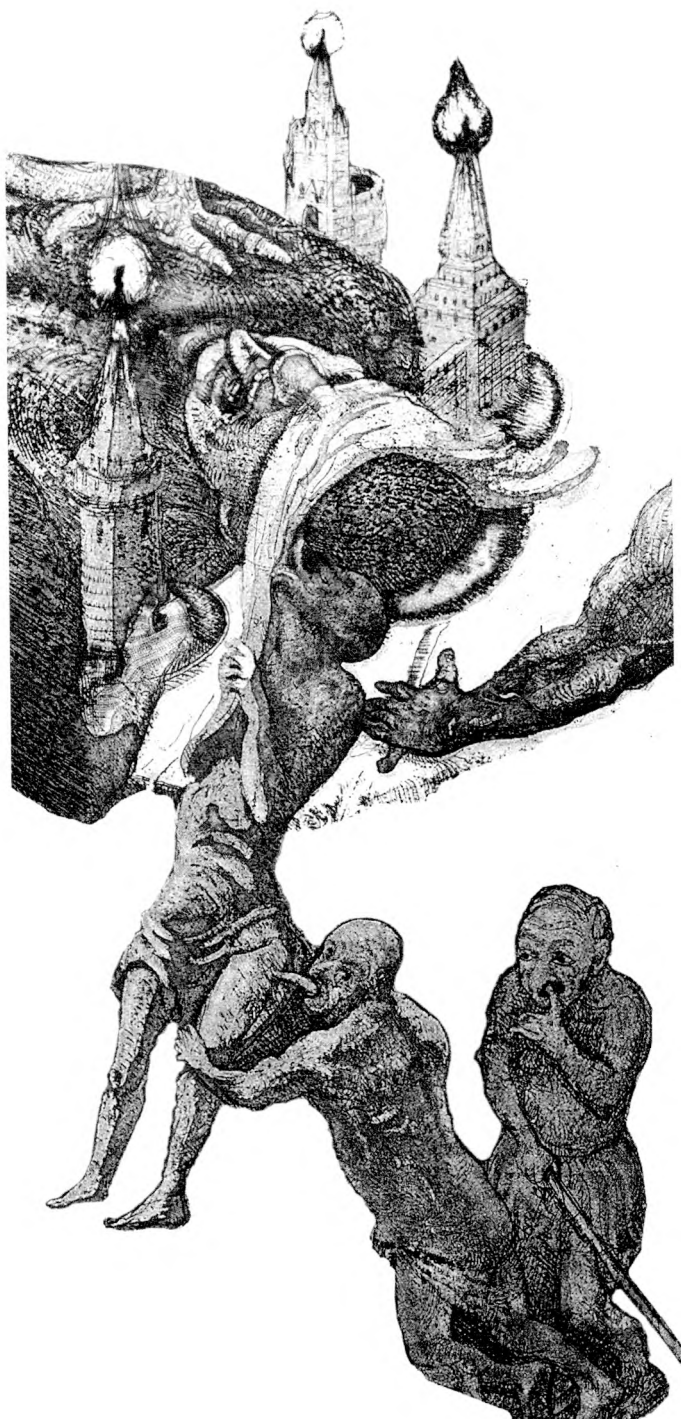
– А не, абламаецца, каб я да гэтага метра з кепкай на каньках першым на паклон пайшоў! Не дачакаюцца! Хай і не мараць. Ты ім, Малюта, перадай: патрэбен Плаўскі, хай самі ў Сібір ляцяць, а ў Маскву я больш не яздок!

Зламаўся губернатар толькі пад абед наступнага дня. Віно сапраўды аказалася слаўным, і толькі яго цудадзейным сілам Малюта і Зураб прыпісалі станоўчы вынік.

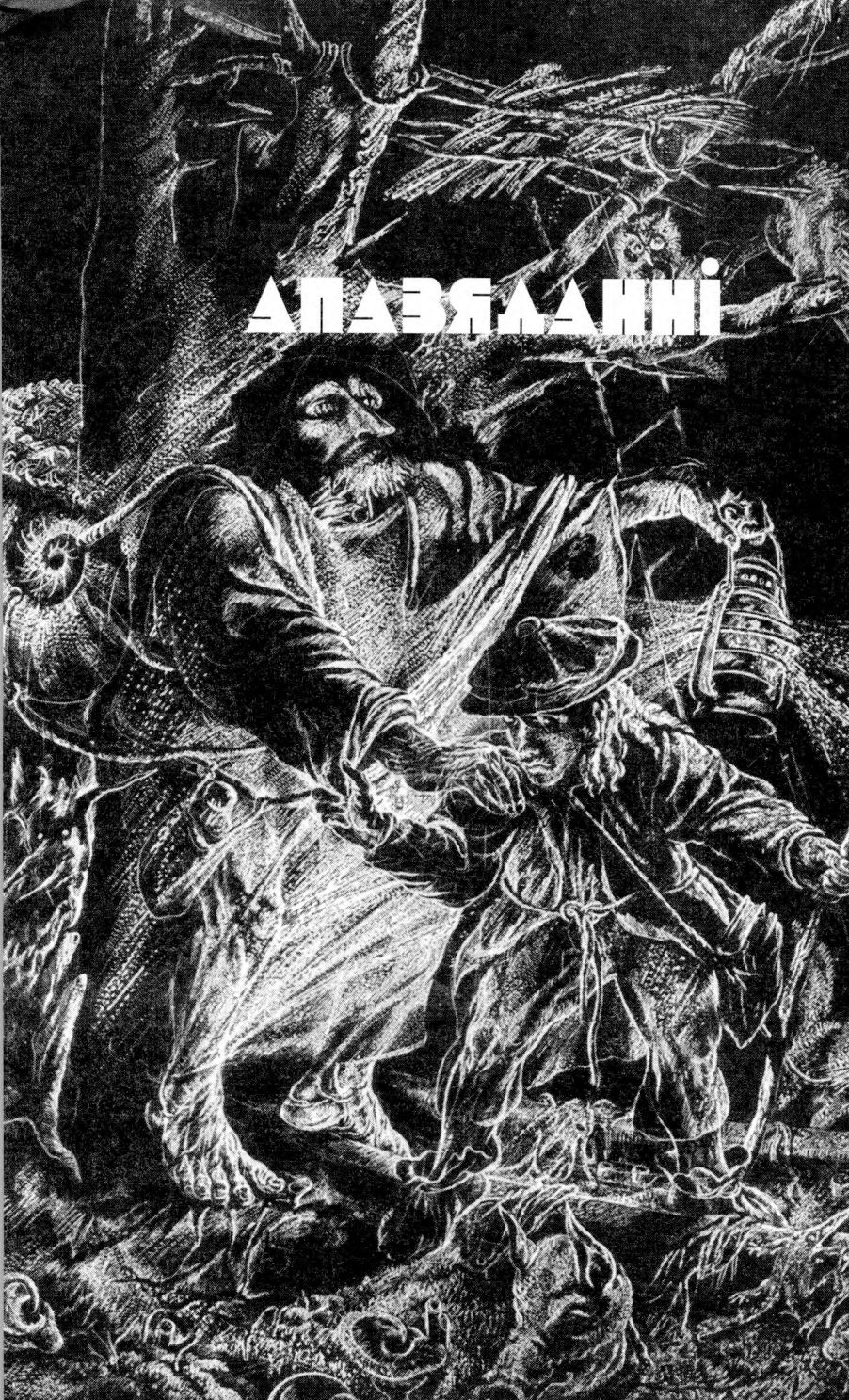
27.

У прызначаны час губернатар Ясейскага краю пераступіў парог галоўнага кабінета на Краснапрэсненскай узбярэжнай.

Час, які ляціць у бездань, запаволіў сваё падзенне і насцярожыўся ў прадчуванні пераменаў, а вялізная краіна з дзіўнай абыякавасцю глядзела на ўсё нецвярозымі, злымі і галоднымі вачыма.

АЛЕКСАНДРИ

НАМЕСНІК ГРОМУ

Веніямін Аляксеевіч у гэтую ноч спаў агідна. Варта было стуліць пацяжэлыя ад стомленасці павекі, як крамольныя сны пачыналі тачыць яго чэрствую душу, бо што можа быць жудасней для высокага, хоць і былога, федэральнага службоўцы, чым адкрытая, задзірлівая дзёрзкасць свайму магутнаму начальніку. Ён спачатку нават ускокваў, сціраючы сухой далонню з ілба разам з астаткамі кашмару кроплі агіднага поту. Адсопшыся і аддзяліўшы яву ад гульні ўяўлення, супакойваўся і з паўгадзіны ляжаў, з трывогай слухаючы ўзбуджаны стук сэрца. Стома і духмень бралі сваё. Ён правальваўся ў выратавальную яму асвяжальнага сну, але, дасягнуўшы яе мяккага дна, зноў трапляў у знаёмы ўсёй краіне кабінет. Госпадзі, што ён там вытвараў! Размахваючы рукамі, пыркаючы сліной, Веніямін Аляксеевіч нешта амаль крычаў агаломшанаму ад нечаканасці чалавеку. У чарговы раз, спалохаўшыся, ён паспрабаваў прачнуцца, аднак суразмоўца валявым жэстам спыніў яго, наліў з крыштальнага графіна казённай кіпячонай вады, працягнуў шклянку і запрасіў прысесці. На матавым глянцу стальніцы ляжаў аркушык з невялікім тэкстам, літары расплываліся, але па чырвонай пляме герба ўверсе старонкі ён зразумеў, што гэта важная дзяржаўная папера.

Гучна зазваніў тэлефон. Венямін Аляксеевіч прачнуўся і па-дзіцячаму ўзрадаваўся: усё, уключаючы пот і трывожныя абуджэнні, звычайныя благі, нейкі складана-састаўны сон. Нягледзячы на кашмары, высыпаўся ён цудоўна. Падняў трубку і бадзёрым голасам, папярэдне здзівіўшыся – каго гэта ў такую рань? – адказаў:

– Добрая раніца, вас слухаюць.

– Гэта добра, што ты мяне слухаеш і, мяркуючы па голасе, ужо паспеў зрабіць зарадку, – хутка, ва ўласцівай яму манеры захлёбваючыся словамі, зашамкаў Армоцкі.

«Толькі мне чорта з раніцы бракавала», – падумаў Венямін, але ўслых нудна-ветлівым голасам вымавіў:

– Рады чуць цябе, мне здаецца, што ты і зусім не клаўся. Дзіўлюся, проста Мефістофель нейкі.

– Стары, за Мефістофеля дзякуй, ты ж ведаеш, што мне падабаюцца такія эпітэты. Так што ў самы яблычак. А хрэн яго ведае, можа гэта і не эпітэт. Ты вось што, збірайся і тэрмінова дуй да мяне на лецішча. Тут, стары, такое заварочваецца... – і трубка зарумзала перарыўнай пустэчай.

Ехаць не хацелася, але і не паехаць на кліч самога Каліёстра сучаснасці Венямін, на жаль, дазволіць сабе не мог, ужо вельмі многім у апошні час ён быў яму абавязаны.

Міхась Львовіч Армоцкі, у адрозненне ад шматлікіх цяперашніх алігархаў, пачынаў не з банальнай фарцы застойнымі дэфіцытамі, а, з'яўляючыся прадстаўніком інжынерна-тэхнічнага саслоўя, умудрыўся зарабіць першыя капіталы на падшыпніках, дакладней, нават не на саміх падшыпніках, а на шарыках да іх. Як гэта ў яго атрымалася пры абвальным спадзе айчынай эканомікі, – дагэтуль застаецца загадкай. На пастаянныя пытанні

журналістаў ён толькі аджартоўваўся, маўляў, у каго чаго не хапае, той тое і купляе, такая ўжо ў нас краіна. Раздабрэўшы на шарыках, ён паступова прыбраў да рук аптовы гандаль веласіпедамі, якія ўвайшлі ў правінцыі на цэлае пяцігоддзе ў моду з-за пагалоўнага зьяднення насельніцтва, потым адхапіў кусманчык ад нафтавага караваю, замуціў сумнеўную здзелку з продажам ваеннай тэхнікі ў адну падгулялую арабскую краіну, а нахлынуты скандал умела выкарыстаў для фінансава-крэдытных махінацый. Трэба аддаць яму належнае, усё гэта ён прарабіў адкрыта, навідавоку ў знямелай дзяржавы. Прыкупіўшы на грошы федэральнага ўрада ў гэтага ж урада некалькі магутных тэле- і радыёперадавальнікаў, Армоцкі сканструяваў найбуйную мыйную машыну для нашых мазгоў. Нядоўгі час пабыўшы намеснікам міністра стратэгіі і дзяржаўных сакрэтаў, ён раптоўна стаў асабістым сябрам краіны. Сяброўства з ім шукалі найбуйныя дзяржаўныя мужы, знакамітыя навукоўцы і артысты, ушчэнт згалелая творчая інтэлігенцыя з безадмоўнасцю прастытуткі гатовая была за драбязу скрыпец, музыцыраваць, выскокваць канканы, – адным словам, усюды ён быў званы і жаданы. Айчынная літаратура ды і гісторыя досыць увагі надалі падобным персанажам, аднак новыя Паўлы Іванавічы Чычыкавы і Грышкі Распуціны працягваюць з зайздроснай перыядычнасцю ўзнікаць на нашай шматпакутнай Бацькаўшчыне. Не можам мы без іх, такі воль запал.

Усю дарогу да Каліёстраўскага лецішча Веняміна Аляксеевіча асільвалі пакуты. Нявызначанасць – воль галоўны бізун бюракрата, крыніца ўсіх яго пошасцяў і болек. «Няўжо і сапраўды верне міністэрскі партфель? Ды быць не можа, – сэрца часцей калдыбалася, – становішча ўжо не тое, не тое становішча, – доўгія худыя

пальцы з дагледжанымі пазногцямі міжвольна барабанілі па вострых каленках, – а чаму, уласна, не тая? Усё, спыні сябе раскручваць! Прыедзеш увесь знерваваны, Армагедоныч (так Армоцкага часцяком звалі ў народзе) заўважыць, пішы прапала, пакуль не пакуражыцца, хрэн што скажа». Але думкі, паблукаўшы ў аддаленні, зноў вярталіся да заповітнай тэмы. «Калі абвешчаны курс на пераемнасць, дык чаму б і нас, старых... ды які ты стары, яшчэ і шасцідзесяці няма. Ну не могуць жа яны ўвомьрг усю абойму ў распыл...»

Пакінем пакуль нашага героя адзін на адзін з ягонымі пакутамі, а самі, балазе да Рублёўкі ў суботу не заўсёды хутка дабярэшся, пакружляем над чынавенскай тэмай. Веніямін Аляксеевіч, як і тысячы яго адзінаверцаў, свята спавадаў непахіснасць такога паняцця як абойма, або па-старому, па-абкамаўску – наменклатура. Лічылася, аднойчы патрапіўшы туды, чалавек пераходзіў у новую якасць, калі ён адказна ставіўся да сваёй кар’еры, не пераходзіў за абумоўленыя рамкі, сябраваў з кім дазволена і супраць каго дазволена, асабліва не высоўваўся, а, дасягнуўшы камандных вышыняў, набываў неацэнны досвед імітатара кіпучай дзейнасці, дык яму свяціла бронза непатапляльнага браняноса. Шмат чаго памянялася ў краіне, але закон абоймы, злёгка патрапаны першай хваляй хворых дэмакратыяй ідэалістаў, хутка аднавіў сваё дзеянне на ўсёй тэрыторыі краіны, ды яшчэ і вельмі ўдала прыстасаваўся да рынкавых адносін. Да прыкладу, шматлікія міністэрствы і ведамствы ператварыліся ў сямейныя, роднасныя і сяброўскія ўстановы, аброслыя шчыльнай павуцінай кішэнных фірм і канторак. Рухавік прагрэсу – даляр – заняў ганаровае месца ў душах службовага люду. Ну і, вядома ж, усё гэта прыкрывалася вышэйшымі дзяр-

жаўнымі інтарэсамі. Вось чаму Венямін Аляксеевіч у трывогах і надзеях ехаў на лецішча, ён ведаў усе запаведзі абоймы і разумеў толк у «ракіровачках». Менавіта яе вялікасць дача-лецішча ў апошні час зрабілася асноўнай дзеючай асобай нашай найноўшай гісторыі.

Вароты бяспумна расхінуліся, і на пляцоўцы справа ад дома Венямін убачыў з паўдзсятка машын са спецнумарамі. Большасць іх гаспадароў ён ведаў асабіста. Тужліва заныла сэрца: «Ужо ці не тэндар ён вырашыў наладзіць? З яго, цыніка, станецца». Паспешліва падняўшыся на ганак, ён амаль сутыкнуўся з галоўным рэдактарам адной з папулярных газет.

– Аляксеевіч, – па-прыяцельску пляснуў яго па плячы журналіст, – мае віншаванні, не магу гаварыць, лячу ў рэдакцыю, нумар спыніў, не крыўдуй. Усе там, – махнуў ён рукой углыб дома.

Збор як заўсёды праходзіў у вялікай гасцінай. Было накурана, на нізкіх століках стаялі бутэлькі з выпіўкай і лёгкія закускі. Ля вялікага амаль ва ўсю сцяну вакна ў белай кашулі без гальштукі ўзбуджана завіхаўся Армагедончы:

– Ну вась, нарэшце, і імяніннік, – пляснуў ён рукамі.

Усе адразу загаманілі, пацягнуліся з пацалункамі і поціскамі рукі. Венямін, яшчэ не разумеючы, што да чаго, але падпарадкоўваючыся гадамі выпрацаванаму рэфлексу, адразу выпрастаўся, напускаячы на сябе злёгку напышлівы, дурнаваты выраз твару, аднак, баючыся перайграць, паспяшаўся вырвацца з рытуальных абдымкаў і, паўстаўшы перад Армоцкім, агаломшана выдыхнуў:

– Што?

– Вы чуеце, ён яшчэ пытае: «Што?» Не, мілок, мы цябе, мабыць, і патанчыць за такую навіну прымусім, і песенькі ўсякія пахабныя паспяваць...

– Ды паспяваю я, патанчу, ты толькі не тамі, да інфаркту давядзеш...

– Міхаіл Львовіч, галубчык, – выяўляючы чынавенскую салідарнасць, амаль адначасова ўзмаліліся прысутныя, – абвясці ты яму вышэйшую літасць.

– Мяккацелыя вы, спадары, а без куражу ды добранькага прапярдону таварыская дапамога забываецца хутка. Ды воля ваша.

– Слухайце ўсе! – раўнуў громападобным голасам ужо ладна захмялелы генерал, – бацька гаварыць будзе!

– Дзякуй, галубчык. Дык вось, паважаны Веніямін Аляксеевіч, мною, запомні, мною, выклапачаны табе пост намесніка ў Ярмецкай акрузе, адпаведныя паперы падпісаныя. У панядзелак аб гэтым даведаецца шырокая грамадскасць.

Кроў стукнула ў галаву Веніяміну, налітымі злосцю вачыма ён абвёў узбуджаную публіку.

– Што ж вы так, непрыгожа, – крывячы тонкія вусны ў гадлівай ухмылцы, кінуў ён, – маёй высылцы радуецца. Не па-таварыску гэта, спадары.

– Якая высылка? Ты што, зусім чокнуўся пасля таго, як з міністэрскага крэсла выбілі?! – закудахтаў Армагедоныч. Рэзка спыніўшыся, ён злосна зашаптаў яму ў твар:

– Ну ты і прыдурак, я падазраваў, але не думаў, што настолькі. Вунь аднаклетачны генерал і той прасёк з паўпавароту. – Адскочыўшы ад збянтэжанага Веніяміна, ён гучна звярнуўся да вакольных:

– Праз Ярмецк у свой час колер нацыі прайшоў, так што шляхам правадыроў ідзеш, таварыш. Прашу ўсіх да стала. Добрую справу зрабілі. Разумнаму, правэранаму чалавеку дзяржава ўручае сваю камору і кузню.

Паступова да Веніяміна Аляксеевіча пачаў даходзіць праўдзівы сэнс ягонага прызначэння, прадказанага ў сне. Так, сапраўды, ён поўны крэтын, калі адразу не прасёк геніяльнасці задумы Армагедоныча і каласальную выгаду свайго новага становішча. Якое на хрэн міністэрства магло параўнацца з тымі перспектывамі, што давала яму ўлада намесніка. Перад ягоным унутраным позіркам прамільгнулі гістарычныя прыклады неабмежаванай улады намеснікаў у Сібіры, на Каўказе і ў Сярэдняй Азіі. Так, шчасце і багацце самі ішлі яму ў рукі, наогул, якое там ішлі? Іх прынёс і паклаў да яго няўдзячных ног усемагутны Міхаіл Львовіч. Венямін закруціў галавой, дабрадзея стаяў ля акна і гаварыў па мабільным тэлефоне. Перапыніўшы выбачальнай усмешкай губернатара, які нешта талдычыў пра персанальны самалёт, што належыць кожнаму намесніку, ён кінуўся да Армоцкага.

– Армагедоныч, прабач мне вялікадушна, гэта подлы прыроджаны гонар ува мне закрычаў. Ды я табе гатовы рукі цалаваць, ты ж мяне ведаеш, усё зраблю як трэба.

Суразмоўца, не адрываючыся ад тэлефона, павольна выставіў наперад левую руку, але раптам рэзка схваў яе за спіну і, прыкрыўшы трубку, прашапялявіў:

– Грашыма аддасі, а пра цалаванне рук дакладуць наверх, потым непрыемнасцяў не абярэшы.

Застолле было нядоўгім, але бурным. Першы тост паднялі за веліч улады, якую ім даверана прадстаўляць, потым – за дабрадзея. Трэці прапанаваў Армоцкі:

– Мы часта глядзім на неба, і яно лупае нам у адказ сваімі барановымі шкельцамі, нямая пустэля, часам выдатная, часам наадварот гідкая, але, заўважце, заўсёды маўклівая. Крычы ёй, што прыйдзе ў галаву, стаў

эксперыменты, даўбі ракетамі – нуль эмоцый. Так і наш электарат, адзінае, што прыводзіць яго ў замяшанне – гэта магутныя раскаты грому. Помні, Венямін, гэтую прыпавесць. Табе аказаны вялікі гонар быць намеснікам самога Грома ў багатай людзьмі акрузе. А там, глядзіш, слава дзяржавы і наша багацце не Сібір'ю, а тваім удзелам прырастаць стануць.

Выпілі за намесніка, потым і за самога Грома. Ужо памкнуліся разыходзіцца, як хтосьці прапанаваў тост за вялікую Расію.

– Тады не чокаючыся, спадары, – хіхікнуў Армагедоныч.

Усе зарагаталі і задаволеныя сабою знарочыста журботна паднялі келіхі.

СПАКУСА СТОЛАНЧАЛЬНІКА

Павел Міронавіч Карчагін не браў хабару. За дваццаць пяць гадоў службы ў розных грамадзянскіх ведамствах ён паступова рос па канцылярскай частцы і вось да сваіх пяцідзсяці двух даслужыўся да начальніка аддзела аднаго з упраўленняў. З прычыны далікатнасці тэмы, апусцім яго назву, ды і я даў слова не ўдавацца ў падрабязнасці.

Так ужо здарылася, што за доўгія гады працы ніхто Паўлу Міронавічу хабару не прапаноўваў, а сам ён неяк бянтэжыўся. Намёкі на гэтую далікатную тэму, нават з боку калегаў, уганялі яго ў фарбу, і ён спяшаўся згарнуць гутарку. Калегі ў сувязі з гэтым аднадушна думалі, што Міроныч па частцы пагрэць рукі яшчэ той дока. Разоў з тры на яго пісалі ананімкі, прызначалі праверкі, нават дахаты адказныя таварышы прыходзілі. Але няма бяды без дабра: пасля другога «прамывання», бачачы яго акуратную галечу, перасунулі ў чарзе і далі добрую трохпакаёвую кватэру, вядома, пры саўку было лягчэй – і палёгкі, і прадпайкі, і спецсталоўка, і пуцёўкі, і дзіцячы адпачынак, ды ці мала яшчэ чаго... Што дарма душу верадзіць?..

Служыў сабе чалавек пры паперы і служыў. Папера, яна сваім самастойным жыццём жыве. Яна можа і пад сукно нырнуць, як у вір, а можа такія каленцы выкінуць, што, брат ты мой, толькі трымайся! Улады без паперы няма, гэта даказана паперай і замацавана адбіткам гербавай пячаткі. Таму службоўцы яе яшчэ задоўга да егіпецкіх часоў былі ў пашане і дастатку. Яны заўсёды былі патрэбныя, але іх заўсёды было мала. У бюракратыі як нідзе празмерная колькасць непазбежна губіць якасць, але, на жаль, зайздрасць – вечны спадарожнік чалавека. Накштат, не дзіва – сядзі сабе крэслі гліняную таблічку або пёркам скрыпі, а грошыкі на выгоды табе самі ў кішэшы і цякуць. Вось з гэтай падманнасці ўсё і пачалося – і блат, і кумаўі, і бедныя п’янтосы-сваякі, і іншыя няўдачнікі і няздары. Так паступова асноўны скрэп дзяржавы – пісцоў і папераводаў – абпакасцілі, зганьбілі і ператварылі ў папяровыя душы, а да нашых дзён слова «службовец» і зусім зрабілі лаянкавым. Аднак мудрацамі заўважана: як толькі ўлада дапускае здзек і абыякавасць да свайго службовага чалавека, яна сама пачынае марнець і ў хуткасці памірае. Але да нашай гісторыі гэта мае ўскоснае дачыненне.

Чарговага наведвальніка, вельмі прыемнага маладога чалавека, Павел Міронавіч з добрымі пажаданнямі праводзіў да дзвярэй свайго кабінета і, пажадаўшы поспехаў, вярнуўся да патрабавальнага гуду апарату ўнутранай сувязі.

– Слухаю вас, Мяфодзій Маркавіч. Так, усе даведкі па нашым рэгіёне гатовыя, – паважліва, але без усякага запабягальнага прыдыхання дакладваў ён начальніку глаўка, чалавеку ўладнаму і непрадказальнаму. – Магу дакладасці праз дзесяць хвілін... Добра, праз паўгадзіны буду.

Апусціўшы трубку на рычаг, ён ужо было пацягнуў-

ся да кнопкі выкліку сакратара, калі ўбачыў на невялікім прыстаўным століку, за якім толькі што гутарыў з наведвальнікам, шчыльны даўгаваты канверт. «Шакаладку ці што ў пакет засунуў? Ну, народ», – падумаў Карчагін, устаючы і перахіляючыся праз стальніцу. Яшчэ пальцы не паспелі крануць гэтага нятоўстага папяровага брыкеціка, як Паўла Міронавіча нібы кіпенем абдало. Ён адшморгнуў руку, чамусьці зірнуў на гадзіннік – было адзінаццаць дваццаць. Кроў стукала ў скроні. Ажыў селектар, і гучна абпаліў голас сакратаркі:

– Да вас Спіцын...

– Ён адзін?

– Павел Міронавіч, вы дзе? Вас дрэнна чуваць... Дык Спіцыну можна зайсці?

Кінуўшыся наперад, ён схапіў канверт, у ім навобмацак сапраўды быў не шакалад. «Госпадзі, ды зашто ж мне такая ганьба! Зараз увойдзе гэты праныра Спіцын, і ўсё адкрыецца».

Ён хутка вярнуўся ў сваё крэсла, высунуў сярэдняю левую шуфляду стала і паспешліва, як быццам канверт мог абпаліць яму далонь, саўтануў яго ў далёкі кут. Прыняўшы як мага больш абыякавы выгляд, ён націснуў кнопку селектара:

– Хай Анатоль Анатолевіч заходзіць.

– Дабрыдзень, шэф, – паціснуўшы працянутую руку, ён расчыніў тонкую тэчку і пачаў нешта тлумачыць Паўлу Міронавічу.

– Пачакаеце, гэта пасля! А зараз мігам да Кірылы Дзянісавіча і праз сем хвілін... – начальнік зірнуў на гадзіннік, стрэлкі паказвалі адзінаццаць дваццаць дзве.

– Усяго дзве хвіліны, – машынальна вымавіў ён...

– Якія дзве хвіліны? – здзіўлена ўскінуў стрыжаную галаву Спіцын.

– А вам якая справа?! – злосна раўкнуў Карчагін, – мне праз пятнаццаць хвілін Мяфодзію Маркавічу дакладваць, а вы, як цялё, яшчэ тут топчацеся.

Спіцын, не адчуваючы за сабою віны, па-вайсковаму дэманстратыўна развярнуўся праз левае плячо, не спяшаючыся выйшаў, пакінуўшы дзверы напаўадчыненымі.

– Тамара Аўгустаўна, – знарочыста гучна звярнуўся ён да сакратаркі, – якая яго сённяя муха ўкусіла?

– Не ведаю, з раніцы быў у добрым настроі...

Увесь астатак дня пайшоў наперакасяк. Сваім дакладам начальніку глаўка Павел Міронавіч застаўся незадаволены, той кудысьці спяшаўся, слухаў няўважліва і млява. «А можа, і яму таксама саўганулі? – падумаў начальнік адзела і асёкся, – ты ўжо зусім з глузду з'ехаў».

Падчас абеду кавалак не лез у горла. Падавалася, усе косяцца на яго, шматзначна падміргваюць, адпускаюць нейкія двухсэнсоўныя жартачкі. Ні з таго ні з сяго прыліп Бранчэўскі, чалавек нахабны, з устойлівай рэпутацыяй хабарніка. «Яго мне толькі не хапала!»

– Паша, ты сённяя нейкі агаломшаны? Можа, дома што здарылася?

– Супакойся, дома ў мяне ўсё нармалёва, табе чаго трэба?

– Фу, які ты грубіян! Чаго трэба, чаго трэба? З таварышам параіцца вырашыў.

«Ну вось, дажыўся, Мішка Бранчэўскі мяне запісаў да сябе ў таварышы! Ды што ж гэта ў мяне на ілбе напісана?»

– Слухай, Паш, Цюмень жа твая?

– Мая.

– Выдатна. Давай сённяя ў добры рэстаран сходзім, пасядзім, – панізіў ён голас, – трэба адным мужыкам дапамога. Яны ў даўгу...

– Ды не павінны яны мне нічога. Сённяя не магу.

Замахайшы рукамі на бурныя пратэсты Міхася, Карчагін, не чакаючы ліфта, стаў паднімацца на свой паверх.

У галаве сашчапіліся дзве думкі, дзве істоты, два вечных спаборнікі. Першы, сумленны, дакараў:

– Скурвіўся. Да гэтага не браў. Ды і сённяя, выходзіла, таксама нахштальт як бы і не браў. Чалавек пакінуў канверт. Ты ж не глядзеў, што ў гэтым няшчасным канверце. Як, што? Не будзь наўным – даляры там. Ды зашто даляры? Я яму і так яшчэ за тыдзень усё аформіў, усё па законе. Мне за гэта зарплату плоцяць.

Слова зарплата чамусьці выклікала саркастычную ўсмешку. Калі б жонка не знайшла нейкую мудрагелістую працу за шэсцьсот баксаў у модным выдавецтве, хрэн бы яны на яго сем тысяч у месяц пражылі.

Дачакаўшыся слабінкі, наперад выступіў другі спаборца, больш нахабны і напорысты:

– Ды ты што, поўны дурань? Ідзі хоць паглядзі, што сунулі? Што ты з сябе дзяўчынку строіш? Сам жа які год нудзішся, маўляў, ішачу як пракляты за драбязу, усе грабуць пад сябе, кватэры купляюць, лецішчы будуюць, на Кіпрах і Канарах жываты грэюць. Нябось, Мішку Бранчэўскаму катэгарычнага «не» не сказаў. Сённяя не магу! А заўтра або паслязаўтра можаш? Што, і хочацца і колецца? Пенсія не за гарамі. На хрэн ты дзяржаве будзеш патрэбен? Здохнеш, і вяночка ніхто з адміністрацыі не дашле. Ды і з чаго б гэта вяночак? Невялікая фігура. На тваіх вачах, з тваёй дапамогай расцягваюць багацце краіны па кішэнях ды сусеках. Ты што, сляпы? Або ўсе гэтыя... інскія, ...аўскія, ...індзіны сваім гарбом мільярды зарабілі? Плюнь і расцяры!

– А як жа паняцце гонару, сораму? - узвіўся прыстойны, — адзін раз спатыкнешся і ўсё, пайдзеш па

нахільнай. Чужая капейка, яна душу хутка гвалціць. Што дзецям скажаш?

– А ты не гвалтуйся! Ты на старасць збірай, каб тым жа дзецям клопатам не быць. Што ім скажаш? А што ім гаварыць? Яны ў цябе не грудныя, горш будзе, калі яны скажуць: дурань у нас баця быў, затое сумленны.

У прыёмнай ён зходу кінуў:

– Мяне ні для кога няма. Я працую з дакументамі.

Тамара Аўгустаўна, адарваўшыся ад тэлефона, нешта паспрабавала сказаць, але не паспела.

Зайшоўшы ў кабінет, Павел Карчагін замкнуў дзверы, зашморгнуў запавесы, уключыў настольную лямпу і рашуча высунуў сярэдняю левую шуфляду стала. Шчыльнага даўгаватага канверта з матавай паперы там не было...

– Што за чартаўня?.. – Ён напераменку стаў выцягваць іншыя скрыні, забітыя сасланымі ў адлежку паперамі. Усё пераварушыў. Канверта нідзе не было...

Зацёхкаў селектар. Павел Міронавіч націснуў кнопку і толькі набраў паве́тра, каб адчытаць Тамару, як тая, відавочна прадчуваючы лупцоўку, хутка загаварыла:

– Выбачайце, але гэта неадкладнае. Да вас таварышы з органаў прыйшлі. Гавораць, па вельмі важнай справе.

– Хай заходзяць, – паніклым голасам вымавіў Карчагін і, адразу неяк пастарэўшы, пайшоў адмыкаць дзверы.

У кабінет увайшлі двое. Прадставіліся і, папрасіўшы дазволу прысесці, пачалі выпытваць яго меркаванне пра былога калегу – Астапчука Сцяпана Прохаравіча, які на пачатку рэформаў з размахам залунаў на дзяржаўных вярышнях.

Аўтаматычна адказваючы на пытанні чэкістаў, Павел Міронавіч быў унутрана сціснуты і ўсё чакаў пытання аб няшчасным канверце. Якое ж было ягонае здзіўленне, калі маладыя людзі, падзякаваўшы за дапамогу, развіталіся.

Расшпіліўшы верхні гузік кашулі, ён паслабіў гальштук і, адкінуўшыся ў крэсле, падумаў: «Самы час прасіць Тамару прынесці валяр’янкi».

Тамара Аўгустаўна, адданы і правераны шматгадовай працай кадр, бязгучна паўстала на парозе.

– Павел Міронавіч, вы будзеце сварыцца, – вінавата пачала яна, – рэч у тым, што, пакуль вы абедалі, я была змушаная забраць з вашага стала канверт і перадаць яго маладому чалавеку, які быў у вас з раніцы...

Шэф сядзеў з шырока адчыненым ротам, цяжка дыхаў і павольна заліваўся здрадлівай фарбай, якая па-дзіцячы абпальвала шчокі. Словы захраснулі дзесьці глыбока ў горле.

Сакратарка і зусім паніклым голасам працягвала:

– Ён так прасіў, гаварыў, што калі спозніцца хоць на пяць хвілін, яму не насіць галавы. Справа ж падсудная. Пераканаў ён мяне. Вінаватая, узяла на сябе адказнасць. Мы зашлі ў кабінет, пашукалі. Мне здалося, што адна шуфляда стала нібыта высунутая. Прабачце. Вось такая гісторыя. Я аддала яму канверт. Ён у прысутнасці Наташы з машбюро напісаў распіску...

Карчагін застагнаў.

– Ды не хвалойцеся, усё добра. Вось распіска, а гэта ён прасіў перадаць вам, – і яна паклала перад ім тры даўгаватыя бледна-зялёныя паперкі.

Гэта былі падобныя на амерыканскія даляры білеты дабрачыннай латарэі забаўляльнага цэнтра «Спакуса».

ДЗІКІ ШОРАЦ

Горад, з яго абкуродымленымі падслепаватымі днямі і начамі, бязлітасна грукатлівым жалезам, адступаў павольна. Яшчэ доўга справа і злева сярод прыгажосцяў перадгор'я, нібы выродлівыя прывіды, узнікалі недарэчныя будынкі, акружаныя лапікамі падрапанай чалавекам зямлі.

Машына з лёгкім шамаценнем кацілася па чорным, у вясёлкавых разводах ад нядаўняга дажджу, асфальту. Гаркавы пах намоклай скошанай травы беспаспяхова спрабаваў перабіць прыкрасць разагрэтага бітуму. Яшчэ некалькі паваротаў – і вось яны, горы. Няроўнымі, накат на накат зялёнымі хвалямі, яны збеглі да далёкага гарызонту, каб там, на краі бачнага свету ўспеніцца бялявымі, як прыбой, снягамі Саян.

Першакласная дарога тоўстай шараватай змяёй павольна выгіналася ў неглыбокіх логах, здушвала прагнымі кольцамі ўзгоркі, ляцела прама стралой па абалонах шумлівых рэчак. «Памятаеш, як з тваёй падачы пачыналі будаваць гэтую дарогу? Колькі было шуму, папрокаў у манілаўшчыне, авантурызме, а атрымалася, мабыць, не горш, чым у Швейцарыі», – думаў Іван, з цеплынёй гледзячы на знаёмыя з дзяцінства мясціны. Твар яго хмурыўся, калі погляд натыркаўся на безгаспадарна кінутыя ля дарогі бяр-

венне, высыпаны пад адхон друз або разараную па касагоры лугавіну, разараную, што крыўдна, без усякай мэты. Вока вопытнага гаспадара заўважала ўсё. Новыя кіраўнікі недалюблівалі, калі ён у першыя гады пасля перавыбрання прыезджаў і ўладкоўваў ім сапраўдныя райкомаўскія лупцоўкі. З гадамі астыў, махнуў рукой, маўляў, за што змагаўся, на тое і напароўся. Не было б дарогі, і бязладзіцы было б менш, а тут хіба за ўсім угледзіш?

Іван не лічыў сябе заімшэлым партапаратчыкам, да пяцідзсяці (дзсяць з якіх прыйшлося на пераломку краіны) ён славіўся цалкам моцным гаспадаром, нядрэнным упраўленцам, жыві з дастаткам, яго любіла сям'я і паважалі сябры.

Кіраўніком гэтага самага аддаленага ссыльна-пераселенага раёна яму лёсіла быць у першыя каламутныя гады ельцынскіх завіхрэнняў. Як тады пазбеглі пагромаў па ўсёй краіне, абмежаваліся адным Каўказам, – аднаму Богу вядома! Неяк вылез. Жывіць стала лягчэй, ну і добра.

І тады і зараз яго душа хварэла за Мустаг. За прыгожую, самотную і напышліва-ганарлівую гару, якая ўзвышалася над наваколлямі. Каго б ні прывозіў ён у родны край, як толькі машына праязджала Мунды-Баш і ўзбіралася на адзін з самых высокіх сваіх уздымаў, Іван пачынаў нервавацца, адказваў неўпапад і, нарэшце, паказваў кудысьці налева, урачыста выгукваў:

– Вось Мустаг!

Па-шорску Мустаг – гэта ляднік, а пры гаспадарскім падыходзе – рай для горналыжнікаў. Першыя трасы пачалі будаваць тут яшчэ задоўга да новай дарогі. Гара вабіла, клікала, цягнула да сябе, збліжала чужых людзей, а сяброў ператварала ў непрымырых ворагаў. Дзіўная гэта была гара. Мясцовыя лічылі яе святой, месцазнаходжаннем духаў продкаў. Гара чакала сваіх заваёўні-

каў, а справа гэтая была нялёгкай, ды Івану са школы не падабаліся простыя задачкі, справы, людзі, жаданні. Колькі чалавек з-за гэтай любові да складанасцяў вытрымаў, адна яго сакратаўская лысіна ведае.

Сёння Іван не спяшаўся на спатканне са сваёй любімай гарой. Ён на яе пакрыўдзіўся. Пасля доўгіх гадоў вернасці гара з ганебнай паспешнасцю капрызнай дзяўчыны здрадзіла яму. Вядома, гара не пры чым. Віной усяму грошы, зайздасць і яшчэ раз грошы. Крыўда, як у дзяцінстве, нараджала пачуццё бездапаможнасці і адзіноты. Хацелася заплакаць ад жалю да сабе, да доўгага і цяжкага жыцця, пройдзенага плячо ў плячо з людзьмі, якія сталі ўадначас чужымі. Тры яго лепшыя і правераныя сябры вырашылі зрабіць яго згаворлівым. Іван быў супраць продажу гары чужынцам, і сябры, каб не выпусціць добрыя грошы, напісалі ў міліцыю, а там сфабрыкавалі крымінальную справу, абвінаваціўшы яго ў махлярстве. Жонку, дзяцей і знаёмых цягалі на допыты. Зганьбаваны, ён кідаўся ў падпісцы аб невыяздзе, як воўк за чырвонымі сцяжкамі. З усіх высокіх пастоў яго, як гэта ў нас водзіцца, імгненна паперлі. Папаўзлі чуткі і плёткі, адна жахлівей другой. Не адчуваючы за сабою віны, ён усё ж баяўся за сям'ю. Яму трэба было дакладна ведаць, да чаго рыхтавацца, а распавесці аб тым мог толькі адзін чалавек.

Не даязджаючы да пасёлка, Іван звярнуў на грунтавую дарогу, якая рэзка брала ўгору. Ён ведаў, што, папятляўшы з дзесятка кіламетраў, зможа пазбегнуць непатрэбных сустрэч, вінавата апушчаных вачэй, паказной спагады, пустых гутарак і мноства іншых непрыемнасцяў. Да нядаўніх падзей, якія ўзрушылі яго, здавалася б, ужо трывала ўстоянае жыццё, ён ніколі не задумваўся аб пакрыўджаным чалавеку, спавядаючы прынцып «на пакрыўджаным ваду возяць». Стаўшы начальнікам, ён сабе ўжо і не

ўяўляў, што яго можна пакрыўдзіць. Крыўдзіў сам. І вось крыўда пасялілася ў яго хаце, услед за ёй прыйшла няўпэўненасць, а потым і страх, страх бездапаможнасці. Кожны з нас, сутыкнуўшыся з халоднай абыякавасцю дзяржаўнай машыны, у лічаныя дні становіцца заўзятым анархістам. Цынiзм, з якім дзяржава растоптвае асобу, адкрываецца для самой гэтай асобы толькі пасля судотыку з вядомымі органамі. Не дай нам Бог выпрабаваць гэта на сабе. Як часта ў аснове пошуку ісціны і абароны дзяржаўных інтарэсаў ляжыць звычайная карысць, хлусня і данос. Багіня правасуддзя сляпая, але нейкі вар'ят уклаў у яе руку меч. Злая насмешка над разумным сэнсам: невідущая з нажом у руцэ, крамсаючы ўсё на сваім шляху, па локці ў крыві прадзіраецца да нейкай міфічнай ісціны, якая жыве, магчыма, толькі ў яе сляпым уяўленні.

Вакол жыла, кіпела і буяла прырода. Мільёны неведомых стварэнняў поўзалі, лёталі, бегалі, пладзіліся, гінулі і бестурботна радаваліся кароткім імгненням адпушчанага ім жыцця. Травастой густы і буйны прагінаў сваім зялёным цяжарам логі, гуў меданосам, і гэты роўны гуд, уплецены ў ціхі шэлест лісця, падаваўся лёгкім дыханнем паўдзённых гор.

Іван ужо даўно спыніў машыну, расхінуў дзверцы і глядзеў у зялёнае люстэрка лета. Ён бачыў у ім дзяцінства, яшчэ жывую маці. Прапашчы атэіст, у апошнія гады паступова вяртаўся ў натуральны стан веры, часам стоячы перад абразом ва ўтульным, мігатлівым свечкамі прыцемку, ён лавіў сябе на думцы, што ў Багародзіцы маміны вочы, і, падавалася, нават чуў яе голас: «Мацуйся, сыночак, ты ж у мяне вунь які дужы, салодкае жыццё – яно толькі ў чужым акенцы».

Зірнуўшы на гадзiннiк, Іван прыспешыў, зноў закалыхалася, занырала дарога. Хутка ён выскачыў на ас-

фальт і хвілін праз дваццаць быў ужо ў Кабырзе. Пакінуўшы машыну ля хаты рыбака, перагрузіўшы ўсё неабходнае на доўгія шорскія лодкі, пагаварыўшы са знаёмымі, ён з Валерам Чапаковым і старым Гурзом паплыў уверх па Мра-Су. Дзесьці там, далёка, дні з тры шляху, у старым, яшчэ, пэўна, калчакоўскіх часоў дыхтоўным зімоўі жыў старадаўні, як легенда, пустэльнік. Мясцовыя звалі яго Дзікім Шорцам. Як і калі ён з'явіўся ў гэтых гарах, ніхто не памятаў, нават старыя.

Лодкі спрытна слізгалі па празрыстай і на здзіўленне глыбокай для гэтай пары вадзе. Апісваць прыгажосці горнай, бурнай на перакатах ракі мне падаецца пустым заняткам. Хто хоць аднойчы гэта бачыў і ўдыхаў прастор, які ляціць у твар з маленечкімі іскрынкамі вады з-пад носу маторкі-крэмна, той і сам уявіць гэты вечны цуд. А хто не бачыў – таму і не трэба, усё роўна перад ім узнікае мёртвы глянец рэкламнага плаката.

Значавалі ў Шор-тайзе – маленькай беднай вёсцы, некалі цэнтру родавага ўдзелу аднаго з наймацнейшых князёў Шора, хто па паданні і даў назоў цэлай народнасці. Вёску ўзімку асільвалі ваўкі, улетку гнюс і камары, аднак жыхары не звярталі ўвагі ні на тых, ні на іншых: ім было некалі. Праца, цяжкая і нудная, як сотні гадоў назад, займала ўвесь час абарыгенаў. Хутка сціралася раскосая прыгажосць у моладзі, і разам з галечай прыходзіла доўгая пара бязчасся, якая перарастала ў старасць. Хваробы і гарэлка давяршалі кароткі век шорца.

Праз два дні яны дабраліся да месца. Справа з гары ў раку скатваўся бурны ручай. Распужаўшы тоўстых з чорнымі спінамі харыусаў, што нежыліся ў сцюдзёных струмянях, падарожнікі выцягнулі лодкі. Праваднікі засталіся ўладкоўваць лагер, а Іван, узваліўшы на плечы вялікі заплечнік з пачастункамі, пайшоў далей адзін. Дарога была

цяжкой. Ледзьве прыкметная сцежка спачатку чаплялася за невялікія камяністыя ўступы ўздоўж ручая, а затым і зусім палезла амаль строма ў гару. Іван спяшаўся. Яшчэ пару гадзін, і ён атрымае адказы на ўсе свае пытанні.

Упершыню яго правялі па гэтай мудрагелістай звярынай сцежцы гадоў пятнаццаць назад. У пракурора раёна знік сын. Паехаў у горад і згінуў. Што толькі не рабілі – вынікаў нуль. За тры месяцы пакут бацька з маці ледзь было не крануліся розумам, тады хтосьці і параіў Ігнату Пятровічу схадзіць да Дзікага Шорца. Часы былі яшчэ партыйныя, і за такія паходы маглі строга спытаць як з камуніста і пракурорскага работніка, але бацькаўскае сэрца спалохаць цяжка. Іван на той час быў намеснікам старшыні выканкама і, мабыць, адзіным у горадзе чалавекам, якога ведалі і якому верылі шорцы. Калі яны, вымакляя пад восеньскім дажджом, да ночы дабраліся да закінутых у глухой тайзе будынкаў, іх засмуціў паўсталы прама з цемры невысокі чалавек, абвясціўшы, што Шорца няма, і калі будзе, ён не ведае. Праваднік раіў перадыхнуць да раніцы і вяртацца.

Заначавалі ў маленькай лазенцы. Раніцай Іван пазнаў у начным незнаёмцу свайго аднакласніка Мішку Самсонава. Пасля няшчаснага выпадку на паляванні Мішка застаўся калекай. Лекары здзіўляліся, як яшчэ выжыў. Сому, як яго цвялілі ў школе, развярнула правую палову твару, калі ён спрабаваў дастаць са ствала нявыстралены патрон. Жонка не выцерпела ягонага знявечання і кінула, людзі шарахаліся, пластычныя аперацыі тады былі рэдкасцю, ды і каштавалі вялікіх грошай. Каб не спіцца, Мішка сыйшоў у горы, узімку зарабляў пушнінай, улетку нарыхтоўваў дзікаросы. З гадамі здзічэў, да незнаёмых людзей наогул перастаў падыходзіць, зрэдку з'яўляўся ў маці. Іван доўга рас-

павядаў яму навiны, памаленьку выпытваючы пра Шораца. Пасля гутарак туман вакол таямнiчай фiгуры не то шамана, не то святога толькi згусцеў. Сам ён прыйшоў на наступны дзень да абеду са здаравенным берасцяным палукашкам за плечамi. «Траўкi прынёс», – растлумачыў Мiшка i паспяшаўся насустрач вялiзнаму сiвабародаму старому з пранiзлiвымі шэрымі вачамi.

У хацiну, над уваходам у якую вiселi тры чэрапы: аленя з вялiкiмi галiнамi рогаў, а па баках – ваўка i вялiзнага мядзведзя, Iгнат Паўлавiч зайшоў адзiн. Выйшаў пракурор праз гадзiну. Ён быў бледны, з застылымі ад страху вачыма. Праводзячы iх да велiзарнага, пацярпелага ад маланкi кедра, Шорац, уважлiва зiрнуўшы на Iвана, гучным траскучым голасам вымавiў:

– У цябе, парцейны, усё будзе добра, прыходзiць да мяне па чужых патрэбах будзеш часта, а па сваёй – годкоў праз пятнаццаць.

Цела сына пракурора знайшлi пад грудай смецця ў склепе закiнутаў помпавай станцыi. Як i прадказаў Шорац, забiлi яго сябры па iнстытуце «ад нуды», як яны заявiлi на судзе.

Вось ужо знаёмы ўздам, яшчэ паварот, невялiкi спуск – i на сонечным касагоры, абароненым ад вятроў падковай стромых скал, сярод векавых кедраў павiнны з'явiцца цёмныя бяровенiстыя будынкi, прыхаваныя цяпер густой летняй зелянiнай. Адвячоркава спявалi нябачныя ў лiстоце птушкi, напоенае лясным разнатраўем цёплае паветра прыцiскалася да зямлi, дыхалася лёгка i смачна. У знявечанага нябесным агнём кедра сядзеў з абстрагаваным тварам худзенечкi Мiшка. Густая чорная з сiвiзнай барада закрывала яго твар, толькi там, дзе была рана, валасы раслi неяк няроўна, жмутамi.

– Прывітанне, аднакласнік, – узрадаваўся Іван, скідваючы на зямлю заплечнік і прысаджваючыся побач. – Чаго маўчыш? Я вам пачастункаў прынёс.

– Спазніўся ты, Іван, на тры тыдні спазніўся, не дачакаўся цябе Селіван Пракопавіч...

– Ды нічога, я яго дачакаюся, мне сёння спяшацца няма куды, пагасцюю пакуль у вас, па гаспадарцы дапамагу. Я двума лодкамі прыйшоў, там і дошкі, і прылады.

– Глухімі вы там, у горадзе, усе сталі, я табе гавару – памёр Шорац. Цябе ўсё чакаў.

У Івана перахапіла дыханне, ліловыя плямы заскакалі перад вачыма, прыкрасць і пустэча з подыхам скразняка наваліліся на яго. Горы, людзі, асабістая бязладзіца раптам перасталі існаваць. Пульсуючы рытм часу выцягнуўся ў адну бесперапынную, бясконцую лінію, як быццам нешта падсумоўваючы. Ужо сцямнела, на высокім небе запаліліся памінальныя зоркі, а дзве аднолькава згорбленыя горам фігуры ўсё яшчэ сядзелі ля мёртвага дрэва, пакуль не зліліся з цёмна-фіялетавай цямрэчай бязмесячнай летняй начы.

ГУБЕРНСКІ СХОД

– Як? Вы не любіце правінцыю? – узбуджана выклікнуў Свірыдкін, сівы спадар перадпенсійнага ўзросту, які ўзначальваў у абласной думе групу спачувальнікаў. – Ну, гэта ж, як бы ямчэй сказаць, нетактоўна з вашага боку. Вы ж чалавек з цэнтра. І на табе, такі ляп! У былыя часы... – ён шматзначна падняў вялікі палец.

«Божа, як жа добра, што цяпер не “былыя часы”», – падумаў, пацепваючыся, Васіль Андрэевіч, сталічны службовец, які прыбыў у энскую губерню разбірацца ў заблытанай цяжбе паміж губернатарам і заканадаўцамі.

– Ды што ж ты, Арэст Георгіевіч, на госця напусціўся, – адазваўся з суседняга стала дэпутат са смешным прозвішчам Мазайка, – вы яго, Васіль Андрэевіч, не слухайце, сам-то ён разы чатыры парываўся драпака задаць з гэтай самой правінцыі. А яго ў сталіцах не прынялі.

– Ужо я б на вашым месцы наогул бы памаўчаў. Толькі аб уласнай выгадзе і думае, ды як бы паразумнічаць перад прыезджым начальствам, а мяне клопат аб роднай зямлі грызе.

– Грызе, Арэстушка, толькі зайздасць цябе грызе. Як быў ты чыжыкам абкамаўскім, як шасцярыў усё жыццё, так і цяпер халуйствуеш...

– А ты... – задыхаючыся ад абурэння, павярнуўся за падтрымкай да госця Арэст Георгіевіч, – не, вы толькі паслухайце, гэта я халуй? Ды гэта ж абраза народнага абранніка! Ды я ж засуджу цябе, пыса кулацкая...

На гучныя крыкі ў кабінет устрывожана зазірнула мілавідная сакратарка старшыні мясцовых заканадаўцаў і, не звяртаючы ўвагі на гатовых кінуцца адзін на аднаго дэпутатаў, як быццам іх зусім не было ў кабінэце, ветліва запрасіла Васіля Андрэевіча абедаць.

Той, надарыўшы маладзіцу ўдзячнай усмешкай, стрымгалоў кінуўся ў калідор.

– Вераніка, вы выратавалі мне жыццё! Пастойце, яны ж там паб'юцца...

– Шчас! Гэта ў іх эмацыйная разгрузка перад абедам. Да вечара памірацца.

– Не, вы ўяўляеце, я толкам і сказаць нічога не паспеў, а быў абвінавачаны ў нелюбові да правінцыі. Абсурд, я сам вясковы!

– Ай, не бярыце вы гэта ўсё так блізка да сэрца. Яны, каб вы не былі са сталіцы, маглі і ў здрадзе Радзіме папросту абвінаваціць.

«Вось гэта ўліп, – разважаў Васіль Андрэевіч, без апетыту сёрбаючы свой любімы і, трэба аддаць належнае, наварысты гарохавы суп. – Калі далей справы так пойдучь, цялега мне ва ўпраўленне будзе забяспечаная. Цябе папярэдзвалі: ніякіх ацэнак, ніякіх характарыстык, толькі збор фактаў. Ды якія тут ацэнкі, сказаў усяго толькі: пашанцавала, маўляў, што пасля службы ў войску ў вёску не вярнуўся. Ну і кадры! Гэта ж трэба, лоха з мяне вырашылі зрабіць, абыдуцца! Не на таго натрапілі! Не хочуць па-чалавечы, будзе ім па-чынавенску».

Пасля абеду ён адмовіўся ад запланаванай экскурсіі на адну з мясцовых прыродных славукасцяў, чым вельмі

засмуціў прыймаючы бок. Прайшоў у адведзены яму кабінет, запатрабаваў стэнаграмы пленарных паседжанняў і засеў за чытанне. Да вечара начарна быў ясны агульны расклад сіл. Высокі сход уяўляў сабою чатыры няроўныя групы, існыя, хутчэй за ўсё, на парытэтных пачатках, а па аднадушнасці, з якой выбраннікі галасавалі за прыняцце рашэнняў, датычных эканомікі, гандлю і крэдытаў, у дапытлівую галаву сталічнага службоўцы ўкраслася вельмі прыкрасная думка, аб сутнасці якой не складана было здагадацца. Да таго ж, умудроны бюракратычным досведам, Васіль Андрэевіч у надзейных сяброў «адтуль» навёў адпаведныя даведкі, з якіх вымалёўвалася найдзівосная карціна. Аказваецца, усе народныя слугі вобласці, уключаючы самых лютых бальшавікоў і пралетараў, адносіліся да класа ўласнікаў, якія маюць у валоданні ад двух да сарака сямі фірм і прадпрыемстваў.

Пакарпеўшы над паперамі да цемры, чыноўнік вырашыў прагуляцца пешкі. Толькі што прашумеў бойкі чэрвеньскі дожджык. Горад, распалены за дзень, яшчэ не паспеў выкіпяціць упалую на яго вільгаць. Вуліцы аддана глядзелі ў неба сотнямі алеістых, з млявай павалокай лужын, у якіх павольна плавалі рознаколерныя зрэнкі ліхтароў. Твары сустрэчных жанчын свяціліся матавай таямнічасцю, сэрца здрадліва піхала камандзіраванага ў рабро. Васіль Андрэевіч любіў такія вечары, хоць жонцы не здраджваў ужо гадоў семнаццаць, але ўяўленне адважна выпускаў на волю. Паштурхаўшыся ў крамах, папараўноўваўшы кошты са сталічнымі, паслухаўшы, аб чым гавораць людзі і павыкупляўшы ўсе мясцовыя газеты, якія знайшоў, ён падняўся да сабе ў нумар.

Сон доўга не ішоў. Казённы ложка, узмоцнены па кутах сталёвымі пласцінамі на вялікіх нігах, стаяў непа-

рушна, як надмагілле; за расчыненым акном нягучна мармытаў сонны горад. Людзі, думкі, падзеі, зрыўкі гутарак мінулага дня ўсплывалі ў яго памяці і выбудоўваліся ў дзіўна стройныя чароды лагічных разваг. Сварка ў заканадаўчым сходзе цяпер падавалася прыкрай карыкатурай. А можа, гэтая грываса і ўяўляе праўдзівы твар заканадаўца, прычым не толькі правінцыйнага? Ну не можа ж некалі адладжаны бюракратычны апарат, хай нават скалечаны партыйным дэбілізмам, так хутка дэградаваць. У сваіх сорок сем гадоў Васіль Андрэевіч пабачыў многае і дзякаваў лёсу, што пасылаў яму раскошу зносін з сотнямі найцікавых людзей. Кнігі і людзі, лічыў ён, вызначаюць і фармуюць асобу, і заўсёды здзіўляўся дзіўнай здольнасці кіраўніцтва краіны з зайздроснай сталасцю кідацца з боку ў бок. Няўжо яны кніжак не чытаюць?

Кінуліся ва ўсім вінаваціць партыю. Ату яе! А каго ату? У партыі народу было на добрыя тры еўрапейскія дзяржавы. Судзіць яе! Сябе, ці што, судзіць? Так, партыя ўсяго толькі структура, бюракратычная прылада! Скажыце, чым нож вінаваты, што патрапіў у благія рукі? Вось ідэалогію людаедскую належала б выкрыць, гэта так! Праўдзівыя рожы правадыроў партыйных паказаць. Трэба. А мы абкамаўскае мурло ды ў дэмакратычныя прэзідэнты. Слава богу, зверху хоць нешта памянлася (ці надоўга?), а то б яшчэ год «ракіровачак», і загрымела б краіна ўслед за Саюзам непарушных.

Вядома, можа, гэта не яго справа, але развязаная заканатворчасць у сталіцы і на месцах надта ўжо падобная на разгул саўдэпаўшчыны пачатку стагоддзя, які даканаў тысячагадовую расійскую дзяржаўнасць. Ды мы і не ўмеем жыць па законах, мы амаль стагоддзе па волі правадыроў, па страху ды блату жылі, без цара ў галаве, без бога ў

душы. Якая ўжо тут дыктатура закона, ды і якога закона? Вунь іх колькі панапісалі! Федэральныя, рэгіянальныя, муніцыпальныя плюс указы, распараджэнні, пастановы, ведамасныя інструкцыі – і ўсё на галаву простага чалавека. Для нас да нядаўняга часу суд быў карай нябеснай, у суд валаклі за тэрмінам, за катаргай, нам і ў галаву не магло прыйсці звярнуцца ў суд за праўдай і абаронай.

Партыю выкрылі, зараз за ўсе беды чыноўнікаў клянучь. І што крыўдна, начальства кляне. Паслухаеш міністра эканомікі, дык на нас, бедных, і таўра ўжо няма дзе ставіць: і краіну развалілі, і казну расцягнулі, і карупцыю развялі, і няшчаснаму народу прадыхнуць не даем. Пытаюць яго пра нашу зарплату, а ён – эканаміст, што з яго ўзяць – вяшчае: на мой погляд, маўляў, не больш двухсот даляраў. Вось табе, бабуля, і Юр'еў дзень. А ў самога на руцэ гадзіннік тысяч за пятнаццаць зялёных, ды гарнітурчык штучкі за паўтары, гальштук у тры маіх месячных зарплаты. Чым не вораг дзяржаўнасці? Вось і службы пад такім пачаткам.

Стомленасць і сон неўзаметку адсунулі кудысьці ўбок невясёлыя думкі. Горад заснуў, і толькі нешырокая стужка насычаных месячным святлом аблокаў прывідна слізгала па чорным глянцы стомленых ад людзей вокнаў.

Раніца абудзіла ванітным смуродам хімічнага камбіната, – вісеў над рудымі ад світальнага сонца дамамі. Гукі пакуль не здабылі сваёй дзённай сілы, і было чуваць, як за ракой бестурботна брынкаюць трамваі.

Кабякоў, такое прозвішча дасталася Васілю Андрэвічу ад далёкіх палавецкіх продкаў, дарма спрабаваў выплюнуць, выпаласкаць абрынутую заваконную брыдоту. «Можа, кава пераб'е? – падумаў ён, спускаючыся да машыны, – і як яны тут жывуць без процігазаў?»

На трэцім паверсе шэрага стандартна-пампезнага – перыяду позняга сталінізму – будынка, – які чамусьці

ў горадзе звалі «белы дом», лунала прадчуванне скандалу. Такое часта бывае перад футбольнымі матчамі і сесіямі вялікіх і малых парламентаў. Вы, магчыма, звяжалі на паводзіны жанчыны перад люстэркам? Прыблізна тое ж самае дзеецца і з народнымі выбраннікамі, якія апынуліся ў полі дасяжнасці тэлекамер. Несумнеўнае нашае дасягненне – не залежныя ад саміх сябе СМІ. Як бы мы даведаліся без іх аб надмерных клопатах раённага або абласнога дэпутата, прозвішча якога забываем на наступны дзень пасля выбараў?

Кабякоў бачком, паважна вітаючыся з нешматлікімі знаёмымі, праслізнуў па невялікім змрачнаватым калідорчыку. У холе перад кабінетам старшыні ў святле тэлевізійных лямп разаграваліся дэпутаты. Злыя языкі пагаворвалі, што з паўдзсятка найболей заможных мясцовых цыцэронаў мелі свае персанальныя відэакамеры і з гонарам давалі ліпавыя інтэрв'ю арандаваным журналістам, а потым за кампанейскай чаркай наракалі на прадажных тэлевізійнікаў, якія сарвалі немалы куш за зняты з эфіру матэрыял...

У старшыні ішла планёрка, так што давялося хвілінаў сем піць каву і заляцацца з Веранікай, у якой Васіль Андрэвіч, да немалога свайго здзіўлення, даведаўся, што планёрка – важная прылада народаўладдзя і вельмі неабходная для выпрацоўкі агульных дзеянняў падчас галасавання па асноўных пытаннях. Скончыць прававы лікбез маладзіцы не даў памочнік старшыні, распаўнелы малады чалавек з манерамі палавога. Хутка ўглыбіўшыся ў сэнс гутаркі, ён нешта злосна шапнуў сакратарцы на вуха і адправіў яе ад граху далей.

Дзверы расхінулася. Прыёмная напоўнілася спешным гаманкім народам. Свірыдкін падлізліва прывітаўся з Кабяковым і пазнаёміў яго з дэпутатам ад далёкіх тэ-

рыторый – ступападобнай, фарбаванай дамай, якая свідравала прастору прагнымі, чэпкімі вачыма. Даведаўшыся аб мэце ягонага прыезду, яна, бесцырымонна тузануўшы за рукаў, заблажыла:

– Ты малайчына, што адразу да нас! Я баба прамая і скажу табе як мужык: не давай, каб табе губернатар шмоньку ў санкі запрагаў...

– Каго? – шчыра здзівіўся Васіль Андрэевіч і падумаў, што гэтая, мабыць, мудрэй Арэста будзе.

– Ты дурылкі сталічнай не ўключай! Пазней, пасля сесіі пагутарым. – І, пляснуўшы яго па плячы, яна падалася з прыёмнай.

– Спецыфічны ў нас народ... – паспрабаваў растлумачыцца Свірыдкін.

– Так, я за тры дні ўжо паспеў упэўніцца.

– Выбачайце, – перабіў іх памочнік, – вас чакае Аляксей Віктаравіч, – і расхінуў перад Кабяковым дзверы.

Старшыня абласной думы, невысокі, шыракаплечы спадар з правільнымі рысамі твару, добра пастаўленай артыкуляцыяй, на першы погляд рабіў прыемнае ўражанне чалавека з манерамі. Пачціва пагаварыўшы з госцем ні аб чым, ён прапанаваў прайсці ў залу паседжанняў.

Зала гула дзяржаўным гудам, мітусіліся памочнікі, дэпутаты важна рассяджваліся за столікамі з кнопкамі для галасавання; замацаваныя ў розных месцах відэакамеры падавалі сігналы на вялізныя маніторы, размешчаныя каля стала прэзідыума; хтосьці правяраў мікрафоны; драпежна міргалі фотабліскаўкі; запрошаныя, прымастаколіўшыся на галёрцы, нягучна перагаворваліся.

Раптам не тое, каб усе замерлі, не: і залу, і людзей, і нават назойлівых фатографаў як бы паўпрытушылі. Да свайго століка, паважна вітаючыся з суседзямі, павольна ішоў невысокі хударлявы малады чалавек з запамі-

нальным тварам. Галёрка ажывілася, замітусіліся зрыўкі фраз, рэплік: «Ты глядзі, а гаварылі, ён у Амерыцы», «Я, наогул, чуў, што арыштавалі ў Маскве», «Моцнае, хоць і наіўнае інтэрв'ю на мінулым тыдні выдаў, вы чулі?», «Ну зараз ён ім урэжа...».

Тое нямногае, што паспеў даведацца Васіль Андрэевіч аб знакамітым дэпутате, яго заінтрыгавала, і першыя ўражанні «не вязаліся» з міліцэйскімі дакладамі.

Усеагульнае ажыўленне, якое рушыла за агульнай зацятасцю, перапыніў ліслівы голас старшыні.

– Добрай раніцы, прашу зарэгістравацца, калегі, пачынаем нашу працу.

Пытанні, прапанаваныя да абмеркавання, тычыліся змены статуту вобласці і, у выпадку іх прыняцця, фактычна, ператваралі губернатара ў дэкаратыўную фігуру. Лёс Міхася Барысавіча, нядаўна абранага насуперак волі цэнтра кіраўніком вобласці, Васілю Андрэевічу быў абыякавы. Якой працы можна чакаць ад чалавека, які за паўгода ўмудрыўся сваіх саюзнікаў з сяброў ператварыць у ворагаў? Прагноз сённяшняга галасавання ён перадаў учора па «пээмцы» маскоўскаму начальству і цяпер уважліва сачыў за працэсам.

Галасаванне паправак ішло хутка. Чытаўся тэкст, старшыня прапаноўваў вызначыцца, дэпутаты да храбусцення ў шых паварочваліся ўбок хударлявага калегі і ў залежнасці ад таго, як ён ківаў, націскалі кнопку «за» або «супраць». Такой аднадушнасці, мабыць, не існавала і ў часы прыснапамятнага застою.

Сесія скончылася бурнымі авацыямі. Пабеленыя сівізной людзі, навукоўцы, былыя парт- і гаспадарчыя работнікі, сяляне і пралетарскія газетчыкі радаваліся створанай толькі што хімеры. Мроілася ім – яны «завалілі ўладу».

Агульнай весялосці не падзяляў толькі хударлявы дэпутат. Ён стаяў як бы ў старонцы і абьякава глядзеў у залу. Васілю Андрэевічу вельмі хацелася давецацца, аб чым зараз думае гэты чалавек, які толькі што арганізаваў і фактычна выйграў першы раўнд сутычкі са сваім нядаўнім саюзнікам і сябрам.

У ноч перад ад'ездам Васілю Андрэевічу прысніўся сон. Ля параднага ганку панскай сядзібы тоўпіўся народ. Небагата, ахайна апранутыя і вельмі ўжо падобныя на энскіх дэпутатаў мужыкі і бабы стаялі, пераступаючы з нагі на нагу, і аб чымсьці нягучна перагаворваліся.

Бясшумна расхінуліся шкляныя дзверы, і на ганак, пазяхаючы, выйшаў захінуты па-хатняму ў сцёганы ўсходні халат абшарнік з худым запамінальным тварам.

«Ну і заслужана», – падумаў, прачынаючыся, сталічны службовец.

ЭРЛІК

Набрынялыя ад дажджу скалы плакалі. Мы сядзелі на цёпрых аўчынах у вялікім сухім гроце. Напаўпатухлае вогнішча не дыміла, прыемны жар з ледзь улоўным даўкім пахам чаду прыемна ахінаў твар і казытаў ноздры. З грота адкрываўся цудоўны выгляд на горнае возера, якое ў гэтую часіну пасавала надвор'ю: было нервовым і нелюдзімым.

Наш натуральны прыстанак размяшчаўся так, што вецер у яго амаль не задзімаў і толькі моцна свістаў у голым хмызняку, ды натужліва падвываў у абтрапаных кронах узбярэжных сосен. Шэрыя з бялявым налётам хвалі рытмічна грукаліся аб вуглаватыя каменныя груды. Усё гэта стварала атмасферу нейкага працяглага супакою, якую прыемна дапаўняў нягучны голас Хаюпа, такі ж працяглы і злёгка тужлівы, як азёрная вада.

Хаюп распавядаў старажытную шорскую быліцу. У гэтых месцах няма легендаў і казак, тут толькі быліцы, бо шорскія багі працягваюць жыць сярод людзей, дапамагаць ім або шкодзіць, апошняя, зрэшты, шмат у чым залежыць ад самога чалавека. Скрозь дрымоту я запомніў, што гутарка ішла пра нейкіх Эрлікаў – свайго роду шорскіх чарцей, якія насяляюць ніжні свет або, калі прытрымлівацца больш зразумелай тэрміналогіі –

апраметную. Аказваецца, што гэтыя самыя Эрлікі былі найцікавейшымі істотамі. Узнавіць увесь аповяд Хаюпа з-за перамогшай мяне тады дрымоты я не магу, а прыпісваць чужым чарцям нейкія, магчыма, неўласцівыя ім рысы лічу справай пустой ды і небяспечнай. Аднак я сапраўды памятаю, што яны могуць прыкідвацца людзьмі, як нашыя пярэваратні, але, у адрозненне ад іх, не шкодзячы целу, па-майстэрску адводзіць чалавечыя душы кудысьці далёка пад зямлю, у царства свайго гаспадара. Адным словам, жыве сярод нас чалавек, нічым не адрозніваецца ад навакольных, можа, нават у навукоўцах або, скажам, у дэпутатах ходзіць, а на паверку – гэта пасланец Эрліка, які творыць сваю шкодную і згубную працу.

Да канца я гэтую байку не даслухаў, стомленасць і цяпло вогнішча канчаткова змарылі, і я заснуў. Сніліся нейкія дзіўныя сны, якія не запомніў, засталася толькі адчуванне іх дзівацтва і пачуццё палёту. Хтосьці нябачны і моцны спрабаваў зацягнуць мяне ў маленькую з невялікім грудком дзірку, пакінутую дажджавым чарвяком. Пасля другой спробы яму атрымалася праціснуць мяне ў гэтую смяхотную адтуліну, якая на паверку апынулася даволі прасторным звільістым тунэлем. Палёт у гэтым кампутарна-казачным лабірынце быў імклівым і кароткім, раптам нешта затрашчала, завухала, і мільгаценне падземных выгінаў спынілася. Прачнуўся не адпачылым, з благім настроем. Моўчкі, абпальваючыся, адсёрбаў тайговую гарбату з бадана. Чарговы раз, паднімаючы гарачую эмаляваную кружку, звярнуў увагу на дзіўны, злёгка бялявы след на тыльным баку правай далоні. Што за чартаўня! Учора нічога падобнага не было. Памацаў – ніякага болю, проста як абпаленая гарачым прасам акуратная невялікая ме-

ціна ў форме сярпа з кропкай усярэдзіне. Хаюп заўважыў маю ўстрывожанасць, узяў руку і, падставіўшы бліжэй да святла, пахітаўшы галавой і нічога не гаворачы, працягнуў мне сваю. У тым жа месцы, што і ў мяне, на яго асмуглай і засіверанай скуры красаваўся такі ж значок.

– Добра гэта, ты толькі не палохайся, – зашаптаў мне на вуха шорац, – уначы трэба было баяцца, але, бач, яны цябе не змаглі адвесці з сабою.

– Хто?

– Эрлікі. Табе возера дапамагло. Цяпер заўсёды гэтых чарцей будзеш пазнаваць. Ох як яны гэтага не любяць, але ты, брат, мацуйся. Страху нацёрпіся.

На нашае сакрэтнічанне пачалі звяртаць увагу.

– Ты толькі нікому цяпер не гавары, потым усё сам зразумееш.

Я назваў усё трызненнем. Дзіўна бадан і разам з усімі спушціўся да лодак. Праз паўтары гадзіны мы дабраліся да верталёта і неўзабаве вярнуліся ў свой звыклы ўсёпаглынальны свет. Дзіўная метка тыдні праз тры знікла, і я пачаў забываць гэтую, як мне падавалася, наіўную гісторыю. Але вось аднойчы, зайшоўшы ў госці да адной чароўнай маладой жанчыны, якая абяцала пазнаёміць мяне з вельмі цікавым чалавекам фенаменальных магчымасцяў, я, як любіць гаварыць цяперашня моладзь, «тармазнуў». Працягваючы дзяжурныя ружы знаёмай, адчуваў дзіўнае паколванне на тыльным баку правай далоні. Скасіўшы вочы, я, на сваё здзіўлення, зазначыў контуры тонкага серпападобнага значка з кропкай усярэдзіне. Пэўна, мой твар так змяніўся, што абаяльная ўсмешка спаўзла з чароўнага жаночага тварыка; кінуўшы касы погляд у насценнае люстэрка і не знайшоўшы нічога заганнага ў сваёй знешнасці, пэўна, пры-

няўшы мой закамянелы выраз твару на дзеянне сваёй чароўнасці, жанчына, зрабіўшы круглыя вочы, вымольна прыціснула палец да прыпухлых вуснаў. Падавалася, што ўся ейная істота выпраменьвала маленне: «Толькі не зараз!»

Разгладзіўшы закамянеласць скул, балазе зрабіць гэта на маім папаўнелым твары не ўяўляла вялікай работы, я, ігнаруючы нормы этыкету, адсунуў убок гаспадыню і ўвайшоў у гасціную. Напаўраскінуўшыся ў фатэлі, сядзеў уладальнік фенаменальных магчымасцяў і нешта нягучна гаварыў двум дамам, якія праменіліся здзіўленнем.

– Эрлік, – прагучаў усярэдзіне мяне голас Хаюпа.

Не чакаючы прадставінаў нас адзін аднаму, нават не зірнуўшы ў мой бок, незнаёмец змяніўся ў твары, нервова пакланіўся дамам, ледзь не збіўшы з ног зусім збянтэжаную гаспадыню, злосна прахрыпеў ёй прама ў твар «дурніца», з азвярэннем пляснуў дзвярыма і рас-таў у змрочным горадзе.

Да глыбокай начы, як мог, я забаўляў і смяшыў разгубленых дам.

Эрлік у знаёмай больш не з'яўляўся. Але з тага часу голас Хаюпа ўсё часцей гучыць ува мне. Апошні раз гэта было ўчора, калі я ў перапоўненым ліфце падымаўся да сябе ў кабінет.

ПЕРШЫ ДЗЕНЬ СУРКА

Трэція суткі спрабаваў пайсці дождж. З раніцы апантана пякло, а пасля абеду на горад навальваўся ліпкі духмень. Вялікая рака, уздоўж якой недарэчна выцягнуліся крывыя, з першаснымі прыкметамі асфальта, вуліцы, не ратавала ад задухі гараджан. Пастаянны чад хімічных прадпрыемстваў і флагманаў металургіі дажэрваў астаткі выратавальнага кіслароду. Звяры ў акрузе даўно павыміралі або перавандравалі далей ад гэтага прапашчага месца, і толькі людзі, з бледнымі злымі тварамі, раздзіманыя гонарам за забойчую навуку, працягвалі тут жыць, пладзіцца і, пасля кароткачасовага, каламутнага існавання, улегцы перабіраліся ў велічэзны горад мёртвых, што носіць змрочны цюрскі назоў.

Дзве чорныя машыны з бледна-сінім, тагасветным мігценнем і тужлівым выццём з цяжкасцю праціскаліся па цэнтральнай вуліцы. Збянтэжаныя кіроўцы прыватных легкавушак рэзка тармазілі, ціснуліся да абочын, скрэбліся сваімі бляшанымі бакамі адзін аб аднаго, натыкаліся на пярэдніх, падстаўляліся заднім, і ўсе ў адзін голас на чым свет стаіць палівалі Чужынца. Гаішнікі ў бурых ад поту кашулях з пунсовымі тварамі азвярэла дзьмулі ў свае свісткі і бесталкова махалі паласатымі палкамі.

Вышцё сірэн, пырханне матораў, нервовыя гудкі клаксонаў, сіплыя пошчакі міліцэйскіх свісткоў, віск тармазоў і адборны мацюк – такім запомніўся абывацелям губернскага горада першы выезд яшчэ не адпачылага ад інаўгурацыі новага гаспадара вобласці з ваўкаватым прозвішчам Чужынец, па мянушцы Сурок. Мянюшка гэтая прыліпла да яго са студэнцкіх часоў за прыхільнасць на свістваць вядомую песенку пра сурка, які заўсёды са мною. Звычка прайшла, а мянушка засталася.

У браняваным улонні саноўнага аўтамабіля было прыхалодна, і калі б не клубы тытунёвага дыму, змяшаныя з дужым перагарам, гэты кандыцыянаваны куток мог бы лічыцца раем у заваконным задушлівым свеце. Сурок, з каменным тварам сфінкса разваліўшыся ззаду, тупа глядзеў у затанаванае шкло. Яму ўсё яшчэ не верылася ў чарговы ўдалы паварот лёсу. І усё ж, што б ні пісалі, што б ні малолі злыя языкі, адбылося! Ён на доўгія чатыры гады гаспадар, бог і воінскі начальнік амаль двух мільёнаў любібіўшых яго за тры месяцы перадвыбарнай барацьбы людзей, заводаў, газет, параходаў. «Усё ж якія яны непаваратні, гэтыя правінцыялы», – з пагардай глядзячы на дарожны гармідар, падумаў губернатар.

– І куды ты, дзярэўня, прэшся? – нягучна, каб, не дай бог, не парушыць дзяржаўнай плыні думак, чартыхаўся хударлявы, з затузаным тварам кіроўца.

– Не псіхуй, не ўсё адразу, шэф іх хутка абламае, – гэтак жа амаль шэптам вымавіў укармлены, сярэдніх гадоў ахоўнік з валасамі, заплеченымі ў акуратную касічку.

Справядлівасці дзеля варта адзначыць, што кіроўца яшчэ нядаўна сам круціў хвасты каровам у адной з глухенькіх вёсчак Разаншчыны, а пасля вайскавай службы паўтара гады папрацаваў у прэстыжным дзяржгаражы, але быў выгнаны за прыхільнасць да спіртнога і

поўную прафнепрыдатнасць. Наогул даўно заўважана, што сярэдняя рука палітыкі, якія прэтэндуюць на выключнасць сваёй ролі ў гісторыі, жах як любяць атачаць сябе былым службовым людям, які страціў хлебныя месцы, як абвясчаюць афіцыйныя характарыстыкі, па адмоўных матывах. Сурок не быў выключэннем. Увесь штат чэлядзі ён прывёз з сабою, павары, сакратаркі, памочнікі, намеснікі, ахоўнікі, рэферэнты, кіроўцы – усе былі з былых. Паднатарэлыя ў дробных інтрыжках, яны ведалі, як і калі трэба падыходзіць да шэфа, каб не атрымаць ад варот паварот, а галоўнае, умелі хораша распавесці аб сваім мінулым, абавязкова падкрэсліўшы выключнасць новага боса і дробязную мізэрнасць дзяржзнакамітасці, якой даводзілася прыслушваць раней.

Забуркаваў мабільны тэлефон, ахоўнік паслухаў і, закрывшы мікрафон, павярнуўся да Інакенція Афрыканавіча:

– Вас з першай прыёмнай пытаюць, калі прыедзем.

– Скажы, што я заняты, гавару па іншым тэлефоне, – не жадаючы адрывацца ад сваіх думак, буркнуў Сурок.

– Губернатар зараз размаўляе... – ахоўнік на долю секунды запнуўся і, панізіўшы голас, працягнуў, – размаўляе з прэм’ер-міністрам. – Злавіўшы ў лустэрку задняга выгляду ўхвальны ківок шэфа, націснуў на кнопку адбоя.

«Што значыць школа, – адзначыў пра сябе задаволены падначаленым гаспадар, – жонку самога Брэжнева ахоўваў. Наогул у мяне брыгада што трэба, хоць заўтра ў Крэмль заязджай».

Крэмль быў згаданы не для чырвонага слоўца. Інакенцій Афрыканавіч свята верыў, што лёсам яму прыгатаваная гістарычная місія выратавальніка Расіі. Ён, праўда, толкам не ведаў, як і калі, а, галоўнае, ад каго яму трэба ратаваць дзяржаву, але тое, што гэтая справа без яго не ўяўляецца, не сумняваўся. Станісты, сярэдняга

росту, дужы мужык, з добрымі манерамі і ўменнем модна апранацца, ён быў улюбёнцам чаўрэлых дам, адстаўных вайскоўцаў, арміі няўдачнікаў, выкінутых капіталізацыяй за борт жыцця, і купкі авантурнікаў, якія не паспелі ўрваць сваё падчас першага рабавання некалі багатай краіны. Менавіта з апошняй катэгорыі склалася ініцыятыўная група, якая раскруціла ягоны імідж як будучага Сталыпіна і якая забяспечыла ягоную перамогу на губернскіх выбарах у адной з абласцей сярэдняй Расіі.

Сурок, не абцяжараны асаблівым цяжарам ведаў і інтэлектам, апынуўся на рэдкасць здольным вучнем. Ён умоктваў у сябе ўсё новае і адважна эксперыментавалі з прапанаваным яму іміджам. Адным словам, Інакенцій Афрыканавіч быў ідэальным, прытрымліваючыся азначэння несмяротнага Салтыкова-Шчадрына, «арганчыкам». Галоўнае, своечасова змяніць або перавярнуць пласцінку, а ўжо прайграваў ён яе з такім самазабыццём, што шматлікія нават паднатарэлыя ў сацыяльнай прастытуцыі людзі траплялі на сваю бяду і пагібель пад яго абаяльнасць, так што аб простым, даверлівым, скалечаным верай у вечную дарэмшчыну выбарцу і гаварыць было няма чаго. Вядома ж, як і ўсякі зроблены кімсьці бутафорскі правадыр, Сурок аб гэтым не ведаў, ды і, па праўдзе гаворачы, і не хацеў знаць. Ён бачыў наўную любоў народа, захопленыя вочы, працягнутыя ў вітанні рукі, чуў радасныя крыкі надзеі і ўхвалы. Ён адпавядаў гэтаму народу і ўслед за ім вызнаваў веру ў вечнага расійскага бога Авось.

Увесь шлях ад загараднай рэзідэнцыі губернатара аналізаваў начную гутарку са сваім найблізкім памочнікам і таемным чараўніком Астапам Гоблінам, чалавекам блытаным, несамавітага шэрага выгляду, які распускаў пра сябе самыя неверагодныя чуткі. Ведаючы манеру шэфа пераправяраць важную інфармацыю мінімум у трох

крыніцах, Астап Барысавіч, перш чым сунуцца да яго з якой-небудзь інтрыгай, загадзя рыхтаваў гэтыя самыя крыніцы і заўсёды пераігрываў сваіх канкурэнтаў у барацьбе за блізасць да цела, а таму карыстаўся неабмежаваным даверам.

Пасля інаўгурацыі, на таварыскай вячэры для абранага круга Гоблін амаль не піў, ён хадзіў кругамі і ўсім сваім выглядам паказваў, што захоўвае ў сабе такі сакрэцішча, што не данясі яго ў гэтую ж хвіліну да губернатарскага слыху, увесь свет узляціць да чортавай матары.

Дачакаўшыся, калі нешматлікія госці і сваякі разбрыдуцца па нязвыклых для іх сваёй раскошай апартаментах, Астап кінуўся да шэфа:

– Інакенцій Афрыканавіч, справа дзяржаўнай важнасці.

– Пачакае да раніцы.

– Не, – з металічнай ноткай запырэчыў ён, – гэта тычыцца вашай асабістай бяспекі і гнюснай інтрыгі асноўнага саюзніка.

– Што?! – узляцелі кіруючыя бровы, – якога саюзніка?

Гоблін, зрабіўшы страшныя вочы, прыціснуў палец да вуснаў, шматзначна ківаючы на столь і сцены.

– Тады чакай, зараз выйду, толькі смокінг зніму.

«Зараз» расцягнулася на добрую гадзіну. Астап Барысавіч страціў усякую надзею і ўжо, зніякавелы, пакнуўся сыходзіць, калі ў спартовым гарнітуры з'явіўся губернатар. Загадаўшы ахове трымацца на паважнай адлегласці, яны рушылі ў першы шматгадзінны шпацыр па ўтульных бярозавых аляях былога абкамаўскага лецішча. Пазней такія гулянні, з абмеркаваннем губернскіх таямніцаў, увойдуць у традыцыю.

Гоблін, асядлаўшы любімую тэму, па-змоўніцку шыпеў амаль да трох гадзінаў начы.

Сурок вярнуўся са шпацыру рашучым і абсалютна цвярозым. Усе разышліся, толькі ля ракі, упіўшыся на радасцях, гучна гарлапанілі песні вольныя ад дзяжурства ахоўнікі, шафёры і іншыя чальцы блізкага круга. «Ганарыся, нават мясцовая набрыдзь і тая весяліцца ў твой гонар, – затуляючы акно спальні, у якое цягнула кароткай ранішняй прахалодай, не без гонару падумаў ён. – Вось вам хрэн, ручным яны вырашылі мяне зрабіць. Пажывем, убачым». Інакенцій Афрыканавіч у радасным прадчуванні бітвы заснуў дужым сном ваёра.

І вось цяпер, седзячы ў машыне, ён слова за словам абдумаў пачутае ўначы. «Вядома ж, Барысавіч як заўсёды згушчае фарбы, але з гэтай шантрапой трэба нешта рабіць. Проста так яны, натуральна, не здадуцца. За гэтыя дні дасталі сваёй прагнасцю, прыпудранай мясцовым патрыятызмам. Гэта ім дай, на тую пасаду прызнач, гэтага звольні, таго перавядзі. Вядома, грошы яны мне падкінулі немалыя, але ж ведалі, каму даюць, ведалі, што гэта толькі першы этап, ды і грошыкі то ў іх левыя. Мае рацыю Астап, вырашыць трэба сёння, і ўсё – з сэрца вон і з вачэй далоў. Затое поўная эканамічная воля. Як гэта я сам не дадумаўся? Я – губернатар, абраны народам, а яны хто? Жуллё! На які чорт хадзіць пабірацца? А так – і даўгі аддаваць не трэба, і дзяліцца няма з кім. Хоць заўтра рыхтуй грошы на Маскву. Цар зусім дрэнны. Добрую вестку ўчора шапнулі: месяц, ну ад сілы тры, працягне. Трэба спяшацца, ахвочых і тут, і ў Сібіры хоць адбаўляй». Пляснуўшы па спіне ахоўніка, распарадзіўся: «Сілавікоў да мяне!».

Машына спынілася ў рукаве ўнутранага двара адміністрацыі. Цяжкі, пануры духмень вісеў над горадам. Усё толькі пачыналася.

БЯЗДОМНАЯ ДУША

Спалохацца ніхто не паспеў, проста машыну моцна скаланула, і ва ўсіх перад вачыма прайшла цемра.

Людзі заўсёды чакаюць смерць. Як толькі ты пачынаеш усведамляць сябе жывым чалавекам, так і пачынаецца яе доўгае бесперапыннае чаканне, а яна заўсёды прыходзіць нечакана і, як нам падаецца, не ў час, можа таму мы спяшаемся ахрысціць яе дурной. Хоць наўрад ці хто назаве прыклад разумнай смерці. Абсурдна шукаць логіку і сэнс у вываржэнні вулкана; людзі, якія жывуць на яго схілах, проста чакаюць, так і мы проста чакаем сваёй гадзіны. А потым ужо тагасветныя, жывыя будуць абмяркоўваць тое, што адбылося з намі, даваць дурныя характарыстыкі, скрушна ківаць галовамі, бо смерць прыйшла не да іх.

Столькі слёз, кветак і скрухі гэтая зала, якая звывла да авацый і непрабуднай весялосці, яшчэ ніколі не бачыла, ды і не дай бог убачыць.

Генерал ляжаў у труне строгі і напышлівы, грэблівая сціснуўшы вусны, падавалася, што і пасля смерці ён паранейшаму лічыць сябе ўсёмагутным і вялікім, такім, якога ніхто і нішто не ў стане перамагчы. Ня падгалоўя дарагой імпартнай труны тырчалі мёртвыя сцягі, невядома

што сімвалізавалі. Людзі ішлі бясконца, многія плакалі, але толькі адзінкі вырашаліся зрабіць некалькі крокаў з агульнай рытуальнай чарады, падысці да труны і зірнуць апошні раз у твар гэтага дзіўнага чалавека, які чатыры гады назад прыехаў у іх богам забыты куток і стаў яго неад’емнай часткай, а цяпер ужо, напэўна, і легендай.

За сцягамі ўзвышалася пустая сцяна, абстаўленая драўлянымі піюпітрамі, падобнымі ў прыглушаным святле на старыя абеліскі нейкага незямнога могільніка.

З самага краю, звесіўшы доўгія стройныя ногі, сядзелі дзве поўныя прыгажосці і сілаў жанчыны. Адна ў асляпляльна белай вопратцы, шчаслівая і задаволеная, другая – у цёмных рызах, з сумным, заплаканым тварам. Яны аб чымсці напайтоласу размаўлялі, магчыма, абмяркоўвалі ўборы дам, што прыйшлі ў гэтую журботную залу.

Ім дадзена было бачыць і чуць жывых, людзі ж былі сляпыя і глухія. Не бачыў іх і я, хоць не аднойчы падыходзіў да труны, ужо пазней, праз нейкі час мне прысніўся сон, ці гэта быў не сон... У нас у Беларусі раней такі стан называлі мрояй, напэўна, усё гэта мне прымроілася.

Дзвюма суразмоўніцамі былі Смерць і Душа генерала. Бліскучая, у белай вопратцы – смерць, у журботнай жалобе – душа. Дзіўна, але аказваецца, што ў кожнага з нас ёсць не толькі свая душа і Анёл-ахоўнік, але і свая індывідуальная смерць. Дакладнай механікі іх узаемадзеянняў ніхто толкам не ведае, ды гэта, мусіць, для нас, смяротных, і не абавязкова. Дзіўны дыялог паміж не меней дзіўнымі суразмоўніцамі доўжыўся, пэўна, ужо даўно, магчыма, з першай гадзіны нараджэння генерала, але нам дадзена было пачуць толькі малую яго часцінку.

– ... вядома, я ўсё разумею, – гаварыла, злёгка прытушыўшы ўсмішку, смерць, – і павер, падзяляю, наколькі мне трэба, твой смутак расстання з гэтым це-

лам, як-ніяк пяцьдзсят два гады разам, але не крыўдуй, як бы сказаў твой генерал, – загад зверху.

У адказ душа цяжка ўздыхнула і паднесла чорную карункавую хусцінку да злёгка вільготных вачэй.

– Зусім ты ачалавечылася. Нічога, пройдзе час, адвыкнеш, – спачувальна паклала руку ёй на плячо суразмоўніца, – табе добра, наперадзе цэлая вечнасць, а я сваю місію выканала, суправаджу вас, спадарыня, у вечны дом і растваруся, пераплаўлюся, звярнуся. Хто ведае? А Ён ніколі наперад не гаворыць. Ды што мы ўсё аб смутным? Бо ўсе гэтага чакаюць, а здзяйсняецца – упадаюць у маркоту. Глядзі, якая несправядлівасць: жыцця чакаюць усяго дзевяць месяцаў і радуюцца да ўтрапёнасці, а колькі потым, бывае, гэтае жыццё прынясе пакут і сабе, і навакольным, і, у першую чаргу, бацькам... Але пры нараджэнні нікому гэта ў галаву не прыйдзе. Мяне ж чакаюць часам амаль стагоддзе, і прыходжу я пазбавіць ад пакутаў – а колькі слёзаў, колькі недарэчных слоў! Вось скажы, бо лепш, чым ты, ніхто яго не ведае: паабяцай генералу вялікую ўладу, якую можна атрымаць толькі праз мора крыві, пайшоў бы ён на гэта?

– А навошта яму жыццё без улады? Ён-то ў спрэчках з сабою такое часам гарадзіў, збянтэжанасць апаноўвала. Асабліва ў апошні час мне дасталося, парой нават не радая была, што я яго. Ганарыстасць яго з’ядала.

– Слухай, хочаш, мы яе можам заклікаць да нашай гутаркі, гэта ў маёй уладзе, да дзевятага дня, не то што ганарыстасць, любую загану або дабрачыннасць маю права выпатрабаваць і прымусіць з намі гаварыць, бо пазней там ты адна адказваць будзеш, а ны ўсяго толькі сведчыць. Давай, а?

– Можа, не цяпер, адыду трошкі, мяне гэтае стварэнне за яго жыццё дастала. Паглядзі на ягоны твар,

яна і напрыканцы сваю маску яму начапіла. Ты гаворыш – улада, ды ён са смагай яе нарадзіўся і да апошняга ўздыху ёю мучыўся. Я, бывала, дзівілася іншаму: як навакольныя адчувалі яго патэнцыю ўлады ды імгненна кідаліся да яго, каб хоць нешта ўрваць для сябе. Вось ужо сапраўды замарочка свету, гэтая ўлада.

– Бачыш, выходзіць, не выпадкова мяне паслалі, а так, чаго добрага, ён бы наламаў дроў. Я, праўда, часцяком да вас зазірала, але толкам яго не ведала, ды і не падабаўся ён мне асабліва. Бабісты нейкі, хто што ў вушы наспявае, у той бок і паварочваецца. Як ты такога бесхрыбетнага да такіх вышынь улады давалакла, дзіўлюся проста!

– Наконт бесхрыбетнасці я з табой не пагаджуся, стрыжань у ім быў сталёвы, ужо калі ён што вырашыў – усё, пішы прапала, ні зашто ад свайго не адступіцца. Праўда, людзі, якія ведалі да яго падыход, маглі паўплываць, толькі, як правіла, гэты ўплыў заўсёды пазніўся або яшчэ больш пагаршаў справу. Я таксама ненавідзела ягоных дарадцаў, ён жа, як чалавек вайсковы, прывык слухаць многіх і ўжо потым прымаць рашэнні, дарэчы, спачатку так яно і было, гэта ўжо пазней паехала – слухаць – слухаў, а вырашальнае слова заставалася за апошнім.

– Апошняй. І што ён у ёй знайшоў, не дапетру. Добра б дзяўчынка маладая, каб кроў разганяць, а то ж ягоная аднагодка.

– І да яе апошніх дарадцаў хапала. Падкасіла яго здрада блізкіх. Як дастатак і нязлічаныя грошыкі з’явіліся, так усё ў сям’і і пайшло наперакасяк. У жонкі свае забавы і каманда. Дзеткі – сама бачыла. Адзін прама з трупярні тэлефанаваў мясцовай шлюшцы і дамаўляўся з ёй аб сустрэчы. Хацелася б мне з ягонай душой пагаварыць па-роднаму. Калі па-чэснаму, у апошнія гады іх

у яго наогул не было, блізкіх. Вунь ахоўнікі наёмныя і былі самымі блізкімі, і есці рыхтавалі, і рэчы мылі, і вольны час прыўкрашвалі. Усё ж хочацца сустрэцца з душама і ягоных сваякоў...

– Ты гэтыя чалавечыя замашкі кідай, ты ж вечная і нятленная субстанцыя, а не бесцялесны кавалак генерала. Прыйдзе час, сустрэнешся, мая сястрычка іх табе і прывядзе. Ты паглядзі лепш, колькі крывадушнікаў у зале! Вунь сівы спадар з качыным носам, дык ён наогул пад маскай скрухі смяецца ад задавальнення...

– Ведаеш, табе не дагодзіш, – абурылася душа, – то ты скардзішся, што з тваім прыходам усе захлёбваюцца слёзамі і ўпадаюць у маркоту, то прыдзіраешся да ўяўнай усмешкі чалавека, які сябе па-іншаму весці ў гэтай сітуацыі не можа. Гэта ж Вакулаў. У нашым выпадку цябе чакалі, так што будзь задаволеная: прыход твой у многіх дамах святочным сталом адзначылі. Відаць, чужымі мы тут былі, чужымі, пэўна, і застанемся.

– Слухай, а дзе няўцешныя сваякі: удава, дзеці?

– Тайнік у рэзідэнцыі шукаюць. Яны развіталіся ў трупярні і далей будуць удзельнічаць толькі ў афіцыйных цырымоніях у дзень пахавання.

– Ну і знайшлі?

– Каго?

– Тайнік...

– Ды няма яго, загашнік быў, дык яго яшчэ ўчора блізкі круг абчысціў.

– Якія ж у вас на зямлі паганяны норавы.

– Ужо якія ёсць! Што адпускаюць зверху, тым і жывем. Усё роўна крыўдна! Крыўдна за яго, і ўсё тут! Ды не шыкай ты на мяне, я ўсё разумею... Сапраўды, ачалавечылася я, дзіўна б чакаць іншага. Бо ён – гэта я, а тое, што бачаць яны, – душа паказала на паволь-

ную чараду людзей, – усяго толькі нашпігаваны анты-септыкамі кокан. Ведаеш, які ён быў класны мужык! Не разгадалі яго час і тыя, чыё сёння права кіраваць гэтай зямлёй. Рыку яго напускнога баяліся, ды ён жа рахманым быў. Жонку кахаў, заўсёды і баб сабе пад яе падбіраў, і ўзростам, і фігурай...

– Наконт баб не ведаю, не мая гэта справа, за іх ты там адкажаш, – белая выразна тыцнула пальцам уверх, – а вось аб пакорнасці ты б, сяброўка, памаўчала. З аднаго толькі Прыдугскага лесу мае сёстры тысячы забітых займелі. Мы, як у вечны дом паляцім, ты з імі з усімі сустрэнешся, ды і не толькі з імі, вы ж са сваім героем і апроч іх многіх з таго свету ў вечнасць загналі, мае часам толькі паспявалі вяртацца.

– Не мне судзіць, аднак я лічу, што, ахвяраваўшы малым, ён, як ты гаворыш, сотні тысяч тваіх сястрыцаў без працы пакінуў, а можа, нешта і значна большае здзейсніў, час пакажа...

– Судзіць сапраўды не нам, – з уздыхам пагадзілася Смерць, – ты ўжо патрывавай, хутка будзе каму рас-судзіць.

Дыялог у падобным рэчышчы працягваўся яшчэ доўга, але тычыўся ён такіх патаемных бакоў жыцця блізкага мне чалавека, што аддаваць яго шырокай агалосцы было б з майго боку, па меншай меры, не па-сяброўску.

Агоўтаўшыся ад гэтага паўсну-паўгалюцынацці, я адкрыў вочы і ледзь стрымаўся, каб не зараўці ад жаху. Справа над маім ложкам схілілася доўгая фігура, захутаная ў белую кісяю. Непаслухмянай рукой я намацаў за сабою выключальнік. Святло з начніка пырснула бледным сполахам электразваркі. У пакоі нікога не было, толькі ў свежым горным ветрыку бестурботна пялёскалася доўгая цюлевая фіранка. На непаслухмяных нагах

я выйшаў на балкон. Вясна ў гэтым краі толькі пачыналася, было сіверна, высокае цёмнае неба яшчэ не наблізілася да зямлі, і дробныя зоркі дрыжалі, нібы кроплі расы на вялізнай нябачнай павуціне. Магчыма, дзесьці там далёка ў недасяжнай бездані блукала душа генерала. Такая ж складаная і супярэчлівая, як ён. У мяне раптам мільгатнула крамольная думка: а што калі і там камусьці не спадабаецца яго рыклівы голас і прыродна-ласкавы, як ён любіў гаварыць аб сабе, твар, і яго спіхнуць куды-небудзь далей, з вачэй далоў?..

АЎСЯНАЯ КАША

Панядзелак, палова сёмай раніцы, агульны для ўскрайкавай Масквы час абуджэння. У мільёнах кватэр амаль адначасова пачынаюць на ўсе лады тарабаніць, звінец і спяваць будзільнікі, спрацоўваюць таймеры, уключаецца святло і музыка. Хтосьці бяжыць у ванную, хтосьці робіць зарадку, хтосьці, зіркаючы на гадзіннік, паспешліва займаецца любоўю, – словам, дзень пачынаецца.

Іван Макаравіч Хрусталапаў прачнуўся і, прытрымліваючыся гадамі выпрацаванай звычцы, рэзка ўскочыў з ложка, расхіліў запавесы і... нападголасу чартыхнуўся: яму не трэба было ехаць на працу.

У пятніцу былога службоўцу фармальна-ўрачыста праводзілі на заслужаную пенсію. Глыбокая прыкрасць, якую прыносіць з сабою шэсцьдзесят першы год жыцця, нарэшце завалодала гэтым яшчэ дужым, сухарлявым, невысокага росту чалавекам.

Пенсія. У нашай краіне ў гэтым слове гучыць нешта зневажальнае, бальнічнае і яшчэ адчужанае, але новаспечаны пенсіянер пакуль аб гэтым не здагадваўся.

Хвілін пяць-сем млява памахаўшы рукамі для самазаспакаення, ён паплёўся ў душ. Яшчэ ў гадоў дваццаць Іван Макаравіч дзесьці вычытаў, што дэградацыя асобы пачынаецца з паху ўласнага цела, які чалавек пера-

стае адчуваць. З тых часоў Іван да болю ў ноздрах стаў прынюхвацца да сябе, чым часам выклікаў здзіўленне і жартаўлівыя рэплікі навакольных людзей. А затым ён перастаў звяртаць на гэта ўвагу, затое беспамылкова навучыўся адрозніваць пахі і сапраўды адгадаў, хто толькі што ехаў у ліфце, прайшоў перад ім па калідоры або заходзіў да шэфа.

Па раніцах службовец, як правіла, еў аўсяную кашу. І сёння, не здраджваючы сваёй звычцы, прыгатаваў няхітрае варыва, стаў жаваць яго без адмысловага апетыту. Здрадлівае, пакуль яшчэ слаба спазнае пачуццё ўласнай непатрэбнасці павольна запаўзла ў сэрца. Ганебны халадок слабасці прабег між лапаткамі, асой забыкала прыкрасць. На жаль, яму няма куды спяшацца, ніякай працы ў яго больш няма, і хтосьці чужы ўжо складае ў яго працоўны стол свае паперы і рэчы. Вядома, хацелася б цяпер даесці кашу і як звычайна сесці ў аўтобус, даехаць да метро, зрабіць адну перасадку і выйсці на Лубянцы. Ён заўсёды даязджаў да плошчы Дзяржынскага, якая для яго так і не памяняла сваёй назвы, ды ішоў да Старой пешкі. Яму падабаўся гэты гадамі вывераны маршрут. Прыгожыя, асабліва ў апошнія гады, дамы, самавітыя пад'езды, модна апранутыя выпешчаныя жанчыны, ветлівыя ахоўнікі, натуральны жэст пры прад'яўленні расчыненага пасведчання – усё гэта з'яўлялася знешняй, вулічнай часткай нейкага ледзь ці не сакральнага рытуалу. Затым атулялі ўнутраныя інтэр'еры, шырокія холы, бясшумныя ліфты, лабірынты доўгіх, звлістых калідораў і пераходаў, высланых бясконцымі тоўстымі дывановымі дарожкамі. Прыстойныя ківанні калегаў. Паспешлівыя поціскі рук начальства. Гульгаяваты, як бы паміж іншым, абмен навінамі і плёткамі. Усё гэта яму падабалася, усё гэта ён любіў, і ўсяму гэтаму ён быў адданы доўгіх дваццаць гадоў.

З усёй чынавенскай Масквы менавіта Старая плошча лічылася верхам службовага пасоўвання. Так было пры Сталіне, Брэжневе, Ельцыне, так засталася і цяпер. Любы, нават самы малаважны супрацоўнік са Старой плошчы заўсёды выклікаў трапятанне і павагу ў службовага люду з іншых ведамстваў, уключаючы суседнюю Лубянку. Колькі ўсяго было перажыта за гэтыя дваццаць гадоў! Колькі інфармацыі, чутак, паклёпаў і даносаў прайшло праз яго. Колькі інтрыг, трагедый, узлётаў і падзенняў ён бачыў, седзячы на сваім непрыкметным крэсле. Іван Макаравіч курыраваў групу рэгіёнаў, збіраў і аналізаваў інфармацыю, рыхтаваў першасныя дакументы; у залежнасці ад таго, супадалі яны з меркаваннем начальства або не, тыя пазней станавіліся асновай службовых запісак, дырэктыўных лістоў, а часам і больш важных дакументаў. Тэксты Івана Макаравіча амаль заўсёды супадалі з меркаваннем часта зменных начальнікаў, але ён, як надзейная і дакладная шрубка бюракратычнай машыны, сапраўды станавіўся незамяняльым. Яшчэ не нарадзілася і не паспела тая ўлада, якой не быў бы патрэбен разумны і рахманы службовец. Ён гэта разумеў і ўпотаі ганарыўся сваім дачыненнем да гэтай векавой касты, якой належыла ды і належыць уся паўната ўлады ў краіне, і прытым не толькі ў нашай. Гэта выскачкі, у сілу тых або іншых акалічнасцяў узляцелыя на высокія пасты, наіўна думаюць, што яны – улада. Дзе яны ўсе цяпер? Толькі апарат, таемны, нябачны чынавенскі ордэн, валодае ўладай і атрымлівае ў спадчыну яе. Ды што там атрымлівае ў спадчыну! Ён яе ніколі і не выпускаў з рук. Праўда, змяняюцца часы, змяняецца форма і назоў, а сутнасць, сутнасць, яна заўсёды застаецца – служыць і гэтым корміцца. Вось сёння ў няласку патрапіла слова

«апарат», ну памянлі яго на слова «каманда». Што, палягчэла? Несур'ёзна ўсё гэта. Найболей кемлівая моладзь, якая апанавала ў апошні час Стары пляц, безумоўна, успрыняла не толькі слова, але і саму сутнасць, дух апарата, правілы яго жыцця, гульні, усе яго плюсы і мінусы, і яна з задавальненнем вучылася ўсім тонкасцям у такіх зубраў, як Іван Макаравіч.

Часцяком у канцы працоўнага тыдня, адвечоркам у пятніцу яго выклікаў да сабе намеснік начальніка ўпраўлення, зусім яшчэ малады чалавек, у недалёкім мінулым сярэдняй рукі супрацоўнік аднаго з камерцыйных банкаў, а да гэтага, па старых мерках, звычайны спекулянт. У кабінце збіралася тры-чатыры чалавекі і, пасля некалькіх кілішкаў дарагога каньяка за агульнае здароўе, слова давалі Івану Макаравічу. Ён пачынаў успамінаць розныя гісторыі, павучальныя здарэнні з жыцця ўпраўлення. Больш за ўсё маладняку спадабалася яго прымаўка, што службоўцы ўсяго толькі пыл на ботах улады, але каб стрэсці гэты пыл, уладзе трэба нагнуцца. Моладзь весялілася і ўжо ўяўляла сябе гэтымі самымі ботамі, ім было да лямпачкі, у пыле яны або не, галоўнае, каб не ціснулі.

Набеглыя ўспаміны ператварыліся ў амаль адчувальныя выявы. Ён ішоў, парыў па знаёмых калідорах, адчуваў іх пахі, жыў тым, ужо пражытым жыццём.

Адклаўшы лыжку, Хрусталапаў устаў з-за стала, выкінуў астаткі кашы ва ўнітаз, вымыў посуд і зірнуў на гадзіннік. Да адпраўлення дачнай электрычкі заставалася амаль пяцьдзесят хвілін. Ён паспяваў. На душы стала лягчэй. Успомніліся доўгія начныя спрэчкі з жонкай, якая ніколі не любіла ягоную працу, а праславуты апарат наогул лічыла зборышчам кар'ерыстаў і нягоднікаў.

Замыкаючы дзверы, ён машынальна пляснуў сябе па

нагруднай кішэні, – звычай «корачкі» – пасведчан-
ня – там не было. Перад ім стаяла нялёгкая задача:
навучыцца жыць без яе.

СТАРЫ І ГОРА

Стары напаўляжаў у шыкоўным скураным фатэлі. Вялікая галава з сівымі ўзбітымі валасамі, што хавалі астаткі фіксуючага лаку, бязвольна схілілася на грудзі. Мажнае, некалі трэніраванае цела, сяк-так убранае ў тоўстую тканіну белага гасцінічнага халата, было падобнае на кінутага дзецьмі расплаўленага на вясновым сонцы снегавіка-нябогу. Скрозь расхінутыя створкі прыкрай казённай белізны матава свяцілася яшчэ далёка не адрузлая скура. Шматлікія звільстыя шнары ад аперацый, як выпаўзлыя пагрэцца на сонейка змейкі, лілова паблісквалі ў нязыркім святле начніка. На ўсім гэтым вялікім целе не было ні адной валасінкі. І калі б не бровы і некалі раскошная шавялюра, ад якой наперабой уздыхала нямала партыйных і камсамольскіх актывістак, дык Старога можна было выстаўляць у кунсткамеры як нейкі феномен. Ён заўсёды памятаў, колькі непрыемнасцяў і комплексаў было народжана гэтым феноменам, і толькі стаўшы тым, кім ён сёння ёсць, Стары з радасцю пазнаў, а галоўнае, у гэта безумоўна паверыў, што яго безвалосасць – прыкмета богаабранасці, нейкая адмысловая сакральная метка. Менавіта так гэта яму растлумачылі прыдворныя ведзьмакі і чараўнікі, якія ніколі не пераводзіліся за сценамі старажытнай, з чырвонай цэгляы цвержы.

Стары гучна храпануў і ачуўся ад свайго не то сну, не то забыцця. Галава марудна з неймавернай цяжкасцю пачала падымацца, выяўляючы твар з масіўным носам і шчыльна сціснутымі капрызнымі вуснамі, цяжкім падбародкам і заплытымі вачыма, якія дзівілі сваёй пустэчай і поўнай адарванасцю. Старому было холадна. Ён хацеў толькі аднаго: хутчэй выпіць гарэлкі і зноў зваліцца ў свой дрымотны нябыт, дзе, адгароджаны ад усіх надзейнай непранікальнай смугой марыва, ізноў заставаўся б адзін на адзін са сваімі ўспамінамі. Хоць дзіўныя малюнкi, якія ўзнікаюць у разбураным алкаголем мозгу, цяжка было назваць успамінамі. Галава Старога з сівымі кудламі, адкідваючы на сцяну страшны рагаты цень, кінула з боку ў бок. Застыгла і раптам рэзка баднула паветра наперадзе сябе.

– Гэй, – прахрыпеў знаёмы нам голас. – Куды яны мяне зноў дзелі?

Твар Старога перакасіла хваравітая грываса, падавалася, што не толькі словы, але і думкі даваліся гэтаму чалавеку з вялікім намаганнем і болям.

– Гэй, – ужо гучней паклікаў Стары. Ён доўга тупа слухаў цішыню. І раптам яго твар стаў налівацца крывёй, у цьмяных вачах успыхнулі мсцівая злосць і нянавісць.

– Вы што там усе, аглухлі, ці што?! – зароў ён.

Але крык быў падобны хутчэй на скрыгат старога іржавага метала, ды і крыкам ён падаваўся хіба што толькі самому Старому. Аднак, нягледзячы на гэта, дзверы бяшумна расчынілася і ў пакой увайшлі амаль адначасова два чалавекі ў аднолькавых гарнітурах, аднаго росту, з аднолькава непрыкметнымі тварамі. У аднаго з іх у руках была матавая металічная скрыня са знакам чырвонага крыжа.

– Слухаем вас, Ягор Кузьміч, – стоеным голасам вымавіў медык і паставіў сваю скрыню ў фатэль.

– Ідзіце ад мяне, – нядобра прахрыпеў Стары. – Хто вы такія? Чаму ўвесь час прысылаюць новых людзей? Ідзіце...

– Ёсць, – выразна, з тым жа падлізніцтвам адказаў доктар, паднімаючы сваю скрыню, але, развярнуўшыся да выхаду, ён натыркнуўся на свайго спадарожніка, твар якога выяўляў неадменны загад працягнуць зносіны з ачунялым чалавекам, які толькі што зваў іх.

Медык павярнуўся тварам да Старога, зрабіў пару крокаў наперад і паставіў скрыню на пісьмовы стол. Па-гаспадарску ўключыў вялікую настольную лямпу пад зялёным абажурам. Такія лямпы, пачынаючы з дваццатых гадоў, сталі не толькі абавязковай часткай працоўных кабінетаў вышэйшых кіраўнікоў краіны, але і своеасаблівым знакам, які казаў аб прыналежнасці іх гаспадароў да верхняга эшалона савецкіх упраўленцаў, так званай крамлёўскай наменклатуры. Даўно ўжо распаўся Савецкі Саюз. Грозная некалі кампартыя неяк неўзаметку рассмакталася па камерцыйных структурах, замежных фірмах і банках, пакінуўшы пасля сябе груды гістарычнага смецця, зырка-безвыходную галечу і нагоўпы адарванага ад дармовага карыта люмпену. Шматлікае змянілася, нават сцягі і гербы, а вось незабыўная лямпа Ілліча ўсё гэтак жа працягвае палаць сваім зялёным д'ябальскім святлом над абноўленым Крамлём, над Старым пляцам, над ладна пакрамсанай краінай у кабінетах і рэзідэнцыях вялікіх начальнікаў новага часу.

Стары з дзіцячай цікаўнасцю глядзеў на чалавека ля стала і, падавалася, чагосьці чакаў.

– Ягор Кузьміч, нам пара памераць ціск, прыняць душ і класціся адпачываць, – працягваючы ваядацца ля стала, вымавіў доктар у цывільным.

У апошні час Стары больш за ўсё любіў прымаць душ. Так жа калісьці раней ён да самазабыцця любіў лазню.

– Пойдзем у лазню, – уладна, як яму падавалася, вымавіў ён.

– Добра, – адказаў, паварочваючыся, лекар. У яго руках пабліскваў невялікі прыборчык, падобны на стары наручны гадзіннік з вялікім цыферблатам.

Стары інстыктыўна прыпадняў левую руку і працягнуў яе наперад, запясце прыемна абхапіў манжэт-ліпучка, у які нябачная маленькая турбіна пачала нагнятаць паветра. На электронным дысплеі высвяціліся лічбы: 87 на 139, пульс 78.

– Ну вось, усё ў вас, Ягор Кузьміч, як у касманаўта.

– Вы мне ўсё паўтараеце: як у касманаўта, як у касманаўта, – з штучнай раздражнёнасцю перакрывіў Стары. – Ты мне лепш, ці разумееш, гарэлкі прынясі, калі я касманаўт.

– Ну што вы, Ягор Кузьміч, вам жа катэгарычна забаранілі...

– Што? Хто гэта мне можа забараніць?

– Выбачайце, выбачайце, я проста абмовіўся, вам не рэкамендавана.

– То-та ж. Глядзі ў мяне. Забараняльнікі сраныя. Я вось зараз вазьму вас усіх ды як забараню. Нясіце, сволачы, гарэлку!

– Зараз, зараз, – спрытна прыбіраючы ў кантэйнер прыборы і раскладзеныя на ўсякі выпадак аднаразовыя шпрыцы, забуркаваў медык. І два аднолькавых чалавекі амаль адначасова выслізнулі з пакоя.

«Як чэрці з табакеркі», – адзначыў пра сябе Стары. Яму вельмі хацелася выпіць. Гэты запал апошнія пяць-шэсць гадоў валодаў ім стала і непадзельна. Астаткамі свайго розуму ён разумееў, што рабіць гэтага нельга, але супрацівіцца сваім жаданням ён не мог яшчэ з дзіцячых часоў. У юнацтве гэта, праўда, было не гэтак прык-

метна, але па меры пасоўвання па наменклатурнай лесвіцы тармазы ўсё часцей і часцей давалі збой. Блізкае асяроддзе і хатнія ведалі, што пярэчыць яму або адмаўляць у чымсьці не проста нельга, а часам і небяспечна для ўласнага здароўя. Ён мог успыліць па любой падставе, стукнуць падпарадкаванага, перакуліць святочны стол, зламаць більярдавы кій і яго абломкам распароць суконнае пакрыццё стала. Прычынамі таго маглі стаць звычайныя дробязі: нявінны жарт, пярэчанне, прайграная партыя на більярдзе. Ён не мог цярпець пярэчанні, але яшчэ больш не любіў прайграваць. Гэтым часта карысталіся яго набліжаныя, яны з ювелірнай дакладнасцю навучыліся прыпадносіць яго промахі і паразы як чарговыя перамогі і дасягненні. Чым жахлівей быў правал, тым гучней і згодна гучаў хор, што ўзносіў яму хвалу як пераможцу. Спачатку яму гэта не падабалася, і ён нават спрабаваў з гэтым змагацца, але потым абвык, а з часам і зусім паверыў у сваю бязгрэшнасць, і нават цяпер, знаходзячыся ў памежным стане, ён працягваў у гэта свята верыць.

«Табе нельга, нельга табе піць, – раптам узвіўся ў ім звяглівы, вечна пратэстуючы голас, – ты валявы, моцны чалавек, на тваіх плячах вар’яцкая адказнасць! Ты не можаш, не маеш права на хвілінную слабасць! Перастань нават аб гэтым думаць!» – голас замоўк, каб перавесці дух.

Стары замёр, чакаючы, калі дзесьці там, у бяздонных глыбінях яго розуму, замармыча ўсё апраўдальны і вечна нецвярозы адвакат. Час, як расплаўленыя сонцам белыя соплі нечай чужой жуйкі, што праціўна ліпла да пальцаў, выклікаў дрыготку агіды.

«Не чакай свайго халуя, ён таксама – роўня табе – амаль спіўся, – перадыхнуўшы, працягнуў Візглівы, –

у цябе хутка сур'ёзная сустрэча, сама гісторыя глядзіць на цябе сваімі зялёнымі вачыма...»

«Ды ні слухай ты яго, – раптам сіпла прагудзела ля самага вуха, – адкуль ён ведае, што ў гісторыі зялёныя вочы? Ён што – яе трахаў? Трахаў яе як раз ты, і нядрэнна, дарэчы, гэта рабіў, толькі на абарты паспявала бегачь. Плюнь ты на яго ды выпі! Буксы гараць, мазгі наперакасяк! Сэрца і без таго хворае. Што ты яго слухаеш? Ты што – алкаголік? Шэсцьдзсят з лішкам гадоў не алкаголік, і вось на табе, раптоўна – алкаш! Ды пашлі ты іх, калі б мы з табой усіх гэтых маралістаў слухалі, так бы ў камсамольскіх сярунах і засталіся б. Чуеш, яны мяне тваім горам клічуць. Вось крэтыны! Ды без гэтага гора краіны б нашай вялікай не было, характару знакамітага рускага не было б! Ды цябе б самога не было! Скажы, хто на цвярозую галаву свой дом у распыл пусціць? Маўчыш? То-та ж, патрабуў гарэлкі! Не маюць яны права табе не падпарадкоўвацца...»

– Ягор Кузьміч! Пара ў душ, – вывеў яго са здранцвення голас жонкі. Моўчкі, апіраючыся на яе плячо, ён падняўся і, падцягваючы нагу, пакорліва паплёўся ў душавы пакой, размешчаны паміж ягоным працоўным кабінетам і спальняй. Спрачальнікі ўнутры Старога неяк адразу абвялі, яны абодва недалюблівалі і пабойваліся гэтую жанчыну.

Вядома, раскошнае, вялікіх памераў памяшканне, аздобленае сібірскім мармурам і каштоўнымі пародамі дрэва, нашпігаванае ўсякімі памыванымі хітрапрыстасаваннямі, душавой назваць можна было вельмі ўмоўна. На парозе гэтага хораму іх сустрэў аголены да поясу вялікіх памераў татарын.

– Добры вечар, Ягор Кузьміч! – Стары, не звяртаючы на яго ўвагі, ступіў за парог, дазволіў зняць з сябе

халат і падставіў сваё безвалосае цела пад пругкія струмені цёплай, пахкай ігліцай вады.

Купанне заняло не больш сямі хвілін, хоць Старому гэтыя хвіліны здаліся тыднямі асалоды. Пад мірны шлолах вады ў ім зноў было ажылі галасы, але ён іх бязлітасна прыдушыў у самім зародку. «Заткніцеся, вырадкі, ух як вы мне абодва надакучылі! Гора ён маё! Я сам сваё гора! І няма чаго ў мяне маё забіраць. Вядома, я ніякі не алкаголік! «Вочы гісторыі!» Я сам, калі хочаце, ужо гісторыя, і на хрэн мне ведаць, якога ў яе колеру вочы. Можа, пасля Пятра Вялікага ды Леніна менавіта Ягор Кузьміч ёсць самая выбітная асоба. Вунь колькі навярнуў, амаль увесь свет перавярнуўся, а тут алкаголік, алкаголік...»

«Што ж гэта ты Візглявам падпяваць пачаў, а? – вырваўся аднекуль сіплы голас, – вядома, усю гэтую бязглуздзіцу ты стварыў, а хто спрачаецца? Толькі вось Пётр, таксама, дарэчы, запойны мужык быў, усё пад сябе грэбаў, ваяваў, перамагаў, дзяржаву пашыраў. Не, не Пётр ты, нават не Сталін, так, юны ленінец. Той таксама за магчымасць паўладарыць чорту душу прадаў, і ты недалёка адышоў. Але ты аб гэтым не думай, ты гарэлкі патрабуй, інакш зноў уначы кашмары душыць будучь. Ты што, гэтага хочаш? І не дуры, не затыкай мне глотку. Са звяглівым партыйцам застанешся, наогул глузды страціш».

Ачуўся Стары ўжо на парозе душу, пахнуў хваёвым борам, быў у такім жа беласнежным да пят халаце. Патухлыя вочы моўчкі адлюстроўвалі навакольныя прадметы, і толькі зрэдку міргалі павекі – выяўлялі прыкметы жыцця на гэтым закамянелым твары.

– Ну што, Ягорушка, хадзем спаць, – паспрабавала вярнуць яго да рэчаіснасці Таіса. Апошні час яна

вельмі баялася гэтага невіддушчага погляду. Сэрца сціскалася ад знібкага болю, ёй было вар'яцкі шкада каханага чалавека, які ператвараецца ў разваліну. Яшчэ тры гады назад яна ледзь не на каленях умольвала мужа кінуць усё і сыйсці на пенсію, і амаль гэтага дамаглася, але маладая частка сям'і ў піку ёй адгаварыла бацьку.

– Што?.. Спаць?.. Ну, пайшлі, пайшлі... – з уздыхам прамармытаў Стары, як і раней, абапіраючыся на плячо жонкі, пакорліва пакульгаў у спальню. – Тая, – імкнучыся надаць голасу выраз пяшчоты, паклікаў ён, ледзь прысеўшы на бок шырачэннага ложка, што стаяў ля вялізнага вакна, за якім ужо згушчаліся восеньскія прыцемкі.

– Чаго табе? – у тон мужу адгукнулася жанчына. Хоць выдатна ведала, чаго ён яе зараз папросіць.

– Прынясі мне шкляначку халодненькай гарэлачкі, пасля лазенкі ж...

Жонка ўся сціснулася, дакараючы сябе за тое, што не сыйшла адразу, як толькі ён увайшоў у душавую. Пачуццё жалю і сораму раздзіралі ейнае сэрца. Трэба было нешта прадпрымаць, адгаворваць яго было без толку, і яна гэта ведала лепш іншых.

– Добра, добра, Ягорушка, я зараз вярнуся.

З гэтымі словамі яна выйшла ў калідор, шчыльна прычыніла за сабою дзверы і не спяшаючыся пакрочыла да лесвіцы ў ніжнюю частку гэтага зручнага дома. Не дайшоўшы пару метраў да балкона, яна пачула прыглушаныя галасы і спынілася. Застаючыся прыхаванай зрокам дзвярнага праёму, Таіса Махмудаўна асцярожна зірнула ўніз. За вялікім масіўным сталом сядзелі двое і напаўголосу размаўлялі. Яна пазнала голас дачкі.

– Будзьце спакойныя, тата ўжо ў добрай форме і праз пару дзён зможа паўтары-дзе гадзіны працаваць.

– Умольваю вас, Галіма Ягораўна, вы ж разумніца, толькі на вас уся надзея. Тут зрываў быць не можа, інакш – міжнародны скандал, а ён цяпер нам, напярэдадні выбараў у народны хурал ой як не патрэбен.

– Ды супакойцеся вы, Юрый Карлавіч! У чацвер мы вяртаемся ў горад, а ў пятніцу, як і было заяўлена, адбудзецца татава сустрэча з нашым высокім госцем. Галоўнае, каб яму тут або, што яшчэ горш, у самалёце не налілі чарачку гарэліцы.

– Што вы! Што вы! Цур мяне, цур мяне... Гэта ж будзе забойствам усяго існага... Толькі ўсё пачало неяк выбудоўвацца...

Таіса, так і не выдаўшы сваёй прысутнасці, моўчкі павярнулася і пайшла назад. Паблізу спальні яна асцярожна націснула схаваную ў драўлянай ашалёўцы кнопку. Хітрыя замкі надзейна закрылі абедзьве дзверыны спальні. Адчыніць іх знутры было немагчыма. Горкія слёзы бяссілля каціліся па ейных шчоках.

ПЛАЧ АДЗІНОКІХ

Самотным нельга стаць, самотным трэба нарадзіцца і з гэтай радзімай плямай пражыць усё сваё жыццё, так і не зразумеўшы, навошта столькі розных нападзнаемых людзей блукала доўгія гады побач з табой. Майму пакаленню амаль з пялёнак даводзілі, што кожны чалавек – творца свайго жыцця і толькі ён, вянец прыроды, можа ўладарыць над сваім лёсам, а заадно і над усёй прыродай, прыстасоўваючы яе пад свае не заўсёды разумныя мары і патрэбы. Дзіўна, але гэтаму верылі. Праўда, вера выходзіла нейкай надрыўнай, з нудой і праклёнамі. Наогул у нас з верай гістарычна не ладзілася, хоць усё ў ласкавай бацькаўшчыне ліпела на гэтым загадкавым, абсалютным пачуцці, якое нікому не пакідала магчымасці сумненняў і ваганняў, бо не было ў краіне больш страшнага злачынцы, чым сумніўнік.

Колы раздалбанай, шмат што перажытай фурманкі гучна спатыкаліся аб сцёртыя пешаходамі і транспартам шэрыя з рудымі іскрынкамі камяні гарадской брукаванкі. Поўня, вываліўшы сваё невядома з кім нагуленае пуза, бессаромна і нахабна адыходзіла ў запавешаныя цемрай вокны аднолькавых у сваёй абшарпанасці і лядашчасці дамоў, між якімі няспешна плялася дзіўная працэсія. Дахадзяга з правіслай ад старасці спіной у

бледным святле «цыганскага сонца» была падобная да абцягнутага ломкай скурай шкілета. Падавалася, падзьмі начны ветрык, і гэтая абсурдная істота рассыплецца ў прысак. Але сціснутая збруяй і аглоблямі кабылка па-корліва і даволі цвёрда плялася за доўгім, гарбаватым чалавекам, узрост якога вызначыць у зыбкім святле безразважнага свяціла было вельмі цяжка. Чалавек адной рукой трымаў жаласліва скрыплівую аброць, што елазіла на ссохлай конскай пысе, другой – закураную самакрутку, па-разбойніцку схаваную ў кулак. Чырванаваты агеньчык, кінуўшы няроўныя бліскавіцы на даўно няголеныя шчокі і злінялую тканіну замытай кашулі, на нейкі час згасаў, каб, ледзь счакаўшы, успыхнуць ізноў. Калёсы з невысокімі дашчанымі бартамі былі напоўненыя нейкімі бясформеннымі цюкамі ды вузламі, якія ад мудрагелістых ценяў канчаткова страцілі форму. Крыху ззаду, хутка перабіраючы кароткімі крывымі лапамі, бег дзіўны ў сваёй беспароднасці сабака. Мяркуючы па ўсім, у беднай істоце было намяшана столькі крывей, сабачых нацый і расаў, што прабрацца да ягонай першаасновы ўжо не ўяўлялася магчымым, ды і ці трэба было гэтым займацца на сабачым узроўні, калі амаль усё чалавецтва даўно пераплавілася ў нейкі мудрагелісты кангламерат чужых адзін аднаму генаў і крыві, гатовых да самых непрадказальных мутацый. Побач з сабакам плялася згорбленая старая ў нейкіх мудрагелістых адзежынах. Тоўстая суконная хустка ў шэра-брудную клетку спаўзла на патыліцу, агаліўшы рэдкія бясколерныя валасы, што збіліся ў вадкія пасмы, скрозь якія агідна бліскацела шэрая старэчая скура. Твар старой быў узняты да поўні, засмяглыя і пахаваныя ў сотнях маршчын губы бязгучна варушыліся, нібы яна нешта гаварыла старажытнаму свяцілу. Дзівіла сваімі памерамі кульбака, на якую абапіралася начная

падарожніца. Гэта была нават не кульбака, а нейкі загнуты кручком кій, – з падобнымі посахамі на старажытных карцінах і гравюрах паказвалі старасвецкіх патрыярхаў і паганскіх жрацоў.

Поўня на некалькі імгненняў па нейкай, толькі ёй вядомай патрэбе, нырнула ў невялікую бялявую хмару. Падслепаватая шэрая імгла размыла і амаль паглынула дамы, дрэвы і дзіўную кампанію, якая кудысьці цягнулася па гарбатай ад старасці брукаванцы адной з ускрайкавых вуліц. Не, усё гэта не знікла, проста на нейкі час страціла рэзкасць, правалілася за межы рэальнасці. Калі вялізнае пуза начной блудніцы выкацілася з-за нябеснай фіранкі, вуліца была пустая, і, падавалася, толькі глухое рэха ад стуку непадкаваных капытоў аб камень ды лёгкі грукат кія яшчэ пэўны час віселі ў нерухомым срэбным паветры.

Не выявіўшы звыклай карціны на ранейшым месцы, поўня засумавала, але наўздагон бегчы заленавалася. Яе ўвагу прыцягнула расхінутае вакно на другім паверсе прысадзістага, падобнага на казарму, дома. У ім, абапершыся рукамі на шырокае падваконне, стаяў аголены мужчына і абыякава глядзеў кудысьці далёка, у тую бязмежную далеч, што часам адкрываецца людзям у такія вось месячныя ночы. Голага чалавека звалі Віталь, і ён паняцця не меў аб бязмежных далячынях, якія мог сёння сузіраць. Віталь быў матэрыялістам і ва ўсякую, сталую сёння моднай, іррэальную лухту проста не верыў. Сюды, на гэтую старую цяністую вуліцу, ён прыходзіў рэдка і яшчэ радзей заставаўся тут начаваць, але застаглае дзесьці глыбока ўсярэдзіне яшчэ інстытуцкае каханне ўсё цягнула яго, як магніт, у прапахлыя стагоддзямі і чужымі жыццямі пакоі з ненатуральна высокімі столямі і амаль эпохі прыгону сценамі. Ён даўно адзна-

чыў дзівацтва сваіх візітаў да Рыткі, амаль усе яны прыпадалі на поўню. Спачатку ён гэта звязваў з зарплатай, якую выдавалі ў канцы месяца. Калі ж грошы пачалі плаціць нерэгулярна, а потым і зусім на паўгода забылі аб гэтай некалі абавязковай працэдуры, ён спісаў месячныя цыклы на выпадковыя супадзенні. Грошы да гэтага часу ўжо перасталі адыгрываць для яго нейкую значную ролю, яны былі ў яго заўсёды. У адрозненне ад шматлікіх сваіх таварышаў па новым буржуйскім жыцці, Віктар не краў, не хітрыў і не скупляў у сваю бытнасць галоўным інжынерам за шклянку гарэлкі ў былога гегемона акцыі, ён учапіўся ў сваю родную шахту, не даў яе разваліць, разбазарыць. Больш за ўсё клопатаў і непрыемнасцяў у гэтай смяротнай сутычцы яму дасталася ад прадстаўнікоў яшчэ зусім нядаўна самага прагрэсіўнага класа, які з галодным азвярэннем ірвануў з бальшавіцкай дарэмшчыны ў дарэмшчыну капіталістычную.

На першым жа вольным сходзе, дзе ледзь не разарвалі былога дырэктара, чалавека добрага і адданага гарняцкай справе, Віктара аднадушна абралі генеральным. Сказаць па-праўдзе, ён доўгі час не мог вызначыць, чым гэтая пасада для яго стала – выгодай ці прыкрай непрыемнасцю. Яшчэ да прыватызацыі, у эпоху працоўных камітэтаў і стачкамаў, яму хацелася кінуць усё, паслаць рабацяг на хрэн, адстаяць адзін цэх і пачаць сваю справу, але нешта ўтрымала яго ад гэтага, можа, прыродная злосць, а можа, дурацкая звычка ўсё даводзіць да канца; адным словам, Віктар не зламаўся і выдужаў. Далосся гэта няпроста. Ён у драбнючкіх падрабязнасцях памятаў пераходзячыя ў істэрыку аповеды жонкі аб ператрусах, якія наладжвалі падвыпітыя актывісты працоўнага камітэта, калі яго не было ў горадзе. Яны ўвечар некалькі разоў рваліся ў яго старую кватэру і патрабавалі прад’явіць змесціва халадзільніка,

маўляў, «а пакаж нам, чым начальства харчуецца, у той час, як просты рабацяга з пустым жыватом арэ?». Абшарпаны «Мінск», да засмучэння вартавых раўнапраўя, з зайздроснай сталасцю аказваўся амаль пустым і, акрамя хатніх саленняў, нічога больш каларыйнага не ўтрымваў. Абследаваўшы на ўсякі выпадак шафы, рабкомаўцы сыходзілі, пакінуўшы раўці перапалоханую жанчыну і дзяцей. Усё гэта было даўно ў мінулым. Сёння ён, Віктар Пятровіч Захрэбаў, найбагаты чалавек у сваім рэгіёне, які практычна не залежыць ні ад каго, уключаючы дзяржаву, лахманы якой бязвольна боўтаюцца на ўжо перарослай яе краіне, блытаючыся і сціскаючы далейшыя рухі.

Віктар глыбока ўздыхнуў і, яшчэ раз абыякава зірнуўшы на поўню, ступіў назад у пакой. На шырокім ложку, захутаўшыся па шыю ў лёгкую коўдру, сядзела, прыціснуўшыся да цёмнай драўлянай спінкі, прыгожая мініяцюрная жанчына. Вялікія, неяк па-дзіцячаму зіхатлівыя вочы глядзелі разумна і строга. Для Рыты занятка каханнем быў самай адказнай справай у жыцці. Яна любіла гэты працэс, чакала, саромелася яго і да страты прытомнасці баялася. Пры гэтым страх быў разнапланавым, з поўным наборам разнастайных пагроз, ды да таго ж яшчэ пераплеценыя адна з адной, а таму гэтае ўсёпаглынальнае пачуццё нагадвала айчынную стратэгію нацыянальнай бяспекі, калі і пагрозы ніякай няма, ды баяцца трэба – нутро патрабуе. Праўда, спытай яе хто-небудзь: «Чаго ты баішся?», наўрад ці ён атрымаў зразумелы адказ. Рыта баялася, і, мабыць, гэта было галоўным у звар'яцелым калаўроце адчуванняў і перажыванняў, якія прыдумаў Стваральнік дзеля кароткага імгнення непадзельнага яднання мужчыны і жанчыны. Калі ўсе страхі сябе вычэрпвалі, гудзенне крыві ў скронях суціхала, а ліхаманкавыя дрыжкі ператвараліся ў

саладжавую, шчымлівую стому, Рыта станавілася сама сабой. І ўвесь вялізны сусвет на нейкі час змяшчаўся ў яе маленькім сэрцы. Яна з любоўю глядзела на свайго каханага мужчыну, працягваючы паглынаць у сябе ягоныя пахі, ціхія гукі паспакайналага дыхання, пукатыя лініі вялікага цела і яшчэ цэлую кучу разнастайных рознасцяў, якім і назвы няма, хоць і жывуць яны ў жанчынах сотні тысяч гадоў, але ў кожнай свае.

Яе мужчына стаяў у плынях нябеснага святла, якое дробнай алмазнай іскрынкай злёгка паблісквала ў кроплях састылага поту на ягоным правым плячы; левае, далейшае ад яе, не блікавала, а падавалася высечаным з найчыстага белага мармура. Ёй раптам захацелася вельмі моцна зажмурыцца ды, зламаўшы ўсе ўмоўнасці, што дзеляць свет на рэальнасць і вобраз, прапіхнуць глыбока ўнутр сябе гэтае месячнае вакно, на дрыготкім глянцы якога быў немаведама як захаваны малюнак самага роднага ёй чалавека. Прапіхнуць, увабраць, схваць і памерці, каб назаўжды адабраць яго ад людзей, ад працы, ад іншай жанчыны, ад сумнага у сваёй мітуслівасці жыцця.

– Рыцёнак, ты чаго плачаш?

– Гэта табе прымроілася. Пастой яшчэ трошкі ля вакна, – яна вымольна выставіла перад сабою малюсенькую далоньку, – мне падаецца, што ў свеце зараз нешта адбываецца, а можа, гэта адбываецца ўва мне. Хутчэй за ўсё, гэта парушаная табой самота-адзінота: спрабуе вярнуцца на пакуль яшчэ занятае месца. Яна адвыкла ад таго, што са мной можа быць хтосьці, акрамя яе. Табе было добра?

– Мне ніколі з табой не бывае нядобра. Мы разам ужо цэлае жыццё, а ты ўсё задаеш гэтае дзіцячае пытанне...

– Сталець ужо позна, хутка састарэю. Якая незвычайная поўня! Ты паглядзі... А ведаеш, гэтая поўня –

самотных. Гэта наша з табой поўня. Уяўляеш, колькі яна нас шукала... І вось сёння знайшла. Я, падаецца, усё зразумела. Нам трэба перастаць сустракацца...

– Я гэтага не змагу зрабіць, – асіплым ад нечаканасці голасам вымавіў Віктар, паспешліва прысядаючы на край італьянскага ложка, які ён гады з тры таму назад падарыў Рыце. – Ты не можаш, не маеш права не тое што гаварыць, нават думаць аб гэтым. Ры, ну давай заўтра ўсё кіну, і мы махнем куды-небудзь на выспы. Ты ж любіш выспы? – Ён асцярожна крануў пальцамі ейны твар. Божа, як ён яе ведаў! Амаль на малекулярным узроўні. Ён мог апярэдзіць любое ейнае жаданне, адгадаць наступнае слова, якое яшчэ толькі нараджаецца ў глыбіні дыхання. Часам Віктару падавалася, што ўсе гэтыя веды былі ў ім заўсёды, а не ўзніклі ў плыні доўгіх гадоў іх дзіўнага кахання. – Ры, ну перастань, усё пройдзе, гэта твая чортавая поўня ва ўсім вінаватая. Мне толькі што прыйшло ў галаву, што прыязджаю я да цябе апошнія гадоў сем чамусьці менавіта ў поўню.

– А ў нас з табой і першы раз усё адбылося ў поўню. Ты хіба не памятаеш? Я – першакурсніца, дурная і наіўная, ты ўжо выпускнік-завочнік. Самаўпэўнены і дасведчаны. Вялізная поўня на верандзе Мішкінага лецішча, я тады ледзь розум не страціла ад радасці! – Рыта, абвіўшы рукамі яго шыю, зашаптала ў вуха, – Я цябе кахаю, вельмі, вельмі. Але сустракацца нам больш не трэба.

– Чаму? Ну, калі ты хочаш, давай пажэнімся. Ты ж ведаеш, што я без цябе не змагу жыць. Мне неабходна, каб ты заўсёды дзесьці была. Ты – мой зямны дом, і мая адзінота ніколькі не менш тваёй. Я жыву дурным жыццём, акружаны прыліпаламі і эгаістамі. Калі б ты ведала, як усё надакучыла. Я баюся заўтрашняга дня, што зіхціць сённяшняй пустэчай. Давай я хутка ўсё

ўладжу з разводам, слава богу, дзеці ўжо сталыя. Таго, што я зарабіў, хопіць на ўсіх.

Віктар замоўк, слухаючы яе подых. «Ну чаму ўсё так па-дурному адбываецца? Чаму твой промысел, Божа, такі лукавы? Што з забароненага я сатварыў, зашто ты збіраешся адабраць у мяне гэты выратавальны прыстанак?»

– А ніхто ў цябе нічога не адымае, – як быццам падслухаўшы ягонья думкі, спакойным роўным голасам вымавіла Рыта. – Проста ўжо занадта позна. Позна. Якое дзіўнае слова. По-зна... Захрэбаў, ты хіба не адчуваеш? Проста, мы нарадзіліся адзінокімі, і з гэтым нічога не паробіш. Не ведаю, магчыма, павярніся тады даўно нашае жыццё па-іншаму, можа, і мы змаглі б перамагчы гэты праклён і быць разам. Не ведаю. А ўсё бачыш, як склалася. Вядома, ты будзеш пярэчыць, але ў нашым выпадку гэта не мае ніякага значэння. Проста ўсё здарылася само сабой. Дзве адзіноты не анігіляваліся, а выраслі да памераў сусвету, і ўжо ад нас не залежаць; калі мы будзем іх карміць, яны сажруць нашае каханне. Толькі не падумай, быццам я ціха звар'яцела. Нам проста трэба застацца такімі, якімі мы ёсць. Застацца каханымі. Мне сумна ад таго, што калісьці даўно спалохалася і не нарадзіла сабе твайго дзіцяці. Дзеці – адзіныя лекі ад адзіноты, хоць гэта хутчэй проста ейная адцяжка. Ты ведаеш: самая страшная бяда чалавецтва не атыповая пнеўманія, а менавіта адзінота, але гэтага, мабыць, ніхто не ведае.

– Хадзем піць гарбату, – перабіў яе Віктар. – Мне падаецца, што мы нясем поўную лухту. Якая адзінота, вось жа мы, побач! – Ён згроб далікатную, амаль бязважкую жанчыну і закружляў па пакоі. – Паспрабуй нас разарваць, мы ж адно цэлае! Перастань мяне палохаць, я і чуць ні аб чым не хачу. Каханы мой чалавек, павер, я ўсё ўладжу.

– Эх, дурны ты дурны, хоць і старэйшы амаль на цэлы дзясятак. – Яна пакалашмаціла яго, як школьніка,

па патыліцы. – Вярні мяне на месца, а то расплешчаш. Проста сённа я ўсё зразумела, ведаеш, так адразу: раз – і ўсё стала на свае месцы, нават неяк дзіўна, пэўна, час надыйшоў. Ты стаяў там, ля вакна, увесь у поўні, такі мармуровы, прыгожы. А я глядзела, нават думак нейкіх адмысловых у галаве не было, і раптам бах! Як прасвятлела ці што? У мяне такое бывае. Бацька гаварыў, што гэта ад бабкі. Яна ў мяне варажэй была. Старая такая, з вялізнай кульбакай. Людзі яе не любілі. Тата пасля вайны ледзь паспеў яе ноччу вывезці з нашага горада. Бабулю хацелі спаліць суседзі: верылі, што яна порчу на скаціну насылае. А яна, наадварот, кароў ды і іх саміх лячыла. Я яе ні разу не бачыла, нават на фатаздымку. Першы раз са мной гэта ў трынаццаць гадоў здарылася. Месячныя пачаліся, і я адчула, што хутка захварэе цётка Галя. Яна праз паўгода пасля гэтага памерла. Спачатку я палохалася, а потым абвыкла, галоўнае, не спрачацца і не спрабаваць што-небудзь зрабіць насуперак.

– Пачакай, – апускаючы Рыту на ложкак, сур'ёзным голасам вымавіў Віктар, – ты мне галаву не дуры. У цябе хтосьці з'явіўся? Толькі давай чэсна, добра?

– Усё-ткі прымітыўны вы народ, мужыкі. Я яму сур'ёзныя рэчы гавару, а ён... – Рыта пакрыўджана махнула рукой. – Няма ў мяне нікога, ды і не было. Нейкія дробныя папрыгунчыкі, яны не ў разлік, можа, калі-небудзь за аднаго з іх я выйду замуж. Пакуль не ведаю, а ты так і застанешся ў поўні і прыгожым, і нікому я цябе ніколі не аддам. Ты мой. Я ведаю, што чым далей я буду ад цябе знаходзіцца, тым мацней ты будзеш ува мне сядзець, як вялікі надзейны цвік.

– Ры, ну не страчвай розум. Якія цвікі, якое расстанне? Мы пражылі разам цэлую вечнасць. Мая сям'я – пустая ўмоўнасць, змяніць якую ты не хацела сама. Ты ж

з зайздроснай пастаяннасцю, калі я заводзіў гутаркі аб разводзе, паўтарала, што ніколі не станеш прычынай чужой адзіноты і непаўнавагаснасці дзяцей. Усе дзеці выраслі. Мая жонка – самастойны чалавек, які моцна стаіць у бізнэсе. Нам ужо не па сямнаццаць. Давай вырашым усё цяпер. Я разумею, колькі табе давялося перажыць з-за твайго нявызначанага становішча. Няўжо ты думаеш, што я аб гэтым не думаю? Не хваляваўся? Ды часам я гатоў быў разарваць сябе ўласнымі рукамі. Не ведаю, можа, я сапраўды ў нечым бесхрыбетны. Ну, прабач, а?

– Божа, што мне з табой рабіць? – Жанчына далікатна кранула яго шурпатыя шчокі. – Зашто мне цябе прабачаць? Ты нават не ўяўляеш, якая я шчаслівая з табой. Ты цэлы свет, як цяжкую галінку закіпелага бэзу, нахіліў да майго твару. Усё, што ў мяне ёсць, – яна абвяла вакол рукамі, – усё гэта стварыў ты, ды і мяне ты зрабіў такой, якой я ёсць. Прабач, я, вядома, цёмная дурніца, навошта трэба было сёння заводзіць гэтую размову? Ці мала што прымроілася... Прабач. Я хутка збегаю ў ванную...

Босыя ногі лёгка зашлёпалі па паркеце. Разгублена піскнулі дзверы і, пакінуўшы на падлозе жоўты даўгаваты вымпел святла, – як напаўразгорнутая кніга, завабілі да сябе агаломшанага ад ейных слоў мужчыну. Нацягнуўшы хатнія шырачэнныя штаны, Віктар паплёўся на кухню ставіць чайнік.

Нягучны шум вады прыцягнуў увагу стомленай ад адзіноты поўні, і тая, чапляючыся, каб не сарвацца ўніз, за стрэхі суседніх шматпавярховікаў, амаль увалілася ў вакно спальні. Ложак, знявечаны ўцёкамі ад адзіноты, стаяў сіратліва і ціха, як бедны родзіч, які выпадкова прыйшоў на чужое пахаванне.

«ВЫДАТНИК»

Васіль Васілевіч жыў суччыным жыццём, так, відаць, было напісана яму на родзе, але пра гэта ён, нашчасце, не ведаў ці не хацеў знаць, а сказаць жа праўду генералу дзяржаўнай бяспекі ніхто не адважваўся. У былыя часы прафесія чэкіста, авеяная славай і таямнічасцю, безумоўна, лідыравала ў рамантычным рэйтынгу пакалення падлеткаў. Ды што там падлеткавая рамантыка, – усё нашае жыццё было працягае і перапоўненае бясколернымі ўнукамі «жалезнага Фелікса», якіх без адмысловага клопату можна было распазнаць па аднолькава шэрых альбо цёмна-сініх гарнітурах ды пустых, вылінялых ад беспрынцыповасці і страху вачах. Святая справа абароны дзяржаўнасці і, вядома ж, народных інтарэсаў ва ўсе часы застаецца галоўным клопатам гэтай самой дзяржавы. Калі ўважліва прыгледзецца, дык у крывым люстэрку гісторыі без адмысловай працы можна ўбачыць, што клопат аб самой сабе і з’яўляецца асноўнай, гаворачы навукова, функцыяй дзейнасці любой дзяржаўнай машыны. Клопат аб народнай выгадзе, як і наіўная вера ў сацыяльную роўнасць, служылі ўсяго толькі салодкім падманам у свеце гора, слёзаў і цяжкой атупляльнай працы. Гарката штодзённасці ўспрымалася

свядомасцю як абпальваючая глотку неабходнасць, пасля якой доўгачаканае цяпло разлівалася па стомленым целе, з'яўлялася ўпэўненасць у сабе, і салодкія мроі пра непазбежную будучыню прымушалі ўсё мацней калаціцца знатужанае працай сэрца. Тысячагадовая наіўнасць чалавечтва, які святы верыў у дармовую для ўсіх ежу, з адмысловым цынізмам увасаблялася нейкай таямнічай і магутнай сілай у нашай шматпакутнай Айчыне.

Аслепленыя клопатам пра дзяржаву, натоўпы з дзікім азвярэннем некалькі дзесяткаў гадоў з зайздросным поспехам нішчылі адзін аднаго. Некалі вялізная краіна падзялілася на два асноўныя дамінуючыя класы і ўтрапёную праслойку. Адзін клас сядзеў за калючым дротам, другі яго ахоўваў, а трапяткая праслойка стукала на прадстаўнікоў абодвух класаў і саму сябе. Вось з яе ўлоння і вырас шматлікі і доблесны глаўк усенародна любімай канторы, якая чутка ўслухоўвалася ў шэпт на суседскай кухні, рылася ў смеццевых вёдрах і з дзяржаўным выглядам абнюхвала скарыстаныя імпартныя прэзерватывы. Глаўк інтрыгаў і татальнай падазронасці, да якога ў былыя, яшчэ да яго разгону, часы і прыналежыў Васіль Васілевіч.

Кабінецік у генерала быў невялікі, але ведамства, да якога яму пашчасціла прыбудавацца, абяцала стаць хлебным, а самае галоўнае – ён зноў стаяў на варце народных інтарэсаў. Не трэба было ішчыць з раніцы да ночы, ганяючы сквапных да дзяржаўнай капейкі ашуканцаў. Стамляльная праца шпіка, які пахне потам і нясвежай бялізнай, бюссонныя ночы і зносіны са свавольнымі фанатыкамі свайго рамяства, – усё гэта ззаду. Зрэдзьчас яму падавалася, што старыя добрыя часіны вярнуліся, шматлікія калегі, якія некалі беззваротна адышлі ў неведомасць, зручна расселіся на самавітых дзяржаў-

ных пасадах і пацягнулі за сабой сваіх «выдатнікаў». Тое ж, з небяспечнай аглядкай на верх, рабіў і Васіль Васілевіч. Ён як ніхто іншы ў нованароджанай бюракратычнай структуры разумеў, што менавіта кадры вырашаюць усё. Па сутнасці, не столькі нават важная была пасада, якую ты займаеш, колькі магчымасць падабраць і расставіць сваіх людзей.

Генералу пашанцавала. Начальнікамі над ім былі пастаўленыя людзі асцярожныя, у сілу спецыфікі былых сваіх прафесій, палахлівыя. Наогул сапраўдны службовец сярэдняй рукі заўсёды ў душы баязлівец, галоўная яго заповедзь – не ўзяць на сябе лішняй адказнасці, ды і нялішняю паспрабаваць перакласці на каго-небудзь іншага. Гэтая характэрная рыса службовага чалавека – не толькі адказнае вынаходства, яна прысутнічае ўсюды, дзе дзяржава, па розных чынніках, не ў стане абараніць і забяспечыць свайго службоўца. Спадзявацца ж на заступніцтва начальства, працятага той жа баязлівасцю, лічыцца ў нашай сферы беспрасветнай дурасцю і недаравальнай наўнасцю. Васіль Васілевіч ва ўсім гэтым нядрэнна разбіраўся і ўмела выкарыстаў у сваіх інтарэсах.

Пстрыкнуў унутраны тэлефон. Генерал, не адрываючыся ад газеты, націснуў на кнопку.

– Васіль Васілевіч, вы прызначалі сустрэчу Альберту Ноевічу, ён у прыёмнай, – забуркаваў з прыдыханнем голас сакратаркі з легкадумным імем Міла.

«Вось сцэрва, усё зрабіла, хіба што не застагнала ў канцы! Ну, я ёй зараз урэжу, гэта ж трэба, вырашыла мяне з раніцы завесці!» – і, імкнучыся гаварыць спакойна, услых вымавіў: – Альберта Ноевіча папрасі паўгадзіны пагуляць, на тэлефон пасадзі Сіўчыка, а сама да мяне.

– Слухаюся, – пераможна зазвінеў малады голас.

Пакінем на сумленні генерала, што і як ён «урэзаў» у тую раніцу Міле, а можа, наадварот, бойкая сімпатычная сакратарка ўпраўляла толькі ёй вядомым спосабам сатарэлыя энкавэдэшныя мазгі і вывуджвала ў прагнага палюбоўніка пазачарговую сотню баксаў на набыццё якой-небудзь вельмі патрэбнай жаночай дробязі. Словам, не нашая гэта справа. Адносіны шэфа і сакратаркі вечныя, як свет, а таму ў нейкай ступені святых, нарэшце, не з рэферэнтам жа або памагатым ён замкнуўся ў пакоі адпачынку, хоць і апошнім цяперашні дзяржаапарат ужо не здзівіш.

Альберт Ноевіч зразумеў усё з паўслова і, апякульна ўсміхнуўшыся Міле, якая атрымала сваё зручнае і хлебнае сакратарскае крэсла не без ягонай дапамогі, сціпла пакінуў прыёмную набіраючага сілу высокага начальніка. Хадой, якая выказвае пакорнасць і гатоўнасць услужыць усякаму, гэты лысаваты спадар нявызначанай нацыянальнасці з пачаткамі паўнаты і з дзіўным імем ды імем па бацьку пачаў, як магло падацца з боку, без усякай мэты блукаць па калідорах казённай установы, што жыве сваёй, асобнай, засакрэчанай ад усяго свету жыццём. Але гэта толькі недасведчаны мог западозрыць Альберта Ноевіча ў бязмэтнасці хістання па ўладных калідорах, на самой жа справе гэты паркетны праменад уяўляў сабой карпатлівую, тонкую і вельмі складаную працу, якая патрабуе высокага акцёрскага майстэрства, такту, умення правільна і хораша гаварыць, а галоўнае, правільна маўчаць і неўзаметку слухаць. За паўгадзіны, падораных Мілай і генералам, Альберт даведаўся шмат карысных для сябе рэчаў. Чэпкі трэніраваны мозг прагна лавіў фразы, абрыўкі гутарак, настроі, з якімі выходзілі супрацоўнікі ад таго або іншага начальніка, адказы на тэлефонныя званкі; лёгкая балбатня з сакратаркамі і неацэнная шакаладка – усё гэта ён скла-

даў у адмысловую мазаіку, якая ўяўляла даволі дакладную карціну ўнутранага жыцця дзяржўстаноў.

Асцерагайцеся бяздзейных шатуноў-наведвальнікаў, якія ўважліва чытаюць насценгазеты, вывучаюць дошкі загадаў і распараджэнняў, графікі дзён нараджэнняў і аб чымсьці весела балбочуць з вашымі сакратаркамі. Падобныя асобы вы без цяжкасці заўважыце ў любым, нават самым застольным прысутным месцы. Яны ўяўляюць сабою новы і, відавочна, дагэтуль мала вывучаны тып сучаснага грамадства. Своеасаблівую касту, нейкае злучва-звяно паміж уладу трымаючых, гэта значыць, дзяржапаратам, і ўладу маючымі – людзьмі, якія ўмеюць рабіць грошы.

Альберт Ноевіч прышоў да Васіля Васілевіча з вельмі далікатнай прапановай: яму было даручана адной фінансава-прамысловай групай дамовіцца і купіць, калі гэта можна так назваць, дзве вельмі значныя пасады ў нейкіх нябедных рэгіёнах. Вядома ж, нават дзіцяці вядома, што пасады не прадаюцца, а на іх прызначаюцца адмысловыя людзі, названыя ў прастамоўі чыноўнікамі-службоўцамі, якія падзеленыя на групы, узроўні і класы. Складаная механіка пасоўвання казённага чалавека па службовай лесвіцы вельмі падрабязна прапісаная ў законах, указах і інструкцыях. Але тое, што так гладка на паперы, у жыцці часам атрымліваецца наперакасяк.

Злёгка расчырванелая Міла выбачальным голасам папрасіла свайго дабрадзея хвіліначку пачакаць – пакуль шэф не скончыць размаўляць па тэлефоне ўрадавай сувязі.

Альберт Ноевіч асабліва не афішаваў іх з Мілай некалі добрыя адносіны. Падабраў ён гэтую дзяўчыну цалкам выпадкова ў адным з паўднёвых гарадоў, дзе тая ўжо з паўгода асцярожна путаніла, удала прыкідваючы-

ся пад студэнтку з беднай уральскай глыбінкі: маўляў, прыехала адпачыць і падлячыцца. Па вартасці ацаніўшы яе прыроджаныя і саманабытыя таленты, сціплы службовец, як ён любіў сам сябе прадстаўляць, здабыў годную вучаніцу, і вось, седзячы ў прыёмнай, дзе нядаўняя папялушка панэлі непадзельна ўладарыла не горш прынцэсы крыві, ён глядзеў на яе з гонарам, як мастак глядзіць на скончаную карціну, якая ўжо жыве сваім жыццём. Нейкае падабенства пяшчоты і жадання варухнулася ў яго з'едзенай цыннізмам душы, але было тут жа жорстка задушанае – груба парушала законы жанру. Міла відавочна ўлавіла гэтую секунду слабасці і, уся затрымцеўшы, паказала вачыма, што шэф вызваліўся. «Далёка пойдзе дзеўка», – адзначыў пра сябе Альберт, заходзячы ў кабінет Васіля Васілевіча.

– Якія людзі ў нашых лабірынтах! – расхінуўшы сяброўскія абдымкі, не спяшаючыся пайшоў насустрач госцю гаспадар кабінета.

– Спадзяюся, не ў абдымкі самога Кентаўра я так неабдуманая крочу?

– Ды кінь ты, якія тут Кентаўры? Часіны не тыя.

– І слава богу, што не тыя, а то б мяне з вашых лабірынтаў гэтак гадкоў праз дзесятак, мабыць, толькі і выпусцілі б.

– Ну, дзесятак не дзесятак, а пяцёрачку мы б табе за мілую душу ўпаялі, – задаволены сабою, хахатнуў Васіль Васілевіч. – Прысаджвайся. Што будзем піць? Гарбата? Кава?

– Калі можна, чайку, зялёненькага.

Альберт Ноевіч ніколі не адмаўляўся ад пачастункаў у кіруючых кабінетах. За гарбатай і лад, і тон гутаркі зусім па-іншаму ішоў, ды і падрахунак, як правіла, дадатным вытанцоўваўся. А з яго цяперашняй прапановай

і наогул патрэбна было не гарбату, а сёе-тое паістотней наліваць. Па шматгадовым досведзе ён знаў: тонкія гутаркі трэба пачынаць здалёку, без залішняга ціску. Чыноўнік, ён як трапяткая казуля: калі што ў самім пачатку пачуе, ноздры раздзьме, вушамі застрыжэ, – усё, пішы прапала, сарвецца, і ўсе падыходы і падводкі сабаку пад хвост, пасві потым іншага. Гэта добра, калі яшчэ проста сарвецца, а калі па начальстве тэлефанаваць пачне? Зусім дрэнь. Так што ў падобных справах, як гаварылі дасведчанья людзі, «спяшацца не трэба, да?».

Госць відавочна не прыспешваў. Размову пачаў з традыцыйнага рытуалу. Спакваля, як быццам між іншага, але так, каб бачыў гаспадар, прасунуў пад разгорнутую на сталe газету пульхны даўгаваты канверт і выразна паказаў чатыры пальцы, што адпавядала парадкаваму нумару бягучага месяца. Дачакаўшыся ўхвальнага кіўка пастрыжанай пад вожык сівой галавы, Альберт Ноевіч пусціўся ў вялізныя разважанні аб нягодах і цягатах «царовай службы», аб неахайных службоўцах, асабліва на месцах, якія зусім спаясаліся без кіруючага нагляду.

– Ноевіч, – падсоўваючы госцю гарбату і праводзячы злёгка хістлявую і таму яшчэ больш апетытную попку сакратаркі, перапыніў яго Васіль Васілевіч, – кінь ты гэтыя падводкі, не першы дзень знаёмыя... Я ж бачу, што нейкую важную інфармацыю прынёс. Чаго стамляеш? Выкладвай.

– Ну, ужо я і не ведаю, наколькі яна важная, у цябе ж цэлая служба, і так, нябось, усё ведаеш...

– Не выключаю. Але, як прафесіянал, я кожнаму новаму гуку рады. Ды і потым – дублюючы сігнал з іншай крыніцы толькі пацвярджае праўдзівасць наяўных звестак. Гэта аксіёма спецслужб.

– Ты ж ведаеш, у мяне шырокі круг знаёмых і прыяцеляў, дык вось адзін з гэтых, – Альберт паказаў пальцамі традыцыйную блатную «казу», – па п’янцы прабрахаўся, што песна сябруе з адным з вашых супрацоўнікаў у Тарабарскай губерні і можа вырашыць праз яго любыя пытанні.

Інфармацыя гэтая была поўным трызненнем. Наадварот, менавіта з-за нязгодлівасці службоўца і было прынята нейкай групай таварышоў рашэнне прыбраць яго і паставіць свайго чалавека. Дзіўна, але падонку сярод нас жыць чамусьці заўсёды лягчэй, чым сумленнаму чалавеку. Адвечнае пытанне, адвечная праблема белага і чорнага, аднак свет з кожным тысячагоддзем святлей не становіцца. Вось і жывем мы шэрымі ў шэрым вымярэнні, і гэта ўсё ж спакайней, чым белымі варонамі. Доктар Гебельс у свой час вельмі ўдала зазначыў, што чым жахлівей хлусня, тым у яе ахвотней вераць людзі.

– Ды ты што?! Вось сучаня... – узбуджана ўскочыў са свайго месца генерал. – А якім ідэйным прыкідваецца... Ён мне даўно не падабаецца. Інфармацыю, патрэбную для працы, палкай прыходзіцца выбіваць. «Не мая гэта справа, не мая гэта справа». Ну я яму цяпер устрою справу! Хоць гэтым, – ён ткнуў вялікім пальцам у столь, – ён чамусьці падабаецца. Слухай, ты мне гэтую сувязь хоць як, але задакументаваць павінен, зразумеў?

– Складана будзе, блатныя пад пратакол не гавораць, а ў лазню і па бабах яны разам, наколькі я ведаю, не ходзяць. Тут іншая ідэя ёсць: калі ён табе не падабаецца і ты лічыш яго нявартым высокага звання дзяржаўнага чалавека, я магу ўстроіць пару публікацый у сталічных газетах. Можа атрымацца круцей банальных фотак, ды потым і рэзананс, сам разумееш... Маскоўская газета – ёй у нашых месцах веры пабольш, чым нейкай аператыўнай інфармацыі.

– Песня! Давай, рабі, а мы яшчэ падможам. Пад-збіраем тое-сёе. Верхні наш любіць чытаць газеты і глядзець тэлік. Да яго нашыя інфармашкі толькі з трэцяга разу даходзяць, а вось газетная херня адразу балюча б’е па самалюбстве. Усё, вырашылі: ты са свайго боку, я са свайго, эфект, упэўнены, будзе бранябойны. Чалавечка туды трэба ўжо цяпер падабраць талковага, – Васіль Васілевіч задумаўся. – А можа, у цябе кандыдатура ёсць?

Альберт Ноевіч ведаў: назаві ён зараз прозвішча – і ўсё, канец добра пачатай авантуры, на якой ён ужо цяпер зарабіў тысяч трыста зялёныхкіх, бясталентна лопне. Ад-нак і ініцыятыву выпускаць са сваіх рук было нельга.

– Адкуль у мяне такога маштабу людзі? Гэта твае вышыні. Мае – чаго дазволіце, падай, прынясі. На-огул, калі давяраеш і даеш даручэнне, магу заняцца пад-борам чалавека. Толькі адразу дамовімся: я падбіраю і перадаю табе яго са ўсімі трыбухамі, і больш ніякага дачынення да яго не маю, а то я вашыя замашкі ведаю: як ні імкніся, усё роўна крайнім застанешся. Вядома, Васіль, лепш бы ты сам паглядзеў, ужо вельмі адказная папада...

– Я што так, што гэтак пагляджу. Разам папрацуем. Можа, і да кансэнсусу прыйдзем, – скрывіўшы ў яхід-най усмешцы рот, Васіль Васілевіч лёгенька папляскаў па газеце, пад якой быў прыхаваны ўвесьляляльны яго-ную душу канверт.

– Васілевіч, тут ніякіх праблем не будзе. Важна, каб справа не пакутавала, – камень, які да гэтага мо-манту ціснуў на сэрца Альберта Ноевіча, зваліўся. Ён, прызнацца, не чакаў такога хуткага рашэння аднаго з самых цяжкіх, мабыць, даручэнняў свайго боса. Уся-рэдзіне ўсё радалася і спявала: кіраўніцтва адпусціла на аперацыю «лімон зялёныхкіх», па палавінцы за мес-

ца, і тое, што мінімум семсот ён зможа безбалюча прыкарманіць, Ноевіч не сумняваўся. Пры ўсёй унутранай радасці ягоны твар выяўляў заклапочаную прастрацыю.

– Ты чаго скіс, сябар мой неацэнны? Добрую, а галоўна – правільную справу зрабілі, можна сказаць, здрадніка ў сваіх шэрагах абясшкодзілі, і прытым граматына, праз трэція рукі прыбярэм яго, я асабіста ў гэтым не сумняваюся.

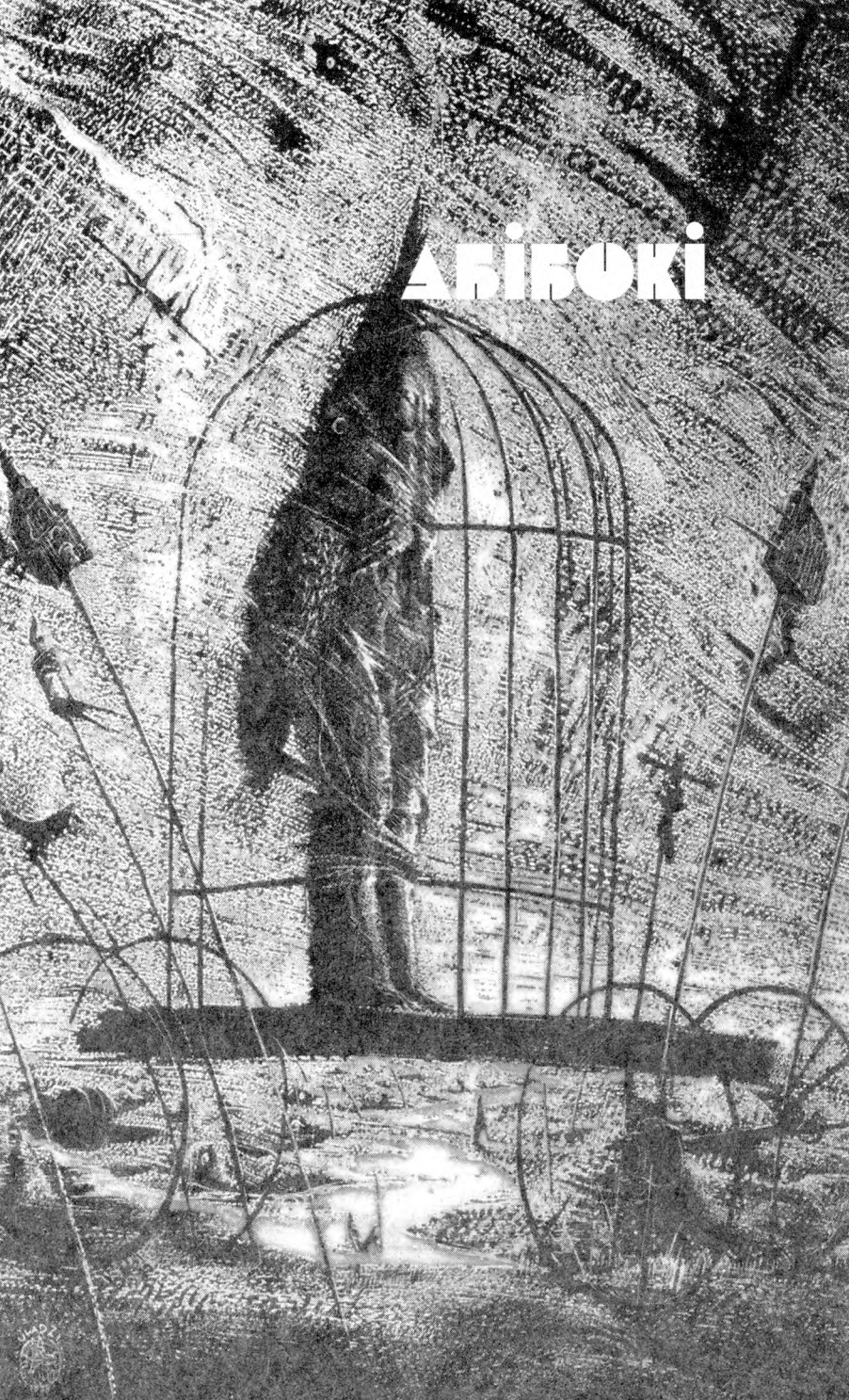
– Ды я ўжо над тваім даручэннем думаю. Адказнасць вар’яцкая, ты ж ведаеш, я – фанат сяброўства, і падводзіць сяброў не ўмею...

– Кінь ты, Альберт, дурніцай маянца! Ды калі б я цябе сваім не лічыў, хіба ж нашыя адносіны былі б такімі адкрытымі і чыстымі? – генерал шматзначна кіўнуў на сцішаны пад газетай канверт. – Я, Альберт, усё памятаю і за дабро заўсёды плачу дабром...

Іхняя гутарка была перарваная ўладным званком чырвонага тэлефона, на якім замест кнопак або дыска набору красаваўся вялікі двухгаловы арол, уваскрэслы знак замучанай папярэднікамі Васіля Васілевіча Расійскай імперыі. Падавалася, што пазалочаная птушка з манаршай нянавісцю пазірала на свайго новага служку.

Васіль Васілевіч жыў суччыным жыццём, іншага яму не было адпушчана...

АБІБОНІ

АБІБОКІ

Часта ўвосень, калі ідуць бясконцыя дажджы, калі нізкія аблокі, чапляючыся адно за адно, паўзуць бясконцымі статкамі, а рэдкія, прыглушаныя пробліскі сонца нечакана ўспыхваюць у мільярдах дробных і бялявых, як макавыя зерні, расінках, раптам нараджаюцца **абібокі** – спакойныя, марудлівыя, можа, дзесьці гультаяватыя развагі аб усім і ні аб чым.

Па-беларуску гэтае слова і азначае «гультай, сузіральнік». Мне падаецца, як бы актыўна ні жыў чалавек, ён усё роўна застаецца абібокам свайго жыцця, яму заўсёды ёсць што сказаць, без надрыву, без паспеху, сказаць, як убачылася, як падумалася галоўнае – не праяваць гэты шчаслівы час...

*

Зверху віселі прагнутыя ад нашых грахоў чорныя нябёсы. Унізе па шчыкалатку хлюпала агідная гразь восеньскай палявой дарогі. Змрочная імгла паступова згушчалася, і толькі там, удалечыні, на захадзе, бліскацела вузкая і драпежная, як лязо нажа, палоска адыходзячага захаду.

У душах, як у паўпустых пляшках, бульгыхалася нявызначанасць. Яе алюмініевы прысмак у роце паказваў

найвысокую ступень стомленасці. Целу не менш за душу
неабходны быў адпачынак.

*

Ці патрэбна чалавеку ўлада? Каварнае пытанне. Чала-
век нараджаецца сілай улады, дадзенай мужчынам і жан-
чынам адно над адным. Пазней ён паступова спасцігае
законы ўлады і, калі ўлада не становіцца самамэтай чала-
века, а раствараецца ў ім, не сціскае рухаў думак, яна ў
яго ёсць. Аб тым, што ёсць, як правіла, не пытаюць.
Сцеражыцеся тых, хто задае вам падобныя пытанні.

*

Чым даўжэй жыву, тым часцей сумняваюся. Склада-
ныя філасофскія развагі рассыпаюцца па пыльных, мала
чытальных кнігах і паступова забываюцца. Просты ўздых
каханай жанчыны ператвараецца ў каскад складаных
лагічных пабудоў і, у залежнасці ад адценняў гэтага па-
ветра, нас кідае ў маркоту або, наадварот, напаўняе душу
і цела нязломнай сілай і святлом.

Я жыву, каб кожны дзень спасцігаць глыбіню гэтай
прастаты.

*

У маёй дачкі ёсць любімы вецер, ён жыве ў жытнім
полі, дзе наліваецца колас і буяе жыццё. Я гэтага не
ведаў, пакуль не ўбачыў іх разам на фотаздымку. Яны,
абняўшыся, глядзелі на мяне яе вачыма.

*

Душа ўжо адляцела, а страх ліпкім потам яшчэ доўга
бліскаецца на схаладзелым ілбе. Дзіўна, але менавіта страх
пакідае нас апошнім. Да чаго ж ён уеўся ў нашае цела...

*

Горная рака нясецца так хутка, што час за ёй не паявае, можа таму людзі на яе берагах па ранейшаму жывуць у каменным веку. Ім пашанцавала.

*

Навідавоку ва ўсіх вецёр забіў некалькі дрэў, але мы гэтага не заўважылі, таму што сусвет мурашкі, па словах Альбера Камю, адрозніваецца ад сусвету коткі.

*

На кангрэсе гуманістаў усе гаварылі аб вечных каштоўнасцях і непераходных дасягненнях прагрэсу. Доўга не вытрываў, заснуў. Прысніўся кашмар: мёртвыя судзілі мёртвых. Падсудных некалькі тысяч, усе найвялікшыя навукоўцы, стагоддзямі рухалі сусветную навуку, пацярпелых мільёны мільёнаў, іх забіў плён адкрыццяў. Прачнуўся, а кангрэс працягваўся.

*

Выйшаў у змярканні на лясную паляну і аслупянеў. Насупраць мяне стаяў здаравенны замшэлы пень, у профіль падобны да Троцкага. Не ведаю, прырода з намі жартуе або мы навязваем ёй свае выявы, але хтосьці ж назваў гэтае месца яшчэ ў сямнаццатым стагоддзі Давыдкаў бор.

*

Радасць прыходзіць і сыходзіць, а гора застаецца з намі.

*

Ціха, напаяўголасу за заснежаным акном плакала завіруха. Мне было яе шкада, але ўпусціць у хату не рашыўся.

*

У здрады – два прысмакі: горкі і салодкі, толькі дастаюцца яны розным людзям, таму аднаму добра – другому дрэнна. Шкада, што нельга здрадзіць самому сабе.

*

Самым крывавым словам, вымаўленым чалавецтвам перад тварам Бога, без сумневу, з'яўляецца слова «свабода». У імя яе дасягнення над светам пранесліся ўсе войны і рэвалюцыі. Заўсёды і ўсюды свабода выступала апраўданнем усіх нашых бедаў. Так было ў старажытныя часы, так і сёння. Войны і беды яшчэ не скончаныя, бо межы свабоды бясконцыя, як бязмежнае мора самападману і нашых ілюзій.

*

Чым больш у мяне мабільных тэлефонаў, тым страшней яны маўчаць.

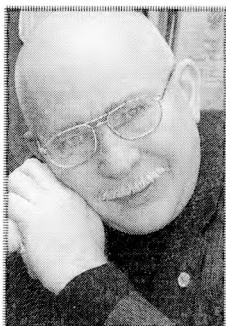
*

Як памірае каханне? Адразу, раптам, як калісьці нарадзілася, або павольна, ледзь прыкметна, як восеньская палявая трава? Кожны з нас, абапіраючыся на свой досвед або неспрактыкаванасць, можа адказаць на гэтае пытанне па-свойму. Колькі людзей – столькі адказаў. Магчыма, кожны з нас мае рацыю, не ведаю. Толькі мне падаецца, што каханне не памірае, яно, хутчэй, дыхае за непатрэбнасцю, забытае, галоднае, затаптанае эгаізмам, і ўсё яшчэ на нешта спадзяецца. Пакінуўшы гэтае каханне, якое яшчэ дыхае і было некалі такое роднае, мы накіроўваемся на пошукі новага, самага што ні на ёсць самага.

Але і гэтае, новае, вядома, калі вам не трыццаць гадоў, стане ледзьве не паўтрупам нечых пачуццяў, уздыхаў, запалу і салодкіх слёзаў. Замучыўшы сваё каханне, мы кідаемся, па ўзаемнай незгаворлівасці, рэанімаваць чужое, якое з часам пачынае падавацца нашым крэўным. Год за годам праходзіць жыццё. Адны з нас становяцца ледзь не прафесійнымі рэаніматарамі кахання і ў рэшце рэшт здыхаюць у лютай адзіноце. Іншыя, і такіх, слава богу, больш, як умеюць, берагуць тое, што ім адпушчана лёсам, гадуюць дзяцей, чакаюць унукаў і доўжацца ў стагоддзях.

Змест

Цень гобліна	3
<i>Частка першая. Міжлізень</i>	4
<i>Частка другая. Цень гобліна</i>	97
Апавяданні	327
Намеснік грому	328
Спакуса столаначальніка	336
Дзікі шорац	343
Губернскі сход	351
Эрлік	360
Першы дзень сурка	364
Бяздомная душа	370
Аўсяная каша	377
Стары і гора	382
Плач адзінокіх	391
«Выдатнік»	401
Запісы	411
Абібокi	412

Валерый Мікалаевіч КАЗАКОŪ

нарадзіўся ў кастрычніку 1952 года на станцыі Рэста (вёска Гарбовічы) Магілёўскай вобласці. Пасля школы працаваў на Магілёўскім ліфтабудаўнічым заводзе, служыў у Эстоніі і Нямецчыне. Пасля войска закончыў Вышэйшую ваенна-палітычную вучэльню, затым — Літаратурны інстытут імя А. М. Гор-

кага. Быў ваенным карэспандэнтам газеты «Красная Звезда». Пасля звальнення ў запас працаваў у Расійскім Саюзе ветэранаў Афганістана, Савеце бяспекі Расійскай Федэрацыі, Адміністрацыі Прэзідэнта РФ. Палкоўнік запасу. Узнагароджаны трыма ордэнамі, дваццаццю медалямі і знакамі.

Займаўся навуковай працай, вучыўся ў аспірантуры Беларускага дзяржаўнага універсітэта, кандыдат сацыялагічных навук. Дзейсны дзяржаўны дарадца Расійскай Федэрацыі. Член Саюза журналістаў Расіі, сакратар Праўлення Саюза пісьменнікаў Расіі.

Жанаты. Мае траіх дзяцей. Жыве ў Маскве.

Вершы, проза і публіцыстыка друкаваліся ў шматлікіх перыядычных і спецыялізаваных выданнях, калектыўных зборніках. Валерый Казакоў — аўтар паэтычнага зборніка «Філасофія звука», кніг публіцыстыкі і прозы «Разбитое зеркало Карабаха», «Асфальт и тени», «Саморазрушение», «Записки колониального чиновника», «Сон в бессонницу», «Прогнутые небеса», «Тень гоблина».

Валерый Казакоў уганараваны Вялікай літаратурнай прэміяй Саюза пісьменнікаў Расіі.

«Цень гобліна» — першая кніга аўтара на роднай мове.

Казакоў, В.

К 14 Цень гобліна: раман, апавяданні, запісы / Валерый Казакоў. — Мінск: Кнігазбор, 2008. — 420 с.

ISBN 978-985-6852-39-1.

Гэтая кніга — своеасаблівае выбранае Валерыя Казакова. Аўтар быў непасрэдным удзельнікам шэрагу пераломных падзеяў, сведкам — сярод іншага — і апісаных у сваіх творах перыпетыяў сучаснай гісторыі. Высокія ўладныя гульні, сутыкненні кланаў, службовыя інтрыгі адлюстроўваюцца ў прозе Валерыя Казакова ярка і востра. Мастацкая праўда, грамадзянская мужнасць, метафарычнасць і душэўнасць запамінальна адрозніваюць мастакоўскі стыль. Раман «Цень гобліна» многім нагадае гучныя прозвішчы крамлёўскай рэчаіснасці. Аднак трэба памятаць, што перад намі — мастацкія тэксты...

«Цень гобліна» — першая кніга пісьменніка-беларуса па-беларуску.

УДК 821.161.3-3
ББК 84 (4 Бел)

Літаратурна-мастацкае выданне

Казакoў Валеры́й Мікалаевіч

ЦЕНЬ ГОБЛІНА

Раман, апавяданні, запісы

Адказы за выпуск *Генадзь Вінярскі*
Рэдактар *Алесь Пашкевіч*
Мастацкае афармленне *Уладзіміра Вішнеўскага*
Вёрстка *Алеся Мікуса*
Карэктары *Вольга Рухлевіч, Генадзь Вінярскі*

Падпісана да друку 17.04.2008. Фармат 84x108 ¹/₃₂.

Папера афсетная. Друк афсетны.

Гарнітура Petersburg. Ум. друк. 22,05 арк.

Ул.-выд. 13,41 арк. Наклад 1000 ас. (1 з-д — 1–500). Зак. 544.

ПУП «Кнігазбор».

Ліцэнзія ЛВ № 02330/0131712 ад 12.05.06.

220112, Мінск, вул. Я. Лучыны, 38-93.

Тэл./факс (017) 204-86-97, тэл. (029) 772-19-14, 912-83-86.

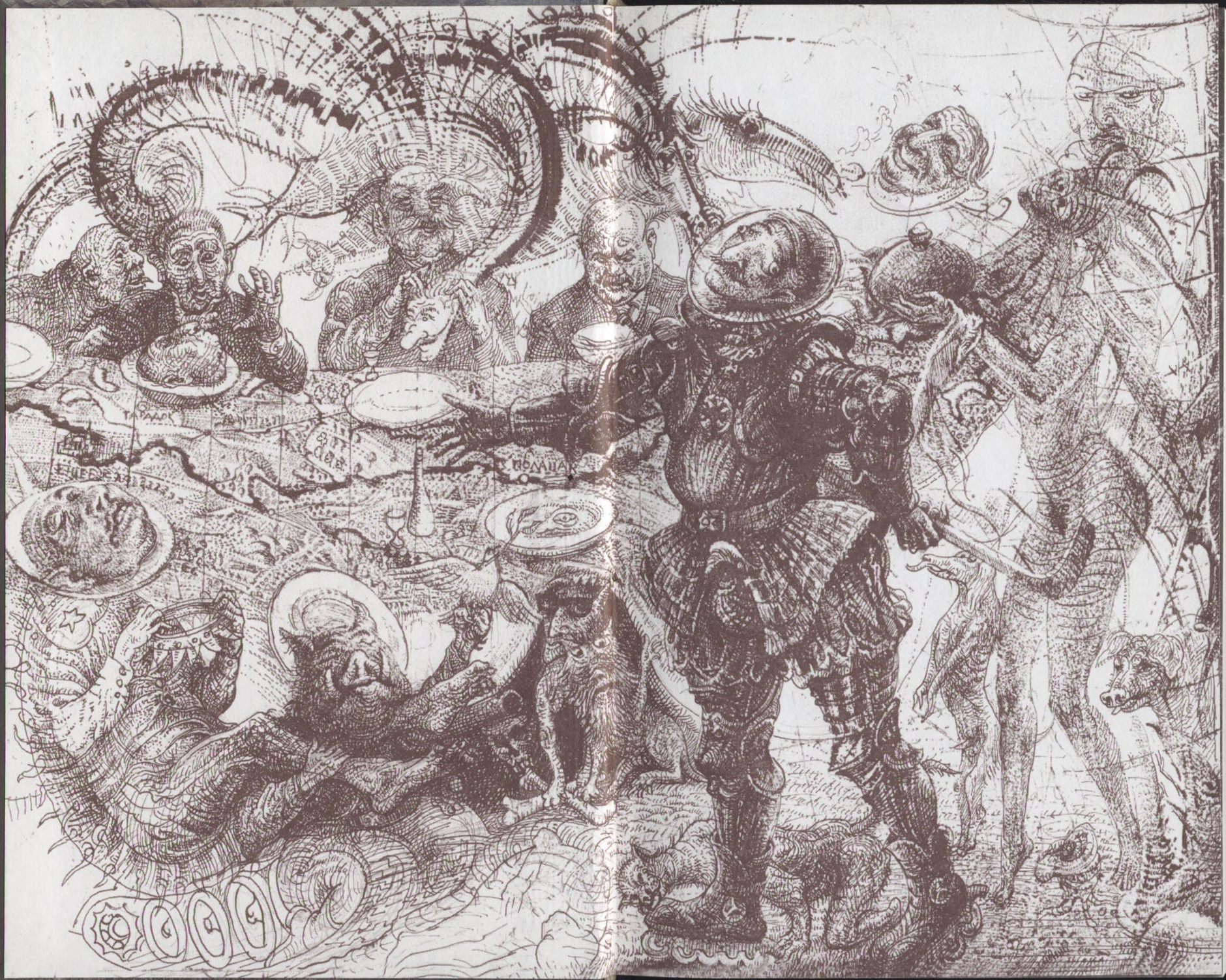
E-mail: bkniha@tut.by

Надрукавана з дыяпазітываў заказчыка ў друкарні

ПУП «Ходр» ГА «БелТІЗ».

ЛПІ № 02330/0056661 ад 29.03.04.

220004, г. Мінск, вул. Вызвалення, 9.

ISBN 978-985-6852-39-1

9 789856 852391

